

Latvijas Universitātes
Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedra

Promocijas darbs

Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni

Dokorantūras pilna laika
Dienas nodaļas students
Jānis Kārkliņš
Dokt 020303

Zinātniskais vadītājs
prof. K.Torgāns

2006.gada 30.jūlijs

Rīga

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	6.lpp.
1. NODAĻA.....	15.lpp.
Līgumtiesību izpratne un modernizācija Eiropā.....	15.lpp.
1.1. Līgumtiesību principu unificēšana Eiropas līgumtiesībās.....	15.lpp.
1.1.1. Doktrinārā līgumtiesību unifikācija.....	16.lpp.
1.1.2. ES institūciju loma vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā.....	18.lpp.
1.1.3. Rīcības plāns saskaņotu Eiropas līgumtiesību izveidē.....	26.lpp.
2. NODAĻA.....	30.lpp.
Eiropas līgumtiesību principu juridiskais statuss un tā ietekme uz Latvijas līgumtiesībām.....	30.lpp.
2.1. Eiropas līgumtiesību principu juridiskā bāze un regulējuma priekšmets.....	30.lpp.
2.1.1. Eiropas līgumtiesību principi un <i>lex mercatoria</i>	32.lpp.
2.1.2. <i>Lex mercatoria</i> mērķis līgumtiesībās.....	33.lpp.
2.2. Eiropas līgumtiesību principi kā tiesību avots.....	36.lpp.
2.3. Eiropas līgumtiesību principu un LR Civillikuma piemērošana Latvijā.....	45.lpp.
3. NODAĻA.....	50.lpp.
Līguma pārkāpuma tiesisko seku pamatkonceptijas un jēdzienu atšķirības.....	50.lpp.
3.1. Tiesību sistēmu koncepciju atšķirības līguma pārkāpuma tiesisko seku noteikšanas gadījumā.....	50.lpp.
3.2. Civiltiesisko aizsardzības līdzekļu un civiltiesiskās atbildības jēdzienu nošķiršana.....	53.lpp.
3.3. Civiltiesiskās atbildības un civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pazīmes līgumā.....	56.lpp.
4. NODAĻA.....	63.lpp.
Civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanas priekšnoteikumi līguma izpildē.....	63.lpp.
4.1. Līgumiskās attiecības un gribas izteikumu saskaņošana.....	63.lpp.
4.2. Līgums, tā noslēgšanas un spēkā esamības pazīmes.....	65.lpp.
4.3. Civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanas rašanās brīdis un priekšnoteikumi.....	76.lpp.
4.3.1. Prettiesiska rīcība.....	77.lpp.
4.3.2. Cēloniskā sakarība, zaudējumu esamība	

un apmērs.....	79.lpp.
4.3.3. Vaina.....	83.lpp.
4.4. Vainas nozīme civiltiesiskās atbildības	
noteikšanā.....	83.lpp.
4.4.1. Vainas vieta civiltiesību sistēmā.....	83.lpp.
4.4.2. Vainas jēdziens.....	85.lpp.
4.4.3. Vainas regulējums LR Civillikumā.....	89.lpp.
5. NODAĻA.....	96.lpp.
Līguma pārkāpuma tiesiskās sekas un to	
realizēšanas mehānismi.....	96.lpp.
5.1. Civiltiesiskas aizsardzības līdzeklis - civiltiesiskā	
atbildība.....	96.lpp.
5.1.1. Pirmslīgumiskā atbildība.....	96.lpp.
5.1.1.1. <i>Culpa in contrahendo</i> doktrīna.....	97.lpp.
5.1.1.2. <i>Quantum meruit</i> doktrīna.....	100.lpp.
5.1.1.3. Eiropas līgumtiesību principu un LR	
Civillikuma regulējums.....	101.lpp.
5.1.2. Zaudējumu atlīdzināšana.....	108.lpp.
5.1.2.1. Zaudējumu jēdziens.....	109.lpp.
5.1.2.2. Zaudējumu atlīdzināšanas pienākums.....	111.lpp.
5.1.2.3. Zaudējumu reducēšanas pienākums.....	115.lpp.
5.1.2.4. Zaudējumu atlīdzināšana līguma	
pārtraukšanas gadījumā.....	117.lpp.
5.1.2.5. Zaudējumu paredzamības princips.....	120.lpp.
5.1.3. Līgumsoda samaksa.....	124.lpp.
5.2. Citi pielietojamie civiltiesiskie aizsardzības	
līdzekļi.....	134.lpp.
5.2.1. Saistību piespiedu izpilde.....	134.lpp.
5.2.2. Izpildījuma aizturējuma tiesības.....	137.lpp.
5.2.3. Līguma pārtraukšana.....	140.lpp.
5.2.4. Cenas samazināšana.....	142.lpp.
5.2.5. Izpildījuma termiņa pagarinājums.....	145.lpp.
5.2.6. Debitora civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi.....	147.lpp.
5.2.6.1. Tiesības izmainīt saistības saturu.....	148.lpp.
5.3. Līguma pārkāpuma seku izbeigšanās.....	151.lpp.
6. NODAĻA.....	153.lpp.
Apstākļi, kas izslēdz atbildību par līguma pārkāpumu.....	153.lpp.
6.1. Apstākļu, kas izslēdz civiltiesisko aizsardzības	
līdzekļu piemērošanu par līguma pārkāpumu,	
konstatēšanas kritēriji un tiesiskās sekas.....	153.lpp.
7. NODAĻA.....	169.lpp.
Latvijas līgumtiesību regulējuma uzlabošana.....	169.lpp.
7.1. Latvijas līgumtiesību modernizācijas ceļi.....	160.lpp.
7.1.1. Esošā līgumtiesību regulējuma uzlabošana.....	171.lpp.

7.1.2. Jauna līgumtiesību izstrāde, pieņemot jaunu CL.....	172.lpp.
7.1.3. Esošā LR Civillikuma piemērošanas uzlabošana.....	175.lpp.

Kopsavilkums.....	178.lpp.
--------------------------	-----------------

Avotu bibliogrāfiskais saraksts.....	195.lpp.
---	-----------------

Anotācija.....	219.lpp.
-----------------------	-----------------

Doktora darbā lietotie saīsinājumi

A/S – akciju sabiedrība
ABGB – Austrijas Civilkodekss
ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija
AP – Augstākā Padome
BCK – Beļģijas Civilkodekss
BRCK – Baltkrievijas Civilkodekss
BGB – Vācijas civilkodekss
CISG – 1980.gada ANO Vīnes konvencija „Par starptautisko preču pirkuma – pārdevuma līgumu”
CL – LR Civillikums
CMR - Konvencija par kravu starptautisko autopārvadājuma līgumu
CVR - Konvencija par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu
ECIG – Eiropas Civilkodeksa izstrādes grupa
ECK – Eiropas Civilkodekss
ELK – Eiropas līgumu kodekss
ELTP – Eiropas līgumtiesību principi
EP – Eiropas Parlaments
ES – Eiropas Savienība
FCK – Francijas Civilkodekss
GATT - Vispārējais tarifu un tirdzniecības līgums
GCK – Grieķijas Civilkodekss
ICK – Itālijas Civilkodekss
KCK – Krievijas Civilkodekss
KCL – LR Komerclikums
LATLEX – Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze
LR – Latvijas Republika
MK – ministru kabinets
NCK – Nīderlandes Civilkodekss
NJW – Neue Juristische Wochenschrift, tulk.- Jaunais juristu nedēļas apkārtraksts
PCK – Portugāles Civilkodekss
SCK – Spānijas Civilkodekss
SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību
ŠCK – Šveices Civilkodekss
UNCITRAL - 1985.gada paraugtiesības par starptautisko komerciālo arbitražu
UNIDROIT – Starptautiskais privāttiesību unifikācijas institūts
UNILEX - oficiāla Starptautiskā privāttiesību unifikācijas institūta izveidota tiesu prakses datu bāze
UTK – ASV Unificētais Tirdzniecības kodekss
Ziņotājs – Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs

1. Ievads

Līgums ir visbiežāk sastopamais veids, kā cilvēki regulē savas savstarpējās mantiskās attiecības¹. Līgumiem ir tik daudz dažādu veidu, kādu nav cita veida tiesiskām attiecībām². Līguma uzdevums ir ne tikai, lai līgumslēdzējas puses varētu sasniegt kādu šauri praktisku rezultātu, bet arī, lai sasniegtu noteiktu mērķi – gūtu mantisku labumu, kam galu galā ir sava makroekonomiskā loma valsts tautsaimniecības attīstībā. Ar līgumu palīdzību rūpnīcas iepērk iekārtas, izejvielas un iepakojuma materiālus, un, visbeidzot, pircējs – nopērk gatavo produktu, noslēdzot pirkuma līgumu. Tādā veidā viena no līguma galvenajām lomām - nodrošināt civiltiesisko apgrozību starp iedzīvotājiem un komersantiem, ir acīmredzama.

Pašlaik spēkā esošais Latvijas Republikas Civillikums tika pieņemts 1937.gadā. Lai gan šim likumam ir jau 68 gadi, praksē tas darbojas tikai nedaudz vairāk par 10 gadiem. Gandrīz 50 gadu pārtraukums Civillikuma darbības termiņā ir saistīts ar Latvijas okupāciju, kas apturēja šā likuma darbību un līdz ar to attīstību un neļāva to pilnveidot atbilstoši laika ritējumam. Arī laika posmā no 1992.-1993.gadam, kad Civillikuma spēks tika atjaunots, šā likuma normas praktiski netika papildinātas vai uzlabotas. Skatoties no vēsturiskā viedokļa, jāņem vērā, ka pašreiz spēkā esošais Civillikums nav jauns normu kopums, kurš tika radīts 1937.gadā, bet gan uzlabots 19.gs. civiltiesisko normu apkopojums³.

Pēc vairāk nekā 10 gadiem kopš atjaunotā Civillikuma Saistību tiesību daļas spēkā stāšanās⁴, nākas atzīt, ka pasaule mainās un pat labi likumi nevar būt mūžīgi⁵.

¹ Saskaņā ar VID datiem Latvijas uzņēmumi gadā vidēji sastāda vairāk nekā 17 500 000 pavadzīmju, t.i., vairāk nekā 60 000 pavadzīmju dienā. Katra pavadzīme parasti atspoguļo vienu pirkumu starp juridiskām personām. Turklāt šie dati attiecas uz pirkuma līgumu noslēgšanu ne tikai starp uzņēmējiem, bet liela daļa no darījumiem tiek noslēgti arī citām vajadzībām – telpu nomai, darbu veikšanai (īpaši būvniecībā) utt.: Neatkarīgā Rīta Avīze. "Jaunās pavadzīmes – tests valstij". 2002.gada 25.aprīlis, 6.lpp.

² Dr.G.Langenfeld. Vertragsgestaltung. Methode – Verfahren – Vertragstypen. Notar in Karlsruhe. C.H.Becksche Verlagsbuchhandlung, München, 1991, S.92.

³ 1937.gada Civillikums lielā mērā ir 1864.gada civillikumu kopuma saīsināta versija, kurā nav iekļauti novecojušie standartī, bez būtiskām izmaiņām likuma struktūrā un saturā. Būtiski, ka arī 1864.gada civillikumu kopojums nav no jauna radīts normatīvs akts, bet gan iepriekš darbojošos civiltiesību normu apkopojums ar nelielām izmaiņām.

⁴ Latvijas Republikas Saeima. Likums „Par atjaunotās Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību” (1992.22.12.). Ziņotājs. Nr.1/2. 1993. Skat. internetā: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=62911> (skatīts: 16.03.2003.).

⁵ Torgāns K. „Eiropas līgumtiesību principi” un Latvijas civiltiesības. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 56.sēj., 4./5./6. (621./622./623.). A. - 2002. 34.lpp.

Civiltiesības kā nozare nepārtraukti tiek papildināta ar svarīgiem aktiem, kas atspoguļo jaunas tendences un problēmas.

Pēdējās dekādes notikumi saistībā ar pasaules un Eiropas līgumtiesību⁶ modernizāciju un unifikāciju, kā arī apstākļi, ka Latvijas Civillikums lielā mērā ir 19.gs. un pat agrāku gadsimtu juridiskās domas atspoguļojums, liek Latvijas tiesību zinātniekiem aktualizēt jautājumu: vai Latvijas saistību tiesības atbilst jaunākajām līgumtiesību prasībām un to mainībai?

Lielu ieguldījumu līgumtiesībās var sniegt Komerclikuma D daļas pieņemšana, kas regulēs komercdarījumus. Tā kā Komerclikuma normas par komercdarbību veidošanu Latvija lielā mērā ir pārņēmusi no Vācijas Komerclikuma, ir sagaidāms, ka arī komercdarbību regulējošā daļa būs līdzīga Vācijas Komerclikumam, neizslēdzot arī moderno civiltiesību aktu ietekmi uz likuma saturu. Lai gan komercdarbību normas tiks uzlabotas un modernizētas, šie jauninājumi attieksies tikai uz vienu sabiedrības daļu – komersantiem. Turklāt daudzi jautājumi, kurus regulē Latvijas Republikas Civillikums, netiks iekļauti jaunā Latvijas Komerclikuma daļā⁷.

Tā kā nepieciešamība pieņemt jaunas normas par komercdarījumiem ir akceptēta tikai konceptuālā līmenī, ir skaidrs, ka Komerclikuma normas darbosies tikai kā Civillikuma⁸ papildinājums, tādēļ – šā doktordarba analīzi daļēji var attiecināt arī uz komercdarījumu regulējošo normatīvu modernizāciju.

Ņemot vērā, ka arī pēc Komerclikuma komercdarījumus regulējošās daļas pieņemšanas Civillikuma saistību daļa būs tikpat svarīga kā iepriekš, tad komercdarījumu regulējumu vērā ņemami ietekmēs arī Civillikuma saistību daļas modernizācija. Turklāt Civillikuma normu uzlabošana ietekmēs arī pārējo sabiedrības daļu (to, kas nav komersanti), kurai nav mazāk svarīgi balstīt savas mantiskās attiecības uz moderniem un efektīviem līgumtiesības regulējošiem normatīviem aktiem.

Kā papildus iemesls, kāpēc Civillikuma līgumtiesību modernizācija ir svarīga un nepieciešama visai sabiedrībai, jāmin apstākļi, ka vairums Civillikuma normu

⁶ 1994. gada UNIDROIT principi un 1999. gada Eiropas līgumtiesību principi. Skat: UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principi. Mūsdienīgu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. AGB, Rīga, 2000, 166. – 187.lpp.; Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000.

⁷ Balodis K. Proposed regulation of Commercial Transactions in the Commercial Law of Latvia. // Humanities and Social Science. Latvia. – 3 (40) 2003, Rīga, 2003, p.115.

⁸ Ibid.

darbojas kā vispārēji civiltiesību standarti jeb pamatstandarti. Lai gan daudzās jomās jau eksistē modernizēti līgumtiesību akti (piemēram, patērētāju tiesībās, apdrošināšanas tiesībās u.c.), tomēr šīs normas darbojas kā atsevišķi likumi, kas nozīmē, ka Civillikums nosaka tikai kopējos principus, atsevišķus specifiskus jautājumus atstājot speciālo normatīvo aktu ziņā.

Ņemot vērā, ka Civillikums kalpo kā Latvijas civiltiesību sistēmas pamats un dažās jomās jau eksistē moderni līgumtiesību akti, šā doktordarba ietvaros līgumtiesību modernizācijas nepieciešamība tiks analizēta no vispārējo civiltiesību normu aspekta. Nepieciešamība izstrādāt modernizētas līgumtiesību normas ir pierādīta ar Eiropas un pārējās pasaules pieredzi, kur doktrīnu līmenī ir izstrādāti daži modernizēti normu kopumi par līgumtiesību principiem⁹.

Eiropas kontekstā lielu ieguldījumu vienotai līgumtiesību izpratnei ir devusi Eiropas līgumtiesību komisija – 23 ES valstu zinātnieki, kurus vadīja profesors Ole Lando¹⁰. Šīs komisijas darba rezultāts bija Eiropas līgumtiesību principu izstrāde¹¹, tādējādi rodot kompromisu starp konceptuāli dažādām tiesību sistēmām kontinentālās Eiropas tiesību sistēmu, kas aptver dalībvalstu vairākumu, un uz paražu tiesībām balstīto anglosakšu sistēmu, kas dominē Apvienotajā Karalistē un Ziemeļīrijā¹².

Tā kā Latvija ir daļa no vienotās Eiropas, Latvijai ir pienācis nozīmīgs brīdis, kad ir jāatbild uz Eiropas tiesību zinātnieku aicinājumu – visām jaunajām ES dalībvalstīm kļūt aktīvākām, neaprobežojoties tikai ar konvenciju ratificēšanu, bet nopietni pievērsties politiskajiem, ekonomiskajiem un tiesiskajiem kodifikācijas aspektiem nacionālo tiesību aktu modernizācijā, tādējādi demonstrējot piederību pie modernās

⁹ 1994. gada UNIDROIT principi un 1999. gada Eiropas līgumtiesību principi. UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principi. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. AGB, Rīga, 2000, 166. – 187.lpp.; Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000.

¹⁰ Eiropas līgumtiesību principi. I un II daļa. Apvienots un caurskatīts. Sagatavojusi Līgumtiesību Komisija. Priekšsēdētājs: Profesors Ole Lando. Redaktors Ole Lando un Hjū Bīls (Hugh Beale). Kluwer Law International. Hāga, Londona, 2000.

¹¹ Eiropas līgumtiesību principus var piemērot ne tikai komerciesību attiecībās, bet arī privāttiesiskās attiecībās starp ne-komersantiem, ar ko minētais apkopojums ir unikāls, pateicoties savam universālam pielietojumam. Skat: Eiropas līgumtiesību principi. I un II daļa. Apvienots un caurskatīts. Sagatavojusi Līgumtiesību Komisija. Priekšsēdētājs: Profesors Ole Lando. Redaktors Ole Lando un Hjū Bīls (Hugh Beale). Kluwer Law International. Hāga, Londona, 2000, xxv. lpp.

¹² Torgāns K. „Eiropas līgumtiesību principi” un Latvijas civiltiesības. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 56.sēj., 4./5./6. (621./622./623.). A. - 2002., 34.lpp.

tiesību unificēšanas saimes¹³. Šis viedoklis sasaucas arī ar Latvijas tiesību zinātnieku uzstādīto uzdevumu – risināt jautājumu par Latvijas likumu pilnveidošanu, saskaņojot tos ar citu Eiropas valstu likumiem, respektīvi, tuvākajā laikā turpināt darbu pie Komerclikuma sadaļas par līgumiem, bet tālākā nākotnē – sagatavot Civillikuma grozījumus vai tā pilnīgi jaunu redakciju¹⁴.

Tā kā Latvija ir Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dalībvalsts un tai ir jāiekļaujas vienotā ekonomiskā sistēmā, kā arī lielā mērā vienotā tiesiskā sistēmā, jautājums par līgumtiesību modernizāciju ir kļuvis jo īpaši aktuāls šodienas Latvijai. Turklāt līgumtiesību modernizēšana un harmonizēšana ES dalībvalstu starpā ir uzdevums ne tikai Latvijai, bet arī visai Eiropai kopumā. Nopietns solis vienotas un mūsdienīgas Eiropas līgumtiesību veidošanā ir pieņemtās Eiropas Parlamenta rezolūcijas, kuru mērķis ir izstrādāt vienotu Eiropas privāttiesību likumu¹⁵, kā arī vairākas Eiropas Komisijas pieņemtās direktīvas¹⁶ un daži izstrādātie neoficiāla rakstura līgumtiesību apkopojumi.

Ņemot vērā, ka Eiropas vienoto līgumtiesību principu nākotne ir atkarīga no dažādu tiesisku metožu harmonizācijas¹⁷, jo īpaši svarīgi ir ne tikai modernizēt līgumtiesības, bet arī attīstīt vienotu Eiropas tiesību telpas sapratni par līgumtiesību regulējumu, tai skaitā par pirmslīguma attiecībām, līguma izpildi, tāpat arī tiesiskām sekām, kas rodas, ja viena vai abas puses nevēlas vai nespēj (abas subjektīvu un objektīvu iemeslu dēļ) veikt savus pienākumus, kurus tās ir apņēmušās, noslēdzot līgumu.

Pildot savas līgumslēdzēju saistības, puses diemžēl ne vienmēr izpilda visas saistības, kuras nosaka likums vai līgums, kā rezultātā rodas tiesiskie strīdi, zaudējumi, tiesu procesi, utt. Visu valstu civiltiesību sistēmās liela nozīme līgumtiesību regulējumā tiek pievērsta ar līguma pārkāpumu saistītajām tiesiskām sekām, tādēļ darba ietvaros, pētot Latvijas līgumtiesību modernizācijas aktualitāti, plaši tiks analizēti līguma pārkāpuma tiesisko seku modernizācijas jautājumi.

¹³ Madl F. Codification of commercial practice in Eastern Europe countries: lex mercatoria from Hungarian perspective. Lex mercatoria and Arbitration. Hague. Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998, p. 247.

¹⁴ Torgāns K. „Eiropas līgumtiesību principi” un Latvijas civiltiesības. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 56.sēj., 4./5./6. (621./622./623.). A. - 2002., 34.lpp.

¹⁵ 02.05.1989. Resolution of the European Parliament, Official Journal of the European Communities C 158/401 and 06.05.1994. Resolution of the European Parliament, Official Journal of the European Communities C 205/518.

¹⁶ (EC) OJ [2000] L 178/1; (EC) OJ (2000) L 200/35.

¹⁷ Reich N. Critical Comments on the Commission Communication „On European Contract Law”. S.Grundmann and J.Stuyck (eds.). An Academic Green Paper on European Contract Law. Kluwer Law International. Great Britan, 2002, p.283.

Lai maksmināli aizsargātu cietušā līdzēja intereses, tiesiskās attiecības ir jāveido, balstoties uz likumu, kurš precīzi nosaka, kādu civiltiesisko aizsardzības līdzekli var pielietot cietusī puse, lai novērstu vai atlīdzinātu ar līguma pārkāpumu radītās negatīvās mantiskās sekas. Cietušā tiesisko aizsardzību līguma pārkāpuma gadījumā nodrošina tiesiskā sistēma, taču jāņem vērā, ka kopējā tiesiskā sistēma darbojas tikai tādā gadījumā, ja tā piedāvā un nodrošina gan valsts, gan indivīda interešu aizsardzību un drošību¹⁸.

Lai aizsargātu tiesības, ko piešķir likums, gadījumā, ja otra līguma puse nepilda savas saistības, persona var pielietot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Līguma noteikumus var pārkāpt dažādos veidos un dažādās tā izpildes stadijās¹⁹, tāpēc ļoti svarīgi ir precīza civiltiesisko aizsardzības līdzekļu un to pielietojamības formulēšana. Šajā doktordarbā, raugoties no līgumtiesību modernizācijas aspekta, tiks apskatīta civiltiesisko aizsardzības līdzekļu koncepcija, kā arī tās pielietošanas priekšnosacījumi un ierobežojumi, kā arī sekas tās pielietošanas gadījumā. Darbā tiks salīdzinātas divu it kā formāli atšķirīgu tiesību sistēmu pieejas līgumpārkāpuma seku noteikšanā – anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas. Vienā no tām – anglosakšu sistēmā - galvenais uzsvars, definējot līguma pārkāpuma rezultātā iestājušās sekas, tiek likts uz civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, kurus cietusī puse var pielietot pret pārkāpēju. Otrajā sistēmā galvenā uzmanība līguma pārkāpuma gadījumā tiek vērsta uz to, kāda atbildība iestājas pusei, kura nepilda savus pienākumus.

Darba analīzē galvenā uzmanība tiks vērsta ne tikai uz civiltiesisko atbildību, kas ir viens no civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, bet arī uz visiem pārējiem cietušajam pieejamiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem. Pie tam līguma pārkāpuma tiesiskās sekas tika aplūkotas no civiltiesisko aizsardzības līdzekļu apsekta, nevis no atbildības aspekta. Tam ir vairāki iemesli.

Pirmkārt, civiltiesiskās aizsardzības līdzekļu koncepcija, nosakot līguma pārkāpuma sekas, ir daudz plašāka nekā civiltiesiskās atbildības koncepcija (civiltiesiskā atbildība ir tikai viena forma no civiltiesiskās aizsardzības līdzekļiem²⁰). Ja ar civiltiesisko

¹⁸Smith L., Roberson G.G. Smith and Roberson's Business law. St. Paul Minth. West Publishing Co., 1977, p.38. Citēts pēc: Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 8.lpp.

¹⁹ Marsh S.B., Soulsby J. Business law. 6th edition. Paston Press Limited, Norfolk, London, 1995, p.165.

²⁰ Vēbers J. Padomju civiltiesības, I daļa. Rīga. Zvaigzne, 1979, 147.-150.lpp.

atbildību saprot zaudējumu kompensāciju un līgumsoda nomaksu²¹ (dažu juristu darbos rokas nauda tiek minēta kā trešā civiltiesiskās atbildības forma²²), tad civiltiesiskās aizsardzība līdzekļi aptver daudz plašāku tās puses, kas nepilda savas saistības, ietekmēšanas jomu. Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi ir: pārkāpto tiesību atzīšana, tāda iepriekšējā stāvokļa atjaunošana, kāds tas bija pirms tiesību pārkāpšanas un tiesību pārkāpšanas rīcības, civiltiesisko saistību izpildes ierobežošana un kādu noteiktu tiesisku attiecību piemērošana vai tās izbeigšana²³.

Otrkārt, 1980.gada Vīnes Konvencijā „Par starptautisko preču pirkuma-pārdevuma līgumu”, kas ir ratificēta Latvijā kopš 1997.gada²⁴, arī līguma pārkāpuma tiesiskās sekas tiek balstītas nevis uz atbildību, kāda līgumu pārkāpušai pusei iestājas, bet gan uz to, kādus civiltiesiskās aizsardzības līdzekļus var izmantot cietusī puse²⁵.

Treškārt, civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi nosaka līguma pārkāpuma sekas gan UNIDROIT līgumtiesību principos, gan Eiropas līgumtiesību principos, kas ir uzskatāmi par pēdējiem fundamentāliem līgumtiesību neoficiāliem normu apkopojumiem²⁶. Šādas konstrukcijas iekļaušana Eiropas līgumtiesību principos dod iespēju būt pārliecinātiem, ka turpmāka Eiropas līguma pārkāpuma tiesisko seku regulējuma attīstība tiks balstīta uz civiltiesiskās aizsardzības līdzekļu koncepciju, kas lielā mērā pamatojas uz anglosakšu tiesību sistēmas pieeju un nevis uz vainas koncepciju, kā tas ir daudzos šodienas Eiropas valstu Civillikumos. Tā kā civiltiesisko aizsardzības līdzekļu koncepcija balstās uz bezvainas sistēmu, savukārt atbildības koncepcija - uz vainas sistēmu, darbā tiks analizēts vainas jēdziens, tā pielietošanas abās sistēmās, priekšrocības un trūkumi. Šīs analīzes ietvaros tiks pētīta arī Latvijas civiltiesību sistēma un vainas loma tajā, nosakot līguma pārkāpuma tiesiskās sekas.

Šā darba analīzes pamatā ir dažādu Eiropas valstu līgumtiesību salīdzinošā metode. Izmantojot salīdzinošo metodi, ir jāņem vērā fakts, ka eksistē divu līmeņu tiesiskās konstrukcijas: viena ir starptautiskā līmenī, t.i., dažādas starptautiskās konvencijas, bet otra – normatīvo aktu sistēmas nacionālos līmeņos. Bez šīm divām sistēmām

²¹ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с. 633. - 634.

²² Голонов Н.М. Обязательственное право. Учебник, СПб. Питер, 2002, с. 54.

²³ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.

²⁴ ANO 1980.gada Vīnes konvencija „Par starptautisko preču pirkuma-pārdevuma līgumu”. Ziņotājs. Nr.15, 1997, 54. – 74.lpp.

²⁵ Chapter 3 Section 3 Articles 45- 52 un 61-65 of the Convention.

²⁶ Eiropas līgumtiesību principi. I un II daļa. Apvienots un caurskatīts. Sagatavojusi Līgumtiesību Komisija. Priekšsēdētājs: Profesor Ole Lando. Redaktori Ole Lando un Hugh Beale. Kluwer Law International. Hāga, Londona, Bostona, 2000, xiv.

eksistē vēl arī trešais atvasinājums, kas neattiecas ne uz starptautisko, ne uz nacionālo līmeni. Tie ir doktrināri izstrādāti tiesību akti, kas ietver līgumtiesību standartus, un kurus ir izstrādājuši pazīstami tiesību nozares zinātnieki. Analizējot nepieciešamību modernizēt Latvijas līgumtiesības un to, līdz kādai pakāpei tas jādara, visi trīs aspekti tiks ņemti vērā un salīdzināti savā tiesiskā statusā dažādos līmeņos. Tāpat pētījumā ir pielietota vēsturiskā metode, ļaujot noskaidrojot dažādu tiesību normu vēsturisko attīstību un judikatūru, tādējādi sniedzot plašākas iespējas veikt pilnvērtīgāku tiesību normas interpretāciju.

Analizējot starptautiskos dokumentus, kuri regulē līgumtiesības, galvenais akcents tiks likts uz Latvijas Civillikumu un saistošajiem starptautiskajiem līgumiem, kā arī uz standartiem, kuri darbojas ES līmenī, tai skaitā par pamatu ņemot jaunākos sasniegumus Eiropas līgumtiesību unifikācijā un modernizācijā. Tā kā Latvija ir ES daļa, ES darbības līgumtiesību modernizācija un iespējamās attīstības perspektīvas ir ļoti svarīgas un nozīmīgas. Šā iemesla dēļ darba sākumā tiks aplūkota līgumtiesību modernizācijas un harmonizācijas nepieciešamība, centieni un iespējas ES, kā arī ar to saistītās problēmas. Ja ES mērķis modernizēt Eiropas līgumtiesības ir reāls un izpildāms, tad, iespējams, tas ir viens no veidiem, kā Latvijai padarīt mūsdienīgāku līgumtiesību regulējumu. Bez tam pašreizējā Civillikuma modernizāciju nav iespējas aplūkot atrauti no ES centieniem tiesību normu modernizācijā, jo pretējā gadījumā var rasties situācija, ka modernizētais Civillikums neatbilst ES izstrādātajam līgumtiesību modernizācijas plānam un saturam un, iespējams, ir jāpārstrādā vai pat galējā gadījumā – Civillikuma modernizācija ir lieka, jo, iespējams, ka tiks realizēts pagaidām gan vēl utopiskais mērķis – vienota Eiropas Civilkodeksa izstrāde.

Tā kā Eiropas Parlaments ir norādījis, ka par pamatu Eiropas Civilkodeksa izstrādē ir jāņem Eiropas līgumtiesību principi, un Eiropas Civilkodeksa izstrādes grupa²⁷ to arī dara, tad darbā pamatā plaši tiks analizēts un vērtēts šis nozīmīgais dokumentus. Ņemot vērā, ka paši Eiropas līgumtiesību principu izstrādātāji²⁸ un atsevišķi tiesību zinātnieki²⁹ uzskata, ka Eiropas līgumtiesību principi ir paražu tiesības (t.s. *lex*

²⁷ Eiropas Civilkodeksa Izpētes Grupa (Study Group of a European Civil Code) veic darbu pie Eiropas Civilkodeksa izstrādes, par pamatu ņemot ELTP. Sīkāk par grupas darbu skatīt Internetā: <http://www.sgecc.net> (skatīts: 06.02.2006.).

²⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.2.

²⁹ Skat.: Berger K. P. The principles of European Contract Law and the concept of the „creeping codification”. European Review of Private Law. Volume 9, Number 1, 2001, p.23.; Lando O. Some Features of The Law of Contract in the Third Millenium. 2001, p.377.

mercatoria) un tās var pielietot jau tagad kā tiesību avotu, darbā tiks analizēts arī jautājums, vai Latvijas līgumtiesību modernizācija nav iespējama caur Eiropas līgumtiesību principu piemērošanu? Lai sniegtu atbildi uz šo jautājumu, tiks analizēts Eiropas līgumtiesību principu juridiskais statuss gan Eiropā, gan Latvijā un tā piemērošanas iespējas.

Tā kā Eiropas līgumtiesību principi nav oficiālas insitūcijas apstiprināts normu regulējums, bet vienota Eiropas Civillkodeksa izstrāde ir tālā nākotnē, tad liela uzmanība modernizācijas veikšanai tiks pievērsta arī tiesību teorijai un doktrīnai, t.sk. *lex mercatoria* izpratnei un pielietojumam, kam var būt liela nozīme civiltiesību normu modernizācijā. Lai darba rezultāts būtu aktuāls un pielietojams Latvijā jau šodien, negaidot vienota Eiropas Civillkodeksa pieņemšanu, Eiropas līgumtiesību principi un citu valstu civiltiesību normas tiks analizētas kopsakarībā ar Civillikumu, ļaujot secināt, kurās jomās Civillikuma saistību tiesības ir novecojušas, tādējādi piedāvājot iespējamus risinājumus Latvijas līgumtiesību modernizācijas mērķa sasniegšanai.

Tā kā Latvija pieder pie kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas, analizējot citu Eiropas valstu līgumtiesību normatīvos aktus, uzmanība tiks pievērsta arī valstīm, kuras pārstāv minēto tiesību sistēmu.

Salīdzinošā metode tiks izmantota ne tikai, lai noskaidrotu atšķirības starp Latvijas un citu valstu līgumtiesību sistēmu, bet arī lai rastu labākus un efektīvākus Latvijas līgumtiesību modernizācijas risinājumus, kā arī, lai motivētu nepieciešamību pieņemt kādu konkrētu līgumtiesību standartu. Tādā veidā salīdzinošais elements nav izmantots tikai atsevišķu valstu normatīvo aktu regulējuma analīzes formā, bet gan vispārēju tiesību zinātnes avotu analīzes veidā kā atbilde uz jautājumu, kas uzdots šajā darbā: vai Latvijas Civillikumā noteiktās līguma pārkāpuma tiesiskās sekas atbilst modernas civiltiesiskās apgrozības vajadzībām?

Analizējot līgumtiesību modernizācijas nepieciešamību, darbā, veicot pārnacionālā līmeņa modernizācijas analīzi, tiks aplūkots arī nacionālā līmeņa līgumtiesību regulējums. Tā kā līgums un tā noslēgšana ietver plašu juridisko insitūtu spektru – sākot no līguma noslēgšanas (ofertes, akcepta, gribas izteikuma), izpildes un izbeigšanas - tad uzmanība darbā tiks pievērsta arī līguma noslēgšanas kārtībai un brīdīm, kad puses ir stājušās līgumiskajās attiecībās. Šis aspekts ir ļoti svarīgs, lai noteiktu, vai puses vēl atrodas pirmslīgumiskajās, līgumiskajās, vai iespējams - pat delikta attiecībās; atkarībā no minētā secinājuma, pielietojamie civiltiesiskie

aizsardzības līdzekļi ir atšķirīgi. Tādējādi, analizējot līguma pārkāpuma sekas un modernizācijas nepieciešamību, ignorējot līguma slēgšanas kārtību un pirmslīgumiskās attiecības, darba pētījuma rezultāts nepārklātu visas ar līguma pārkāpuma sekām saistītos jautājumus.

Analīzes rezultātā izteiktiem ierosinājumiem vai secinājumiem, kā argumentācija tiks izmantota gan tiesu prakse un citu valstu pieredze, gan tiesību zinātnieku uzskati, kā arī jau kolektīvi izstrādātas tiesiskās teorijas un doktrīnas.

Ņemot vērā dažādu koncepciju saturu un pielietojumu līgumattiecībās, tiks analizēti ne tikai Latvijas līgumtiesību regulējums, tiesu prakse un Latvijas zinātnieku uzskati, bet arī Vācijas, Lielbritānijas, Francijas, ASV, Šveices, Krievijas, Nīderlandes, Dānijas, Itālijas, Spānijas, Grieķijas u.c. valstu teorija un tiesu prakse, dodot pilnīgu ieskatu par Latvijas līgumtiesību attīstības līmeni salīdzinājumā ar anglosakšu³⁰ un romāņu-ģermāņu tiesību sistēmām. Tas dos iespēju noteikt, līdz kādai pakāpei Latvijas līgumtiesības atbilst jaunākajām tiesību teorijas atziņām un vai konkrētos gadījumos ir nepieciešama atsevišķu līgumtiesību noteikumu modernizācija. Tomēr kā galvenais avots šā jautājuma aplūkošanā tiks izmantoti Eiropas līgumtiesību principi, kuru regulējums un tiesību zinātnieku pievienotie skaidrojumi satur līdz šim visplašāko ES valstu tiesību sistēmu analīzi un to salīdzinājumu. Uz šā pamata ir radīts mūsdienu modernākais līgumtiesības regulējošs normu kopums, kuru uzskata par nākotnes Eiropas Civilkodeksa pamatu³¹.

³⁰ Pamatā darbā tiks analizēta anglosakšu tiesību sistēma, kas ir Apvienotā Karalistē un ASV.

³¹ Eiropas Civilkodeksa Izpētes Grupa (Study Group of a European Civil Code) veic darbu pie Eiropas Civilkodeksa istrādes, par pamatu ņemot ELTP. Sīkāk par grupas darbu skatīt Internetā: <http://www.sgecc.net> (skatīts: 06.02.2006.).

1. NODAĻA

Līgumtiesību izpratne un modernizācija Eiropā

1.1. Principu unificēšana Eiropas līgumtiesībās

Līguma brīvības princips ir viens no galvenajiem līgumtiesību principiem, kas piešķir līdzējiem tiesības brīvi noteikt līguma partneri, līguma veidu, līguma saturu un formu. Šīs tiesības ir nostiprinātas ar likumu un nereti pat konstitucionālajā līmenī³².

Līguma starp divā personām satura noteikšana, kas balstīta uz brīvprātību³³, nedrīkst būt tāda, kas „ir pretrunā ar sabiedrības interesēm”³⁴, tāpēc atsevišķos gadījumos likums imperatīvi regulē pušu līgumtiesiskās attiecības. Brīvība ir ierobežota ar tiesību aktiem, kas nosaka līguma brīvības saturu un robežas. Tomēr šādu robežu un satura noteikšanu nevar uzskatīt par cilvēktiesību un personas brīvības ierobežošanu³⁵.

Līguma brīvība kā viens no galvenajiem līgumtiesību principiem ir gan klasiskās, gan modernās līgumtiesību teorijas pamats³⁶. Šā, kā arī citu svarīgu līgumtiesību principu vienvēidīga izpratne visā Eiropā, ir Eiropas institūciju, komersantu un tiesību zinātnieku nospraustais mērķis³⁷.

Pēdējā laikā veiktie darbi³⁸ saistībā ar Eiropas līgumtiesību modernizāciju un unifikāciju, kā arī apstākļi, ka Latvija pievienojusies ES, liek Latvijas un Eiropas

³² Minētais princips ir noteikts sekojošos Eiropas valstu normatīvajos aktos: Vācijas Konstitūcijas 2(1).pantā, Grieķijas Konstitūcijas 5(1).pantā un Civilt kodeksa 3.pantā, Dānijas Civilt kodeksa 5.1.1.pantā, Francijas, Beļģijas un Luksemburgas CK 1134 (1).pantā, Itālijas CK 1322.pantā. Austrijas ABGB 859.pantā u.c.

³³ Atiyah S.P. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford University. 1986, p.693.

³⁴ ASV Unificētā tirdzniecības kodeksa 1-106. un 2-718.panti nosaka, ka līguma noteikums, kas paredz naudas maksājumus kā sodu nav spēkā, pamatojoties uz publiskām interesēm, un to nevar īstenot. Skat. Torgans K, Bushaw A. *Some comparative aspects of contract law in civil and common law systems // International legal perspectives*. Fall 2001/ Spring 2002. Volume 12, Issue 1 and 2. North-western School of Law of Lewis & Clark College, p. 145.

³⁵ Torgans K, Bushaw A. *Some comparative aspects of contract law in civil and common law systems // International Legal Perspectives*. Fall 2001/ Spring 2002. Volume 12, Issue 1 and 2. North-Western School of Law of Lewis & Clark College, p. 145.

³⁶ Skat. Atiyah S.P. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford University. 1986; Blair W., Brent R. *A Single European Law of Contract? BEG/COMBAR Joint Conference*, Stockholm 3-4 May, 2003. Internets: [http://www.bareuropeangroup.com/Blair_Brent-EuroContractLaw\[2\].htm](http://www.bareuropeangroup.com/Blair_Brent-EuroContractLaw[2].htm) (skatīts: 02.02.2004.).

³⁷ Skat. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A more coherent European contract law. An Action Plan*. COM (2003) 68 final. Commission of the European Communities. Brussels, 12.02.2003.

³⁸ Skat. *Uniform Law Review. Worldwide harmonisation of private law and regional economic integration*. Vol. 3. 2003-1/2. International Institute for the Unification of Private Law. Rome, p. 1.-593.

tiesību zinātniekiem aktualizēt jautājumu par vienotu civiltiesisko principu izpratni visā Eiropā.

Tā kā ES sekmīga iekšējā ekonomiskā darbība ir atkarīga arī no vienotu līgumtiesību izveidošanas³⁹, īpaši svarīgi ir veidot Eiropā saskaņotu izpratni par līgumtiesībām. Latvijas īstermiņa uzdevums šajā sakarā ir izprast jau notiekošo līgumtiesību harmonizācijas procesu būtību, attīstības virzienu un iespēju robežās ietekmēt šos procesus, vienlaikus uzlabojot savus nacionālos normatīvos aktus.

1.1.1. Doktrinārā līgumtiesību unifikācija.

Līgumtiesību harmonizācijas laikmetā, kad salīdzinoši īsā laika posmā ir tapuši vairāki līgumtiesību principus sistēmiski apvienojoši dokumenti (UNIDROIT Principi⁴⁰, Eiropas līgumtiesību principi⁴¹, Eiropas līgumu kodeksa projekts⁴² u.c.), īpaši aktuāls ir jautājums par vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes un satura veidošanu.

Aizsākums vienotu Eiropas līgumtiesību mērķtiecīgā veidošanā meklējams 1982.gadā, kad tika izveidota Eiropas līgumtiesību komisija, kuras darba rezultātā ir radīti Eiropas Līgumtiesību Principi (turpmāk – ELTP), rodot kompromisu starp konceptuāli atšķirīgām tiesību sistēmām – kontinentālās Eiropas tiesību sistēmu, kas aptver ES dalībvalstu vairākumu, un uz precedentu tiesībām balstīto anglosakšu sistēmu, kas dominē Lielbritānijā. Eiropas līgumtiesību komisija savu darbu turpināja līdz 2003.gadam, kad tika pabeigtas visas trīs ELTP daļas. Turpinājums Eiropas līgumtiesību komisijas darbam ir Eiropas Civilkodeksa Izpētes Grupas (turpmāk – ECIG)⁴³ izveidošana, kuras uzdevums ir izstrādāt vienotu Eiropas Civilkodeksu

³⁹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law, COM (2001) 398 final, 11.07.2001 (OJ C 255, 13.9.2001).

⁴⁰ 1994.gada UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principi. - Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. AGB, Rīga, 2000, 166. – 187.lpp.

⁴¹ Principles un European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by the Commission of Contract Law. Chairman: Professor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, 2000.

⁴² Academy of European Private Lawyers. European Contract Code – Preliminary Draft, PAVIA, 2001; Code Europeen Des Contracts. Avant-projet. Coordinateur Gandolfi G. Livre Premier. MVLTA PAVCIS AG, 2006.

⁴³ Sīkāk par Eiropas Civilkodeksa Izpētes Grupas (Study Group of a European Civil Code) darbu skatīt Internetā: <http://www.sgecc.net> (skatīts: 06.02.20046).

(ECK)⁴⁴, par pamatu ņemot ELTP. Jāatzīmē, ka ECIG savā darbības laikā ir paplašinājusi sākotnējos uzdevumus un izstrādā daudz plašāku ECK, kas aptver ne tikai līgumtiesību principus, bet arī atsevišķu līgumu regulējumu un pat atsevišķu nozaru regulējumu, kā, piemēram, ģimenes tiesības⁴⁵. Kā pēdējais ECIG veikums jāmin izstrādātie Eiropas pirkuma līguma principi (angļ.val. - *Principles of European Sales Law*)⁴⁶, kuros ir regulēti visi pircēja un pārdevēja attiecības skarošie tiesiskie jautājumi, t.sk., pircēja un pārdevēja pienākumi, civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, preču atbilstība, riska pāreja u.c.

Paralēli minētajiem projektiem 1998.gadā plašākai sabiedrībai tika prezentēts⁴⁷ Eiropas līgumu kodekss (turpmāk – ELK), kas ir Eiropas Privāttiesību Juristu Akadēmijas izstrādātā alternatīva ELTP. Lai arī abi dokumenti regulē vienu jomu, tomēr to saturs atšķiras. ELK, atšķirībā no ELTP, nemeklē līgumtiesību principus, kas ir vienoti visām ES dalībvalstīm, bet gan balstās uz pragmatisku līgumtiesību kodifikāciju, definējot būtiskākos līgumtiesību noteikumus⁴⁸.

Lai arī iepriekš minētie dokumenti ir vērā ņemams solis vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanas virzienā, tomēr tie pagaidām ir tikai akadēmiska rakstura materiāls, kurš pušu tiesiskajās attiecībās ir piemērojams kā tiesību avots tikai gadījumā, ja puses par to ir vienojušās līgumā. Tādējādi, minēto dokumentu nenoteiktais juridiskais statuss nav drošs palīgs ES četru brīvību – preču, pakalpojumu, kapitāla un personu kustības brīvības⁴⁹ - sekmīgā realizācijā. Atšķirīgas dalībvalstu līgumtiesības kā vienu no šķēršļiem sekmīgā ES tirgus funkcionēšanā ir akcentējušas arī ES institūcijas.

⁴⁴ Paredzamo Eiropas Civilkodeksa saturu var skatīt: Bar von Christian. Working Together a Common Frame of Reference. *Juridica Internationala. Law Review University of Tartu. Estonia.* 2005, p.24.-27.

⁴⁵ Moss C.G. Lectures on International Commercial Law. Publication Series of the Private Law. University of Oslo, Nr.162, 2003, p.57.

⁴⁶ Minētie Principi tika publicēti 2003.gada decembrī. Skatīt Internetā: http://www.sgecc.net//media/download/sales12_03.pdf (skatīts: 06.02.2004.).

⁴⁷ Projekts tika prezentēts 1998.gada 12.decembrī Eiropas privāttiesību Centrā (Centrum für Europäisches Privatrecht) Vestfāles Wilhelma Universitātē Minsterē (Westfälische Wilhelms-Universität zu Münster).

⁴⁸ Blasé F. Leaving the Shadow for the Test of Practice - On the Future of the Principles of European Contract Law. *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration* (1999) 3-14, p.6.

⁴⁹ Eeckhout P. *The European Internal Market and International Trade: A Legal Analysis.* Clarendon Press. Oxford, p.13.

1.1.2. ES institūciju loma vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā.

Pirmais oficiālais aicinājums veidot vienotas Eiropas līgumtiesības tika izteikts Eiropas Parlamenta (turpmāk – EP) 1989.gada rezolūcijā⁵⁰, kā arī vēlāk 1994.gada rezolūcijā⁵¹. Tajās tika norādīts, ka atsevišķu privāttiesību jomu harmonizācija ir būtiska ES iekšējā tirgus funkcionēšanas nodrošināšanai. Tā kā minētajam aicinājumam neatsaucās Eiropas Komisija, Eiropas Parlaments uzsāka izpēti minētajā jautājumā un 1999.gadā iesniedza Eiropas Komisijai ziņojumu par privāttiesību harmonizācijas nepieciešamību. Minētais dokuments bija par pamatu EP 2000.gada rezolūcijai⁵², kurā EP aicināja Eiropas Komisiju uzsākt izpēti Eiropas līgumtiesību harmonizācijas jautājumā.

Atsaucoties uz šo aicinājumu Eiropas Komisija 2001.gadā prezentēja dokumentu ar nosaukumu „Eiropas līgumtiesību komunikācija”⁵³, kas aizsāka līdz šim plašāko diskusiju ES par vienotu līgumtiesību principu izstrādi ar valdību, profesionālo organizāciju, praktiķu un tiesību zinātnieku līdzdalību.

Liela ekonomiska organizācijas sekmīgas darbības nodrošināšanai nepieciešami vienoti principi, kuru harmonija attiecas ne tikai uz to saturu un formu, bet arī uz piemērošanu. Esošās ES dalībvalstu tiesību sistēmu atšķirības var būt vērā ņemams šķērslis sekmīgai iekšējā tirgus darbībai. Tas saistāms ne tikai ar apstākli, ka dažādu tiesību normu esamība dažādās valstīs var mazināt vēlmi komersantiem uzsākt pārrobežu tirdzniecību⁵⁴, bet arī ar apstākli, ka paralēla darbība dažādās tiesiskās vidēs prasa vairāk resursu – jāievēro nacionālās imperatīvās normas, kas katrā valstī var atšķirties (līguma brīvības principa ierobežojumi), jāievēro dažādie līguma slēgšanas, izpildes, atkāpšanās u.c. noteikumi. Apvienotās Karalistes Parlaments, izstrādājot ziņojumu par Eiropas līgumtiesību attīstību, norādījis, ka „citu valstu tiesību sistēmas nepārzināšana ir būtisks šķērslis tieši maziem un vidēji maziem komersantiem, kā arī patērētājiem”⁵⁵. Par to liecina esošās atšķirības ES dalībvalstu

⁵⁰ OJ C 158 400, 26 June 1989 (Resolution A2-157/89).

⁵¹ OJ C 205 518, 25 July 1994 (Resolution A3-0329/94).

⁵² OJ C 377 323, 29 Dec 2000 (Resolution B5-0228, 0229-0230/2000).

⁵³ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law, COM (2001) 398 final, 11.07.2001 (OJ C 255, 13.9.2001).

⁵⁴ Anton A.S., Breaumont P.R. Private International Law. Second edition. W.Green, Edinburgh, 1990, p.260.

⁵⁵ European Contract Law. Doc No.10996/01 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European contract law. Twelfth Report. 29 January 2002. Internets: <http://www.parliament.the-stacionery-office.co.uk/pa/ld200102/ldselect/1deucom/72/7202.htm> (skatīts: 02.02.2004.).

līgumtiesībās⁵⁶. Piemēram, ja Francijā, Beļģijā, Spānijā un Luksemburgā par līguma cenas samaksas vietu tiek uzskatīta debitora atrašanās vieta, tad atsevišķās dalībvalstīs tā ir kreditora atrašanās vieta. Savukārt Latvijā minētajam jautājumam atsevišķos gadījumos ir trešais risinājums, jo LR Civillikuma⁵⁷ 1820.pants nosaka, ka gadījumā, ja par izpildījuma vietu nekas nav norunāts, tad izpildījumu var veikt, kur vien to var izdarīt bez apgrūtinājuma vai neērtības otrai pusei.

Tiesību zinātnē⁵⁸ ir izdalīti trīs šķēršļi vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā:

- atšķirības normatīvajos regulējumos;
- atšķirības juridiskajā domāšanā;
- atšķirības juridiskajā procedūrā.

Tā kā šādas atšķirības kavē kopējā tirgus harmonisku funkcionēšanu, „Eiropas Līgumtiesību Komunikācijas” mērķis ir atrisināt minētās problēmas, izveidojot vienotus Eiropas līgumtiesību pamatus⁵⁹.

Lai atrastu labāko risinājumu izvirzītā mērķa sasniegšanai, Eiropas Komisija izvirzīja četrus rīcības variantus un nodeva tos apspriešanai sabiedrībai:

- I. Nedarīt neko, tādējādi atstājot visu tirgus ekonomikas ziņā;
- II. Izstrādāt vienotus līgumtiesību principus, tādējādi samazinot nacionālo tiesību atšķirības;
- III. Uzlabot esošo ES normatīvo aktu kvalitāti un saskaņotību;
- IV. Pieņemt jaunu normatīvo aktu ES līmenī, kas regulētu visu dalībvalstu līgumtiesības⁶⁰.

Atsaucība no valdībām, komersantiem un juristiem bija samērā liela⁶¹, un tas ļāva Komisijai izstrādāt kopēju viedokli par turpmāko darbu Eiropas līgumtiesību pilnveidošanā. Apsaktīsim tuvāk katra piedāvātā varianta vērtējumu.

⁵⁶ Hondius E. Towards a European Civil Code. Second Revised and Expanded Edition. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 1998, p.19.

⁵⁷ LR Civillikums. Pieņemts 1937.gadā. Atjaunots 1992.-1993.g.

⁵⁸ East M. Divergences in European Contract Law and its Significance for Europeanisation. Term Paper. Dec. 2003, p. 4 - 10.

⁵⁹ Staudenmayer D. The Commission communication on European contract law and its Follow-up. An academic greenpaper to European Contract Law. Private Law in European context series. Vol .2. Edited by Stefan Grundmann and Jules Stuyck. Kluwer Law International. The Hague, London, New York, 2002, p. 45.

⁶⁰ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law, COM (2001) 398 final, 11.07.2001 (OJ C 255, 13.9.2001).

⁶¹ Visas atsauksmes uz „Eiropas Līgumtiesību Komunikāciju” var apskatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/index_en.htm (skatīts: 07. 02.2004.).

1. rīcības variants.

1. rīcības variants, kas paredzēja atstāt minētā jautājuma risināšanu komersantu ziņā bez ES institūciju līdzdalības, neguva atsaucību un tika noraidīts, pamatojot ar apstākli, ka komersantu spēkos nav atrisināt pretrunas, ko rada nacionālo likumu atšķirības (skat. Starptautiskās Tirdzniecības palātas atsauksmi uz „Eiropas Līgumtiesību Komunikāciju”⁶²). Eiropas līgumtiesību komisija un ECIG argumentēja līdzīgi, norādot, ka pārrobežu tirgus ekonomika nevar radīt vienotus Eiropas līgumtiesību principus, no kuriem atkarīgs tālākais progress⁶³.

2. rīcības variants.

Daudz plašāku atbalstu guva 2. un 3. piedāvātais rīcības variants. 2. rīcības variants piedāvāja identificēt kopējos nacionālo līgumtiesību elementus, ņemot tos par pamatu un kā norādi:

- nacionālajiem likumdevējiem jaunu normatīvo aktu izstrādes gadījumā;
- nacionālām tiesām pārrobežu strīdu risināšanas gadījumos;
- komersantiem pārrobežu līgumu slēgšanas gadījumos.

Tiesību zinātnē minēto pieeju dēvē par tā saucamo „Skaidrojumu pieeju” (angļ.val. - *Restatement option*), kuras apzīmējums aizgūts no ASV Likumu skaidrojumiem⁶⁴. Otrais rīcības variants paredz izstrādāt līdzīgu dokumentu kā ASV Likumu skaidrojumi, taču, lai arī tie nebūtu saistoši un neattiektos uz konkrētu tiesību sistēmu, tomēr tie klasificētu kopējos juridiskos ietvarus, valodu un terminoloģiju, kas ievērojami atvieglotu komersantiem pārrobežu līgumu sastādīšanu un ES institūcijām jaunu direktīvu izstrādāšanu. Bez tam, kopēju principu izstrāde veicinātu vienotas juridiskas domas attīstību Eiropā, kas padziļinātu Eiropas tiesību zinātnes lomu un ietekmi pasaulē. Atsevišķi iebildumi⁶⁵ minētajam rīcības variantam ir izskanējuši no anglosakšu tiesību zemēm, kur tiek norādīts, ka vienotu Eiropas līgumtiesību principu izstrādes gadījumā ievērojami mazināsies anglosakšu tiesību loma Eiropā un pasaulē,

⁶² Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/2.5.2.pdf (skatīts: 07.02.2004.).

⁶³ Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/5.23.pdf (skatīts: 07.02.2004.).

⁶⁴ Restatement of the law second. Contracts 2nd. Volume 2. §§ 178 – 315. As adopted and Promulgated by The American Law Institute at Washington, D.C. St. Paul. Minnesot, 1981.

⁶⁵ Legrand P. Against a European Civil Code, 1997 (60 MLR), p. 44.

kas savukārt samazinās Apvienotās Karalistes konsultatīvo pakalpojumu sfēras ienākumus⁶⁶.

Kā 2. rīcības varianta pamats tiek minēti ELTP, kaut arī tiek norādīts, ka nepieciešama tālāka virzība no vispārējiem formulējumiem uz specifisku līgumu regulējumu meklēšanu⁶⁷, un pat kopēju Eiropas civiltiesību radīšana⁶⁸. Kritika 2. rīcības varianta virzienā jāvelta apstāklim, ka 2. rīcības variants paredz izstrādāt nesaistošus Eiropas līgumtiesību principus. Tā kā tiem ir rekomendējošs raksturs, tad tos var ignorēt, kas nozīmē, ka maziem un vidēji maziem Eiropas komersantiem izmaksas pārrobežu līgumu slēgšana nesamazinās, jo sadarbības partneri var uzspiest savus vai konkrētas dalībvalsts līguma noteikumus. Kā otrs vājais punkts piedāvātajā rīcības variantā jāmin apstākļi, ka jau pašreiz ir izstrādātas kopējas Eiropas līgumtiesības – vieni ir Eiropas līgumtiesību principi, bet otri – Eiropas Privāttiesību Juristu Akadēmijas izstrādātais Eiropas līgumtiesību kodekss. Trešā dokumenta ar nosaukumu Principi vai specifisku regulējumu radīšana, kaut arī ar ES institūciju līdzdalību, neatrisinās situāciju, bet radīs vēl vienu paralēli darbojošos akadēmiska (politiska) rakstura dokumentu.

3. rīcības variants.

Kā 3. rīcības variants tika piedāvāts pārskatīt un uzlabot saistošos ES normatīvos regulējumus, padarot tos vienkāršākus un kvalitatīvākus. Tiek norādīts, ka būtiskākais šķērslis nākotnes Eiropas līgumtiesību harmonizācijas veidošanā ir pašreiz pastāvošās neatbilstības ES direktīvu līmenī⁶⁹, kas izpaužas divējādi:

- dalībvalstis savos normatīvajos aktos ir atšķirīgi integrējušas ES direktīvas;
- pastāv pretrunas un neskaidrības pašās ES direktīvās.

Pirmajā gadījumā atšķirības radušās tādēļ, ka ES direktīvas nosaka minimālo standartu, kas dalībvalstij ir jāizpilda. Patērētāju tiesību jomā atsevišķas ES

⁶⁶ European Contract Law. Doc No.10996/01 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European contract law. Twelfth Report. 29 January 2002. Internets: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld200102/ldselect/ldcom/72/7202.htm>, p.11. (skatīts: 02.02.2004.).

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Eiropas Līgumtiesību komisijas un ECIG „Kopēja atsauksme” („Joint Response”). Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/5.23.pdf (skatīts: 07.02.2004.).

⁶⁹ Starptautiskās Tirdzniecības Palātas atsauksme „Eiropas Līgumtiesību Komunikācijai”. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/2.5.2.pdf (skatīts: 07.02.2004.).

dalībvalstis ir noteikušas lielāku patērētāja aizsardzības pakāpi. Piemēram, Distances līguma direktīvas⁷⁰ 6.pants nosaka, ka mazākais laiks, kurā patērētājs var izmantot līguma atteikuma tiesības, ir 7 dienas, bet Direktīvas 14.pants piešķir dalībvalstīm tiesības noteikt garāku termiņu. Šī iemesla dēļ dažādās ES dalībvalstīs pastāv atšķirīgs regulējums: Beļģijā, Anglijā, Spānijā, Nīderlandē šis periods ir noteikts 7 dienas, bet, piemēram, Itālijā – 10 dienas⁷¹, savukārt Latvijā, tāpat kā Vācijā šīs tiesības var izmantot 14 dienu laikā⁷².

Otrajā gadījumā ir konstatējamas atšķirības un neatbilstības pašās ES direktīvās. Pirmkārt, harmonizācijas trūkums konstatējams vienu jomu regulējošās direktīvās. Piemēram, ja Distances līguma direktīvas 6.pants nosaka patērētājam tiesības izlietot atteikuma tiesības 7 dienu laikā, tad Dzīvošanai paredzētas ēkas vai ēkas daļas lietošanas tiesību iegūšanas uz laiku direktīvas⁷³ 5.pants nosaka, ka atteikuma tiesības var izmantot 10 dienu laikā kopš līguma noslēgšanas (Latvijā ir noteikts atšķirīgs termiņš – 14 dienas⁷⁴).

Otrkārt, nesaskaņas attiecas uz direktīvās lietotajiem juridiskajiem terminiem, piemēram, kaitējums. Saskaņā ar Preču pārvadājumu direktīvas⁷⁵ 5.(2).pantu pārvadātājam ir uzlikts pienākums atbildēt par nosūtītājam radušos kaitējumu, tomēr Direktīva nenosaka, vai ar to domāts arī morālais kaitējums. Lielākā daļa ES dalībvalstu, ieviešot šīs direktīvas prasības savos nacionālajos normatīvajos aktos, ir vadījušās no nacionālo līgumtiesību regulējuma, kā rezultātā atsevišķās ES dalībvalstīs nosūtītājs var prasīt arī morālā kaitējuma atlīdzināšanu⁷⁶.

Šāda atšķirība rada vairākas problēmas. Pirmā ir tā, ka dažādās ES dalībvalstīs direktīvas rada dažādas tiesiskās sekas, vai arī, izejot no pretējā skatu punkta, dažādās valstīs tiek radīti atšķirīgi izmantojami civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi un to

⁷⁰ Directive 2000/3/EC [2000] OJ L178/1.

⁷¹ Blair W., Brent R. A Single European Law of Contract? BEG/COMBAR Joint Conference, Stockholm 3-4 May, 2003, p.14. Internets: [http://www.bareuropeangroup.com/Blair_Brent-EuroContractLaw\[2\].htm](http://www.bareuropeangroup.com/Blair_Brent-EuroContractLaw[2].htm) (skatīts: 02.02.2004.).

⁷² Skat. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 12.pantu (Publicēts: Vēstnesis 104/105 01.04.1999) un MK noteikumu Nr.207 „Noteikumi par distances līgumu” 9.punktu (Publicēts: Vēstnesis 81 30.05.2002).

⁷³ Directive 94/47/EC [1994] OJ L 280/994.

⁷⁴ Skat. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 11.pantu (Publicēts: Vēstnesis 104/105 01.04.1999) un MK noteikumu Nr.325 „Noteikumi par līgumu par dzīvošanai paredzētas ēkas vai ēkas daļas lietošanas tiesību iegūšanu uz laiku” 8.punktu (Publicēts: Vēstnesis 313/316 24.09.1999).

⁷⁵ Direktīva 90/314/EEC [1990] OJ L 158/1990.

⁷⁶ Staudenmayer D. The Commission communication on European contract law and the future prospects. International and Comparative Law Quarterly. Vol.51, July 2002, p. 678. Skat. Arī Wyatt D., Dashwood A. European Community Law. Third Edition. Swett & Maxwell. London, 1993, p.278.; Roney A. The European Community Fact Book. Third Edition. Kogan Page. London. 1993, p.54.

piemērošanas mehānismi. No vienas puses, varētu teikt, ka direktīvu mērķis ir noteikt minimālo standartu, kāds ES dalībvalstīm ir jāievieš, taču no otras puses, dažādu tiesisko seku iestāšanās diez vai kalpo par labu vienota tirgus izveidei, kas, savukārt, traucē brīvai preču kustībai plašākā nozīmē. Komercedarbību pārstāvošās organizācijas savās atsauksmēs⁷⁷ uz „Eiropas Līgumtiesību Komunikāciju” vairākkārt ir norādījušas, ka atšķirīgi tiesiskie regulējumi dažādās valstīs palielina ar preču piegādi ES iekšienē saistītos izdevumus, kas kavē brīvu pārrobežu līgumu slēgšanu un līdz ar to – brīvu preču kustību.

Tomēr, lai arī pastāv atšķirīgi direktīvu regulējumi un atšķirīgi direktīvu ieviešanas veidi un to rezultāti, risinājums nevar būt pāriešana no „minimālo standartu principa” uz „vienādo standartu principu”. Šādā gadījumā ES dalībvalstu loma samazinās līdz minimumam, jo direktīvas tiktu ieviestas tieši un precīzi, kas nozīmētu to tiešo iedarbību jeb ES regulu statusa piešķiršanu. Šādas sistēmas ieviešana radītu līgumtiesību harmoniju visu ES dalībvalstu līmenī, taču ar to tiktu atdotas likumdevēja tiesības ES, atstājot ES dalībvalstu parlamentiem simbolisku nozīmi direktīvu ieviešanā. Zinot katras ES dalībvalsts jūtīgumu suverenitātes samazināšanas jautājumā, ir paredzams, ka tik radikālas sistēmas pārmaiņas neakceptētu neviena no ES dalībvalstīm.

Direktīvu atšķirīgo regulējumu dēļ otra problēma rodas to piemērošanas jomā. Ja izceļas strīds par direktīvas piemērošanu, tad tajā ietvertu jēgu un mērķi var noskaidrot, vadoties no konkrētās direktīvas, vai arī no visas ES tiesību sistēmas kopumā. Pēc loģikas atšķirībām nevajadzētu būt, jo konkrētā direktīva ietilpst ES tiesību sistēmā. Taču tā kā konkrētā direktīva un strīds par to vienmēr skar kādu ES dalībvalsti, tad, interpretējot direktīvu, vērā jāņem arī konkrētās ES dalībvalsts nacionālā tiesību sistēma, kurā šī direktīva ir ieviesta.

Piemēram, Komercaģentu direktīvas⁷⁸ 17.(2).pants nenosaka tajā minēto zaudējumu definīciju, savukārt Preču drošuma direktīvas⁷⁹ 9.pants paredz „zaudējumu” definīciju. Termina „zaudējumi” saturu Komercaģentu direktīvā iespējams noskaidrot, interpretējot šo pašu direktīvu ES tiesību sistēmas kontekstā⁸⁰. Šajā gadījumā

⁷⁷ Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/business_en.htm (skatīts: 07.02.2004.).

⁷⁸ Directive 86/653/EEC [1986] OJ L 382/17/1986.

⁷⁹ Directive 85/374/EEC [1985] OJ L 210/29/1985.

⁸⁰ Eiropas Justīcijas Tiesa lietā C-423/97 atzina, ka attiecībā uz līgumu par dzīvošanai paredzētas ēkas vai ēkas daļas lietošanas tiesību iegūšanu uz laiku var piemērot arī Direktīvu par līgumu, kas noslēgts ārpus uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) pastāvīgās tirdzniecības vai pakalpojumu sniegšanas vietas

nonākam pie secinājuma, ka, ņemot vērā Preču drošuma direktīvas „zaudējumu” definīciju⁸¹, minētā termina saturs papildīšanu ES ir atstājusi katras dalībvalsts ziņā, t.i., tas var aptvert arī morālo kaitējumu. Savukārt, interpretējot minētā termina saturu, vadoties no Latvijas tiesību sistēmas, rezultāts līdz 2006.gada 1.martam⁸² bija atšķirīgs, t.i., tas neaptvēra morālā kaitējuma jēdzienu. Rezultātā tiek sasniegti divi dažādi direktīvas tulkojumi, viens – nacionālo tiesību līmenī, otrs – ES tiesību līmenī. Protams, ka šādas atšķirības var pastāvēt, taču tas pierāda, ka harmonizācijas trūkums ir ne tikai horizontālā līmenī, t.i., dalībvalstu tiesību sistēmu līmenī, bet arī vertikālā līmenī jeb ES tiesību sistēmas līmenī.

Minēto problēmu kā aktuālu ir norādījis arī tiesību zinātnieks N.Raihs savā atsauksmē par „Eiropas Līgumtiesību Komunikāciju”, uzsverot, ka 3. rīcības variants ir nevis variants, bet gan jau pastāvoša obligāta prasība, kas ik dienu jāievēro ES likumdošanas darbā⁸³.

4. rīcības variants.

Kā 4. rīcības variants tika izvirzīts uzdevums radīt jaunu normatīvu aktu ES līmenī, kas regulētu pušu savstarpējās pārrobežu līgumtiesiskās attiecības. Par pamatu šim aktam varētu ņemt ELTP, ELK, kā arī ECIG līdz šim un nākotnē izstrādātos normatīvos regulējumus, pārvēršot minētos dokumentus par Eiropas Civilkodeksu un piešķirot jaunajam aktam normatīvu spēku visā ES. Šis rīcības variants paredz vistiešāko iedarbību no ES institūcijām uz nacionālām tiesību sistēmām. Paredzams, ka šāds dokuments varētu iedarboties trijos veidos:

- kā regula, kas nozīmē, ka tā spēks ir tiešs un vienāds visā ES;
- kā direktīva, atstājot ES dalībvalstīm atsevišķos jautājumos variācijas iespējas;
- kā rekomendācija, kas neuzliek par pienākumu ES dalībvalstīm to ieviest.

(Directive 85/577/EEC). Skat. Blair W., Brent R. A Single European Law of Contract? BEG/COMBAR Joint Conference, Stockholm 3-4 May, 2003, p.6. Internets: [http://www.bareuropeangroup.com/Blair_Brent-EuroContractLaw\[2\].htm](http://www.bareuropeangroup.com/Blair_Brent-EuroContractLaw[2].htm) (skatīts: 02.02.2004.).

⁸¹ Staudenmayer D. The Commission communication on European contract law and the future prospects. International and Comparative Law Quarterly. Vol.51, July 2002, p. 679.

⁸² 2006.gada 1.martā stājās spēkā CL1635.panta grozījumi, kas paredz tiesības prasīt arī morālā kaitējuma atlīdzību tiesību pārkāpuma gadījumā.

⁸³ Reich N. Some critical comments on the Commission of 11.07.2001., Com (2001) 398 final „On European Contract Law”, p.6. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/5.14.pdf (skatīts: 02.02.2004.).

Eiropas Līgumtiesību komisija un ECIG vienotajā atsauksmē par „Eiropas Līgumtiesību Komunikāciju” norāda uz pieciem soļiem vienota Eiropas Civilkodeksa sasniegšanā:

- 1) izstrādāt nesaistošus Eiropas tiesību Skaidrojumus;
- 2) piešķirt Eiropas tiesību Skaidrojumiem saistošu spēku pēc brīvprātības principa;
- 3) piešķirt Eiropas tiesību Skaidrojumiem saistošu spēku, ja vien puses nav speciāli to izslēgušas;
- 4) piešķirt Eiropas tiesību Skaidrojumiem saistošu spēku pārrobežu līgumattiecībās;
- 5) piešķirt Eiropas tiesību Skaidrojumiem saistošu spēku visās līgumattiecībās⁸⁴;

Lai arī Eiropas Parlaments 2001.gada rezolūcijā⁸⁵ atbalsta vienota Eiropas Civilkodeksa pieņemšanu un pat kā ieviešanas termiņu nosaka 2010.gadu, tomēr vairums zinātnieku šādu risinājumu kritizē⁸⁶. Kritika tiek izteikta ne tikai tāpēc, ka 2010.gads ir nereāls termiņš, vai tāpēc, ka nav skaidrs, vai ES institūcijām vispār ir tiesības izdod šādu dokumentu saskaņā ar Konsolidēto Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu⁸⁷, bet galvenokārt tāpēc, ka Eiropas Civilkodeksa izveide prasa rast kompromisu starp 25 valstu nacionālajām tiesību sistēmām, kuru pamatā darbojas tiesības, kas ir „daļa no katras valsts tradīcijām un kultūras”⁸⁸. Neskatoties uz tiesību zinātnieka O.Lando teikto, ka „tiesības nav folkloras”⁸⁹, lielākā daļa pagaidām šādas radikālas pārmaiņas nevēlas.

Apkopojot visus viedokļus par „Eiropas Līgumtiesību Komunikāciju” Eiropas Komisija 2003.gadā izdeva nākamo dokumentu „Vairāk saskaņotas Eiropas

⁸⁴ Eiropas Līgumtiesību komisijas un ECIG „Kopēja atsauksme” („Joint Response”). Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/5.23.pdf, p. 61.-68. (skatīts: 07.02.2004.).

⁸⁵ European Parliament Resolution A 5-0384/2001.

⁸⁶ Skatīt Apvienotās Karalistes Parlamenta ziņojuma 9.-13.lpp. Skatīt Internetā: European Contract Law. Doc No.10996/01 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European contract law. Twelfth Report. 29 January 2002. Internets: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld200102/ldselect/ldeucom/72/7202.htm> (skatīts: 02.02.2004.).

⁸⁷ Konsolidētais Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Nicas līgums. Tulkošanas un terminoloģijas centrs. AS “Preses Nams”, Rīga, 2001.

⁸⁸ CCBE Response to the European Contract Law Action Plan. COM (2003) 68 final, 12.02.2003. Brussels – Belgium, 16.05.2003, p. 3.

⁸⁹ Lando O. Contract Law in the EU. The Commission Action Plan and the Principles of European Contract Law, p. 12. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/stakeholders/5-31.pdf (skatīts: 02.02.2004.).

līgumtiesības. Rīcības plāns”⁹⁰, kurā piedāvāja tālāko rīcības plānu vienotu Eiropas līgumtiesību izveidē⁹¹.

1.1.3. Rīcības plāns saskaņotu Eiropas līgumtiesību izveidē.

Rīcības plāna pamatā ir 2. un 3. rīcības variantu tālāka attīstība, kas sastāv no trim uzdevumiem:

- pašreiz spēkā esošo ES normatīvo aktu uzlabošana līgumtiesību jomā;
- ES līgumu tipveida noteikumu izstrādes aktivizēšana;
- turpmāka neoficiālo Eiropas līgumtiesību dokumentu izstrādes atbalstīšana.

Lai arī jauna Eiropas Civilkodeksa izstrāde pagaidām tiek noraidīta un no Komisijas puses pat dēvēta par „nereālu mērķi”⁹², tomēr aktivitātes šajā sfērā tiek sagaidītas, jo tas palīdzētu labāk realizēt 2. un 3. rīcības variantu uzdevumus.

Rīcības plānā nosprausto uzdevumu sasniegšanai Komisija ir apņēmusies izstrādāt t.s. „Vienotos norādījumus” (angl.val. - „*Common Frame of Reference*”)⁹³, kuru uzdevums būs izveidot vienotu juridisko terminoloģiju un jurisprudences pamatkonceptus (principus), kā, piemēram, zaudējumu definīciju, tiesiskās sekas līguma pārkāpuma gadījumā u.c. Otrs Vienoto norādījumu uzdevums ir veidot pamatu nākotnes Eiropas līgumtiesībām. Lai arī pagaidām nav pilnībā nosakāms Vienoto norādījumu saturs⁹⁴, tomēr Eiropas Komisija norāda, ka tiem jānosaka virzība sekojošos jautājumos:

- 1) tiem jāattiecas uz līgumtiesībām, t.i., uz visiem pārrobežu līgumu veidiem;
- 2) tiem jāregulē vispārējie noteikumi par līgumu noslēgšanu, spēkā esamību, interpretāciju, izpildi, neizpildi, civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem u.c.⁹⁵.

2003.gada 16. un 23.jūnijā notikušās darba grupas sēdēs par Vispārējo norādījumu izstrādi to saturs tika paplašināts, aptverot tādus jautājumus kā līgumu noslēgšana,

⁹⁰ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A more coherent European contract law. An Action Plan. COM (2003) 68 final. Commission of the European Communities. Brussels, 12.02.2003.

⁹¹ Skat.: Beale H. The Development of European Private Law and the European Commission's Action Plan on Contract Law. *Juridica Internationala*. Law Review University of Tartu. Estonia. 2005. p.10.-11.

⁹² Internets: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/experts_membstates3105_en.pdf (skatīts 05.05.2006.).

⁹³ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A more coherent European contract law. An Action Plan. COM (2003) 68 final. Commission of the European Communities. Brussels, 12.02.2003, p. 2.

⁹⁴ Paredzamo saturu var skatīt: Bar Christian. Working Together a Common Frame of Reference. *Juridica Internationala*. Law Review University of Tartu. Estonia. 2005, p.24.-27.

⁹⁵ Ibid, para 63, p. 17.

apstākļus, pie kuriem gribas izteikums uzskatāms par saistošu, noteikumus par līguma formas prasībām, atkāpšanās tiesības izmantošana, saistību noilguma termiņš, līguma nepildīšanas un zaudējumu atlīdzināšanas regulējums, pārstāvju pilnvarojuma apjoms, atbildības un tās apmēra noteikšana, kā arī metodes, ar kurām konstatējams standarta līguma noteikumu akcepts. 2005.gada 31.maija darba grupas sēdē tika noteikts Vienoto norādījumu izstrādes termiņš – 2007.gada beigās. 2008.gadā plānota publiskā apspriede, bet galīgā teksta pieņemšana – 2009.gadā.⁹⁶

Kā norāda tiesību zinātnieks O.Lando, Vienotiem norādījumiem ir jāsniedz risinājumus tajos gadījumos, kad ES direktīvas vai citi ES normatīvie akti rada neskaidrības⁹⁷. Jāpiekrīt, ka ES normatīvo aktu neatbilstību gadījumā nepieciešams palīgavots, taču, ņemot vērā Vienoto norādījumu neskaidro juridisko statusu (nav plānots, ka tie būs saistoši ES dalībvalstīm), jāsecina, ka Eiropas Komisijas izvirzītais uzdevums var nesasniegt gaidāmo mērķi. Bez tam, papildus kā negatīvs aspekts jānorāda apstāklis, ka Komisija nav argumentējusi, kādēļ pašreiz izstrādātie ELTP vai ELK nevar pildīt Vienoto norādījumu uzdevumu⁹⁸, vai vismaz būt par pamatu Vienoto norādījumu izstrādē.

Otrs būtiskākais jaunums ES līmenī ir līgumu tipveida noteikumu izstrādes aktivizēšana. Saskaņā ar Rīcības plānu, līgumu tipveida noteikumu, kas būtu piemērojami visā ES, uzdevums būtu atvieglot pārrobežu darījumus un izvairīties no nacionālo tiesību sistēmu noteiktām robežām. Eiropas Komisija norāda, ka līgumu tipveida noteikumu izstrāde ir pirmais reāli īsā termiņā sasniedzamais mērķis, par ko liecina apstāklis, ka jau pašlaik atsevišķu komersantu izstrādāti tipveida noteikumi tiek sekmīgi pielietoti visā ES. Tā iemesla dēļ Eiropas Komisija ir izvirzījusi mērķi izstrādāt nevis katras dalībvalsts līgumu tipveida noteikumus, bet gan visas ES tipveida noteikumus⁹⁹. Rīcības plānā norādīts, ka, lai arī katras valsts nacionālie normatīvie akti nosaka dažādas imperatīvās normas, dažādus civiltiesiskus

⁹⁶ Internets: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/experts_membstates3105_en.pdf (skatīts 05.05.2006.).

⁹⁷ Lando O. Contract Law in the EU. The Commission Action Plan and the Principles of European Contract Law, p. 11. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/stakeholders/5-31.pdf (skatīts: 02.02.2004.).

⁹⁸ Skat. arī: Bar von Christian. Working Together a Common Frame of Reference. Juridica Internationala. Law Review University of Tartu. Estonia. 2005, p.22.-23.

⁹⁹ Contract Law and Standard Terms and Conditions. Workshop, Brussels, 2004, p. 1. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/internal_market/contractlaw/2004workshop_en.htm (skatīts: 07.02.2004.).

regulējumus, tomēr, neskatoties uz to, vairums komersantu ikdienā slēdz vienkāršus līgumus, kuru nodrošināšanai pietiek ar tipveida noteikumiem¹⁰⁰.

Eiropas Komisijas vērtējums norāda, ka līgumu tipveida noteikumi būtu attiecināmi tikai uz vienkāršiem jeb ikdienišķiem līgumiem. Apkopojot Rīcības plānā teikto attiecībā uz tipveida noteikumiem, jāsecina, ka izteiktie ierosinājumi nesniedz vajadzīgos risinājumus vairāku iemeslu dēļ.

Pirmkārt, vienkāršu līgumu slēgšanā arī pašreiz nepastāv īpašas problēmas, jo līgumu pamatnoteikumi visās ES dalībvalstīs ir ļoti līdzīgi.

Otrkārt, gandrīz visu ES dalībvalstu starpā jau darbojas vienoti noteikumi atsevišķu līgumu regulācijā¹⁰¹, piemēram, 1980. gada ANO Vīnes konvencija „Par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”¹⁰², 1956.gada Konvencija „Par kravu starptautisko autopārvadājuma līgumu (CMR)”¹⁰³, Konvencija „Par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR)”¹⁰⁴ u.c.

Treškārt, tipveida noteikumi nedod risinājumu gadījumā, ja starp pusēm izceļas strīds par līgumu saistību pienācīgu izpildi, atbildību par lietas trūkumiem, attiesājumu, zaudējumu atlīdzību u.c. Šādā gadījumā jāpiemēro kādas ES dalībvalsts normatīvie akti, izvēloties piekritību, balstoties uz 1980.gada Romas konvenciju „Par līgumsaistībām piemērojamām tiesībām”¹⁰⁵.

Ceturtkārt, tipveida noteikumi nesniegs risinājumu līguma saistību izpildes nodrošināšanā vai līguma atzīšanā citā valstī. Atsevišķu tipveida noteikumu radīšana bez vienotas normatīvo aktu bāzes, kas regulētu pirmslīgumiskās attiecības, līguma noslēgšanas jautājumus, līguma neizpildes jautājumus, zaudējumu atlīdzības principus utt., nesniegs vēlamo rezultātu.

¹⁰⁰ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A more coherent European contract law. An Action Plan. COM (2003) 68 final. Commission of the European Communities. Brussels, 12.02.2003, para 81. – 82., p. 22.

¹⁰¹ Skat.: Schlechtriem P. Basic Structures and General Concepts of the CISG As Models for a Harmonisation of the Law of Obligation. *Juridica Internationala. Law Review University of Tartu.* Estonia. 2005, p.30.-31.

¹⁰² Konvencija „Par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”. Latvijā ratificēta 1997.gada 19.jūnijā (publicēts: Latvijas Vēstnesis Nr.170, 03.07.1997). Minētā konvencija uzskatāma par pirmo gadījumu, kad ir rasts kompromiss starp anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmām attiecībā uz atbildības materiāltiesisko normu regulējumu pirkuma līgumā. Skat. Bonnel M.J., Bianca C.M. *Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention.* Guiffre, Milan, 1987, p.333.

¹⁰³ Konvencija „Par kravu starptautisko autopārvadājuma līgumu (CMR)”. Latvijā ratificēta 1993.gada 2.decembrī (publicēts: Latvijas Vēstnesis Nr. 119, 08.12.1993.).

¹⁰⁴ Konvencija „Par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR)”. Latvijā ratificēta 1993.gada. 2.decembrī (publicēts: Latvijas Vēstnesis Nr.119, 08.12.1993.).

¹⁰⁵ Konvenciju „Par līgumsaistībām piemērojamām tiesībām”. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. AGB, Rīga, 2000, 242. – 251 .lpp.

Kopumā vērtējot Eiropas Komisijas iniciatīvu vienotu tipveida noteikumu izstrādē, jāsecina, ka tie sniegs vairāk tehniskus uzlabojumus pārrobežu darījumos, bet neizpildīs Eiropas Parlamenta vairākās rezolūcijās pausto vēlmi radīt vienotas Eiropas līgumtiesības.

2. NODAĻA

Eiropas līgumtiesību principu juridiskais statuss un tā ietekme uz Latvijas līgumtiesībām

2.1. Eiropas līgumtiesību principu juridiskā bāze un regulējuma priekšmets

Eiropas līgumtiesību principu (ELTP) abas daļas pirmo reizi tika publicētas 1999.gadā¹⁰⁶, kad sabiedrībai tika piedāvāts apspriest vairāk nekā 20 tiesību zinātnieku izstrādātos Eiropas līgumtiesību principus, kuru pamatā ir ņemtas ES dalībvalstu tiesību sistēmu normas. ELTP ievadā izstrādātāji ir uzsvēruši, ka to mērķis ir radīt moderno Eiropas *lex mercatoria*¹⁰⁷, kas tiktu piemērots visā ES vienveidīgi.

Kā norāda tiesību zinātnieks O.Lando¹⁰⁸, ES dalībvalstu līgumtiesībās pastāv ievērojamas atšķirības, un, veicot uzņēmējdarbību Eiropā dažādās dalībvalstīs, komersants saskaras ar situāciju, kad kāds līgums tiek regulēts saskaņā ar otras (svešas) valsts likumiem¹⁰⁹. Šī citas valsts tiesību nezināšana ir būtisks risks, kas neļauj attīstīties vienotam Eiropas tirgum, tāpēc ES ir jādara viss, lai tiesiskās robežas starp valstīm tiktu nojauktas.

ELTP publicēšana ir uzskatāma par ievērojamu soli Eiropas līgumtiesību pilnveidošanā un harmonizēšanā. To izstrādāšanas mērķi ir tirdzniecības attiecību atvieglošana un kopējā Eiropas tirgus stiprināšana, vienotas līgumtiesību infrastruktūras izveide Eiropā, ceļvedis tiesību normu piemērotājiem un

¹⁰⁶ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000.

¹⁰⁷ *Lex mercatoria* (latv.val. – tirgotāju tiesības) – privāttiesiska rakstura paražu tiesību normas, kuras l.g.t.p.m.ē. – 17.gs. regulēja tirdzniecības attiecības. M.Lejnieks. Vai pastāv *lex mercatoria*? Likums un Tiesības, Nr.3, 1999, 76.lpp. 1924.gadā Ziemeļdakotas tiesa (skat. *Bank of Conway Vs. Stary, 200 NW, 508*) tirgotāju tiesības raksturoja vēl plašāk: kā likumu sistēmu, kas nebalstās uz vienas noteiktas institūcijas vai valsts likumiem, bet sastāv no noteiktiem taisnīguma principiem un tirdzniecības ieradumiem, kuru vispārējā atbilstība un taisnīguma jēga ir radīta, lai regulētu komersantu darījumu tiesiskās attiecības visās komerczemēs. Sattar Imtyaz M. The UNIDROIT principles of international commercial contracts and the Vienna Sales convention: competing or completing „Lex Mercatoria”? International Trade and Business Law Annual. London: Cavendish Publishing, Volume IV, 1999, p.13.

¹⁰⁸ Prof. Lando Ole ir ELTP izveides komisijas priekšsēdētājs, kura vadībā tika izstrādāti ELTP.

¹⁰⁹ Lando O. The Structure and the Salient Features of the Principles of European Contract Law. Juridica International. Nr.VI, 2001, p.4.

likumdevējiem, kā arī mēģinājums apvienot anglosakšu un romāņu – ģermāņu tiesību sistēmas¹¹⁰.

Kā norāda ELTP komisija, ELTP ir radīti lietošanai ES dalībvalstīs¹¹¹. Par pamatu ELTP izstrādē ir ņemtas pilnīgi visas ES dalībvalstu tiesību sistēmas un nacionālās īpatnības. Lai arī ne visām tiesību sistēmām ir bijusi vienāda ietekme ELTP izstrādē, tomēr ELTP radīšanā par pamatu nav ņemta vienas vai vairāku valstu tiesību sistēmas un tajā nostiprinātā juridiskā terminoloģija¹¹², uz kuras bāzes būvēt ELTP. Tā vietā ELTP izstrādes gaitā ir meklēts kompromiss starp visām ES dalībvalstu tiesībām nolūkā radīt visiem pieņemamu un atzītu tiesību normu kopumu. Par vēlmi radīt jaunu, vienotu Eiropas līgumtiesību sistēmu liecina ELTP komisijas apgalvotais, ka atsevišķas ELTP normas atspoguļo idejas, kuras nav līdz šim realizējušās nevienā no tiesību sistēmām¹¹³.

Bez tam, izstrādājot ELTP tekstu, vērā ir ņemtas ne tikai ES dalībvalstu tiesību normas, bet arī citu valstu tiesības, piemēram, ASV Vienotais tirdzniecības kodekss (angļ.val. - *USA Uniform Commercial Code*), 1980.gada Vīnes konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem u.c.¹¹⁴.

ELTP metode ir līdzīga ASV Likumu skaidrojumiem (angļ.val. - *Restatement of the law*) - tāpat kā ASV Likumu skaidrojumi, arī ELTP izstrādes komisijas izdotā grāmata satur pantus ar piemēriem un komentāriem. ASV Likumu skaidrojumu mērķis ir izskaidrot ASV likumus, kas nozīmē, ka skaidrojumu teksts ir tā saucamās „rekomendatīvās tiesības” (angļ.val. - „*soft law*”). Lai arī ELTP ir pieskaitāmas pie tā saucamām „rekomendatīvajām tiesībām”¹¹⁵, taču atšķirībā no ASV Likumu

¹¹⁰ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxii.

¹¹¹ Sk. ELTP 1:101 (1).pantu, kas nosaka, ka „šie principi ir līgumtiesību vispārējās normas Eiropas Savienībā.

¹¹² Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxv.

¹¹³ Kārklīšs J. Starptautiskā zinātniskā konference “Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā XX-XXI gs. mijā”. Konferencē materiāli „Līguma brīvības precizējumi Eiropas jurisprudencē”. 2003.gada 29.janvāris.; Skat. arī: Introduction to the Principles of European Contract Law. Prepared by The Commission on European Contract Law. Internets: www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 15.09.2002).

¹¹⁴ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xvi.

¹¹⁵ Introduction to the Principles of European Contract Law. Prepared by The Commission on European Contract Law. Internets: www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 15.09.2002).

skaidrojumiem, kas izskaidro oficiāli pieņemtās ASV vienotās normas, ELTP nevar uzskatīt par Eiropas oficiālo tiesību skaidrojumu, bet tikai par mēģinājumu veidot kopējas Eiropas tiesību normas.

Šajā sakarā ELTP komisija ir norādījusi, ka ELTP izstrādes mērķis ir radīt vienotu Eiropas *lex mercatoria*, kuru vienveidīga piemērošana nodrošinās vienota Eiropas tirgus funkcionēšanu. Šāda ELTP pieskaitīšana pie *lex mercatoria* teorētiski sniedz iespēju piemērot tos pat gadījumā, ja puses līgumā nav atsaukušās uz ELTP kā strīdu risināšanas avotu, un tādējādi ELTP tiktu uzskatīti par oficiālu tiesību avotu.

Kā norādījusi ELTP komisija, viens no to mērķiem ir radīt normu kopumu, kas ir pieņemams visā Eiropā un kas varētu tikt tieši piemērots strīdu risināšanā, t.i., radīt modernu Eiropas *lex mercatoria*¹¹⁶.

2.1.1. Eiropas līgumtiesību principi un *lex mercatoria*

ELTP 1:101 (3).pants nosaka, ka šie Principi var tikt piemēroti, (a) ja puses ir vienojušās, ka to līgumtiesiskās attiecības tiks regulētas, balstoties uz vispārējiem līgumtiesību principiem vai *lex mercatoria*, vai tam līdzīgi, vai arī, (b) ja puses nav līgumā paredzējušas, kuras tiesības regulēs to attiecības.

Lai arī ELTP ir atsauce uz *lex mercatoria*, tomēr šāda panta ietveršana pati par sevi nenodrošina, ka ELTP ir daļa no *lex mercatoria*¹¹⁷ un ka tādējādi tie var tikt piemēroti visos strīdos, ja vien puses nav vienojušās par pretējo.

Tā kā *lex mercatoria* ir komersantu paražu tiesības, kuras tiesas var piemērot konkrēta strīda izšķiršanā, pat ja tās nav ietvertas nacionālajos likumos vai konvencijās¹¹⁸, tad, noskaidrojot ELTP juridisko statusu, būtiskākais ir noskaidrot, vai tie ir daļa no *lex mercatoria* vai arī par tādiem varētu kļūt nākotnē.

Gadījumā, ja ELTP ir *lex mercatoria* sastāvdaļa, tad:

- 1) tie jau šobrīd var tikt piemēroti starptautiskajā tirdzniecībā,

¹¹⁶ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xiv.

¹¹⁷ Šādu pašu apgalvojumu attiecībā uz UNIDROIT principiem izteica arī 15.Starptautiskais salīdzinošo tiesību kongress. 1998.gadā Bristolē. Sk. Mary A, Veneziano A. A short notice on XVth International Congress of Comparative Law. Unifrom Law Review. 1998, p.796.

¹¹⁸ Berman H. J. The „new” law merchant and the „old”: sources, content and legitimacy. Harold J.Berman, Feliz J. Dasser // *Lex mercatoria and arbitration*. Hague: Juris Publishing: Kluwer Law International, 1998, p.63.

- 2) tie var tikt piemēroti tāpat kā valstu ratificētās privāttiesību konvencijas, un tātad tos var piemērot arī Latvijā;
- 3) Eiropas *lex mercatoria* turpmāk pārklāj plašāku tiesību jomu, ne tikai starptautisko tirdzniecību, jo ELTP neregulē attiecības tikai starp komersantiem, bet arī skar nekomersantu attiecības un patērētāju tiesību aizsardzības jomu¹¹⁹.

Savukārt gadījumā, ja ELTP nav daļa no *lex mercatoria*, tos var uzskatīt tikai par atsevišķu tiesību speciālistu neformālu Eiropas tiesību principu kodifikāciju, kuriem pagaidām ir tikai doktrināla vērtība ar akadēmiski rekomendējošu raksturu. Lai atrisinātu minēto jautājumu, jānoskaidro, kāds ir *lex mercatoria* mērķis?

2.1.2. *Lex mercatoria* mērķis līgumtiesībās

Vēsturiski *lex mercatoria* kā tirgotāju tiesības bija viņu vidū leģitīmas, identificētas, komersantu praksē apstiprinātas tiesības, kuru izstrādes mērķis bija risināt komersantu strīdus¹²⁰. Tādējādi *lex mercatoria* ietekme komersantu vidū bija lielā mērā pašnostiprināta: persona, kura atteicās ievērot tiesas lēmumu, kas pamatots ar *lex mercatoria*, riskēja ar savu reputāciju, un tai varēja aizliegt turpmāk tirgoties visos svarīgākajos gadatirgos¹²¹. *Lex mercatoria* kā tiesību kopums sāka izzust ap 16.gs., kad valdības „sāka uzskatīt autonomās tirgotāju tiesības par kārdinošu nacionalizācijas objektu”¹²². Turpinoties tirgotāju tiesību pozitīvizēšanai, ietverot tās kā nacionālo tiesību aktu sastāvdaļu, *lex mercatoria* 19.gs. gandrīz izzuda vispār. Tikai 20.gs. piecdesmitajos un sešdesmitajos gados atsevišķi zinātnieki¹²³ atkal pievērsās *lex mercatoria* teorijas izpētei. Tiesību zinātnieks C.Šmithofs¹²⁴ uzskatīja, ka *lex mercatoria* bija gan oficiālās, gan spontānās tiesību normu unifikācijas

¹¹⁹ Skat. Introduction to the Principles of European Contract Law. Prepared by The Commission on European Contract Law. Internets: www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 15.09.2002).

¹²⁰ Stoecker C. The Lex mercatoria: to what extent does it exist? Journal of International Arbitration, 1990, p.101.

¹²¹ Creamdes B, Plehn S. The new lex mercatoria and the harmonization of the laws of international commercial transactions. Boston, 1984, p.317.

¹²² Medwid M. The new law merchant: legal rhetoric and commercial reality. Law and Policy in International Business. 1993, p.590. Par vēsturisko *lex mercatoria* attīstību un izzušanu skat. arī M.Lejnieks. Vai pastāv *lex mercatoria*? Likums un Tiesības, Nr.3, 1999, 76.lpp.

¹²³ Schmitthoff C, Goldman B. Skat. Schmitthoff C. The Unification of the Law of International Trade, 1964, 6. – 8.lpp.; Filip De Ly. Lex mercatoria and unification of law in the European Union. Towards a European civil code. Nijmege. Kluwer law International. 1998, p.41.

¹²⁴ Schmitthoff M.C. International Trade Usage. Institute of International Business Law and Practice. ICC Publishing S.A. London. 1987, p.3.

izpaušme, pielietojot vispārējus noteikumus, tirdzniecības paražas, paražu tiesību normas un starptautiskās konvencijas¹²⁵. Savukārt tiesību zinātnieka B.Goldmana izstrādātā *lex mercatoria* teorija ir daudz revolucionārāka. Viņš paziņoja, ka, pirmkārt, jau starptautiskās arbitražas tiesneši un puses var nodalīt tiesiskās attiecības no piemērojamām nacionālo tiesību normām un piemērot šīm attiecībām *lex mercatoria* – pārnacionālu tiesību normu kopumu, kuru veido vispārīgi noteikumi, ieražas un paražas, tiesību vispārīgi principi un starptautiskās konvencijas¹²⁶.

Daži tiesību zinātnieki (M.Vilkinsons, M.Bonels) uzskata, ka *lex mercatoria* ir atdzimušas, pateicoties starptautisko organizāciju pūlēm noregulēt starptautiskās tirdzniecības aktivitāti globālajā aspektā¹²⁷. Tomēr par spīti tam, ka vairākas nacionālās tiesas¹²⁸ mūsdienās ir atsaukušās uz *lex mercatoria*, tās nav atguvušas savu vēsturisko autonomo statusu. Balstoties uz pēdējo apstākli, daudzi tiesību zinātnieki¹²⁹ pauž uzskatu, ka *lex mercatoria* vairs vispār neeksistē. Šāds viedoklis tiek pamatots ar juridiskā pozitīvisma pastāvēšanu, kāds nebija *lex mercatoria* pastāvēšanas laikā. Tiesnesis Holmss šādu uzskatu pamato ar apstākli, ka „tiesas piemērojamais likums savā būtībā neeksistē bez institūcijas, kas tiesīga radīt normu, savukārt šī institūcija var būt tikai valsts”¹³⁰. Šādam uzskatam tomēr nevar piekrist, jo tas ir balstīts uz sašaurinātu izmantojamo tiesību avotu izpratni, saskaņā ar kuru par tiesību avotu uzskata tikai rakstītās tiesību normas. Mūsdienu tiesību teorijā ir vienprātīgi atzīts uzskats, ka par tiesību avotiem kalpo gan paražas, gan tiesību principi, gan arī doktrīna un tiesu precedentii kā sekundārie tiesību avoti¹³¹. Šo uzskatu pamato arī

¹²⁵ Filip De Ly. *International business law and lex mercatoria*. Amsterdam Elsevier-North Holland, 1992, p.5.

¹²⁶ Filip De Ly. *Lex mercatoria and unification of law in the European Union. Towards a European civil code*. Nijmege. Kluwer law International. 1998, p.41.

¹²⁷ Wilkkinson M, Bonell M. *An International Restatement of Contract Law: The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. Irvington, New York, Trans Juris Publications, 1994, p.71.

¹²⁸ Francijā: *Norsolor SA vs. Palbalk Ticaret Ltd Sirketi; Fourferoulle vs. Banque du Proche-Orient*. Anglijā: *Deutsche Schachtbau und Tielbohreresellschaft vs. Ras Al Khaiman Nat'l Oil Co*. Itālijā: *Damiano vs. Topfer*.

¹²⁹ Piemēram, Mustill M. *The new lex mercatoria: the first twenty-five years*. *Arbitration International*, 1988, 86.lpp; Gaillard E. *Thirty years of lex mercatoria: towards the selective application of transnational rules*, 1995, p.208.

¹³⁰ Sattar Imtyaz M. *The UNIDROIT principles of international commercial contracts and the Vienna Sales convention: competing or completing „Lex Mercatoria”?* *International Trade and Business Law Annual*. London: Cavendish Publishing, Volume IV, 1999, p.15.

¹³¹ Skat., piemēram, ANO Tiesas Statūtu 38.pantu, kur kā vispārējs tiesību avots ir minēta arī tiesību doktrīna un dažu tiesību zinātnieku uzskati, kā arī vispārēji principi, piemēram, *pacta sunt servanda*. Skat. arī Administratīvā procesa likuma 15.pantu. Pieņemts 25.10.2001. Spēkā ar 01.02.2004. Publicēts „Ziņotājs” 13.12.2001.

1992.gada 28.aprīlī Kairā pieņemtā Starptautisko Tiesību Asociācijas¹³² rezolūcija, kurā teikts, ka apstākļi, kad tiesnesis savu nolēmumu ir balstījis uz pārnacionālām normām (vispārējiem tiesību principiem, tirdzniecības paražām utt.), nevis uz kādas konkrētas valsts normatīvajiem aktiem, nevar būt par iemeslu, lai šādu nolēmumu atzītu par spēkā neesošu, ja: (1) puses ir vienojušās, ka tās piemēros pārnacionālās normas; vai (2) puses nav noteikušas piemērojamās tiesību normas.

Lex mercatoria teorijas atdzimšanu tiesību zinātnieks Filips de Laijs pamato ar neoficiālo līgumtiesību principu kodifikāciju, kuras mērķis ir radīt vispasaules vai noteiktu reģionu līgumtiesību principus, kurus varētu viegli piemērot komercstrīdu risināšanā¹³³. Kā norāda moderno *lex mercatoria* tiesību aizsācējs un autonomo komerciesību teorijas piekritējs B.Goldmans, nepastāv nekādu šķēršļu strīdu risināšanai, balstoties tikai uz līgumtiesību principiem un pārnacionālām paražu normām¹³⁴.

Ņemot vērā augstākminēto, var izvirzīt apgalvojumu, ka *lex mercatoria* ir starptautiskās tirdzniecības tiesību sastāvdaļa, kuras aptver pārnacionālās paražas, tiesību principus, laika gaitā izveidojušos tirdzniecības un tiesu praksi, kuras regulāri, tieši vai netieši, tiek piemērotas neatkarīgi no to juridiskā statusa.

Tiesību zinātnieks O.Lando sniedz savu skaidrojumu par moderno *lex mercatoria*, norādot, ka starptautiskā komercīguma puses dažreiz vienojas, ka to tiesiskās attiecības netiks regulētas pēc vienas noteiktas valsts likumiem, tā vietā puses vadīsies no starptautiskās tirdzniecības paražas, no noteikumiem, kas ir radīti šādam mērķim, piemēram, UNIDROIT principi, ELTP - no noteikumiem, kas ir vispārēji starptautiskajā tirdzniecībā iesaistītajām valstīm. Ja tiesnesis nevar atrast vienotu likumu, pēc kura vadīties, viņš vadīsies no likuma, kas viņam liksies vispiemērotākais un taisnīgākais konkrētajā situācijā. Šādi rīkojoties, viņš ņems vērā vairāku tiesību sistēmu normas, tiesību zinātnieku darbus, kā arī publicētos tiesu precedentus. Šo radošo juridisko procesu var dēvēt par *lex mercatoria* piemērošanu¹³⁵.

¹³² Starptautisko Tiesību Asociācija (angl.val. – International Law Association) – starptautiska nevalstiska organizācija, kura apvieno nacionālās starptautisko tiesību asociācijas un nacionālās juristu nevalstiskās organizācijas.

¹³³ Filip De Ly. *Lex mercatoria and unification of law in the European Union. Towards a European civil code.* Nijmege. Kluwer Law International. 1998, p.42.

¹³⁴ Berman Harold J. The „new” law merchant and the „old”: sources, content and legitimacy. Harold J.Berman, Feliz J. Dasser // *Lex mercatoria and arbitration.* Hague: Juris Publishing: Kluwer Law International, 1998, p.63.

¹³⁵ Lando O. *Some Features of The Law of Contract in the Third Millenium.* 2001, 367. – 368.lpp.; Skat arī. Dixon M. *Textbook on International Law.* 3rd edition. Blackstone Press Limited, 1996. p.44.

Lex mercatoria regulējuma priekšmets sakrīt ar ELTP izstrādes mērķi, kura uzdevums ir izveidot līdzsvarotu normu kopumu, kas derīgs piemērošanai neatkarīgi no tiesiskajām tradīcijām un ekonomiskās un politiskās situācijas valstīs, kurās tie piemērojami. Par šādu mērķa esamību liecina arī ELTP 1:101.panta 3.daļas (a) apakšpunkts¹³⁶, kas nosaka, ka ELTP var tikt piemēroti, ja puses ir vienojušās, ka līgums tiks regulēts, vadoties no vispārējiem tiesību principiem vai *lex mercatoria*, vai tamlīdzīgi.

2.2. Eiropas līgumtiesību principi kā tiesību avots

Vēl līdz šim bieži vien starptautiskie komercstrīdi tiek risināti, balstoties uz starptautisko privāttiesību jeb kolīziju normu metodi¹³⁷, kas kalpo tikai kā norāde uz tās valsts tiesību normām, kuras konkrētajā gadījumā ir piemērojamas. Teorētiski šī metode atrisina jautājumus par piemērojamo normu strīda izšķiršanā, tomēr praksē tās lietošana vēl joprojām nozīmē to, ka tiek piemērotas vienas valsts tiesības, kuras vismaz viena no pusēm, ja pat ne abas, nepārzina. Tādēļ pēdējā laikā arvien biežāk tiek izteikta doma, ka šī pieeja neatbilst moderno tirdzniecības tiesību realitātēm un ka ir vajadzīga nevis konkrēta nacionālo tiesību sistēma, bet gan modernas starptautiski atzītas¹³⁸ komerciesības¹³⁹.

ELTP 1:101.pantā ir netieši noteikts, ka tie ir daļa no *lex mercatoria*. Šāda apgalvojuma esamība tiek uzdot jautājumu - vai minētās normas ietveršana ELTP automātiski nozīmē, ka tie ir daļa no *lex mercatoria* un tādējādi automātiski kļūst par komercstrīdu risināšanas vispārēju tiesību avotu?

Ņemot vērā *lex mercatoria* definīciju, ELTP par *lex mercatoria* var atzīt, ja tie ir starptautiskās tirdzniecības tiesību sastāvdaļa, kuras aptver pārnacionālās paražas, tiesību principus, laika gaitā izveidojušos tirdzniecības un tiesu praksi, un tās regulāri, tieši vai netieši, tiek piemērotas neatkarīgi no to juridiskā statusa. Tādējādi, lai ELTP atzītu kā daļu no *lex mercatoria*, ir nepieciešams konstatēt, vai tie ietver sevī jau agrāk nostiprinātas tirdzniecības paražas un tiesību principus, kā arī, vai šie principi tiek

¹³⁶ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000.

¹³⁷ Chuah J., Kaszowska A. Conflict of Law. The Cavendish Q&A Series. Cavendish Publishing Limited. London.1996. p.1.-3.

¹³⁸ Starptautiskā atzīšana ir viena no svarīgākajām *lex mercatoria* efektīvas darbības pazīmēm.

¹³⁹ Lejnietis M. Vai pastāv *lex mercatoria*? Likums un Tiesības, Nr.3, 1999, 78.lpp.

piemēroti regulāri. Tā kā lielākā daļa tiesību zinātnieku pauž uzskatu, ka pastāv *lex mercatoria*, jautājums ir jāuzstāda nevis, vai ELTP ir *lex mercatoria*, bet gan, vai to teksts atspoguļo Eiropā līdz šim pastāvošās tirdzniecības tradīcijas (*lex mercatoria*)?

ELTP izveides komisija¹⁴⁰ ir definējusi, ka to radīšanas mērķis ir izveidot vienotus Eiropas līgumtiesību principus – „tā ir atbilde uz nepieciešamību izveidot vienotu līgumtiesību infrastruktūru, lai nostiprinātu ātri attīstošos ES līgumtiesības principus”¹⁴¹. Tātad nevis kodificēt, bet gan, ņemot vērā ES dalībvalstu tiesību normas (t.sk., tiesību principus, paražas, sekundāros tiesību avotus), izveidot vienotu vispār pieņemamu līgumtiesību sistēmu.

Tiesību zinātnieks K.Bergers attiecībā uz ELTP radīšanu ir ieviesis jaunu terminu – „attīstošā kodifikācija” (angļ.val. - *creeping*¹⁴² *codification*), kurš ir ieguvis atbalstu ELTP izstrādātāju vidū. Kā norāda Bergers, ELTP radīšana ir neformālas kodifikācijas process, kas attīstījies ārpus ES institūcijām un ārpus ES dalībvalstu tiesību sistēmām¹⁴³.

„Attīstošā kodifikācija” atšķirībā no tradicionālā kodifikācijas procesa ir atsevišķu akademiķu un praktiķu „privātas” pūles panākt tiesību progresējošu attīstību. Šādi projekti iegūst nozīmīgu lomu modernajā tiesību izpratnē, tomēr vienlaicīgi to juridiskā statusa noteikšanai nepieciešams pārdomāt tradicionālo tiesību avotu teoriju. No vienas puses „attīstošās kodifikācijas” radītais normu kopums ir zemākā statusā nekā kādas valsts nacionālie likumi vai starptautiski ratificētās konvencijas (oficiālais tiesību avots), bet no otras puses tam jābūt augstākā statusā nekā kāda tiesību zinātnieka rakstam par noteiktu juridisku jautājumu (neoficiālais jeb sekundārais tiesību avots). Vēl neskaidrāku situāciju attiecībā uz to, vai ELTP ir daļa no *lex mercatoria*, padara apstākļi, ka starptautiskās konvencijas un nacionālie likumi, kas specifiski regulē starptautisko tirdzniecību, ir atzītas kā *lex mercatoria*¹⁴⁴, taču tiesību zinātnieku darbi pie tādiem nav pieskaitāmi¹⁴⁵.

¹⁴⁰ Eiropas līgumtiesību komisija (angļ.val. - Commission of European Contract Law) – Eiropas Savienības dalībvalstu tiesību zinātnieku grupa, kura izstrādāja ELTP I un II daļu laikā no 1982. līdz 1996.gadam.

¹⁴¹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxi.

¹⁴² Oksfordas vārdnīca angļu vārda „to creep” nozīmi skaidro kā „lēnām un nepārtraukti attīstīt cerībā uz progresu”. Skat. Oxford Dictionary, Olms Zürich, Hombrechtikon, 1998, p.195.

¹⁴³ Berger K. P. The principles of European Contract Law and the concept of the „creeping codification”. European Review of Private Law. Volume 9, Number 1, 2001, p.23.

¹⁴⁴ Tiesību zinātnē ir dominējošs uzskats, ka, piemēram, ANO 1980.gada Vīnes konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem ir daļa no *lex mercatoria*, jo tā atspoguļo

Ja pieņemam, ka ELTP ir daļa no *lex mercatoria*, problēmas rodas ar *lex mercatoria* piemērošanu praksē. Oficiālos tiesību avotus tiesnesis var piemērot jebkurā strīda izšķiršanā, pat ja puses nav vienojušās par to piemērošanu, turpretī strīdīgs jautājums ir par *lex mercatoria* piemērošanu, ja puses uz to nav atsaukušās savā līgumā. Francijas, Itālijas un Nīderlandes likumi šādā gadījumā atļauj tiesnesim piemērot *lex mercatoria*, turpretim Anglijas tiesības un UNCITRAL paraugtiesības¹⁴⁶ atļauj piemērot *lex mercatoria* vienīgi gadījumā, ja puses par to ir vienojušās¹⁴⁷. Līdz ar to droši varam secināt, ka gadījumos, kad puses ir akceptējušas ELTP kā tiesību avotu, tas ir vienlīdzīgi piemērojams kā jebkurš oficiāls tiesību avots. Neatbildēts paliek jautājums, vai ELTP ir tiesību avots arī gadījumos, kad puses nav paredzējušas to kā savu tiesisko attiecību regulētāju. Tas, ka ELTP pēc pušu vienošanās ir kļuvis par konkrētā strīda tiesību avotu, nenozīmē, ka tie automātiski ir kļuvis par daļu no *lex mercatoria*. Jebkura paraža (tiesību avots), ko akceptējuši divi komersanti, ir jāpiemēro, taču tā nav daļa no *lex mercatoria*, jo normai nav globāla rakstura, kādai ir jābūt vismaz tradicionālajā *lex mercatoria* izpratnē¹⁴⁸. Tādējādi, lai piemērojamo tiesību avotu atzītu par *lex mercatoria* daļu, ir nepieciešams, lai šis tiesību avots būtu vispāratzīts, kuru var piemērot pat gadījumos, kad uz to nav atsaucies līgumā, t.i., tam nepieciešams *opinio iuris*¹⁴⁹ statuss. Tā kā *lex mercatoria* piemīt *opinio iuris* statuss, mēs atgriezīamies pie iepriekš uzstādītā jautājuma: vai ELTP teksts atspoguļo Eiropā līdz šim pastāvošās tirdzniecības tradīcijas (*lex mercatoria*)? Pozitīvas atbildes gadījumā ELTP ir jāuzskata par daļu no *lex mercatoria* un, tātad - par oficiālu tiesību avotu.

starptautiskā tirdzniecībā atzītu praksi, kas nozīmē, ka 1980.gada Vīnes konvenciju var izmantot kā tiesību avotu arī valstīs, kuras nav minētās konvencijas dalībnieces. Skat. Guillemard S. A comparative study of the UNIDROIT Principles and the Principles of European Contracts and some dispositions of the CISG applicable to the formation of international contracts from the perspective of harmonization of law. Laval University. 1999, 15.lpp.; Lando O. Some Features of The Law of Contract in the Third Millenium. 2001, p.368.

¹⁴⁵ Carbonneau T. A definition of and perspective upon the *lex mercatoria* debate. *Lex Mercatoria and Arbitration*. Hague. Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998, p.11. – 12.

¹⁴⁶ 1985.gada UNCITRAL paraugtiesības par starptautisko komerciālo arbitražu, UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration.

¹⁴⁷ Lando O. Some Features of The Law of Contract in the Third Millenium. 2001, p.377.

¹⁴⁸ Lejnietis M. Vai pastāv *lex mercatoria*? *Likums un Tiesības*, Nr.3, 1999, 78.lpp.

¹⁴⁹ *Opinio iuris* jeb *opinio iuris et necessitatis* – pārliecība par tiesiskumu un nepieciešamību. Tā ir psiholoģiska rakstura pazīme, kas dod subjektam pārliecību, ka konkrētā norma ir tiesību norma un ka tās pārkāpums ir tiesību pārkāpums pat tad, ja norma nav iekļauta nevienā valsts pieņemtajā normatīvajā aktā. Skat. M.Lejnietis. Vai pastāv *lex mercatoria*? *Likums un Tiesības*, Nr.3, 1999, 78.lpp.

Atsevišķi tiesību zinātnieki¹⁵⁰ norāda, ka gadījumā, ja ELTP ir daļa no *lex mercatoria*, tad arī neratificēta 1980.gada Vīnes konvencija ir jāuzskata par *lex mercatoria*, kas nozīmē, ka Konvencija var tikt piemērota bez ratificēšanas. Šādam uzskatam tomēr nevar piekrist, jo Konvencija tika veidota, balstoties uz jau pieņemto tirdzniecības praksi, t.i., *lex mercatoria*, par ko liecina arī lielais Konvencijas ratificējušo valstu skaits. Turklāt normatīvā akta ratificēšana, kodificēšana vai inkorporācija nenozīmē tās izslēgšanu no *lex mercatoria* sastāva¹⁵¹.

Tiesību zinātnieks Fovārs-Kasons secina, ka ELTP ir doktrinālas izcelsmes normu kopums, turpretim *lex mercatoria* ir starptautiskās ekonomiskās sabiedrības vispār pieņemtas un pastāvīgas normas¹⁵². Kad šī nozīmīgā atšķirība starp *lex mercatoria* un ELTP izzudīs, tos vienlīdzīgi piemērojot tiesās, tad tie savstarpēji būs nostiprināti kā *lex mercatoria* normu kopums¹⁵³. Šim uzskatam pievienojas arī tiesību zinātnieks S.Gilmords, norādot, ka pašlaik, par spīti ELTP izstrādāju „reklamēšanas” pūliņiem, ELTP nevar uzskatīt par daļu no *lex mercatoria*, jo tie neatspoguļo ne praktisko, ne arbitrāžas jurisprudenci¹⁵⁴. Kā norāda cits tiesību zinātnieks R.Hils (runājot gan par UNIDROIT principiem¹⁵⁵), tad atsevišķi principu noteikumi ir tālu no vispārējās tirdzniecības prakses un tādējādi var radīt neskaidrību komercdarījumu tiesiskajās attiecībās¹⁵⁶. Jāsaka gan, ka autors nemin konkrētas praksei neatbilstošas normas, tomēr norāda, ka „principi ir apbrīnojams projekts, taču projekts nav likums”¹⁵⁷.

¹⁵⁰ Riedl K. The work of the Lando-commission from an alternative viewpoint. University of Salzburg and European University institute, Florence. With permission of Kluwer - published in European Review of Private Law, issue 1, 2000, p.23.

¹⁵¹ Skat. Lando O. Some Features of The Law of Contract in the Third Millennium. 2001, 377.lpp.; Guillemard S. A comparative study of the UNIDROIT Principles and the Principles of European Contracts and some dispositions of the CISG applicable to the formation of international contracts from the perspective of harmonization of law. Laval University. 1999, p.15.; Lejnicks M, Medin L. (Red.) Jūras tiesības. Rīga: Jumava, 1997, 109. – 122.lpp.

¹⁵² To, vai paraža ir vispārpieņemta, ir iespējams noteikt, ja konkrētai paražai tiesību normu piemērotājs konstatē četras būtiskās pazīmes: vienvēidīgums, pastāvīgums, *opinio iuris* un globāla izplatība. Kā secina tiesību zinātnieks R.Šlehtriems, paraža (*lex mercatoria*) ir jebkura komersanta rīcība (darbība vai bezdarbība), kas ir tik plaši izplatīta konkrētā veida darījumos un tāpēc ir tik pierasta, ka otram pusei ir radusies pārliecība, ka tā tiks veikta un piemērota līgumam. Schlechtriem P. Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). Oxford: Clarendon Press, 1998, 76.lpp.

¹⁵³ Fauvarque-Cosson B. Les contrats du commerce international. une approche nouvelle: les Principes d'UNIDROIT relatifs aux contrats du commerce international, (1998) 2 *R.I.D.C.*, p.482.

¹⁵⁴ Guillemard S. A comparative study of the UNIDROIT Principles and the Principles of European Contracts and some dispositions of the CISG applicable to the formation of international contracts from the perspective of harmonization of law. Laval University. 1999, p.15.

¹⁵⁵ Juridiskā statusa ziņā ELTP ir līdzvērtīgi UNIDROIT principiem, līdz ar to jebkuri tiesību zinātnieku apcerējumi par UNIDROIT principiem ir piemērojami tik pat labi attiecībā uz ELTP.

¹⁵⁶ Hill R. A Businessman's View of the UNIDROIT Principles. 13 *Journal of International Arbitration*, 1997, p.163.

¹⁵⁷ *Ibid*, p.169

Šādam vispārīgam apgalvojumam nevar piekrist, jo tas ir balstīts uz tiesību pozitīvisma pieeju, kurā tiesību avots tiek uztverts sašaurinātā veidā, t.i, par tiesību avotu tiek uzskatītas normas, kuras ir izdevusi oficiāla institūcija. Šāda pieeja komercietībās izslēdz kā tiesību avotu izmantot tiesību principus, paražas, tiesu praksi utt. Nevar pilnībā piekrist arī Fovāra-Kasona uzskatam, ka ELTP ir doktrinālas izcelsmes normu kopums. Kā norāda ELTP Komisija, izstrādājot principus, vērā tika ņemtas pilnīgi visu ES dalībvalstu tiesību sistēmu normas attiecībā uz līgumtiesībām¹⁵⁸, kas nozīmē, ka ELTP nav doktrināls darbs, bet gan, kā norāda tiesību zinātnieks K.Bergers, spēkā esošo tiesību normu neformāla kodifikācija¹⁵⁹. Ņemot vērā tikai apstākli, ka ELTP atspoguļo izstrādātāju izpratnē „vispareizākās” jau spēkā esošās tiesību normas līgumtiesībās, un Komisija vienkārši tās apkopo, tad uz jautājumu, vai ELTP teksts atspoguļo Eiropas *lex mercatoria*, varētu atbildēt pozitīvi. Lai arī tiesību zinātnieks ELTP Komisijas vadītājs O.Lando uzskata, ka tie ir daļa no *lex mercatoria*¹⁶⁰, tomēr par šāda apgalvojuma pareizību liek šaubīties vairāki apstākļi.

Pirmkārt, kā norāda ELTP izstrādātāji, normu kopuma teksts ietver vairākus jauninājumus, kas nav bijuši ietverti līdz šim nevienā no ES dalībvalstu tiesību sistēmām¹⁶¹. Ņemot vērā, ka *lex mercatoria* atspoguļo jau ilglaicīgi pastāvošu komercietisko praksi, jauninājumu ieviešana ELTP tekstā mazina to atbilstību *lex mercatoria*.

Otrkārt, kā norāda ELTP izstrādātāji, izstrādes laikā Komisija nav ierobežojusi savus avotus tikai ar ES dalībvalstu tiesību normām, bet ņēmusi vērā arī citu valstu pieredzi, piemēram, ASV tirdzniecības kodeksu¹⁶² un ASV 2.likumu skaidrojumu par līgumiem¹⁶³, kas nozīmē, ka ELTP neatspoguļo tikai ES dalībvalstu *lex mercatoria*,

¹⁵⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxv.

¹⁵⁹ Berger K. P. The principles of European Contract Law and the concept of the „creeping codification”. European Review of Private Law. Volume 9, Number 1, 2001, p.23.

¹⁶⁰ Lando O. Some Features of The Law of Contract in the Third Millenium. 2001, p.377.

¹⁶¹ Lando O. The Structure and the Salient Features of the Principles of European Contract Law. Juridica International. Nr.VI, 2001, p.4.-5.; Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxvi.

¹⁶² USA Uniform Commercial Code. With Comments. 14th edition. Publishing & Co, Boston, 1994.

¹⁶³ Restatement of the law second. Contracts 2nd. Volume 2. §§ 178 – 315. As adopted and Promulgated by The American Law Institute at Washington, D.C. St. Paul. Minnesot, 1981.

lai gan ELTP Komisija ir uzsvērusi, ka tie ir daļa no Eiropas modernās *lex mercatoria*¹⁶⁴.

Treškārt, ELTP skar ne tikai komercdarījumu tiesiskās attiecības, bet arī līgumus, kas tiek slēgti starp komersantiem un patērētājiem¹⁶⁵. Balstoties uz *lex mercatoria* definējumu un tiesību zinātnes vienprātīgo uzskatu, ka *lex mercatoria* attiecas tikai uz starptautisko tirdzniecību komersantu vidū, ir jāsecina, ka arī šajā jautājumā ELTP neatbilst klasiskajai *lex mercatoria* izpratnei.

Ceturtkārt, atsevišķos civiltiesiskos jautājumos pastāv nozīmīgas atšķirības starp romāņu-ģermāņu un anglosakšu tiesībām¹⁶⁶, kas liek apšaubīt, ka ELTP atspoguļo vienoto Eiropas *lex mercatoria*. Kā norāda tiesību zinātnieki K.Torgāns un E.Bušova, tiesības valstī attīstās kā tiesību sistēma, un nepārdomātas izmaiņas kādā aspektā var sistēmu sabojāt. UNIDROIT principi ir spilgts piemērs. Lai sniegtu kaut vai vienu piemēru problēmām, ar kurām saskārās šis projekts, var minēt to, ka attiecīgajām pusēm bija ļoti grūti panākt kompromisu jautājumā par atbildību līgumattiecībās. Viena viedokļa pārstāvji stingri uzskatīja, ka līgumiskajās attiecībās jāatzīst soda sankcijas; citiem bija negatīva attieksme pret līgumsoda klauzulām. Lai gan principu formulēšana ir sasniegums, šim sasniegumam ir savas robežas. Līdz šim brīdim UNIDROIT principi vēl arvien ir tikai akadēmiskas rekomendācijas. Dažādas valstis nebūt nesteidzas mainīt savus nacionālos likumus, lai nodrošinātu atbilstību principiem, vai atzīt, ka principi vai kādas valsts likumi ir labāki par vietējiem¹⁶⁷. Ne mazākas problēmas rast kompromisu starp romāņu-ģermāņu un anglosakšu tiesību sistēmām pastāvēja arī ELTP izstrādes gaitā. Kā norāda ELTP Komisija, visgrūtāk bija saskaņot labas ticības (angļ.val. - *good faith*) tiesību principa piemērošanas

¹⁶⁴ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxiv.

¹⁶⁵ Lando O. The Structure and the Salient Features of the Principles of European Contract Law. Juridica International. Nr.VI, 2001, p.5.

¹⁶⁶ Sk. Torgāns K. Saistību tiesības: Latvija un Eiropas Savienība. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002. 10. – 11.lpp.; Torgāns K. Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002.; Busch D. Indirect representation and the Lando Principles. An Analysis of Some Problem Areas from the Perspective of English Law. http://www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/literature/busch/art23-1.rtf. (skatīts 13.10.2002.).

¹⁶⁷ Torgāns K. Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002. 123.lpp.

robežas¹⁶⁸. Ja romāņu-ģermāņu tiesībās šis princips ir viens no galvenajiem, un daudzos kodeksos tas ir ietverts pirmajos pantos¹⁶⁹, tad anglosakšu tiesībās labas ticības princips darbojas tikai atsevišķos gadījumos.

Piektkārt, gan UNIDROIT principu preambula¹⁷⁰, gan ELTP 1:101(3)(a).pants¹⁷¹ nosaka, ka normu teksts ir piemērojams, ja puses līgumā ir paredzējušas, ka tās vadīsies no *lex mercatoria*. Tas nozīmē, ka abi šie dokumenti satur *lex mercatoria* normas un tādējādi to saturam būtu jāsakrīt, tomēr tiesību zinātnē¹⁷² ir konstatētas vairākas atšķirības starp UNIDROIT principiem un ELTP. Šādu atšķirību esamība pavājinā to tiesību zinātnieku¹⁷³ pozīciju, kuri uzskata, ka abu minēto dokumentu normu kopums ir daļa no *lex mercatoria*, kas savukārt nozīmē, ka ELTP nevar uzskatīt par oficiālu tiesību avotu.

Savukārt šo zinātnieku uzskatu pastiprina apstākļi, ka atšķiras UNIDROIT un ELTP regulējuma priekšmets. UNIDROIT mērķis ir regulēt tirdzniecības tiesības visā pasaulē¹⁷⁴, savukārt ELTP mērķis ir regulēt tirdzniecības tiesības Eiropas Savienības iekšienē¹⁷⁵. Tādējādi ir iespējams nodalīt divu veidu *lex mercatoria*: vispārējās un reģionālās. Līdzīgu jautājumu izvirza arī tiesību zinātnieks Satars¹⁷⁶, vaicājot, vai UNIDROIT un 1980.gada Vīnes konvencija ir jāuzskata par „transnacionālām *lex mercatoria*”, bet ELTP par „reģionālām *lex mercatoria*”¹⁷⁷? Neatbildot uz šo

¹⁶⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxiii.

¹⁶⁹ Latvijā tas ir ietverts LR Civillikuma 1.pantā. Sīkāk sk. Balodis K. Labas ticības princips civiltiesībās. Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds, 2002.gada 3.decembris, 1.lpp.

¹⁷⁰ International Institute for the Unification of Private Law. Principles of International Commercial Contracts. Rome, 1994, p.1.

¹⁷¹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, 2.lpp.

¹⁷² The UNIDROIT principles and the Principles of European Contract Law. Commission of European Contract Law. Internets: www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 15.09.2002).

¹⁷³ Viens no viņiem ir ELTP izstrādes Komisijas priekšsēdētājs profesors O.Lando. Skat. Lando O. Some Features of The Law of Contract in the Third Millennium. 2001, 377.lpp.

¹⁷⁴ Bonell M.J. UNIDROIT principles and the *lex mercatoria*. *Lex mercatoria and arbitration*. Hague: Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998, p.249. – 250.

¹⁷⁵ Lando O. The Structure and the Salient Features of the Principles of European Contract Law. *Juridica International*. Nr.VI, 2001, p.4.-5.

¹⁷⁶ Sattar Imtyaz M. The UNIDROIT principles of international commercial contracts and the Vienna Sales convention: competing or completing „*Lex Mercatoria*”? *International Trade and Business Law Annual*. London: Cavendish Publishing, Volume IV, 1999, p.27.-28.

¹⁷⁷ Komentējot neseno ASV tiesu lietu par 1980.gada Vīnes konvenciju, tiesību zinātnieks Flečers iezīmēja pastāvošo „reģionālās interpretācijas” iespējamību. Skat. Fletcher H. Another CISG case in the US courts: pitfalls for the practitioner and the potential for regionalised interpretations. 15 *Journal of Law and Commerce*, 1995, p.127.; Bonell J.M. UNIDROIT Principles: a significant recognition by a

jautājumu, Satars uzdod nākamo jautājumu: vai dažādu pakāpju *lex mercatoria* esamība nenodibina jaunu tiesību normu hierarhiju piemērojamo tiesību jautājumā?

Līdzšinējā UNIDROIT tiesu prakse¹⁷⁸ liecina, ka piemērojamo tiesību hierarhijā augstākā vieta ir 1980.gada ANO Vīnes konvencijai, savukārt, ja kāds jautājums nav noregulēts šajā normu kopumā, vai arī viena no pusēm nav Konvencijas dalībvalsts un nav noteikusi vienas valsts tiesību normu piemērošanu, tad jautājums tiek risināts ar UNIDROIT principu palīdzību¹⁷⁹.

Ņemot vērā līdzšinējo praksi tiesību normu piemērošanā starptautiskajā tirdzniecībā, ELTP piemērošana iespējama šādos veidos:

- 1) tie aizstāj UNIDROIT principus, ja strīds ir starp ES dalībvalstu komersantiem;
- 2) tie atrodas hierarhijā starp UNIDROIT principiem un nacionālām tiesību normām, ja viena no strīdā iesaistītajām pusēm nav ES dalībvalsts komersants.

Par pamatu šādam apgalvojumam kalpo arī ELTP Komisijas uzskats, ka ELTP ir cita regulējuma telpa, nekā UNIDROIT principiem¹⁸⁰ – „viens no tiešajiem principu mērķiem ir radīt tādu normu kopumu, kas būtu pieņemams visā Eiropā un kuru varētu tieši piemērot konkrēto strīdu izšķiršanā - būtībā radīt modernu Eiropas *lex mercatoria*”¹⁸¹. Pastāvot šādam apgalvojumam, nav iespējams šobrīd apstiprināt vai noliegt jautājumu, vai ELTP teksts atspoguļo *lex mercatoria*? Ņemot vērā, ka ELTP mērķis ir veidot Eiropas *lex mercatoria*, un to izveidē par pamatu ir ņemtas spēkā esošas tiesību normas visā Eiropas Savienībā, kā arī atsevišķi jaunievedumi, nav pamata uzskatīt ELTP par *lex mercatoria* daļu (un līdz ar to par oficiālu tiesību avotu) līdz brīdim, kamēr komersanti un indivīdi pastāvīgi nepiemēros ELTP kā tiesību avotu¹⁸².

United States District Court. Uniform Law Review. NS – Vol.IV, Kluwer Law International,1999-3, p.656. – 661.

¹⁷⁸ UNILEX - oficiāla Starptautiskā Privāttiesību unifikācijas institūta (UNIDROIT) izveidota tiesu prakses datu bāze. Internets: www.unidroit.org. (skatīts 15.09.2002).

¹⁷⁹ Sattar Imtyaz M. The UNIDROIT principles of international commercial contracts and the Vienna Sales convention: competing or completing „Lex Mercatoria”? International Trade and Business Law Annual. London: Cavendish Publishing, Volume IV, 1999, p.28.

¹⁸⁰ Šādu pašu viedokli pauž arī tiesību zinātnieks F.Blase, norādot, ka ELTP fokusējas uz Eiropu, kamēr UNIDROIT principi ir ar globālu raksturu. Sk. Blase F. Leaving the shadow for the test of practice – on the future of the Principles of European Contract Law. Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration, 1999, p.6.

¹⁸¹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxiv.

¹⁸² Attiecībā uz UNIDROIT principiem tiesību zinātnieks M.Bonels ir izteicis līdzīgu secinājumu, norādot, ka tikai nākotne sniegs atbildi, vai UNIDROIT principi kļūs par patiesu vispārējo principu jeb

Bez *lex mercatoria* kā oficiāls nerakstīts tiesību avots ir uzskatāmi vispārīgie tiesību principi, kuri, attīstoties tiesību avotu teorijai, ir kļuvuši par vienu no mūsdienu romāņu-ģermāņu tiesību saimes primārajiem tiesību avotiem. Ja ELTP nav *lex mercatoria*, iespējams, ka tos var uzskatīt par vispārīgiem tiesību principiem, kuri izkristalizēti no ES dalībvalstu tiesību sistēmām.

Tiesību zinātnē ar vispārīgiem tiesību principiem mūsdienās saprot sava veida „augstākās tiesības”. Šāda pieeja būtībā nozīmē dabastiesiskās teorijas atdzimšanu, vienlaicīgi izplatoties idejai par likumdošanas robu esamību visas tiesību sistēmas ietvaros. Tādējādi tiek viennozīmīgi atzīts, ka mūsdienu romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstīs saskaņā ar tiesību avotu teoriju tiesību sistēma var tikt papildināta bez likumdošanas palīdzības, pamatojoties uz minētajām „augstākajām tiesībām” jeb vispārīgiem tiesību principiem.¹⁸³ Tomēr ELTP savā saturā vairāku iemeslu dēļ neatbilst vispārīgo tiesību principu jēdzienam. Pirmkārt, vispārīgos tiesību principus identificē un formulē, vadoties no rakstīto tiesību vispārīgā gara¹⁸⁴. Tā kā ELTP nav oficiāli rakstītās tiesības, tad tajā ietvertie principi nav uzskatāmi par tiesību avotu. Otrkārt, tie vispārīgie tiesību principi, kas ietverti ELTP no ES dalībvalstu nacionālām tiesībām, pastāvēja jau līdz ELTP radīšanas un līdz ar to ir arī piemērojami arī bez ELTP. Treškārt, ELTP satur arī regulējumus, kas līdz šim nav atrodami nevienā tiesību sistēmā, kā arī ietver kompromisu starp dažādu ES dalībvalstu tiesību regulējumu. Tā kā „vispārīgie tiesību principi ir katras tiesību sistēmas tradīcijas un gars”¹⁸⁵, savukārt ELTP nav kādas vienas tiesību sistēmas regulējuma apkopojums, tad nav pamats atzīt, ka ELTP satur līgumtiesību vispārējos tiesību principus, kurus tiesas var piemērot jebkurā brīdī.

Tomēr nevar noliegt, ka ELTP satur arī atsevišķus principus, kas ir vienveidīgi visā romāņu-ģermāņu tiesību sistēmā (piemēram, līguma saistošais spēks, zaudējumu atlīdzības princips u.tml.), līdz ar to pamatoti ir uzskatīt, ka ELTP ir atrodami daži līgumtiesību vispārējie tiesību principi. Taču tas ir attiecināms tikai uz tādiem principiem, kurus atzīst arī ES dalībvalstu nacionālās tiesību sistēmas un kuri tātad ir tikuši piemēroti arī pirms ELTP radīšanas.

lex mercatoria tiesību avotu. Sk. Bonell J.M. An International Restatement of Contract Law. Second edition, 1997, p.202

¹⁸³ Iļjanova D. Vispārīgie tiesību principi un to funkcionālā nozīme. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. Mācību grāmata / Rakstu krājums prof. E.Meļķiša redakcijā. Tiesu namu aģentūra. Rīga, 1999, 94.lpp.

¹⁸⁴ West A., Desdevises Y., Fenet A., Gaurier D., Heusaff M.C. The French Gela System. An Intrudaction. Fourmat Publishing. 1992, p. 43.-65.

¹⁸⁵ Iļjanova D. Vispārīgie tiesību principi un to funkcionālā nozīme. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. Mācību grāmata / Rakstu krājums prof. E.Meļķiša redakcijā. Tiesu namu aģentūra. Rīga, 1999, 97.lpp.

Ņemot vērā iepriekš minēto, nav pamata uzskatīt ELTP par unikāliem visu ES dalībvalstu tiesību sistēmu aptverošiem vispārīgiem līgumtiesību principiem.

2.3. Eiropas līgumtiesību principu un LR Civillikuma piemērošana Latvijā

Tiesību zinātnē ir vienots uzskats, ka *lex mercatoria* šaurākā nozīmē aptver starptautiskās tirdzniecības normas, kuras ietvertas konvencijās, starpvalstu līgumos, tiesu un arbitražas spriedumos, kā arī komersantu praksē (latīņu val. - *lex mercatoria strictu sensu*), savukārt plašākā nozīmē *lex mercatoria* ir starptautisko ekonomisko tiesību sastāvdaļa, kas regulē starptautiskās ekonomiskās darījumtiesiskās attiecības¹⁸⁶. Tādējādi *lex mercatoria* aptver arī publiskās tiesības, kuras tiek regulētas ar valstisku instrumentu palīdzību. Kā ievērojamāko *lex mercatoria* kodificēšanu jāmin 1980.gada ANO Vīnes konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem, kuru ir ratificējušas vairāk nekā 50 valstis, tai skaitā Latvija, kas kopā aptver vairāk nekā 2/3 visas pasaules tirdzniecības apjoma¹⁸⁷.

Tādējādi ietekme uz *lex mercatoria* piemērošanu ir gan privātajām, gan publiskajām tiesībām¹⁸⁸. Nosakot Latvijas privāto un publisko tiesību attīstības līmeni salīdzinājumā ar ES tiesību attīstības līmeni, ir iespējams konstatēt, cik lielā mērā Latvijas tiesības atbilst ELTP ietvertajām *lex mercatoria* un līdz ar to, vai ir iespējams Latvijā piemērot ELTP jau šodien.

Raugoties no Latvijas iesaistīšanās pasaules tirdzniecības aktivitātēs, ir jāsecina, ka Latvija ir veikusi milzīgu progresu šajā jomā. Bez jau pieminētās 1980.gada Vīnes konvencijas, Latvija ir ratificējusi GATT¹⁸⁹ konvencijas, aktīvi piedalās Pasaules bankas, Starptautiskā valūtas fonda un Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas projektos, ir pievienojusies vairākām starptautisko privāto tiesību regulējošām

¹⁸⁶ Madl F. Codification of commercial practice in Eastern European countries: *lex mercatoria* from Hungarian perspective. *Lex mercatoria and Arbitration*. Hague. Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998, p.232.

¹⁸⁷ Škoba L. Par starptautiskajām komercietībām. *Latvijas Vēstnesis*. Jurista vārds. 2001.gada 1.augusts, 2.lpp.

¹⁸⁸ Madl F. Codification of commercial practice in Eastern European countries: *lex mercatoria* from Hungarian perspective. *Lex mercatoria and Arbitration*. Hague. Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998, p.232.

¹⁸⁹ GATT (angl.val. -General Agreement on Tariffs and Trade) – Vispārējais tarifu un tirdzniecības līgums. Internets: <http://www.ciesin.org/TG/PI/TRADE/gatt.html>. (skatīts 15.09.2002).

konvencijām¹⁹⁰ (piem., 1956.gada CMR konvencija¹⁹¹ un 1973.gada CVR konvencija¹⁹²), ir Pasaules tirdzniecības organizācijas dalībvalsts, kā arī ir noslēgusi neskaitāmus līgumus ar tirdzniecības partneru valstīm par abpusējo tirdzniecību, nodokļu dubulto neaplikšanu, savstarpējo investīciju aizsardzību utt. Visi šie privāto tiesību regulējošie akti satur daļu no *lex mercatoria*¹⁹³, jo to regulējuma pamatā ir bijusi arī gadu desmitiem izveidojusies komersantu tiesisko attiecību prakse. Turklāt, papildus iepriekš minētajam, Latvijā ir pabeigta normatīvo aktu saskaņošana ar ES likumdošanas aktiem, kuras procesā piedalījās arī tiesību zinātņu eksperti no ES¹⁹⁴, tādējādi Latvijas likumos iestrādājot Eiropas tiesību izpratni.

Ņemot vērā to, ka liela daļa no Latvijas ratificētajiem starptautiskajiem līgumiem ir ES *lex mercatoria* pamats, kā arī to, ka ELTP tika izstrādāti, pamatojoties uz ES dalībvalstīs pastāvošo *lex mercatoria* izpratni, būtisks ir jautājums, vai ELTP atspoguļo arī Latvijas *lex mercatoria*?

Tā kā Latvijā darbojas daudzi *lex mercatoria* oficiālie tiesību avoti, kas ir vienlīdzīgi piemērojami gan ES, gan Latvijā, varētu apgalvot, ka Latvijas tiesības ir daļa no Eiropas *lex mercatoria*, kas nozīmē, ka Latvijā būtu piemērojami ELTP. Par labu šādam uzskatam jāmin arī tas, ka, pirmkārt, ELTP mērķis ir atspoguļot Eiropas *lex mercatoria*¹⁹⁵, un, otrkārt, ELTP 1:101.pantā ir noteikts, ka tie ir piemērojami gadījumā, ja puses līgumā ir noteikušas, ka vadīsies no *lex mercatoria*.

Tomēr pastāv vairāki apstākļi, kas liek šaubīties par ELTP piemērošanas iespējamību Latvijā. Pirmkārt, ELTP ir radīti ES dalībvalstu vajadzībām un to izstrādē ir ņemtas vērā tikai t.s. „veco” dalībvalstu tiesību tradīcijas¹⁹⁶, un, otrkārt, Latvijas civiltiesībās pastāv vairākas būtiskas atšķirības salīdzinājumā ar ES civiltiesībām. Tiesību zinātnieks K.Torgāns min vairākus tiesību institūtus un jomas, kas būtu jāpilnveido

¹⁹⁰ Torgāns K. Saistību tiesības: Latvija un Eiropas Savienība. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002. 11. – 12.lpp.

¹⁹¹ Konvencija par kravu starptautisko autopārvadājuma līgumu (CMR). Latvijā ratificēta 1993.gada 2.decembrī. //http://www.pro.nais.dati.lv.

¹⁹² Konvencija par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR). Latvijā ratificēta 1993.gada. 2.decembrī. //http://www.pro.nais.dati.lv.

¹⁹³ Madl F. Codification of commercial practice in Eastern European countries: *lex mercatoria* from Hungarian perspective. *Lex mercatoria and Arbitration*. Hague. Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998, p.243.

¹⁹⁴ Torgāns K. Latvian Contract Law and the EU. *Juridica International*. Nr.1, 2001, p.39.

¹⁹⁵ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, xxv.

¹⁹⁶ Lando O. The Structure and the Salient Features of the Principles of European Contract Law. *Juridica International*. Nr.VI, 2001, p.4.-5.

vai jāmodernizē: jāmodernizē terminoloģija (Latvijas likumdevējs tradicionāli no likumprojektu sagatavotājiem prasa terminu konkretizāciju, kāda nav raksturīga elastīgajai Eiropas Savienības tiesību valodai); jānovērš arhaismi, kas nāk vēl no romiešu tiesību ietekmes (piemēram – principa *pacta sunt servanda* pārmērīgi stingra īstenošana, kas pieļauj tikai nelielus izņēmumus, ir nostiprināta LR Civillikumā; brīdis, kad ofertes saņēmējs piekrīt ofertei, kas saskaņā ar LR Civillikumu ir akcepta nosūtīšana, bet saskaņā ar Eiropas praksi – akcepta saņemšana); LR Civillikumā trūkst būtiska pārkāpuma jēdziena; zaudējumu pilnas atlīdzības princips LR Civillikumā ir jāierobežo ar zaudējuma paredzamības principu¹⁹⁷.

Tā kā pastāv atšķirības starp LR Civillikumu un ELTP, pašlaik Latvijā nav iespējams piemērot ELTP kā tiesību avotu, ja LR Civillikums nedod atbildi uz kādu konkrētu jautājumu. Tā vietā tiesību normu piemērotājam ir jāvadās no LR Civillikuma 5.panta, kas nosaka, ka „kad lieta jāizšķir pēc tiesas ieskata vai atkarībā no svarīgiem iemesliem, tiesnesim jāspriež pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem”. Izmantojot šajā pantā ietverto delegāciju, tiesnesis, nosakot kāda līgumtiesību institūta saturu vai veicot tā interpretāciju, līdzīgi kā, izmantojot doktrīnu, drīkst izmantot arī ELTP¹⁹⁸, taču, ņemot vērā ELTP darbības sfēru un pastāvošās atšķirības ar LR Civillikumu, pašlaik oficiāla atsaukšanās uz ELTP kā Latvijas tiesību avotu (sprieduma motīvu daļā) nav leģitīma. Lai arī liela daļa no tiesību zinātniekiem uzskata, ka ELTP ir *lex mercatoria* un tārad – paraža, kas nozīmē, ka to var piemērot strīda izšķiršanā¹⁹⁹, tomēr tos nevar uzskatīt par Latvijas paražu tiesībām un līdz ar to tiem pagaidām Latvijā ir tikai doktrināla vērtība²⁰⁰. Latvijas tiesu atsaukšanās sprieduma motīvu daļā uz ELTP būtu tikpat neloģiska kā Latvijas tiesas atsaukšanās uz Vācijas Civillkodeksu, risinot Latvijas komersantu strīdu. Izņēmums ELTP piemērošanā varētu būt tiesību tālakveidošana, kad tiesību

¹⁹⁷ Gailīte D. Kāda būs civiltiesību rītdiena – par Vācu – latviešu juristu biedrības konferenci. Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds, 2002.gada 24.septembris, 3.lpp. Sk. arī Torgans K. Latvian Contract Law and the EU. *Juridica International*. Nr.1, 2001, p.42.

¹⁹⁸ Skat.: Beale H. The Development of European Private Law and the European Commission's Action Plan on Contract Law. *Juridica International*. Law Review University of Tartu. Estonia. 2005. p.7.

¹⁹⁹ Lando O. Why Codify the European Law of Contract? *European Review of Private Law*. 1997, 525.lpp.; Bonell M.J. Do we need a global Commercial Code? *Dickson Law Review*. 2001, p.87. – 100.; Hartkamp A. Perspectives for the Development of a European Civil law. Internets: http://www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/literature/hartkamp/perspectives_trento.doc. (skatīts 15.09.2002).

²⁰⁰ Tiesību zinātnieks Rambergs ir pārliecināts, ka ELTP darbojas vismaz kā doktrināls tiesību avots. Sk. Ramberg J. Methodology of the unification of commercial law in the 2000's. Riga Graduate School of Law Working papers Nr.2, 2001. p.12.

normu piemērotājam ir jānoskaidro kāda tiesību institūta pamatprincipi, kas ir regulēts gan ELTP, gan CL.

Pastāv divi izņēmuma gadījumi, kad Latvijas tiesas var atsaukties uz ELTP kā tiesību avotu. Pirmkārt, tas ir gadījumā, kad līgumslēdzējas puses ir vienojušās, ka to tiesiskās attiecības regulēs ELTP. Šādā gadījumā tiesību normu piemērotājam ir saistoša pušu izteiktā griba, ciktāl tā nerunā pretim abu valstu imperatīvajām tiesību normām, un, otrkārt, gadījumā, kad viena no līgumslēdzēju pusēm ir ES dalībvalsts un puses līgumā ir noteikušas, ka to tiesiskajās attiecībās vadīsies no Eiropas *lex mercatoria*. Latvijas tiesu praksē līdz šim nav neviena tiesu lieta, kurā tiesas būtu atsaukušās uz ELTP vai kaut vai vismaz uz *lex mercatoria*. Izņēmums ir šķīrējtiesas, kur, piemēram, Starptautiskā šķīrējtiesa, izskatot A/S „Preses Nams” prasību pret Vācijas uzņēmumu Pulch Publishing GmbH, spriedumā²⁰¹ ir atsaukusies uz ELTP un UNIDROIT, norādot:

[„Šajā lietā ir piemērojami arī Eiropas līgumtiesību principi (Principles of the European Contract Law). Saskaņā ar Eiropas līgumtiesību principu (turpmāk tekstā – ELP) 1:101. panta 3. daļas b) apakšpunktu, ELP piemērojami, ja līdzēji nav vienojušies par līgumam piemērojamo likumu. ELP 6:111. pantā ir nostiprināts *pacta sunt servanda* princips, tādejādi līdzējam ir jāpilda līgums pat, ja tā izpilde kļuvusi apgrūtināta, tā izpilde ir palikusi dārgāka vai tādēļ, ka saņemtās izpildes vērtība ir samazinājusies. 9:501. pants norāda, ka cietušajai pusei ir tiesības saņemt zaudējumu atlīdzību, kas radusies otras puses neizpildes dēļ. Tā kā ir nokavēts līguma summas samaksas termiņš, tad saskaņā ar ELP 9:509. pantu, līdzējam, kuram zaudējumi nodarīti, ir tiesības saņemt līgumā noteikto summu, neatkarīgi no faktiski nodarītajiem zaudējumiem.

Pamatojoties uz tiesu praksi (Stokholmas komerciālās arbitražas spriedums Nr. 117/1999), kas norāda uz Starptautisko komercietību principu - UNIDROIT plašo atzīšanu attīstītākajās pasaules valstīs un piemērošanu arī tādos gadījumos, ja puses par to nav tieši vienojušās līgumā, arī šajā lietā ir piemērojami UNIDROIT principi. Šo principu 1.3. pants apstiprina *pacta sunt servanda* principu, kurš nosaka, ka tiesīgi noslēgts līgums pusēm ir saistošs. UNIDROIT 7.4.1. pants norāda, ka saistību neizpilde dod cietušajai pusei tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, gan atsevišķi, gan kopā ar papildus atlīdzību (līgumsods, nokavējuma procenti)”.]

²⁰¹ 2005.gada 1.novembra Starptautiskās šķīrējtiesas spriedums lietā Nr.01/05.

Lai arī minētajā spriedumā ir atsauce uz moderniem civiltiesību aktiem, tomēr, kā redzams no sprieduma teksta, ELPT un UNIDROIT principi ir piemēroti, neargumentējot, kādēļ minētās normas būtu saistošas abām līgumslēdzēju pusēm.

Lai arī ELTP piemērošanas iespējamība Latvijā ir palielinājusies, Latvijai iestājoties ES, kas nozīmē automātisku ELTP ietekmes sfēras paplašināšanos, tomēr pat pastāvot šādam apstāklim, šodien nav iespējams pateikt, vai ELTP ieņems sev domāto lomu Eiropas līgumtiesību harmonizēšanā, vai nē. Tas lielā mērā būs atkarīgs no ELTP kā Eiropas *lex mercatoria* piemērošanas tiesu praksē nākotnē un to ietveršanas Eiropas civillikumsā.

Tomēr, kā min tiesību zinātnieks K.Torgāns, Latvijā civiltiesību modernizācija nedrīkst kavēties, tās vietā cerot uz vienotu Eiropas civillikumu²⁰². ELTP netiešu piemērošanu Latvijā ir iespējams panākt jau tagad, ieviešot ELTP modernākās tiesību zinātnes atziņas LR Civillikumā.

²⁰² Gailīte D. Kāda būs civiltiesību rītdiena – par Vācu – latviešu juristu biedrības konferenci. Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds, 2002.gada 24.septembris, 3.lpp.

3. NODAĻA

Līguma pārkāpuma tiesisko seku pamatkonceptijas un jēdzienu atšķirības

3.1. Tiesību sistēmu koncepciju atšķirības līguma pārkāpuma tiesisko seku noteikšanas gadījumā

Analizējot atbildību par līguma pārkāpumu, svarīgs ir jautājums par tās apjoma un satura izpratni. Atšķirībā no kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas, līgumiskās atbildības izpratne anglosakšu tiesību sistēmā, kā jau tika minēts iepriekš, neattīstījās kā patstāvīgs tiesību zinātnes elements. Tomēr jāatzīmē, ka arī kontinentālās Eiropas tiesību sistēma, pārņemot no romiešu tiesībām metodoloģiju par saistību pārkāpuma seku noteikšanu atkarībā no saistību izcelšanās pamata, nav nonākusi pie vienotas civiltiesiskās atbildības izpratnes²⁰³. Pat Francijas tiesību teorijā, kas sevišķu uzmanību ir veltījusi atbildības jēdzienam un ieņem pirmo vietu pasaulē sistemātiskā atbildības regulējuma izstrādē, termins „civiltiesiskā atbildība” parādījās tikai 18.gs., bet tās izpratne un apjoms vēl līdz šai dienai ir strīdīgs²⁰⁴.

Atbildības par līguma pārkāpšanu īstenošanu dažādās tiesību sistēmās apzīmē atšķirīgi, tomēr visprecīzāk tās apzīmējums ir anglosakšu tiesību sistēmā, kur atbildības īstenošanu, ar atsevišķiem izņēmumiem, dēvē par tiesiskiem aizsardzības līdzekļiem (angļ.val. - *remedies*). Ar šiem aizsardzības līdzekļiem anglosakšu tiesībās apzīmē tiesiskas attiecības, kas vienai pusei rodas brīdī, kad otra puse pārkāpj līguma noteikumus²⁰⁵. Jāpiezīmē gan, ka civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi un tiesības nav viens un tas pats, kā arī līguma noteikumiem²⁰⁶ lielākajā daļā Eiropas valstu tiesībās ir divējāds iedalījums.

Kā uzskata vācu tiesību zinātnieks V.Lorencs, anglosakšu tiesību sistēmas juristi domā divās kategorijās: darbībās pret tiesībpārkāpēju (angļ.val. - *action*) un

²⁰³ Комаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.28.

²⁰⁴ Баркалло В. Об ответственности по гражданскому праву. Москва, 1978, с.88. – 89.

²⁰⁵ Beale H.G., W.D.Bishop, M.P.Furmston. Contract. Cases and Materials. Butterworths&Co Publishers Ltd., 1994, p.407.

²⁰⁶ Whincup H.H. Contract law and Practice. The English system and continental Comparisons. Second revised and enlarged edition. Kluwer law and Taxation publishers. Deventer, Boston, 1992, p.183.; P.Dobson, C.M.Schmitthoff. Businesslaw. Fifteenth edition. Charlesworths. Sweet&Maxwell Ltd. London, 1991, p.313.

civiltiesisku aizsardzības līdzekļu pielietošanā, ko kopā apzīmē kā juridisku procesu, savukārt kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas juristi domā tikai prasības kategorijās²⁰⁷. Atšķirības starp darbību un prasību nav milzīgas, tomēr to nevar ignorēt. Resp. rezultāts, ko sasniedz anglosakšu juristi un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas juristi ir viens un tas pats, taču atšķirības pastāv tiesību teorijas līmenī. Proti, ja anglosakšu tiesību sistēmas piemērotājs, līguma pārkāpuma gadījumā definē, kāds civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ir pielietojams pret pārkāpēju, lai novērstu ar pārkāpumu radītās sekas, tad kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas piemērotājs - kāda atbildība iestājas tiesību pārkāpējam. Līdz ar to kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas (tajā skaitā arī Latvijas) juristi uzsvāra liek uz jautājumu, vai šāds prasījums eksistē kā substantīvo tiesību elements, un pārlietu lielu uzmanību nevelta procedūras jautājumiem²⁰⁸. Savukārt, anglosakšu tiesību juristi raugās no pretējās puses, - vai ir iespējama prasība, t.i., vai var piemērot tiesiskās aizsardzības līdzekļus pret tiesību pārkāpēju²⁰⁹.

Ja burtiski tulkotu angļu valodas terminu „*remedies*” atbilstoši romāņu-ģermāņu terminoloģijai, tad tas būtu jāapzīmē ar terminu „līdzeklis”, kura piemērošanu parasti panāk ar prasību. Tomēr šāds apzīmējums nebūtu precīzs, jo jēdziens „aizsardzības līdzekļi” ne vienmēr ir tik plašs kā prasības jēdziens: spēkā esošs pirkuma līgums nedod pārdevējam tiesības izvēlēties, vai veikt piegādi, vai atlīdzināt zaudējumus, bet dod pircējam tiesības prasīt piegādes veikšanu un nodot lietas īpašumtiesības²¹⁰. Anglijas tiesību zinātnieks V.Bīls atšķirību starp aizsardzības līdzekļiem un prasības tiesībām raksturo ar šādu piemēru²¹¹: ja persona pārkāpj līgumu iepretim otrai, tad šai otrai personai ir aizsardzības līdzekļi jebkurā gadījumā, taču ja līgums ir ticis pārkāpts un ir aizskartas kādas trešās personas intereses, kura nav līguma dalībniece, tad šai personai nav aizsardzības līdzekļu, bet gan prasības tiesības. Tiesību aizsardzības līdzekļi ir doktrināla kategorija precedentu tiesībās, kas līdz pat 1980.gada ANO Vīnes konvencijas „Par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem”

²⁰⁷ Lorenz W, G.Dannenman, B.S.Harkesins. The law of Contracts and Restitutions: A Comparative Introduction. Volume 1. German law of obligations. Clarendon Press, Oxford, 1997, p.29.; Skat. arī Richards P. Law of Contract. Second edition. Pitman Publishing. London, 1995. p.289.; Read P.A. Contract Law. 18th edition. HLT Publications. London, 1996, p.279.

²⁰⁸ Barry N. The French Law of Contract. Second Edition. Clarendon Press Oxford. New York, 1992, p.211.-213.

²⁰⁹ Lorenz W, G.Dannenman, B.S.Harkesins. The law of Contracts and Restitutions: A Comparative Introduction. Volume 1. German law of obligations. Clarendon Press, Oxford, 1997, p.29.

²¹⁰ Ibid, p.30.

²¹¹ Beale H.G., W.D.Bishop, M.P.Furmston. Contract. Cases and Materials. Butterworths&Co Publishers Ltd., 1994, p.407.

pieņemšanai nebija atzīta²¹² kontinentālās Eiropas tiesībās²¹³. Kā raksta tiesību zinātnieki K.Torgāns un E.Bušova, anglosakšu juristiem un zinātniekiem termina „tiesību aizsardzības līdzekļi” nozīme šķiet tik pašsaprotama, ka tas bieži tiek atstāts nedefinēts²¹⁴. ASV Unificētā komerckodeksa 1-201.pants nosaka, ka „tiesību aizsardzības līdzeklis nozīmē jebkādas tiesības uz aizsardzību ar vai bez tiesas izmantošanas, kuras ir cietušanai pusei²¹⁵, savukārt ASV 2.likumu skaidrojumi tiesiskos aizsardzības līdzekļus izskaidro kā tiesību institūtu tiesā, kas kalpo, lai aizsargātu vienu vai vairākas no šādām solījuma saņēmēja interesēm: sagaidāmās intereses, pašāvēības intereses vai restitūcijas intereses²¹⁶. Nevar piekrist A.Bitāna skaidrojumam, ka angļu valodas „termiņš „civil remedy” tiek saprasts kā tāds likuma noteikts tiesiskās aizsardzības līdzeklis, ko personai nosaka tiesa ./.”²¹⁷. Šāds definējums ir neprecīzs, jo neaptver tos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, ko cietušais var piemērot bez tiesas starpniecības, piemēram, izpildes aizturējuma tiesības (angl.val. - *withholding performance*), kas tiesību doktrīnā tiek dēvētas kā pašpalīdzības tiesiskie aizsardzības līdzekļi (angl.val. - *self-help remedies*)²¹⁸. Šādam uzskatam pievienojas arī tiesību zinātnieki K.Torgāns un E.Bušova, rakstot, ka „saskaņā ar Latvijas tiesībām dažiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nav nepieciešams spriedums vai tiesas rīkojums. Pārkāpuma gadījumā kreditoram dažos gadījumos ir tiesības rīkoties neatkarīgi, bet citos gadījumos ir jāizmanto tiesa. Tāpat ir Amerikas tiesībās”²¹⁹. Apkopojot iepriekš aplūkotās definīcijas, ir jāsecina, ka anglosakšu tiesību sistēmā tiesiskos aizsardzības līdzekļus izprot kā cietušās līgumslēdzēju puses tiesības prasīt no tiesību pārkāpēja puses veikt visas

²¹² Pirms 1980.gada ANO Vīnes konvencijas, darbojās 1964.gada ANO Hāgas konvencija “Par vienotām tiesībām starptautiskā preču pirkumā-pārdevumā”. Tajā konvencijā līdzīgi kā CL nepastāvēja iedalījums “saisības” un “civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi”. Šāds iedalījums līdzīgi kā anglosakšu tiesību zemēs tika pārņemts tikai sākot ar 1980.gada ANO Vīnes konvenciju “Par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”. Skat. Bonnel M.J., Bianca C.M. Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention. Guiffre, Milan, 1987, p.329.

²¹³ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 136.lpp.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ USA Uniform Commercial Code. With Comments. 14th edition. Publishing & Co, Boston, 1994.

²¹⁶ Restatement of the law second. Contracts. Volume 2. §§ 178 – 315. As adopted and Promulgated by The American Law Institute ar Washington, D.C. St. Paul. Minnesot, 1981, p.516. - 517.

²¹⁷ Bitāns a. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 46. - 47.lpp.

²¹⁸ Dobbs D.B. Law of remedies. Damages – equity – restitution. Second edition. Hornbook series. West publishing Co. St.Paul. Minnesot, 1993, p.451.

²¹⁹ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 140.lpp.

nepieciešamās darbības, lai nostādītu cietušo pusi tādā pašā stāvoklī, kā tad, ja tiesību pārkāpējs nebūtu aizskāris cietušās puses tiesības un intereses, vai arī piemērot šos līdzekļus, lai neciestu vēl lielākus zaudējumus.

Kontinentālās Eiropas tiesību sistēma, t.sk. Latvijas civiltiesības, arī satur civiltiesisko aizsardzības līdzekļu jēdzienu, taču šāds iedalījums vairāk ir aktuāls tiesību teorijā. Praksē, nosakot līguma pārkāpuma sekas, kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas jurisi analizē atbildības jēdzienu, lai noskaidrotu, kādas tiesiskās sekas iestājas tiesību pārkāpējam. Tomēr, kā norādīts iepriekš, abu tiesību sistēmu atšķirības līguma pārkāpamuma tiesisko seko noteikšanai, ir formālas un atšķiras tikai juridiskā pieejā, jo sasniegtais tiesiskais rezultāts abās sistēmās neatšķiras.

3.2. Civiltiesisko aizsardzības līdzekļu un civiltiesiskās atbildības jēdzienu nošķiršana

Civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi līgumā pastāv tikai starp līgumslēdzēju pusēm, un tā kā šis jēdziens ir plašāks par civiltiesiskās atbildības jēdzienu, tad jēdzienu „civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi līgumā” nevar apzīmēt ar jēdzienu „līgumslēdzēju atbildība pirkuma līgumā”. Ar līgumslēdzēju atbildību līgumā saprot vienai pusei radušās saistības, kas izriet no otras līgumslēdzēju puses subjektīvajām tiesībām, jeb, citiem vārdiem sakot - tā ir jauna tiesiska attiecība (saistība) starp līgumslēdzēju pusēm. Kā secina prof. J.Vēbers: „šo civilo tiesību realizēšana ir to iespēju izmantošana, ko ietver sevī subjektīvās tiesības, kas ir tiesību subjekta iespējamās vai atļautās uzvešanās mēraukla”²²⁰.

Tiesību teorijā²²¹ pastāv plaši izplatīts uzskats, ka ir jānošķir jēdzieni „civiltiesiskā atbildība”, „civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi” un „sankcija”.

²²⁰ Vēbers J. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. “Zvaigzne”, Rīga, 1979, 145.lpp.

²²¹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.; J.Vēbers, K.Torgāns, V.Šulcs. Padomju civiltiesības, II daļa, Rīga, “Zvaigzne”, 1986, 59.lpp.; J.Vēbers. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. “Zvaigzne”, Rīga, 1979, 147.lpp.; П.Варул. Методологические проблемы исследования гражданско-правовой ответственности. Ээсти раамат, 1986, с.41- 43.; V.Mikelenas. Problems of civil liability: Comparative aspects, summary of monography social sciences. Vilnius, 1995, p.9.; Г.К.Матвеев. Основание гражданско-правовой ответственности. Москва. Юридическая литература, 1970, с.5-8; С.Н.Братусь. Спорные вопросы теории юридической ответственности. Советское государство и право, 1973, с.30; W.T. Major, Ch.Taylor. Law of contract. Ninth edition. M&E Pitman publishing, London, 1996, p.268 – 269; Rheinstejn K.M. Die Struktur des Vertragliches Schuldverhältnisses in anglo-amerikanischen Recht. Berlin – Leipzig, 1932, S.18.

Ar jēdzienu „sankcija” saprot valsts noteiktu piespiedu līdzekli pret civiltiesisko attiecību subjektu civiltiesisko saistību izpildei. Tas ir sašaurināts jēdziens, jo neaptver visus iespējamās civiltiesiskās aizsardzības līdzekļus.

Attiecībā uz civiltiesiskās atbildības jēdzienu (angļ.val. – *civil liability*), jāpiemin gan, ka tas nav īpaši iztirzāts anglosakšu tiesībās, jo tur civiltiesiskās atbildības institūts tiek apskatīts tiesību teorijā kopumā ar civiltiesiskās aizsardzības līdzekļiem²²². Tā, piemēram, angļu tiesību zinātnieks Sleiters²²³ terminu „atbildība” raksturo kā „tiesisku attiecību, kas izceļas no brīvprātīgas saistības uzņemšanās iepretim citai personai, kas arī atšķiras no atbildības, kas cēlusies no tiesību pārkāpuma jeb delikta, savukārt par šī solījuma nepildīšanu tiesībās ir paredzētas sankcijas”²²⁴. Terminu „civiltiesiskā atbildība” anglosakšu tiesību teorētiķi lieto bieži, tomēr jāsecina, ka šāds atbildības traktējums ir nepilnīgs un neatklāj atbildības jēdziena saturu. Ir jāpiekrīt V.Mikelēna uzskatam, ka romāņu – ģermāņu tiesības aplūko civiltiesiskās atbildības izpausmes aspektus, savukārt, anglosakšu tiesību zemēs aplūko tikai darbības cēloņus un sekas²²⁵. Šo uzskatu apstiprina arī anglosakšu tiesību teorijā²²⁶ paustais uzskats, ka anglosakšu civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi iedalās trijās kategorijās:

- a) zaudējumu atlīdzināšanā (angļ.val. - *damages*),
- b) piespiedu līdzekļos (angļ.val. - *coercive remedies*),
- c) ar spriedumu noteiktos līdzekļos (angļ.val. - *judgment*).

Pirmo grupu dēvē par juridiskiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem un tie būtībā aptver romāņu – ģermāņu tiesību zemēs definēto civiltiesisko atbildību, savukārt pārējās divas dēvē par objektīviem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, kur otrā izpaužas kā saistību piespiedu izpilde, savukārt trešā – kā tiesas noteikts civiltiesiskās aizsardzības līdzeklis, piešķirot personai noteiktas tiesības, kuras var izmantot tikai konkrētā strīda gadījumā²²⁷. Trešajā grupā ietilpst arī tā saucamie deklaratīvie spriedumi, kuru raksturīgā pazīme ir tā, ka šie spriedumi, nodibinot tiesības un

²²² Major W.T., Ch.Taylor. Law of contract. Ninth edition. M&E Pitman publishing, London, 1996, p.268. – 269.

²²³ Slater`s Mercantile Law. 8 –th Edition. London, 1993, p.7.

²²⁴ Sal. Hepple A.B., Matthews H.N. Tort: cases and materials. Fourth edition. Butterworths. London. 1991, p.14; Cooke J. Law of Tort. Second edition. Pitman Publishing. 1995, p.3; Burrows A. Remedies for Torts and Breach of Contract. Second edition. Butterworths. London. 1994, p.286.

²²⁵ Mikelenas V. Problems of civil liability. Comperative aspects. Summary of Monograph social sciences. Vilnus, 1995, p.14.

²²⁶ Dobbs D.B. Law of remedies. Demages – equity – restitution. Second edition. Hornbook series. West publishing Co. St.Paul. Minnesot, 1993, p.341.

²²⁷ Ibid.

konstatējot tiesiskās attiecības, neparedz nekādu piespiedu izpildes iespējamību²²⁸. Tomēr jāatzīmē, ka šādam spriedumam var būt negatīvas sekas, jo tas neizslēdz iespēju tiesai iziet ārpus līguma vārdiem un jēgas²²⁹, kaut arī precedentu tiesībās šāda darbība ir dabiska.

Kontinentālās Eiropas tiesību zinātnieki²³⁰ uzskata, ka vienas personas tiesību normas pārkāpuma gadījumā seko atbildība, kura cietušajai pusei dod tiesības prasīt no tiesību pārkāpēja noteiktu darbību veikšanu, ja tiesību normas pārkāpuma rezultātā cietušajam ir radies kaitējums. Šie civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi sevī ietver arī civiltiesisko atbildību, kuras nošķiršanai no juridiskās atbildības un civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem ir vairākas pazīmes. Pirms šo pazīmju kopuma analizēšanas jāapskata, kādi īsti ir civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi un kādu lomu tie ieņem atbildības realizēšanā pret tiesību aizskārēju.

A.Bitāns savā darbā “Civiltiesiskā atbildība un tās veidi”²³¹, apkopojot vairāku tiesību zinātnieku teikto, ir secinājis, ka civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi ir pieci:

1. Aizskarto tiesību realizēšana.
2. Tāda stāvokļa atjaunošana, kāds ir bijis līdz tiesību aizskārumam, un tiesību aizskarošās darbības novēršana:
 - a) mantas izprasīšana no sveša, nelikumīga valdījuma,
 - b) darījuma atzīšana par spēkā neesošu.
3. Civiltiesiskā atbildība:
 - a) kaitējuma seku novēršana (zaudējumu atlīdzība),
 - b) veselībai un dzīvībai nodarītā kaitējuma atlīdzināšana,
 - c) morāla kaitējuma kompensēšana,
 - d) līgumsoda samaksa,

²²⁸ Šādi spriedumi var būt raksturīgi arī kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai. Vairumā kontinentālās Eiropas valstu deklaratīvie spriedumi ir sastopami un tiek plaši piemēroti praksē. Citās turpretim (t.sk. Latvijā) deklaratīvs spriedums kā atsevišķs procesuāls tiesību institūts nav precīzi definēts, lai gan LR civilprocesa likums satur regulējumu, ar kuru var panākt līdzīgu rezultātu kā ar deklaratīvo spriedumu (piem., juridiskā fakta konstatācija, īpašumtiesību atzīšana u.c.).

²²⁹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 106.lpp.

²³⁰ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain Ltd. London, 1993, p.46.; B.S.Harkesims, W.Lorenz, G.Danneman. The law of contracts and restitutions. Volume 1. The German law of obligations. Claredon Press. Oxford, 1997, p.43.; Schlessinger B.R., Bade H.W., Damaska R.M., Herzog P.E. Comparative Law. Fifth edition. The Foundation Press Inc. Mineola, New York, 1988, p.339.; A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.; Chesire, Fifoot and Furmston's. Law of Contract. Fourteenth edition. Butterworths. London. 2001, p.657.

²³¹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.

e) noteiktu darbību veikšanas pienākuma uzlikšana vai noteiktu darbību veikšanas aizliegums.

4. Saistību piespiedu izpilde.

5. Tiesiskās attiecības izbeigšana un grozīšana.

No augstākminētā izriet, ka civiltiesiskā atbildība ir tikai viens no civilo tiesību aizsardzības līdzekļiem. Tātad varam secināt, ka civiltiesisko aizsardzības līdzekļu jēdziens līgumā ir plašāks par civiltiesiskās atbildības jēdzienu, un pretējās līgumslēdzēju puses atbildības realizēšana atbilst aizskartās personas subjektīvām tiesībām piemērot civilo tiesību aizsardzības līdzekļus.

Tiesību zinātnē dominē uzskats²³², ka ir grūti nošķirt civiltiesisko atbildību no civilo tiesību aizsardzības līdzekļiem, tādēļ, lai to izdarītu, tiesību zinātnē ir izstrādātas vairākas civiltiesiskās atbildības pazīmes, kuras ļauj nošķirt divus augstākminētos institūtus.

3.3. Civiltiesiskās atbildības un civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pazīmes līgumā

Kā galvenās civiltiesiskās atbildības pazīmes tiesību zinātnē tiek minētas:

- 1) tā ir īpaša un jauna civiltiesiska attiecība,
- 2) tās konstatēšanai ir nepieciešams likuma (tiesību normas) vai līguma noteikumu pārkāpums,
- 3) tā pret pārkāpēju izpaužas negatīvu mantiska rakstura seku veidā,
- 4) tās realizācija tiek nodrošināta ar valsts piespiedu līdzekļiem²³³.

Tātad, no iepriekš aplūkotajiem pieciem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, civiltiesisko atbildību var nošķirt pēc šīm četrām pazīmēm²³⁴. Tomēr, analizējot šo iedalījumu līgumtiesību kontekstā, jāsecina, ka tas nav pilnīgs un precīzi nenodala civiltiesisko atbildību no civilo tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Nevar piekrist tiesību zinātnē izteiktajam apgalvojumam, ka civiltiesiskās atbildības pazīme ir jaunas tiesiskās attiecības rašanās, un ka tādēļ tā skaidri nodala tos civiltiesiskās aizsardzības līdzekļus, kas nav attiecināmi uz civiltiesisko atbildību²³⁵.

²³² Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.; П.Варул. Методологические проблемы исследования гражданско-правовой ответственности. Ээсти раамат, 1986, с.41- 43.;

²³³ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.;

²³⁴ Šo četru galveno pazīmju esamība izriet arī no A.Bitāna sniegtās civiltiesiskās atbildības definīcijas viņa darbā "Civiltiesiskā atbildība un tās veidi", 54.lpp.

²³⁵ Šādu uzskatu ir paudis A.Bitāns savā darbā „Civiltiesiskā atbildība un tās veidi”, 54.lpp.

Nav šaubu, ka jauna tiesiska attiecība rodas, taču tā nav dominējošā pazīme, un šāda pazīme ir raksturīga arī dažiem civiltiesību aizsardzības līdzekļiem. Analizējot šo pazīmi līgumtiesību kontekstā, jāsecina, ka arī civiltiesību aizsardzības līdzeklis var radīt jaunu tiesisku attiecību. Piemēram, parāda atprasīšana no debitora ir civiltiesību aizsardzības līdzeklis, tomēr ar šā parāda atprasīšanu rodas jauna tiesiska attiecība gadījumā, ja parāda atprasītājs pieprasa no pretējās puses likumisko procentu samaksu par sveša kapitāla lietošanu saskaņā ar LR Civillikuma (CL) 1765. un 1788.pantiem, un šāds prasījums saskaņā ar anglosakšu tiesībām arī ir uzskatāms par civiltiesisko aizsardzības līdzekli.

Vēl viens piemērs, kas apliecina, ka civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis var radīt jaunu tiesisku attiecību, izriet no Vācijas Komerckodeksa²³⁶. Pirkuma līgumu regulējošajā daļā tas nosaka, ka pircējs var prasīt no pārdevēja nenodoto lietu (saistību piespiedu izpilde), kā arī 5% no preces summas²³⁷ (ja darījuma partneri ir komersanti²³⁸), kas ir uzskatāma par minimālajiem zaudējumiem. Protams, papildus šiem zaudējumiem pircējs var prasīt tiešo zaudējumu atlīdzību²³⁹ saskaņā ar Vācijas Civilkodeksa (BGB) § 288²⁴⁰. No šā savdabīgā institūta ir redzams, ka, pielietojot civilo tiesību aizsardzības tiesisko līdzekli “saistību piespiedu izpildi”, rodas jauna tiesiska attiecība – pircēja tiesība prasīt noteiktas naudas summas samaksu.

Otrkārt, A.Bitāna sniegtajā civiltiesiskās atbildības definīcijā ir norādīts, ka „tā citādi pēc iespējas atjauno cietušā tiesisko stāvokli pirms pārkāpuma”. Šāds secinājums nav pilnīgs, jo pastāv gadījumi, kad ar civiltiesiskās atbildības palīdzību neatjaunojas cietušā stāvoklis, kāds tas bijis pirms pārkāpuma. Pirmkārt, pārkāpuma rezultātā cietušais var ciest ievērojamus zaudējumus, taču saskaņā ar mūsdienu līgumtiesību teoriju, atlīdzināmi ir tikai tie zaudējumi, kurus tiesību pārkāpējs paredzēja, vai tam kā saprātīgai personai vajadzēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī. Pielietojot zaudējumu paredzamības principu, kas ierobežo atlīdzināmo zaudējumu apmēru, cietušais netiek nostādīts tādā pašā stāvoklī, kāda tas bija pirms pārkāpuma, jo daļa no

²³⁶ Handelsgesetzbuch (HGB) §§ 343-72; §§ 353.

²³⁷ M.H. Whincup. Contract law and Practice. The english system and continental comparisons. Second revised and enlarged edition. Kluwer law and Taxation Publishers. Deventer, Boston, 1992, p.415; Dr.H.Brox. Handelsrecht und Wertpapierrecht. Zehnte, verbesserte Auflage. C.H. Beck'sches Verlagsbuchhandlung, München, 1993, S.188; Furmston P.M., Law of Contract. Twelfth edition. Butterworths. London. 1991.

²³⁸ Ja viens no darījuma partneriem nav komersants (tā saucamais *unilateral contract*), tad tiesības ir prasīt tika 4% no preces summas.

²³⁹ G.Dannenman. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.29. – 30.

²⁴⁰ Vācijas Civilkodekss (BGB) §§ 288.

zaudējumiem, kuriem it kā ir cēloņsakarība ar izdarīto pārkāpumu, netiek atlīdzināti. Otrkārt, civiltiesiskā atbildība aptver arī priekšā stāvošus zaudējumus, un ja civiltiesiskās atbildības uzdevums būtu tikai personu nostādīt tādā stāvoklī, kādā tā bija pirms pārkāpuma, tad šāds tiesību institūts nedotu personai iespēju prasīt priekšā stāvošo zaudējumu nodrošināšanu un atrautās peļņas atlīdzināšanu, jo lai nostādītu cietušo tādā situācijā, kādā tas bija pirms pārkāpuma, pietiktu atlīdzināt tikai tiešos zaudējumus. Līdz ar to pareizāk vārdus „tā citādi pēc iespējas atjauno cietušā tiesisko stāvokli pirms pārkāpuma” būtu aizstāt ar vārdiem „tā citādi pēc iespējas atjauno cietušā tiesisko un mantisko stāvokli, kāds tas būtu bijis, ja pārkāpums nebūtu noticis”. Šādā gadījumā civiltiesiskās atbildības jēdziens aptver arī priekšā stāvošus zaudējumus (arī atrauto peļņu), kā arī norādītu, ka cietušā mantiskais stāvoklis tiek atjaunots tikai paredzamo zaudējumu apmērā.

No visa augstākminētā var secināt, ka aizskarto tiesību aizsardzības kontekstā civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus ir ļoti grūti nošķirt no civiltiesiskās atbildības, jo abos gadījumos gala rezultāts ir vienāds – tiek atjaunots (mantiskā ziņā) cietušā stāvoklis, kāds tas būtu bijis, ja pārkāpums nebūtu noticis. Šo apgalvojumu apstiprina arī tiesību zinātnieks P.Varuls, secinot, ka “operējot tikai ar civiltiesību normām, nosakot civiltiesiskās atbildības jēdzienu, nav iespējams atšķirt to no citiem, ārēji līdzīgiem civiltiesiskiem līdzekļiem”²⁴¹.

Apkopojot tiesību zinātnē²⁴² minēto, kā līgumiskās civiltiesiskās atbildības pazīmes jāmin sekojošas:

²⁴¹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.; П.Варул. Методологические проблемы исследования гражданско-правовой ответственности. Ээсти раамат, 1986, с.42.

²⁴² Adams J.N., P.S.Antiyah. The sale of goods. Nith Edition. Pitman Publishing, London, 1995, p.397. – 431; G.Dannenman. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain Ltd. London, 1993, p.32. - 33.; D.B.Dobbs. Law of remedies. Damages – equity – restitution. Second edition. Hornbook series. West publishing Co. St.Paul. Minnesot, 1993, p.451; L.Kaliomma. Lectures on product liability. Report from jubilee seminar. Edited by Institute of private law. Helsinki, 1990, p.21. – 22; Dr. M.Peltzer, J.J.Doyle, E.A.Voight. Handelsgesetzbuch. Deutsch – englische Textausgabe mit einer englischen Einteilung. 4. erneunte Auflage. Verlag Dr. Otto Schmidt. Köln, 2000, S.313; M.H.Whincup. Contract law and Practice. The English system and continental Comprasions. Second revised and enlarged edition. Kluwer law and Taxation publishers. Deventer, Boston, 1992, p.108; В.П.Грибанов. Ответственность сторон по договору поставки. Юридическая литература, Москва, 1962, с.8; Čakste K. Motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībās. Rīga, Valters un Rapa, 1939, 16.lpp.; Torgāns K. Saistību izpildes nodrošinājuma un kreditora aizsardzības līdzekļi. Saistību izpildes nodrošinājums. LU Zinātniskie raksti. LU. Rīga, 1999, 5.-6.lpp.; К.Э.Торпан. Договор поставки товаров и интересы покупателей. Издательство «Зинатне», Рига, 1974, с.104; A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.; K.Abbott, N.Pendlebury. Business law. 6th edition. DP Publications Ltd. Aldine Place, London, 1993, p.132; L.A.DiMatteo. Contracy Theory. The evolution of contractual intent. Hauer&Feld. LLP. New York,

- 1) civiltiesiskā atbildība ir īpaša un jauna vienpusēji tiesiska attiecība²⁴³,
- 2) lai tā iestātos, ir nepieciešama:
 - a) prettiesiska (vainojama) rīcība no tiesību aizskārēja puses,
 - b) zaudējumu esamība,
 - c) cēloņsakarība starp prettiesisku nodarījumu un zaudējumiem²⁴⁴,
- 3) to dažreiz var piemērot arī pret nevainīgo tiesībpārkāpēju,
- 4) tā rada cietušajam pienākumu veikt darbības, kas mazina vai novērš iespējamus zaudējumus sakarā ar esošo pārkāpumu,
- 5) civiltiesiskās atbildības realizēšana ir tiesība, kuru var izmantot aizskartā puse,
- 6) parasti tā izpaužas kā negatīva mantiska rakstura sekas,
- 7) tā vienmēr ir vērsta pret pašu tiesību aizskārēju (angļ.val. - *personal remedy*), bet nekad nav vērsta pret līguma objektu, piemēram, īpašuma prasības gadījumā, kad no personiskās atbildības var atbrīvoties, norādot personu, pie kuras atprasītā lieta atrodas (angļ.val. - *real remedy*)²⁴⁵,
- 8) tās realizāciju var panākt ar valsts piespiedu līdzekļiem.

Ņemot vērā augstākminēto, līgumisko civiltiesisko atbildību varētu definēt sekojoši: līgumiskā civiltiesiskā atbildība ir jauna vienpusēji tiesiska attiecība, kura tiesību normas prettiesiska pārkāpuma gadījumā rada cietušajam pienākumu veikt darbības, kas mazina vai novērš iespējamus zaudējumus sakarā ar esošo pārkāpumu un rada tiesisku pienākumu pārkāpējam atlīdzināt izdarītā pārkāpuma rezultātā nodarītos un līguma slēgšanas laikā no tiesību pārkāpēja viedokļa paredzamos zaudējumus vai arī citādi pēc iespējas atjaunot cietušā tiesisko un mantisko stāvokli, kāds tas būtu bijis, ja pārkāpums nebūtu noticis, un/vai samaksāt līgumsodu.

2001, p.17; P.Raja. Unexpected events affecting the performance of the contract. Petsch, Frosch & Klein, Vienna, Austria, 1997, p.2; Л.М.Гладкова. Правовые знания покупателю. Издательство «Знание», Москва, 1981, с.35; А.В.Вишнякова. Юридический справочник для населения. Юридическая литература, Москва, 1989, с.505; П.Варул. Методологические проблемы исследования гражданско-правовой ответственности. Эсти рааматб 1986, с.41- 43; V.Mikelenas. Problems of civil liability: Comparative aspects, summary of monography social sciences: Law. Vilnius, 1995, p.9; Г.К.Матвеев. Основание гражданско-правовой ответственности. Москва. Юридическая Литература, 1970, с.5-8; С.Н.Братусь. Спорные вопросы теории юридической ответственности. Советское государство и право, 1973, с.30; W.T. Major, Ch.Taylor. Law of contract. Ninth edition. M&E Pitman publishing, London, 1996, с.268 – 269.

²⁴³ Vienpusēji tiesiska tādēļ, ka tikai vienai pusei ir tiesības prasīt, bet otrai - pienākums izpildīt.

²⁴⁴ Pazīme b) un c) ne vienmēr ir klasificējoša, piemēram, līgumsoda gadījumā.

²⁴⁵ Ar vēršanos pret tiesībpārkāpēju par līguma priekšmetu izpildi jāsaprot tiešu prasību par kādas lietas izprasīšanu (saistību piespiedu izpilde), kas balstīta uz jau esošu saistību, savukārt vēršanās pret pašu tiesību aizskārēju jāsaprot kā prasība par samaksas veikšanu vai zaudējumu atlīdzību. Sīkāk skat. P.A.Read. Commercial law. Sale of goods. Consumer credit and agency. 7th edition. HLT Publications. London, 1996, p.209.

Savukārt, analizējot civiltiesisko aizsardzības līdzekļu saturu, jāmin sekojošas tos raksturojošas pazīmes:

- 1) to īstenošanai ir nepieciešama prettiesiska rīcība no tiesību aizskārēja puses,
- 2) ne vienmēr nepieciešama zaudējumu esamība,
- 3) tos var piemērot arī pret nevainīgo tiesībpārkāpēju,
- 4) tie dažreiz pamatojas uz esošas saistības izpildi,
- 5) tie var būt vērsti gan pret pašu tiesību aizskārēju personiski (angļ.val. - *personal remedy*), gan pret līguma objektu (angļ.val. - *real remedy*)²⁴⁶,
- 6) to realizāciju var panākt ar valsts piespiedu līdzekļiem.

Kā norādīts tiesību literatūrā²⁴⁷, civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus var klasificēt trijos veidos:

- 1) pēc civiltiesisko aizsardzības līdzekļu juridiskās dabas (zaudējumu atlīdzība, saistību izpildes aizturējums, atkāpšanās no līguma u.c.);
- 2) pēc civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pielietojama veida (pašu spēkiem piemērojami (piemēram, saistību izpildījuma aizturējums) vai arī ar piespiedu līdzekļiem īstenojami (zaudējumu piedziņa tiesas ceļā));
- 3) pēc civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pielietošanas laika (vai līdzeklis pielietojams līguma spēkā esamības laikā vai pēc tā).

Jāsaka gan, ka minētais iedalījums attiecas uz procedūras jautājumiem (iedalījums atkarībā no pielietošanas veida un brīža), nesniedzot civiltiesisko aizsardzības līdzekļu veidu fundamentālu iedalījumu grupās.

Apkopojot anglosakšu²⁴⁸ un kontinentālās Eiropas civiltiesību teorijās norādīto, kā arī nesēn izstrādātos civiltiesību unifikācijas projektus, civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus varētu iedalīt sekojošās grupās:

1) Vispārējie civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas attiecas uz būtiskiem līguma pārkāpuma gadījumiem:

- saistību izpildes aizturējuma tiesība;
- līguma izbeigšana;
- saņemtās mantas un naudas atprasījums;

²⁴⁶ Adams J.N., P.S.Antiyah. The sale of goods. Nith Edition. Pitman Publishing, London, 1995, p.397. – 431.

²⁴⁷ McAuslan B.W. Remedies for Breach of Contract. Modern Legal Studies. Sweet & Maxwell. London. 1980, p.2.

²⁴⁸ Connell F. John. Remedies. In a nut shell. Second Edition. St.Paul Minn. West Publishing Co, 1985, p.22.-29.

2) Vispārējie civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas attiecas uz jebkuriem līguma pārkāpuma gadījumiem:

- izpildījuma termiņa pagarinājums;
- zaudējumu atlīdzība;
- procentu samaksa;
- līgumsoda samaksa;

3) Civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas izriet no naudas prasījumiem:

- cenas samaksa;
- cenas samazinājums;
- saņemtās naudas atprasījums;

4) Civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas izriet no ne-naudas prasījumiem:

- saistību piespiedu izpilde;
- saņemtās mantas atprasījums;
- trūkumu novēršana;

4) Debitora (arī kreditora) civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi:

- tiesības izmainīt saistību raksturu.

Ņemot vērā augstākminēto, civiltiesisko aizsardzības līdzekli varētu definēt sekojoši: Civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis līguma pārkāpuma gadījumā ir tiesību institūts, kuru cietušais piemēro tiesību normas prettiesiska pārkāpuma gadījumā pret pārkāpēju un kurš piešķir cietušajam tiesības veikt darbības, kas mazina vai novērš cietušā tiesisko interešu aizskārumu vai rada tiesisku pienākumu pārkāpējam piespiedu kārtā izpildīt saistības, atlīdzināt izdarītā pārkāpuma rezultātā nodarītos un līguma slēgšanas laikā no tiesību pārkāpēja viedokļa paredzamos zaudējumus vai arī citādi pēc iespējas atjaunot cietušā tiesisko un mantisko stāvokli, kāds tas bijis pirms pārkāpuma, un/vai samaksāt līgumsodu vai apstākļu izmaiņu gadījumā piešķir tiesības izmainīt saistību raksturu.

Tomēr, ņemot vērā kā anglosakšu, tā arī kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas uzdevumus cietušā aizsardzības īstenošanā, kā arī rezultātu, kādu panāk gan viena, gan otra sistēma, ir jāsecina, ka atšķirības starp abām sistēmām pastāv tikai formas, bet ne satura ziņā. Līdzīgu uzskatu pauž arī krievu tiesību zinātnieks A.Komarovs – „būtībā principiālu atšķirību tiesisko seku ziņā starp abām sistēmām nav, un tā parādās tikai juridiskā tehnikā, kam vispār nepiemīt izšķiroša nozīme. Tomēr katras

sistēmas regulējuma veids atspoguļo diezgan būtisku atšķirību pieejā.”²⁴⁹ Uzskatu, ka atšķirība ir tikai pieejā, pauž arī tiesību zinātnieki K.Torgāns un E.Bušova, rakstot, ka Latvijas juristi zina un īsteno praksē tos pašus juridiskos instrumentus, ko anglosakšu tiesību sistēma identificē kā tiesību aizsardzības līdzekļus. Tomēr, kā tālāk norāda minētie tiesību zinātnieki, pastāv dažas svarīgas atšķirības, kas attiecas uz pienākumu līgumu izpildīt un jo īpaši, kāda vieta ir izpildījumam natūrā²⁵⁰ kopējā tiesību aizsardzības līdzekļu sarakstā²⁵¹.

²⁴⁹ Комаров А.С.. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.29

²⁵⁰ Vēl kā viens civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis, kura pielietošanas iespējamība atšķiras abās tiesību sistēmās, ir jamin līgumsods.

²⁵¹ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 136.lpp.

4. NODAĻA

Civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanas priekšnoteikumi līguma izpildē

4.1. Līgumiskās attiecības un gribas izteikumu saskaņošana

Svarīgākais priekšnoteikums līgumisko civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanai, protams, ir spēkā esošs līgums. Spēkā esoša līguma konstatēšanai ir būtiska nozīme, jo tādējādi tiek nodalītas delikttiesiskās attiecības no līgumtiesiskajām attiecībām²⁵². CL 1511.pants nosaka, ka *līgums plašākā nozīmē ir ikkatra vairāku personu savstarpēja vienošanās par kādu tiesisku attiecību nodibināšanu, pārgrozīšanu vai izbeigšanu, savukārt šaurākā nozīmē – vairāku personu savstarpējs ar vienošanos pamatots gribas izteikums, kura mērķis ir nodibināt saistību tiesības*. Vadoties no šā panta, kā arī CL 1512., 1513. un 1427.pantiem, ir secināms, ka līguma noslēgšanas pamatā ir savstarpēju gribas izteikumu saskaņošana.

Neiedziļinoties gribas izteikuma defektos (maldība, viltus, spaidi), bet pieņemot, ka gribas izteikums ir īsts, svarīgs ir aspekts, kad starp divām pusēm izteikts gribas izteikums kļūst par juridisku saistību, kura neievērošanas gadījumā var tikt piemēroti civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi. Kā raksta ASV Virdžīnijas Universitātes profesors R.Skots, precīza gribas izteikumu saskaņošanas konstatēšana ir pamats, lai noteiktu, vai konkrēto savstarpējo apsolījumu izpildi var aizsargāt ar civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem²⁵³. Šāds apgalvojums ir pamatots, jo atkarībā no konstatējuma rezultāta, var noteikt, vai puses atrodas vēl pirmslīgumiskās attiecībās, vai nē.

Likumdošanas akti gribas izteikumu saskaņošanu tradicionāli iedala divos veidos: starp klātesošiem un starp klātneesošiem. Ja starp klātesošiem izteikta griba (oferte) un tās pieņemšana (akcepts) nerada problēmas attiecībā uz līguma spēkā stāšanās brīža noteikšanu, jo oferte un akcepts tiek izdarīti praktiski vienlaikus, tad problēmas attiecībā uz līguma spēkā stāšanās brīdi ir gadījumā, ja līgumu slēdz starp

²⁵² Zimmerman R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. First edition. Juta & Co Ltd. Cape Town, Wtton, Johannesburg. 1990, p.10.

²⁵³ Scott R.E., Leslie D.L. Contract Law and Theory. The Michie Company. Law Publishers. Charlottesville, Virginia, 1995, p.155.

klātneesošām personām. Iemesls tam ir apstākļi, ka starp oferti un akceptu pastāv ievērojama laika nobīde, kuru varētu nodēvēt kā „nedrošu tiesisku stāvokli”. Nedrošs tādēļ, ka klātneesošs ofertes izteicējs nezina, vai un kad adresāts akceptēs oferti. Raugoties no vispārējā principa, līgums saista ofertes izteicēju no tā brīža, kad otra puse ir akceptējusi oferti, tādējādi, slēdzot līgumu starp klātneesošiem²⁵⁴, teorētiski pastāv iespēja, ka ofertes izteicējs nemaz neuzzina, ka viņa oferte ir pieņemta un ka līdz ar to jau ir saistīts ar līgumu²⁵⁵. Šādi gadījumi praksē ir bijuši²⁵⁶.

Šo problēmu CL ir mēģināts risināt 1537.pantā, kurš nosaka, ka līgums starp klātneesošiem uzskatāms par galīgu no tā brīža, kad tas, kam piedāvāts priekšlikums, paziņo priekšlikuma piedāvātājam par tā pieņemšanu, kaut arī priekšlikuma piedāvātājs vēl nebūtu paziņojumu saņēmis. Tādējādi CL juridisku nozīmi piešķir paziņojuma nosūtīšanas brīdim, nevis saņemšanas brīdim, kā tas ir daudzās citās valstīs.

CL ietvertā konstrukcija vistiešāk atbilst vispārējam gribas izteikuma institūtam, kas paredz, ka līgums ir uzskatāms par noslēgtu ar vienošanās panākšanas brīdi nolūkā savstarpēji saistīties (CL 1533.pants), taču no praktiskā viedokļa šāda konstrukcija diez vai ir apmierinoša, jo, kā minēts iepriekš, ofertes izteicējam šādā gadījumā pastāv „nedrošais tiesiskais stāvoklis”, kura laikā viņš nevar zināt, kā viņam tiesiski ir jārikojas.

ELTP paredz atšķirīgu risinājumu attiecībā uz līguma spēkā stāšanās brīdi, nekā to nosaka CL. ELTP 2:205.pants 1.daļa nosaka, ka gadījumā, *ja akcepts ir nosūtīts, tad līgums tiek uzskatīts par noslēgtu, kad akcepts sasniedz ofertes izteicēju*. Tādējādi kā priekšnoteikums tiek izvirzīts nevis paziņojuma nosūtīšana, bet gan saņemšana. Brīdi, kad ofertes izteicējs ir saņēmis akceptu, nosaka ELTP 1:303.panta 3.daļa - *paziņojums tiek uzskatīts par saņemtu, ja tas ir piegādāts tieši otram līdzējam vai viņa komercdarbības veikšanas vietā, vai arī, ja tādas nav, tad viņa uzturēšanās vietā*. Kā redzams, ELTP ietver tā saucamo „pasta kastītes principu”, kas ir izplatīts arī Apvienotajā Karalistē. Saskaņā ar šo principu, līgums tiek uzskatīts par noslēgtu

²⁵⁴ Piemēram, Krievijas Federācijas Civillkodeksa 131.pants paredz, ka līgums, kas noslēgts ar telefona sarunu palīdzību, tiek uzskatīts par tādu, kas noslēgts starp klātesošiem. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.155.

²⁵⁵ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p.). Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga, 1998, 94.lpp.

²⁵⁶ Anglijā izskatīta civillietā, kurā līgums tika atzīts par noslēgtu, neskatoties uz to, ka pastā nodotais akcepts pasta vainas dēļ nebija sasniedzis adresātu: Household Fire and Carriage Accident Insurance Co Ltd. Vs. Grant (1879) 4Ex. p.216.

no tā brīža, kad akcepts ir nonācis adresāta pasta kastītē. Tomēr šāda principa pielietošana neizslēdz iespēju, ka ofertes izteicējs neuzzina par akcepta pieņemšanu un tādējādi nenovērš ofertes izteicēja „nedrošo tiesisko stāvokli”.

ELTP paredzētais regulējums ir drošāks no ofertes izteicēja redzes viedokļa, lai arī tas paredz atkāpi no vispārēja gribas izteikuma spēkā stāšanās institūta. Identisks regulējums kā ELTP, ir ietverts arī 1980.gada ANO Vīnes Konvencijā (23.pants), UNIDROIT principos (2.6.(2).pants), Vācijas BGB (27.pants), Austrijas Civilkodeksā (862a.pants), arī nesen pieņemtajā Nīderlandes Civilkodeksā (3:37 (3).pants), Krievijas Federācijas Civilkodeksā (433.pants) u.c.

Ņemot vērā, ka CL ietvertā konstrukcija nenovērš ofertes izteicēja „nedrošo tiesisko stāvokli”, būtu nepieciešama atkāpšanās no vispārēja principa, nosakot, ka līgums starp klātneesošiem līdzējiem tiek uzskatīts par noslēgtu ar akcepta saņemšanas brīdi²⁵⁷.

Kā secināms no augstākminētā, viens no priekšnoteikumiem līgumiskajai atbildībai ir līguma esamība, savukārt, lai noteiktu, no kura brīža cietusī puse var piemērot pret tiesību pārkāpēju civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus, ir nepieciešams noskaidrot, no kura brīža puses atrodas līgumiskajās attiecībās. Lai konstatētu līgumiskās attiecības, nepietiek tikai ar ofertes un akcepta saskaņošanas konstatēšanu – ir nepieciešams, lai oferte un akcepts saturētu visas līguma noslēgšanai nepieciešamās pazīmes (sastāvdaļas)²⁵⁸.

4.2. Līgums, tā noslēgšanas un spēkā esamības pazīmes

Tiesību teorijā²⁵⁹ ir vienots uzskats, ka viens no galvenajiem priekšnoteikumiem, lai pret personu varētu pielietot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus, ir līguma

²⁵⁷ Šāds pats princips ir ietverts Lietuvas Civilkodeksā, kurš pārņēmis ofertes-akcepta institūta regulējumu no ELTP un UNIDROIT. Skat. Mikelenas V. The Main Features of the New Lithuanian Contract Law System Based on the Civil Code of 2000. *Juridica Internationala. Law Review University of Tartu. Estonia.* 2005, p.47.

²⁵⁸ Scott R.E., Leslie D.L. *Contract Law and Theory.* The Michie Company. Law Publishers. Charlottesville, Virginia, 1995, p.155.

²⁵⁹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 74. -75.lpp.; Vēbers J. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. “Zvaigzne”, Rīga, 1979, 145.lpp.; A.Wieacker. *Leistungshandlung und Leistungserfolg im bürgerlichen Schuldrecht.* Festschrift Hipperdey, Volume 1, 1965, S.783. Брагинский М.И. Витрянский В.В. *Договорное право: общие положения.* Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.721; Суханов Е.А. *Гражданское право. Том 1. Учебник 2-е издание, переработанное и дополненное.* Москва. Издательство БЕК, 2000., с.428. – 439; А.С.Комаров. *Ответственность в коммерческом обороте.* Москва. Юридическая литература, 1991, с.59. – 61.. u.c.

pārkāpums. Līguma pārkāpums var iestāties tikai tad, ja starp pusēm pastāv līgumtiesiskās attiecības. Parasti, noslēgts līgums nostāda personas līgumtiesiskajās attiecībās, tomēr pastāv likumā regulēti gadījumi, kad līgumi ir apstrīdami vai pat spēkā neesoši kopš to noslēgšanas brīža. Šie aspekti nenoliedzami ietekmē arī civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pielietojumu.

Tā kā līguma pārkāpuma pamatā ir jābūt pušu līgumiskajām attiecībām, tad svarīgi ir noskaidrot, kas ir līgums.

Līguma definīcijas gan tiesību zinātnieku darbos²⁶⁰, gan normatīvajos aktos ir piedāvātas vairākas, tomēr vienotas un pilnīgas definīcijas, kas aptvertu visu līguma būtību, nav. To definēt mēģinājuši ļoti daudzi. Norāde uz līguma būtību, kas ir uzskatāma par pirmo, ko cilvēce zina, ir romiešu juristu rakstīta. Proti, romieši par līgumu (*contractus*) uzskatīja līgumslēdzēju jeb kontrahentu saskaņotu gribas izteikumu, kas varēja izpausties vienalga kādā formā – mutvārdos, rakstveidā, nepārprotamos žestos, pat dažos gadījumos klusējot²⁶¹ (konkludentās darbībās). Līgums tika uzskatīts par galveno saistību izcelšanās pamatu.

Pirmais tirdzniecības kodekss, franču “Code de Commerce”, kas stājās spēkā 1807.gada 15.septembrī, līgumtiesības apzīmēja kā juridisku līgumu nozari, cik tālu pēdējā vispār nodibina tiesību izcelšanos²⁶². Savukārt minētā kodeksa 1101.pants noteica, ka „līgums ir vienošanās, ar kuru viena vai vairākas personas apņemas citai vai vairākām personām kaut ko iedot, kaut ko izdarīt vai kaut ko nedarīt”. Specifisku līgumu veidu definēšana kodeksā nav veikta, ko arī savās lekcijās ir paudis profesors A.Loebers: “Tirdzniecības darījumu jēdziens nav pilnīgi sistemātiski attīstīts likumdošanā. Piem, “Code de Commerce” tikai aizrāda uz noteiktiem darījumiem, kuriem piešķir tirdzniecības raksturu”²⁶³.

Dr. A.Būmanis līgumu ir skaidrojis divās nozīmēs – šaurākā un plašākā²⁶⁴. Plašākā nozīmē “līgums ir vairāku personu savstarpēja vienošanās par kaut kādu tiesisku

²⁶⁰ Skat. Chitty on Contracts. Second cumulative supplement to the twenty-eighth edition. Sweet & Maxwell. London, 2002, p.1-001; Barry N. The French Law of Contract. Second Edition. Clarendon Press Oxford. New York, 1992, p.152; McKendrick E. Contract Law. Text, Cases and Materials. Oxford University. New York, 2003, p.48; Atiyah P.S. Essays on Contracts. Clarendon Press Oxford. New York, 1986, p.10.-121; Kotz H., Flessner. European Contract Law. Vol.1.: Formation, Validity, and Content of Contracts; Contract and Third Parties. Clarendon Press Oxford. New York. 1997, p.42.-52.

²⁶¹ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Izdevniecība “Zvaigzne”. Rīga, 1977, 133.lpp.

²⁶² Dr.iur.doc. A.Loebers LU lasītās lekcijas “Tirdzniecības tiesības. I.daļa”, 1.-13.lpp.

²⁶³ Lēbers A. Tirdzniecības tiesību pārskats. Rīga, Valters un Rapa, 1927.

²⁶⁴ Būmaņa A. skaidrojums sakrīt ar pašreizējo CL līgumu iedalījumu. Šāda sakrītība ir skaidrojama ar apstākli, ka tāds pats līguma skaidrojums pastāvēja 1864.gada Baltijas vietējo civillikumu kopojumā.

darījumu iesākšanu, pārveidošanu vai nobeigšanu”²⁶⁵. Savukārt šaurākā nozīmē – “uz savstarpēju vienošanos vairāku personu gribas izteikšana, kas vēlākā laikā nolīdzināma. No vienas puses šeit ir solījums un no otras puses – solījuma ņemšana”²⁶⁶. Līguma definējums plašākā nozīmē nav pilnīgs, jo no šādas definīcijas izriet, ka līgums ir priekšlīgums par darījuma noslēgšanu, kas, protams, juridiski ir iespējams, bet tomēr nav uzskatāms par līguma pazīmi un tādējādi neraksturo līgumu pilnībā.

Līguma definējums atrodams arī anglosakšu tiesībās. Šīs tiesību sistēmas viens no stūrakmeņiem ir līguma būtības noteikšana. Pēc ASV tiesību zinātnieka L.A.Dimateo²⁶⁷ domām anglosakšu tiesībās pastāv divas līguma teorijas, kuras savstarpēji konkurē - subjektīvā un objektīvā tiesību teorija. Subjektīvā teorija, nosakot līguma būtību un spēkā esamību, tiek balstīta uz to, ka līguma pamatā ir pušu saskaņota griba (angļ.val. - *meeting of the minds*), bet objektīvā teorijā galvenais uzsvars tiek likts uz pušu paziņojumiem un darījuma kontekstu (angļ.val. - *contextual factors*)²⁶⁸. Kā objektīvās teorijas pamatelements tās sekmīgai funkcionēšanai tiek uzskatīts “saprātīgas personas standarts” (angļ.val. - *reasonable person standart*), kas nozīmē, ka kā prezumpcija tiek pieņemts fakts, ka ikviena persona, kas slēdz līgumu, savu patieso gribu ir izteikusi līgumā. Šī griba pēc līguma spēkā stāšanās nevar tikt ne ierobežota, ne paplašināta. Savukārt subjektīvā līguma teorijā galvenais ir, ko puses patiesi ir vēlējušās darīt, t.i. lielāka uzmanība tiek pievērsta gribas saturam nevis formai²⁶⁹.

Analizējot Latvijas normatīvos aktus, jāsecina, ka, noskaidrojot līguma būtību, vērā tiek ņemtas abas līguma teorijas. CL 1504. pants attiecas uz objektīvo tiesību teoriju (tiek noskaidrota darījumā lietoto vārdu nozīme (angļ.val. - *contextual factors*)), savukārt 1505.pants izšķirošo faktoru darījuma iztulkošanā liek uz dalībnieku gribu un viņu izrādīto nodomu²⁷⁰ (angļ.val. - *meeting of the minds*).

Atgriežoties pie anglosakšu tiesību sistēmā lietotā līguma definējuma, jāsaka, bieži līguma būtība tiek skaidrota šādi: līgums ir “solījums angļ.val. - (*promise*) vai vairāki

²⁶⁵ Civiltiesības pēc A.Būmaņa lasītām lekcijām LU 1923/24 m.g. 1924, 71.lpp.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ DiMatteo L.A. Contract Theory. The Evolution of Contractual Intent. Maiami, 2000, p.221.

²⁶⁸ Skat. arī McKendrick E. Contract Law. Text, Cases amd Materials. Oxford Universtity. New York, 2003, p.30.-31.

²⁶⁹ DiMatteo L.A. Contract Theory. The Evolution of Contractual Intent. Maiami, 2000, p.221.

²⁷⁰ LR Civillikuma komentāri . Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 76., 77.lpp.

solījumi, par kuru nepildīšanu tiesībās paredzētas sankcijas vai kuru izpildi tiesībās uzlūko kā pienākumu”²⁷¹.

Piemēram, angļu tiesību zinātnieks Sleiters²⁷² terminu “līgums” izmanto, lai apzīmētu atbildību, kas izceļas no brīvprātīgas saistības uzņemšanās iepretim citai personai, kas arī atšķiras no atbildības, kas cēlusies no tiesību pārkāpuma jeb delikta. Arī šim definējumam pilnībā nevar piekrist, jo šajā definējumā neiekļaujas tāds līguma veids kā atcēlējs līgums jeb saistības atcēlējs līgums. Šo līgumu noslēdzot, kreditors atsakās no savām saistībām, nevis tās uzņemas; lai gan arī atteikties uzņemties saistības var uzskatīt par saistībām. Līdz ar to Sleitera dotā līguma definīcija nav pilnīga, ko arī apstiprina CL 1511. panta līguma definējums, kas nosaka, ka līgums var noteikt arī tiesisku attiecību izbeigšanos.

ASV jurisprudencē, lai noteiktu līgumu vispārējos principus, liela nozīme ir komercdarījumu regulējumam un, pirmkārt, pirkuma līgumam. ASV Vispārējais Tirdzniecības Kodekss²⁷³ kā līgumu saprot tiesisku pienākumu (solījumu) kopumā, kas izriet no pušu vienošanās²⁷⁴. Savukārt ar vārdu “vienošanās” ASV tiesu praksē un doktrīnā saprot pušu faktiski noslēgto darījumu, kura esamība izriet no pušu paziņojumiem vai citiem apstākļiem, ieskaitot iedibinātās kārtības, tirdzniecības paražas vai izpildes kārtības (1-201/3.pants)²⁷⁵. Tomēr ASV vienošanās jēdziens ir šaurāks nekā Latvijā, jo atsevišķi Latvijā definēti līguma veidi ASV tādi neskaitās. Piem., pilnībā pabeigta maiņa bieži netiek uzskatīta par līgumu ASV tiesībās. ASV autori reizēm skaidro, ka gadījumos, kad vērtību maiņa notiek vienlaicīgi, un neviena no pusēm otrai nedod nekādu papildu solījumu, šādu maiņu nevar uzskatīt par līgumu²⁷⁶. Ja Latvijas tiesību sistēmai būtu jāatspoguļo ASV tiesību sistēma, tai būtu

²⁷¹ DiMatteo L.A. Contract Theory. The Evolution of Contractual Intent. Miami, 2000, p.221.

²⁷² Slater's Mercantile Law. 8 –th Edition. London, 1993, p.7.

²⁷³ USA Uniform Commercial Code. With Comments. 14th edition. Publishing & Co, Boston, 1994.

²⁷⁴ Камаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.21.

²⁷⁵ Plašāku ieskatu par līguma definējumu atšķirībām starp anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmām skatīt: Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 125. - 136.lpp.

²⁷⁶ Farnsworth A. Contract. Third edition. Aspen Publishers Inc. New York. 199, p.4. Citēts pēc: Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 125.lpp

nepieciešama trešā kategorija – pastāvētu ne tikai vienpusēji darījumi un līgumi, bet arī kāda trešā juridisko attiecību grupa²⁷⁷.

Savukārt Francijas tiesībās, kas pieder pie romāņu – ģermāņu tiesību sistēmas, “līgums ir vienošanās, ar kuru viena vai vairākas personas apņemas citai vai vairākām personām kaut ko iedot, kaut ko izdarīt vai kaut ko nedarīt” (Francijas Civilt kodeksa 1101.pants).

Ņemot vērā augstākminēto, var secināt, ka anglosakšu tiesību zemēs, definējot līgumu, galvenais uzsvars tiek likts uz divām lietām:

- a) solījums (vai solījumu apkopojums),
- b) civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi (par solījuma nepildi),

turpretim romāņu – ģermāņu tiesību zemēs līguma definīcijas pamatelementi ir:

- a) pušu vienošanās (gribas izteikums),
- b) tiesisku attiecību nodibināšana (arī to grozīšana vai izbeigšana).
- c) atbildība par saistību neizpildi

Būtiskas atšķirības šajos definējumos nav, jo gan vienā, gan otrā tiesību sistēmā nenoliedz, ka līguma sastāvdaļas ir arī citas, kuras pretējā sistēmā min kā galvenās, lai definētu līgumu. Lai arī, ka norādīts iepriekš, atsevišķos gadījumos ASV tiesības, kas pieskaitāmas pie anglosakšu tiesību loka, dažus Latvijā pieņemtus līguma veidus par tādiem neatzīst, tomēr pretruna nav tik liela. Ja vienošanās vai darījums ASV nav izpildīts, viena puse ir tiesīga apgalvot, ka otras puses uzvedība neatbilst tās saistībām. Šāda pieeja ir saistīta ar to, ka galvenā līgumtiesību funkcija precedentu tiesību sistēmā ir panākt saistību īstenošanu – vai atlīdzināt zaudējumus cietušajai pusei, ja saistības netiek izpildītas²⁷⁸.

Latvijā kā visbiežāk lietoto līguma apzīmējumu ir jāmin CL definēto, kas līgumus iedala plašākā nozīmē (attiecas uz visām civiltiesību nozarēm) un šaurākā nozīmē (attiecas tikai uz saistību tiesībām). Līgums plašākā nozīmē ir “ikkatra vairāku personu savstarpēja vienošanās par kādu tiesisku attiecību nodibināšanu, pārgrozīšanu vai izbeigšanu”, savukārt, līgums šaurākā nozīmē ir “vairāku personu savstarpējs ar vienošanos pamatots gribas izteikums, kura mērķis ir nodibināt saistību tiesības”²⁷⁹. Pie tam CL 1533.pants nosaka, ka līgums ir noslēgts tikai tad, kad puses ir vienojušās

²⁷⁷ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 126.lpp.

²⁷⁸ Ibid, 125.lpp

²⁷⁹ LR 1937.gada Civillikuma 1511.pants.

par darījuma būtiskajām sastāvdaļām. Šis definējums jāskatās kopsakarībā ar CL 1403.pantu, kas nosaka, ka “tiesisks darījums ir atļautā kārtā izdarīta darbība/./”, kas nozīmē, ka ne katrs saskaņots gribas izteikums ir līgums. Lai līgums būtu spēkā, ir nepieciešams ne tikai īsts gribas izteikums bez maldības, viltus vai spaidiem, bet arī likumiska rīcība, kas nozīmē, ka darījums nedrīkst būt pretiesisks vai fiktīvs, un pusēm “tiesības izlietojamas /./ pēc labas ticības” (CL 1.pants). Tātad līgums, kas noslēgts pretrunā ar likumu tikai izskata pēc (*negotium fictium*), neskatoties uz to, vai tas ir vietējs vai starptautisks, nav spēkā jau no noslēgšanas brīža, jo puses nav vēlējušās nedz nodibināt, nedz grozīt, nedz izbeigt līdzšinējās tiesiskās attiecības²⁸⁰. Šāds līgums nerada nekādas sekas, izņemot, ja vismaz viena puse par to nav zinājusi. Ja viena puse ir tikusi tīši maldināta (viltus), rodas prasījuma tiesība par nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu vai nodotās lietas vai tiesību atdošanu.

Atbilstoši vispārīgajam tiesisku darījumu formas brīvības principam, kas izteikts CL 1473.pantā, likumā noteiktos izņēmuma gadījumos noteiktas formas (rakstiskas, notariālas u.c.) neievērošana var būt par šķērslī tiesiska darījuma 1) spēkā esamībai (sk. CL 1475., 1484., 1486.p., 1489.p.) vai arī 2) šā darījuma izpildāmībai (sk. CL 1487., 1478., 1479.p.)²⁸¹.

Tiesiska darījuma rakstiskas formas nepieciešamība var būt noteikta gan ar darījuma dalībnieku vienošanos, gan ar likumu (CL 1482.p.).

Interesanta situācija rodas gadījumā, ja tiek slēgts starptautisks pirkuma līgums. Kā zināms, Latvija ir ratificējusi 1980.gada ANO Vīnes konvenciju, kas regulē starptautisko preču pirkuma līgumus, ar atrunu, ka visi starptautiskie pirkuma līgumi ar Latvijas rezidentiem ir jāslēdz rakstveidā²⁸². Savukārt, CL 1484.panta vispārējais formulējums ir, ka gadījumā *ja likums prasa rakstisku formu kā darījuma būtisku sastāvdaļu, tad darījums pirms attiecīgā akta taisīšanas nav spēkā*. No šī vispārējā formulējuma CL 1488.pants nosaka izņēmumus. Minētā panta 3.daļa paredz, ka *kamēr neviena puse nav vēl neko izpildījusi, prasības tiesība nav pielaižama, pats darījums nav spēkā un katrs tā dalībnieks var no tā vienpusēji atkāpties*. Ja puses noslēdz pirkuma līgumu, saskaņā ar kuru izpildījuma vieta ir Latvija, un puses nav noteikušas, kuras valsts likumi regulēs pušu tiesiskās attiecības, tad, saskaņā ar CL

²⁸⁰ Bitāns A. Romiešu saistību tiesības. Mācību līdzeklis. Latvijas Universitāte. Rīga 1993, 6.lpp.

²⁸¹ Kalniņš E. Rakstiska forma kā nosacījums prasības tiesībai uz darījuma pamata. Latvijas Vēstnesis. Jurista vārds. 15.04.1999, Nr.14 (121).

²⁸² Skat. 1997.gada 3.jūlija likuma „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma - pārdevuma līgumiem” 2.pantu. Publicēts Ziņotājs, 07.08.1997, nr.15.

19.pantu, pušu strīdi ir jāizskata, vadoties no CL normām. Gadījumā, ja pie Latvijas uzņēmēja ierodas ārvalsts personas pārstāvji un mutiski vienojas par pirkuma līguma noslēgšanu, un Latvijas uzņēmējs sāk gatavoties pirkuma līguma izpildei²⁸³ (iepērk izejvielas, iekārtas, pieņem darbiniekus u.tml.), tad likums šādā gadījumā otrai pusei atstāj tiesības vienpusēji no pirkuma līguma atkāpties, t.i., likums puses nesaista ar viņu solījumiem²⁸⁴, bet pirms atbilstoša rakstiska akta taisīšanas nodibina vienīgi "dabisku saistību"²⁸⁵. Šāda situācija, ka mutiski noslēgtā starptautiskā pirkumā puses var atkāpties no saviem solījumiem un viņiem neseko atbildība, nav pareiza²⁸⁶. Lai novērstu ar likumu radītu netaisnīgu situāciju, būtu jānosaka, ka puses nevar no rakstiski nenoformēta līguma atkāpties, ja otrai pusei jau ir radušās izmaksas līguma izpildes sagatavošanai (papildināt CL 1488.pantu ar 4.daļu), vai arī atteikties no Konvencijā iestrādātās atrunas, ka starptautiskie pirkuma līgumi ir slēdzami tikai rakstveidā²⁸⁷. Šādas normas neefektivitāti apstiprina arī Latvijas tiesu prakse²⁸⁸, kurā strīdi par starptautiskiem pirkuma līgumiem tiek izskatīti, balstoties tikai uz preču pavadzīmēm – rēķiniem, muitas deklarācijām u.c. dokumentiem, nepieprasot no pusēm iesniegt rakstveidā noslēgtā²⁸⁹ pirkuma līguma pierādījumus²⁹⁰.

²⁸³ Vārdi „sāk gatavoties izpildei” nav tas pats, kas „labprātīgs izpildījums” CL 1488.panta izpratnē, līdz ar to nav šajā gadījumā nav piemērojama CL 1488.panta 2.daļa.

²⁸⁴ LR Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības (1401. – 2400.). Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. “Mans Īpašums”, Rīga, 1998, 68.lpp.

²⁸⁵ "Dabiskas saistības" koncepcija bija pazīstama jau romiešu tiesībās. Atbilstoši romiešu tiesībās izstrādātajai saistību klasifikācijai — civilās, pretora un dabiskās saistības (*obligationes civiles, honorariae, naturales*) — pēdējās (resp., *obligationes naturales*) nebaudīja tiesisku aizsardzību, jo tām trūka prasības tiesība (*actio*) tiesā. Taču gadījumā, ja parādnieks labprātīgi šādu saistību bija izpildījis, viņš doto izpildījumu (kas netika uzskatīts par netaisni iedzīvoto) vairs nevarēja atprasīt un kredītoram bija tiesība minēto izpildījumu aizturēt. Skat. Kalniņš E. Rakstiska forma kā nosacījums prasības tiesībai uz darījuma pamata. Latvijas Vēstnesis. Jurista vārds. 22.04.1999, Nr.15 (122); Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Izdevniecība “Zvaigzne”. Rīga, 1977, 129.lpp.

²⁸⁶ Šāda sistēma nav pareiza kaut vai tādēļ, ka lielākā daļa 1980.gada ANO Vīnes Konvenciju ratificējošās valstis nav noteikušas, ka pirkuma līgumam ir jābūt noslēgtam rakstveidā.

²⁸⁷ Likumdevēja iestrādātās atrunas mērķis nav saprotams, jo starptautisko pirkuma līgumu esamību apstiprina muitas deklarācijas, preču pavadzīmes – rēķini u.c. ar likumu obligāti noteikti dokumenti.

²⁸⁸ Skat. Rīgas Apgabaltiesas lietu „Browning International” Vs. SIA „Zommers”, 2002.g. Jāatzīst, ka Latvijas tiesu prakse atsevišķos gadījumos ir ieņēmusi arī pārlieku formālu nostāju, atzīstot, ka mutiska līguma gadījumā cietusī puse nevar lūgt tiesas aizsardzību. Skat. 1997.gada 8.oktobra LR Augstākās tiesas Senāta spriedumu lietā Nr.SK-345. www.lursoft.lv.

²⁸⁹ 1980.gada ANO Vīnes Konvencijas 13.pants nosaka, ka ar rakstisku formu šīs konvencijas nozīmē ir jāsaprot arī paziņojumi telegrammas un telefaksa veidā. Skat. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. Otrais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors J.Griģeļonis. Izdevniecība AGB, 2000, 125.lpp.

²⁹⁰ Atšķirībā no 1980.gada ANO Vīnes Konvencijas, civiltiesību zinātnē pastāv uzskats, ka rakstiska līguma forma nav konstatējama, ja personas apmainās ar rakstiskām vēstulēm. Skat. Kalniņš E. Kamēr nav ievērota likumā prasītā forma, līgums nav spēkā. Latvijas Vēstnesis. Jurista vārds, 09.10.2001, Nr.223.; Büngner J. Commentar zu dem vierten Buch des Liv-, Est- und Curlandischen Privatrechts. Band. I. Riga, 1889, 60.lpp; sal. Brox H. Allgemeiner Teil des BGB. 23.Aufl. Berlin. 1999, Rn 255.

Tomēr ir atsevišķas tiesību jomas, kurās, pastāvot viena līdzēja lielākai aizstāvībai no valsts puses, ir ar likumu noteikts pienākums slēgt līgumus rakstveidā²⁹¹. Vēl salīdzinoši nesen sabiedrības uzmanības lokā bija A/S „Latvijas Unibanka” vienusēji piedāvātais overdrafta līgums²⁹², kura noslēgšanu banka konstatēja ar brīdi, kad persona izmantoja overdrafta līdzekļus (konkludentās darbības). Analizējot šo gadījumu, tiesību literatūrā²⁹³ un kompetentu iestāžu skatījumā²⁹⁴ tika atzīts, ka minētais līgums ir kvalificējams kā patērētāju kreditēšanas līgums, un tādēļ saskaņā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likumu²⁹⁵ minētais līgums ir jāslēdz rakstveidā. Tā kā netika ievērota rakstiska forma, tad būtiski mainījās arī rakstiski nenoslēgtā līguma sekas, proti, tika atzīts, ka gadījumā, ja debetkartes lietotājs (apzināti vai neapzināti) ir izmantojis piešķirtā overdrafta limita summu, bet banka — ieturējusi procentus no šīs faktiski izmantotās summas, tad gan debetkartes lietotājs, gan banka uzskatāma par netaisni iedzīvojušos uz otra rēķina (sk. Civillikuma 2389.p.)²⁹⁶. Līdz ar to debetkartes lietotājam un bankai vienam pret otru ir prasījums par saņemto summu atdošanu (sk. Civillikuma 2390., 2378.p.) līdz ar likumiskajiem procentiem (sk. Civillikuma 1759.p.2.pkt.)²⁹⁷. No šā gadījuma ir redzams, kā būtiski mainās līdzēju prasījumu pamats un atbildība, ja nav ievērota likumā noteiktā līguma rakstiskā forma. Tomēr, tā kā patērētāju tiesību joma ir valsts īpaši aizsargāta²⁹⁸, šāda prasība pēc rakstveida līguma ir nepieciešama.

²⁹¹ Ar likumu noteikta nepieciešama rakstiska forma ir, piemēram, darba līgums (sk. Darba likuma 40.p.1.d.), dzīvojamās telpas īres līgums (sk. lik. "Par dzīvojamo telpu īri" 5.p.1.d.), atsevišķi kravas pārvadājuma līgumi (sk. Autopārvadājumu likuma 8.p.3.d.), apdrošināšanas līgums (sk. lik. "Par apdrošināšanas līgumu" 7.p.1.d.), u.c.

²⁹² Sākot ar 2001.gada 17.septembri AS "Latvijas Unibanka" debetkaršu lietotājiem piedāvāja iespēju izmantot jaunu pakalpojumu — tā saukto overdraftu jeb automātiski piešķirtu īstermiņa aizdevumu ar procentiem, apmaksājot bankas klienta darījumus no debetkartes konta virs tajā esošo naudas līdzekļu atlikuma katram klientam individuāli noteiktas overdrafta limita summas apmērā.

²⁹³ Kalniņš E. Kamēr nav ievērota likumā prasītā forma, līgums nav spēkā. Latvijas Vēstnesis. Jurista vārds, 09.10.2001, Nr.223.

²⁹⁴ 2001.gada 10.oktobrī pie A/S „Latvijas Unibankas” prezidenta, pamatojoties uz Prokuratūras likuma 20.pantu, vērsās LR Ģenerālprokurors, norādot, ka bankas veiktā operācija overdrafta piešķiršanā un ieskaitīšanā kontos bez to īpašnieku uzdevuma un piekrišanas ir atzīstama par nelikumīgu.

²⁹⁵ Patērētāju tiesību aizsardzības likums, publicēts „Latvijas Vēstnesis”, 1999.gada 1.aprīlī. Sk. arī Ministru kabineta 1999.gada 13.jūlija noteikumu Nr.257 "Noteikumi par patērētāja kreditēšanas līgumu" 13., 14.pkt.

²⁹⁶ Kalniņš E. Kamēr nav ievērota likumā prasītā forma, līgums nav spēkā. Latvijas Vēstnesis. Jurista vārds, 09.10.2001, Nr.223.

²⁹⁷ LR Civillikuma komentāri . Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 658.lpp.

²⁹⁸ Broka B. Patērētāju tiesību aizsardzības aktualitātes. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 334. – 336.lpp.

Kā secinājām, rakstiska līguma formas neievērošana, ja to prasa likums, rada darījuma spēkā neesamību, taču no tiesiskuma kritērija viedokļa ir pazīstami arī apstrīdami līgumi. To radītais rezultāts ir atkarīgs no apstrīdēšanas pamatotības (gribas īstuma, likumības u.c.)²⁹⁹.

Lai noteiktu, vai līgums ir noslēgts, vai nav, ir jāņem vērā arī līguma priekšmets, proti, vai a) darbība vai atturēšanās no tās ir mantiski novērtējama, kā arī, vai b) līguma priekšmets neparedz lietas nodošanu (reāllīgums), jo tādā gadījumā līgums ir uzskatāms par noslēgtu tikai ar lietas nodošanas brīdi. Līdz tam personai ir tikai prasījuma tiesības par solījuma izpildi vai zaudējuma atlīdzību.

Līguma spēks, raugoties no tā veida, nereti ir atkarīgs no tā noslēgšanas kārtības un formas, resp. noteikti līgumi ir jāslēdz rakstveidā un/vai jāapliecina pie notāra, pagasttiesā vai atsevišķos likumā noteiktajos gadījumos pie attiecīgi pilnvarotas personas (institucionālais apliecinājums). Kā min krievu tiesību zinātnieki M.Braginskis un V.Vitryanskis, līguma spēkā stāšanās brīdis var būt dažāds, raugoties no tā, kāda veida līgumu puses vēlējušās noslēgt. Krievijā izdala trīs veidus:

- a) no akcepta saņemšanas brīža;
- b) no lietas nodošanas brīža.
- c) no līguma reģistrācijas brīža³⁰⁰;

Kā redzams, līguma spēkā esamībai ir nepieciešami daudzi priekšnoteikumi, kuri obligāti pusēm ir jāievēro, veicot civiltiesiskas darbības, t.sk., izsakot oferti.

Krievu tiesību zinātnieki M.Braginskis un V.Vitryanskis³⁰¹ uzskata, ka, lai konstatētu līguma noslēgšanu, ofertei un tai sekojošam akceptam ir jāatbilst četrām pazīmēm:

- 1) ofertei ir jābūt noteiktai,
- 2) ofertei jāatspoguļo patiesā griba,
- 3) ofertei jāsaturs līguma būtiskās sastāvdaļas,
- 4) ofertei jābūt vērstai pret konkrētu adresātu/ -iem³⁰².

²⁹⁹ LR Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības (1401. – 2400.). Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. “Mans Īpašums”, Rīga, 1998, 18.lpp.

³⁰⁰ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.156.

³⁰¹ Ibid, с.157.

³⁰² Par šo pazīmi tiesību teorijā ir vislielākie strīdi. Tā, piemēram, izplatīts bija uzskats, saskaņā ar kuru ofertei vienmēr jābūt adresētai konkrētai personai/ -ām, bet tā nekad nevar būt „iemesta pūlī”. Tas lielā mērā ir saistīts ar romiešu tiesībās pastāvošo principu *ad incertam personam*. Šādam uzskatam nepiekrīt tiesību zinātniece R.Halfina, kura uzskata, ka „piedāvājums vairākām personām nevar tikt uzverts kā oferte, jo te vēl nav noteikts viens no līguma būtiskajiem elementiem – otrs līdzējs”. Šim uzskatam ir pievienojies arī tiesību zinātnieks F.Gavze. Citēts pēc: Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.157. - 158.

Savukārt, no ELTP 2:201.panta izriet, ka oferte ir uzskatāma par spēkā esošu, ja:

- 1) tā ir adresēta noteiktam personu lokam,
- 2) tajā ir pausta vēlme nodibināt saistības,
- 3) tā satur līguma būtiskās sastāvdaļas³⁰³.

CL nav regulēts jautājums par ofertes saturu, taču tā 1533.pants nosaka priekšnoteikumus, kad līgums ir uzskatāms par noslēgtu. Saskaņā ar minēto pantu līgums ir noslēgts, ja puses ir vienojušās par līguma būtiskajām sastāvdaļām un ir konstatēts nolūks savstarpēji saistīties. Tādējādi no šā panta var secināt, ka ofertes saturam ir jāatbilst šajā pantā ietvertajiem priekšnoteikumiem, jo pretējā gadījumā šādas ofertes akcepts neradīs starp pusēm līgumiskās attiecības.

Jāsecina, ka CL 1533.pants gandrīz vārdā vārdā saskan ar ELTP 2:101.pantu, kas arī uzskaita līguma noslēgšanai nepieciešamos priekšnoteikumus, proti, vēlmi saistīties³⁰⁴ un līguma būtiskās sastāvdaļas. Tomēr būtisks apstāklis ir tas, ka ELTP nepadara līguma spēkā esamību atkarīgu no citiem priekšnoteikumiem. Ja, piemēram, saskaņā ar CL atsevišķi līgumi ir spēkā tikai ar lietas nodošanas brīdi vai ar līguma ietveršanas rakstiskā formā brīdi, tad ELTP šādus ierobežojumus neparedz. „Pat apņemšanās aizdot naudu, no vienas puses, un apņemšanās to pieņemt, no otras puses, ir tiesiska, pirms izpildījums ir veikts. Līgums nav spēkā neesošs tādēļ vien, ka līguma slēgšanas brīdī nebija iespējams izpildījumu veikt”³⁰⁵. Tas, ka ELTP nepadara līguma spēkā esamību atkarīgu no lietas nodošanas brīža (reāllīgums), izriet no 4:102.panta, kas nosaka, ka *līgums nav spēkā neesošs, ja tā noslēgšanas laikā paredzētais izpildījums nebija iespējams, vai tādēļ, ka viena puse nespēja nodot lietu otrai, kā to paredz līgums*. Kā pamats šādai pieejai kalpo tas, ka reāllīgumi, kuri neparedz lietu nodošanu pie līguma noslēgšanas, mūsdienās ir uzskatāmi par solījumu

³⁰³ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.159.

³⁰⁴ Saskaņā ar ELTP 2:107.pantu, pastāv atsevišķi gadījumi, kad puse ir saistīta ar savu solījumu pat, ja nav otra persona, kas akceptē šo oferti. Piem, persona A izziņo visai sabiedrībai, ka ieguldīs 10 000 LVL bērnu aizsardzības fondā. Šāds solījums saskaņā ar ELTP ir saistošs, kaut arī nav akceptēts no kādas citas personas. Savukārt izpildi var prasīt tā persona, kurai par labu minētais apsoliņums ir dots.

³⁰⁵ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.138.

noslēgt līgumu³⁰⁶, tādēļ tādu līgumu automātiska atzīšana par spēkā neesošiem nav nepieciešama³⁰⁷.

Tādējādi ir secināma būtiska atšķirībā starp CL un ELTP regulējumu attiecībā uz brīdi, kad puses ir noslēgušas līgumu un līdz ar to, kad pusēm rodas līgumiskā atbildība³⁰⁸ un civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi. Ja CL paredz, ka līgums ir noslēgts, ja puses ir vienojušās par visām būtiskajām sastāvdaļām un ir ievērota likumā prasītā forma un, atsevišķos līgumos, lietas nodošana, tad ELTP līguma spēkā esamību konstatē, ja puses ir vienojušās par darījuma būtiskajām sastāvdaļām, neatkarīgi no līguma veida un formas³⁰⁹.

Ņemot vērā mūsdienu civiltiesiskās apgrozības ātrumu, kā arī moderno komunikāciju lomu ikdienas dzīvē, būtu jāatsakās no CL 1475.panta regulējuma, kas rakstiskas formas neievērošanas gadījumā līgumu padara par spēkā neesošu, tā vietā ietverot ELTP un UNIDROIT regulējumu, kas līguma spēkā esamību nepadara atkarīgu no rakstiskas formas. Tādējādi minētie dokumenti par galveno uzskata pušu gribu, bet ne formu, kādā tā izteikta.

Kā secināts iepriekš, viens no būtiskajiem priekšnoteikumiem līgumiskajai atbildībai ir spēkā esošas saistības konstatēšana starp līdzējiem. Līguma esamība pati par sevi nerada personai līgumisko atbildību, jo bez tā ir nepieciešami vēl vairāki priekšnoteikumi, lai, īstenojot personas atbildību, pret viņu varētu piemērot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Savukārt, no atbildības īstenošanas viedokļa, svarīgi ir konstatēt brīdi, kad personai iestājas atbildība par līguma pārkāpumu, un kad cietusī puse var piemērot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus.

³⁰⁶ Par iespējamiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, kādus cietusī puse var pielietot pret otru pusi, kura, piemēram, reāllīgumā nav nodevusi lietu, skatīt apkašnodaļā „Atbildības formas un realizēšanas mehānismi.

³⁰⁷ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.141. – 142.

³⁰⁸ Atbildība par līgumu šeit domāta plašākā nozīmē, kā jebkura saistība, kas izriet no līguma. Šaurākā nozīmē līgumiskā atbildība izpaužas kā pienākums atlīdzināt nodarīto kaitējumu, kas veikts ar tiesību pārkāpumu, vai samaksāt līgumsodu. Skat.: Красавчиков. О.А. Ответственность, меры защиты и санкции в гражданском праве. Сборник ученых трудов. Свердловск, 1973, с.11.

³⁰⁹ ELTP 2:101.panta 3.daļa nosaka, ka līguma spēkā esamība nav atkarīga no tā iztiekmes formas, kas nozīmē, ka ELTP atsakās no atsevišķu līgumu spēkā esamības priekšnoteikuma – rakstiskas formas. Šāds regulējums vairāk ātrākas civiltiesiskās apgrozības nodrošināšanai, lai gan, protams, ir saistīts ar paaugstinātu līdzēju risku. No rakstiskas formas kā obligāta priekšnoteikuma līguma spēkā esamībai, ir atteikušās vairākas Eiropas valstis: Dānija, Zviedrija, Grieķija, Portugāle, Vācija, Austrija, Somija, Apvienotā Karaliste u.c. Savukārt citas valstis līguma rakstisku formu pieprasa, ja pārsniegts noteikts naudas apjoms: Beļģijā –15 000 franki; Itālijā – 5000 liras, Francijā – 5000 franki u.c. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.142.

4.3. Civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanas rašanās brīdis un priekšnoteikumi

Ja raugāties no kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas viedokļa, līguma pārkāpuma gadījumā analizēta tiek atbildība, kāda tiesību pārkāpējam iestājas par pārkāpumu, savukārt, anglosakšu tiesību sistēma līguma pārkāpuma gadījumā nosakot tiesiskās sekas, analizē, kādu civiltiesisko aizsardzības līdzekli var piemērot pret pārkāpēju³¹⁰. Pieeju atšķirība spilgti izpaužas abu sistēmu normatīvos aktos – ja anglosakšu tiesību sistēmā materiālās tiesību normas līguma pārkāpuma gadījumā operē ar civiltiesisko aizsardzības līdzekļu jēdzienu un pielietojamību, tad kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā materiālās tiesību normas operē ar atbildības jēdzienu un tās piemērošanu³¹¹. Tomēr, kā vienā, tā otrā tiesību sistēmā līguma pārkāpuma tiesiskās sekas, ar atsevišķiem izņēmumiem, ir vienādas.

Kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā ir izplatīts uzskats, ka līgumiskās atbildības priekšnoteikums ir subjektīvo tiesību aizskārums, kuru nosaka, konstatējot atbildības sastāvu: prettiesisku rīcību, zaudējumu esamību, cēloņsakarību un vainu³¹². Ja personas rīcībā nav saskatāma kāda no šīm pazīmēm, uzskatāms, ka persona nav atbildīga, un pret viņu nevar pielietot civiltiesisko atbildību. Tomēr pastāv arī neskaitāmi izņēmumi, kad personas atbildība iestājas bez vainas, t.i., tā saucamā tiešā jeb stingrā atbildība. Tā kā kontinentālā Eiropas tiesību sistēmā atbildība par līguma pārkāpumu var izpausties tikai kā civiltiesiskā atbildība (zaudējumu atlīdzināšana vai līgumsoda samaksa), tad, lai konstatētu atbildības par līgumpārkāpumu iestāšanās

³¹⁰ Svarīgi ir atzīmēt, ka civiltiesiskā atbildība ir viens no civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem. Vēbers J. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. "Zvaigzne", Rīga, 1979, 145.lpp.; Skat. arī Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.

³¹¹ Arī LR Civillikumā nav atrodams civiltiesisko aizsardzības līdzekļu definējums un uzskaitījums. Šāds definējums un uzskaitījums ir izstrādāts civiltiesību teorijā. Skat.: Vēbers J. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. "Zvaigzne", Rīga, 1979, 145.lpp.; Skat. arī Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.

³¹² Skat. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 101. – 104.lpp.; Vēbers J. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. "Zvaigzne", Rīga, 1979, 145.lpp.; A.Wieacker. Leistungshandlung und Leistungserfolg im bürgerlichen Schuldrecht. Festschrift Hipperdey, Volume 1, 1965, 783.lpp. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.623. – 637.; Суханов Е.А. Гражданское право. Том 1. Учебник, 2-е издание, переработанное и дополненное. Москва. Издательство БЕК, 2000, с.428. – 439.; А.С.Комаров. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.59. - 61 у.с. Atšķirīgs uzskats par atbildības sastāvu ir tiesību zinātniekam S.Aleksejevam, kurš uzskata, ka atbildības sastāvu vajadzētu iedalīt: objekts, subjekts, objektīvā puse un subjektīvā puse. Skat. Алексеев С.С. Гражданская ответственность за невыполнение плана железнодорожной перевозки. Москва, 1959, с.49.

brīdi, līdz šim uzskatīts, ka nepieciešams vienmēr konstatēt četras iepriekšminētās pazīmes³¹³.

4.3.1. Prettiesiska rīcība

CL 1779.pants nosaka, ka *katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību*³¹⁴ nodarījis. Līguma pārkāpums var izpausties divējādi (1716.pants) – kā

- 1) līguma neizpilde,
- 2) līguma nepienācīga izpilde.

Abos gadījumos tas uzskatāms par līguma pārkāpumu, un pret tiesību pārkāpēju var piemērot civiltieskos aizsardzības līdzekļus, tomēr katrā gadījumā pielietojamie aizsardzības līdzekļi var būt dažādi. Piem., pilnīgas līguma neizpildes gadījumā cietušajam ir pieejami visi teorētiski iespējamie aizsardzības līdzekļi, sākot no zaudējumu atlīdzības un beidzot ar atkāpšanos no līguma, savukārt līguma nepienācīgas izpildes gadījumā pielietojamo civiltiesisko aizsardzības līdzekļu klāsts var būt daudz šaurāks un aprobežoties, piemēram, tikai ar līgumsoda samaksu. To, ka līguma saistību neizpilde ir prettiesiska, nosaka CL 1587., 1588., 1811., un 1812.panti, kuru pamatā ir ietverts romiešu tiesību princips *pacta sunt servanda*.

Līguma pārkāpums kā viens no līgumiskās atbildības priekšnoteikumiem, izriet no CL 1635., 1785. un 1791.pantiem, no kuriem līguma pārkāpuma gadījumā izriet zaudējumu atlīdzības pienākums.

Būtisks apstāklis līguma pārkāpuma konstatēšanai ir tas, ka persona, kura veikusi tiesību aizskārums, nav darbojusies likumā un līgumā noteiktos ietvaros. Tomēr pastāv gadījumi, kad persona atsevišķos likumā paredzētos gadījumos, tiek atbrīvota no atbildības par līguma pārkāpumu. Tiesību teorijā³¹⁵ šādi gadījumi ir, kad:

- 1) persona izmanto sev piederošās tiesības,
- 2) persona veic darbības pēc aizskartās personas gribas,

³¹³ Izņēmums ir līgumsoda piemērošana, kad nepieciešams konstatēt tikai prettiesisku rīcību un vainu. Tiesību teorijā gan pastāv arī cits uzskats, ka arī līgumsoda piemērošanai nepieciešams konstatēt visas četras pazīmes, taču šāds uzskats nav guvis atbalstu. Skat. Г.К.Матвеев. Основания гражданско-правовой ответственности. Москва. Юридическая литература, 1970, с.13.

³¹⁴ Bezdarbība ir uzskatāma par prettiesisku tikai tad, ja personai ir bijis pienākums rīkoties. Šāds pienākums var izrietēt no noslēgtā līguma, piemēram, preces nepiegādāšana. Skat. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.709.

³¹⁵ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 66.lpp.

- 3) persona nespēj izpildīt saistības nepārvarama šķēršļa dēļ,
- 4) personai rodas galējā nepieciešamība,
- 5) persona veic nepieciešamo aizstāvēšanos.

Krievu tiesību zinātnieks G.Šeršeņevičs atzīmējis, ka līguma pārkāpums ir prettiesiska rīcība, kura ir aizliegta objektīvajās tiesībās, tādēļ jebkāda darbība, kas veikta, nepārkāpjot objektīvās tiesības, nav uzskatāma par prettiesisku, neatkarīgi no tā, vai tā ir radījusi citām personām kaitējumu, vai nē³¹⁶.

Saskaņā ar ELTP 8:101.pantu prettiesiska rīcība var izpausties kā darbība vai bezdarbība, kura sīkāk izpaužas kā pilnīga vai daļēja līguma neizpilde. Savukārt, attaisnojums līguma neizpildei, jo trūkst prettiesiskas rīcības, ir:

- 1) nepārvarams šķērslis;
- 2) ja neizpilde ir iestājusies otras puses darbības vai bezdarbības³¹⁷ rezultātā³¹⁸.

Anglosakšu tiesību sistēmā līguma pārkāpums ir definēts kā uzņemto saistību neattaisnojama daļēja vai pilnīga neizpilde³¹⁹. Tiesību zinātnieks E.Farnsvorss raksta, ka līdz ko persona neizpilda saistību, kurai iestāties termiņš un kuras neizpildei nav likumiska attaisnojuma, ir jāuzskata, ka persona ir pārkāpusi līgumu³²⁰. Savukārt, kā norādījis S.Wilistons, apjomīgākā ASV līgumtiesību pētījuma autors, tikai līguma pārkāpuma konstatēšana dot tiesības piemērot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus³²¹. Tādējādi anglosakšu tiesību sistēmā līguma pārkāpuma konstatēšana ir vienīgais priekšnoteikums, lai atzītu, ka personai iestājas līgumiskā atbildība un līdz ar to pret viņu var izlietot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Līgumtiesiskā atbildība anglosakšu tiesību sistēmā ir objektīva atbildība, jo tādiem subjektīvi tiesisko attiecību aspektiem, kā vaina un tās formas, nav juridiskas nozīmes³²². Tiesiskās sistēmās, kurās uzsvars ir likts uz civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, kādus

³¹⁶ Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права по изданию 1907.г. Москва. 1995, с.392.

³¹⁷ ELTP 9:505.pants paredz īpašu pienākumu cietušai pusei veikt visas darbības, lai samazinātu zaudējumu apmēru. Tomēr šādā gadījumā debitors būs vienlaga atbildīgs par zaudējumiem, kas cietušajam cēlušies sakarā ar zaudējumu samazināšanas veikšanas darbībām.

³¹⁸ Ar šo pazīmi jāsaprot gan kreditora neveiktais izpildījums, ja tāds bija jāveic viņam pirmajam, gan arī kreditora darbības (8:101., 9:504.panti). Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.159. - 160. un p.442. – 443.

³¹⁹ ASV Tirdzniecības kodeksa 314.pagrāfs. Skat. USA Uniform Commercial Code. With Comments. 14th edition. Publishing & Co, Boston, 1994.

³²⁰ Farnsworth E.A. Contracts. Third Edition. Aspen Publishers Inc. 1999, p.576.

³²¹ Williston S.A. Treatise on the Law of Contracts. Volume V. New York. 1937, p.1288.

³²² Комаров А.С.. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.40.

cietusī puse var piemērot pret tiesību aizskārēju, nav nepieciešams konstatēt vainas esamību vai pakāpi, jo vienīgais priekšnoteikums līgumiskās atbildības piemērošanā ir līguma pārkāpums. Savukārt, tajos gadījumos, kad kontinentālā Eiropas tiesību sistēma atzīst, ka nav konstatējama tiesību aizskārēja vaina, anglosakšu tiesību sistēmā pastāv likumā noteikti gadījumi, kad līgumpārkāpums netiek uzskatīts par prettiesisku.

Piemērs: *Persona A nepiegādā preces personai B, jo personas A preču ražotne plūdu laikā ir applūdusi.*

Kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas pieeja: noskaidrojot, vai šajā gadījumā personai A iestājas līgumiskā atbildība, tiek konstatēts, ka persona ir rīkojusies prettiesiski, taču tiesību pārkāpēja darbībās nav konstatējama vaina, jo pastāvēja objektīvā neiespējamība (nepārvarams šķērslis).

Anglosakšu tiesību sistēmas pieeja: noskaidrojot, vai šajā gadījumā personai A iestājas līgumiskā atbildība, tiek konstatēts, ka persona nav rīkojusies prettiesiski, jo likums paredz tiesības nepildīt līguma saistības objektīvās neiespējamības gadījumā.

4.3.2. Cēloniskā sakarība, zaudējumu esamība un apmērs

Cēloniskā sakarība kā līgumtiesiskās atbildības konstatēšanas priekšnoteikums ir svarīgs tikai zaudējumu atlīdzināšanas gadījumā. CL 1773.pants nosaka, ka *zaudējums ir tiešs, kad tas ir prettiesīgas darbības vai bezdarbības dabiskās un nepieciešamās sekas*, savukārt, CL 1775.pants nosaka, ka šādi zaudējumi ir jāatlīdzina. Anglosakšu tiesību zemēs, aplūkojot sakarību starp cēloņiem un sekām, tiek noskaidrots, vai konkrētās negatīvās sekas ir civiltiesiskā pārkāpuma tiešs rezultāts, vai tām nav nejaušības raksturs, vai tās nav pārāk attālinātas³²³.

Cēloniskais sakars ir ne tikai svarīgs priekšnoteikums līgumiskās atbildības piemērošanai, bet no tā arī ir atkarīgi civiltiesiskās atbildības apmēri.

Tiesību doktrīnā³²⁴ izšķir vairākas cēloņsakarības teorijas:

- 1) līdzvērtīgu nosacījumu teorija;

Saskaņā ar šo teoriju tiek uzsvērts, ka juridiskajam novērtējumam visi seku apstākļi ir līdzvērtīgi, t.i., visas sekas var attiecināt uz katru no pastāvošajiem apstākļiem. Šāda

³²³ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 69.lpp.

³²⁴ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.714.

pieeja nav pareiza, ko arī ir atzīmējis krievu tiesību zinātnieks G.Šeršenevičs, atzīmējot, ka „šāda pieeja ir pārāk atklāti netaisna un, ejot šajā virzienā, zagļa vecākus var atzīt par atbildīgiem zādzībā, ko veikuši viņu bērni”³²⁵.

2) izdalāmā (nepieciešamā) nosacījuma teorija;

Šī teorija noliedz visu apstākļu līdzvērtību un uzskata par iespējamu izdalīt vienu cēloni no visa sekas izraisījušā notikumu kopuma. Arī šai teorijai ir nepilnības, jo šī teorija neaptver alternatīvās cēloņsakarības teoriju, kad noteiktie apstākļi iestājas, sagadoties vairākiem apstākļiem.

3) adekvātā nodarījuma teorija;

Šī teorija ir balstīta uz raksturīgām notikuma norisēm. Saskaņā ar šo teoriju nav svarīgi katrā gadījumā noskaidrot, vai konkrētā prettiesiskā darbība izraisīja sekas, bet gan, vai konkrētā darbība ir spējīga novest līdz esošām sekām. Tādējādi cēloniskā sakara noteikšanā par pamatu ir jāņem nevis pastāvošie apstākļi, bet gan parasti esošie (raksturīgie) apstākļi. Jāsaka tomēr, ka šāda teorija nav atbalstāma, jo cēloniskā sakarība tiek noteikta vispārīgi, neanalizējot katra individuālā gadījuma apstākļus. Šo teoriju nesatur arī CL, kura 1787.pants nosaka, ka nav jāņem par pamatu tikai varbūtības, bet nedrīkst būt šaubu, vai vismaz jābūt pierādītam līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka pametums cēlies.

4) nepieciešamās un gadījuma cēloniskās sakarības teorija;

Atbilstoši šai teorijai nepieciešamā un gadījuma cēloniskā sakarība starp prettiesisku darbību un tās sekām var būt par pamatu atbildībai par rezultātu. Saskaņā ar šo teoriju, ja cēloņsakarībai ir nejaušības raksturs, saukšanai pie atbildības nav pietiekamu objektīvu priekšnoteikumu³²⁶.

5) nepieciešamās cēlonības teorija;

Šīs teorijas piekritēji apgalvo, ka gadījuma cēlonisku sakarību nevar būt un viena cēloņa radītas sekas var būt tikai nepieciešamā sakarībā, bet ne gadījuma sakarībā. Tiesību zinātnē ir norādīts, ka nedrīkst par seku cēloni uzskatīt uzvedību, bez kuras rezultāts vienalga iestātos. Tādējādi saskaņā ar šo teoriju cēloniskā sakarība ir konstatējama, ja prettiesiska rīcība ir tiešs seku cēlonis³²⁷.

³²⁵ Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права по изданию 1907.г. Москва. 1995, с.264.

³²⁶ Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательстве. Москва, 1950, с.307.

³²⁷ Papildus šīm teorijām vēl ir minamas 1) tiešās un netiešās cēloņsakarības teorija; 2) iespējamības un īstenības teorija; adekvātās cēloniskās sakarības teorija u.c. Skat. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.714. – 718.;

Aplūkotās cēloniskās sakarības teorijas viena otru neizslēdz, bet drīzāk papildina viena otru, un visas bez izņēmuma veicina cēloņsakarības jēdziena izpratni. Jāatzīmē gan, ka visi teoriju piekritēji savu uzskatu apstiprinājumam ir atraduši piemērus no tiesu prakses, kuri pilnībā iekļaujas autoru pārstāvētās teorijas ietvaros. Tomēr izcila teorija ir vien tā, kas ir piemērojama visos gadījumos un kurai nav izņēmumu, tomēr, neskatoties uz to, teoriju atspoguļotos priekšstatus var izmantot, lai definētu cēloņsakarības neteikšanas nepieciešamos līdzekļus katrā konkrētā gadījumā.

No visām cēloņsakarības teorijām kā pamatota un atbalstāma ir jānorāda nepieciešamās cēlonības teorija, jo tā par cēloni radītam kaitējumam neuzskata paša cēloņa radīto seku tālākās sekas. Tomēr arī šai teorijai ir savi trūkumi, jo saskaņā ar to nevar tikt atrisināta alternatīvais cēloņsakarības gadījums, kad līguma pārkāpuma tiesiskās sekas rodas no divu vai vairāku neatkarīgu nepieciešamo cēloņu mijiedarbības.

Analizējot cēloņsakarības jautājumu ELTP, jāsecina, ka tā 9:501.pants nosaka, ka persona ir tiesīga saņemt kaitējuma rezultātā radīto zaudējumu atlīdzību, kurus izraisījusi otras puses līguma neizpilde, ja vien šī neizpilde nav attaisnojama (8:108.pants). Zaudējumu apjoms saskaņā ar ELTP aptver gan esošo zaudējumu, gan nākotnes zaudējumu, kurš, paredzams, iestāsies. Saskaņā ar ELTP 9:502.pantu vispārējais zaudējumu apmērs ir atlīdzība, kas nostādītu cietušo, cik vien iespējams, tādā pozīcijā, kurā viņš būtu, ja līgums tiktu pilnībā izpildīts. Taču, tāpat kā CL, ELTP neparedz tā saucamos nominālos zaudējumus, kurus pusei jāmaksā otram par līguma neizpildi, lai arī cietusī puse nav cietusi kaitējumu. Tādējādi gan ELTP (9:501.pants), gan CL (1779.pants) pastāv vienots regulējums, ka līgumiskā atbildība neiestājas, ja personai nav radies kaitējums³²⁸.

Mūsdienu modernajās civiltiesībās, vērtējot cēloņsakarību un tās radīto seku apjomu, uz kuru attiecas personas atbildība, tās darbība tiek ierobežota ar tām sekām, ko minētā persona varēja un viņai vajadzēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī. Šī pieeja ir cieši saistīta ar zaudējumu paredzamības principu³²⁹, kas ir ietverts gan 1980.gada ANO Vīnes Konvencijā (74.pants), gan UNIDROIT principos (7.4.4.pants), gan arī

A.C.Комаров. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.42. - 43.

³²⁸ Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesors Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.434. - 436, kā arī Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 67. - 69.lpp.

³²⁹ Sīkāk par šo principu skatīt 6.1.apakšodaļā „Civiltiesiskās aizsardzības līdzeklis - civiltiesiskā atbildība”.

ELTP regulējumā (9:503.pants). Saskaņā ar minētajos dokumentos ietverto regulējumu ne visi zaudējumi, ko cietusi otra puse, aptver līguma darbības sfēru, un tiesību aizskārēju nedrīkst apgrūtināt ar zaudējumu kompensāciju, kurus tā nekad nevarētu paredzēt līguma slēgšanas laikā. Šāda pieeja ir balstīta uz to, ka šādus neparedzamus gadījumus nevar arī apdrošināt. Līdz ar to tiesību aizskārējam ir jāatlīdzina tie zaudējumi, kuri ir tiešā cēloniskā sakarā ar pārkāpumu, un pie tam kurus tiesību pārkāpējs varēja saprātīgi paredzēt, pastāvot parastai notikuma gaitai un konkrētā līguma sevišķiem apstākļiem³³⁰. Tādējādi modernā tiesību teorija kā vienu no cēloņsakarības pazīmēm uzskata zaudējumu paredzamību līguma slēgšanas laikā, kas tādējādi ierobežo to seku loku, par kuru ir atbildīga līgumu pārkāpusī puse.

Ņemot vērā iepriekš minēto, kā pamatotu cēloņsakarības teoriju varētu izvirzīt „nepieciešamās un paredzamās cēlonības teoriju”.

Saskaņā ar šo teoriju cēloņa radītas sekas var būt tikai nepieciešamā sakarībā, bet ne gadījuma sakarībā, pie tam, nosakot pārkāpuma rezultātā radītās sekas, ir jāņem vērā tiesību pārkāpēja kā saprātīgas personas spēja paredzēt radušās sekas. Tādējādi saskaņā ar šo teoriju cēloniskā sakarība ir konstatējama, ja prettiesiska rīcība ir tiešs seku cēlonis, pie tam tās ir ierobežotas ar zaudējumu paredzamības principu, kas sašaurina uz cēloni attiecināmo radīto seku rezultātu. CL cēloņsakarības teorija nav ierobežota ar zaudējumu jeb seku paredzamības principu, un, ņemot vērā moderno civiltiesību aktu regulējumus, kas šādus ierobežojumus satur, būtu nepieciešams apsvērt iespēju ierobežot CL cēloņsakarības teoriju ar seku paredzamības principu, taču sīkāka analīze, vai CL šāds ierobežojums nepieciešams, atrodams darba 6.1.2.5.sadaļā „Zaudējumu paredzamības princips”.

Tomēr, lai iestātos tiesību pārkāpums un tam sekojošā atbildība, kā zināms, civiltiesību teorijā ar cēloņsakarības un zaudējumu konstatēšanu nepietiek, lai personai iestātos civiltiesiskā atbildība. Kā viens no priekšnoteikumiem civiltiesiskās atbildības esamībai, bieži tiesību literatūrā³³¹ tiek minēta vainas esamība.

³³⁰ Розенберг М.Г. Контракт международной купли - продажи. Современная практика заключения. Разрешение споров. 2-е изд., перераб. и доп. Москва. 1996, с.85.

³³¹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.; J.Vēbers, K.Torgāns, V.Šulcs. Padomju civiltiesības, II daļa, Rīga, “Zvaigzne”, 1986, 59.lpp.; J.Vēbers. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. “Zvaigzne”, Rīga, 1979, 147.lpp.; П.Варул. Методологические проблемы исследования гражданско-правовой ответственности. Ээсти раамат, 1986, с.41- 43; V.Mikelenas. Problems of civil liability: Comparative aspects, summary of monography social sciences. Vilnius, 1995, p.9.; Г.К.Матвеев. Основание гражданско-правовой ответственности. Москва. Юридическая литература, 1970, с.5-8; С.Н.Братусь. Спорные вопросы теории юридической ответственности. Советское государство и право, 1973, с.30.

4.3.3. Vaina

Kā tika secināts iepriekš, anglosakšu tiesību sistēmā līguma pārkāpuma konstatēšanā netiek apskatīts vainas jēdziens, nosakot, vai pret personu var piemērot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Jāsaka, ka arī kontinentālajā Eiropas tiesību sistēmā kādreiz vainas jēdziens netika apskatīts līgumisko attiecību ietvaros. Vainas teorija sākotnēji tika aplūkota tikai kā delikttiesisko attiecību elements, bet kā līgumiskās atbildības sastāvdaļa tā attīstījās vēlāk³³².

No vienas puses, vainas teorijas esamību CL it kā apstiprina 1635.pants un 1640.pants, kas nosaka konstatējamās vainas pakāpes. No otras puses, pastāv daudzas tiesību sistēmas, kas no vainas jēdziena civiltiesiskās atbildības noteikšanā ir atteikušās, nemainot civiltiesību regulējumu.

Ņemot vērā, ka pastāv divas sistēmu pieejas līguma pārkāpumu tiesisko seku noteikšanā - civiltiesisko aizsardzības līdzekļu sistēma (bezvainas sistēma), kura vainas jēdzienam nepievērš uzmanību; - un civiltiesiskā atbildības sistēma (vainas sistēma), kura kā vienu no priekšnoteikumiem civiltiesiskās atbildības konstatēšanai min jēdzienu „vaina”, nepieciešams detalizētāk izpētīt vainas un bezvainas sistēmas regulējumu un priekšrocības, lai konstatētu, kura no sistēmām darbojas Latvijas civiltiesībās un kurai no minētām sistēmām ir dodama priekšroka.

4.4. Vainas nozīme civiltiesiskās atbildības noteikšanā

4.4.1. Vainas vieta civiltiesību sistēmā

Saskaņā ar civiltiesību teorijā un tiesu praksē sastopamo uzskatu nepieciešami četri priekšnoteikumi, lai personai iestātos civiltiesiskā atbildība – prettiesiska rīcība, vaina, cēloņsakarība un zaudējumu esamība. Tā kā kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā atbildība par līguma pārkāpumu var izpausties tikai kā civiltiesiskā atbildība, tad, lai konstatētu atbildības par līgumpārkāpumu iestāšanās brīdi, nepieciešams vienmēr konstatēt četras iepriekšminētās pazīmes (izņemot līgumsoda piemērošanu).

³³² Розенберг М.Г. Контракт международной купли - продажи. Современная практика заключения. Разрешение споров. 2-е изд., перераб. и доп. Москва. 1996, с.41.

Pēdējā laikā, gan pateicoties tiesību zinātnieku aktivitātēm Latvijā³³³, gan arī jaunu unificētu civiltiesību aktu pieņemšanai³³⁴, notiek diskusija³³⁵ par vienu no iepriekšminētiem četriem priekšnoteikumiem – vainu - kā apstākli, kuru nepieciešams konstatēt personas darbībā, lai atzītu civiltiesiskās atbildības iestāšanos.

Dažādos tiesību teorijas avotos³³⁶ tiek norādīts, ka civiltiesiskās atbildības pazīme “līguma neizpildīšana” (tiesību normas neievērošana) tiek sasaistīta ar vainas esamību. Tomēr arī šī pazīme nav absolūta, jo, kā zināms, pastāv izņēmumi, kad civiltiesiskā atbildība ir iespējama arī bez vainas konstatēšanas³³⁷.

Diezgan lielu atbalstu ir guvis uzskats, ka atbildība bez vainas ir iespējama t.s. tiešās, stingrās jeb absolūtās (angļ.val. - *strict liability*) atbildības doktrīnas gadījumā³³⁸ (atbildība par paaugstinātas bīstamības avota nodarīto kaitējumu³³⁹, par preču drošumu u.c.)

Visos pārējos gadījumos kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā vainas konstatējums tradicionāli tiek uzskatīts par priekšnoteikumu, lai personai iestātos civiltiesiskā atbildība. Tomēr, vai tik plaša vainas atbildības doktrīnas pielietojamība ir attaisnojama, t.i., vai absolūtās atbildības pielietojums faktiski nav plašāks nekā līdz šim uzskatīts?

Pretēji kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai, anglosakšu tiesību sistēmā līguma pārkāpuma konstatēšana, cēloņsakarība un zaudējumu apmērs ir vienīgie priekšnoteikumi³⁴⁰, lai atzītu, ka personai iestājas līgumiskā atbildība un līdz ar to pret viņu var izlietot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Līgumtiesiskā atbildība anglosakšu tiesību sistēmā ir objektīva atbildība, jo tādiem subjektīvi tiesisko

³³³ Torgans K. The Concept of Fault in Latvia Contract Law Requires Adjustment. Current Topics in Latvian Law. Humanities and Social Sciences. Latvia. University of Latvia. 3 (40), 2003.

³³⁴ Principles of European Contract Law, 1994 UNIDROIT Principles, European Contract Code, u.c.

³³⁵ Skat. Torgāns K. „Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībā”, Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2005.gada 31.maijs Nr.20 (375).; Kārklīšs J. „Vainas nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību”. Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2005, Nr.15 (370).

³³⁶ Грибанов В.П.. Ответственность сторон по договору поставки. Юридическая литература, Москва, 1962, с.8.; Čakste K. Motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībā. Rīga, Valters un Rapa, 1939, c.16.; 191. Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. A comparative Account. Clarendon Press Oxford. New York.1989, p.8.-13.

³³⁷ Торган К.Э.. Договор поставки товаров и интересы покупателей. Издательство «Зинатне», Рига, 1974, с.104.

³³⁸ Abbott K., Pendlebury N. Business law. 6th edition. DP Publications Ltd. Aldine Place, London, 1993, p.132.

³³⁹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.

³⁴⁰ Par vainas regulējumu un atšķirībām anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesībā skat: Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. A comparative Account. Clarendon Press Oxford. New York.1989, p.7.-13.

attiecību aspektiem, kā vaina un tās formas, nav juridiskas nozīmes³⁴¹. Tiesiskās sistēmās, kurās uzsvars ir likts uz civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, kādus cietusī puse var piemērot pret tiesību aizskārēju, nav nepieciešams konstatēt vainas esamību vai pakāpi, jo vienīgais priekšnoteikums līgumiskās atbildības piemērošanā ir līguma pārkāpums un tā rezultātā radušos zaudējumu esamība. Savukārt, tajos gadījumos, kad kontinentālā Eiropas tiesību sistēma atzīst, ka nav konstatējama tiesību aizskārēja vaina, anglosakšu tiesību sistēmā pastāv likumā noteikti gadījumi, kad līguma pārkāpums netiek uzskatīts par prettiesisku.

4.4.2. Vainas jēdziens

Diemžēl līdz šim mūsdienu tiesību zinātnē nav atrodama vispusīga vainas institūta teorētiska analīze, turklāt tiesību doktrīna pēc inerces paliek iepriekšējās pozīcijās, kuras mērķis ir arvien jaunu pastāvošās sistēmas izskaidrojumu, bet ne jaunas pieejas meklēšana.

Kā tika konstatēts, anglosakšu sistēmā lemjot par to, vai pret personu var piemērot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus, līguma pārkāpuma konstatēšanā netiek apskatīts vainas jēdziens. Lai gan anglosakšu tiesību sistēma arī operē ar tādiem tiesību institūtiem kā neuzmanība vai nodoms, tomēr tie, pretēji kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai, netiek saistīti ar vainas pakāpes jēdzienu, bet gan ar likumā fiksētu priekšnoteikumu atrašanu, kuru konstatēšana attaisno vai neattaisno personas rīcību iepretim likumam. Vainas teorija sākotnēji tika aplūkota tikai kā delikttiesisko attiecību elements, bet kā līgumiskās atbildības sastāvdaļa tā attīstījās vēlāk³⁴².

Tomēr līdz šim brīdim vienots vainas definējums, līdzīgi kā atbildības definējums, civiltiesību teorijā nav izstrādāts. Tas ir izskaidrojams ar pretrunām, kas saistītas ar vainas objektīvās un subjektīvās interpretācijas pastāvēšanu. Krimināltiesībās un administratīvajās tiesībās, kur vainas jēdziens tiek saistīts ar personas subjektīvo (psihisko) attieksmi, vainas definējums ir konceptuāli nostiprinājies, turpretim civiltiesībās, kur vainas noteikšanas metodes ir savādākas, vienots vainas jēdziens iztrūkst. Tā kā civiltiesībās vainas jēdziens un tās konstatēšana tiek saistīta ar

³⁴¹ Farnsworth E.A. Contracts. Third Edition. Aspen Publishers Inc. 1999, p.576.; Skat. arī: Комаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.40.

³⁴² Williston S.A. Treatise on the Law of Contracts. Volume V. New York. 1937, p.1288.; Skat arī: Комаров. А.С Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.41.

objektīviem apstākļiem, tad ir grūti nošķirt vainu no cita tāpat objektīvi konstatējama priekšnoteikuma - prettiesiskas rīcības.

Ja aplūkojam vainas definējumu kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas literatūrā³⁴³, tad vainu varētu raksturot kā personas attieksmi (nodoms vai neuzmanība) pret savām uzņemtajām saistībām un tās sekām, kuras esamību nosaka, salīdzinot konkrētās personas darbību esošās saistības ietvaros ar saprātīgas (vidusmēra) personas darbību, kādu saprātīga persona būtu veikusi esošās saistības ietvaros. Ja konkrētās personas darbības neatbilst saprātīgas personas darbībām, persona ir atzīstama par vainīgu. Šāds vainas jēdziena skaidrojums nav pilnīgs, jo civiltiesībās vainas noteikšanā nav nozīmes personas attieksmei (nodoms vai neuzmanība - kā personas iekšējās gribas izpaudums) pret savām uzņemtajām saistībām un sekām, bet gan nozīme ir objektīviem apstākļiem, ar kuru palīdzību tiek konstatēts, vai persona ir rīkojusies vainojami, vai nav. Nosakot civiltiesiskās atbildības iestāšanos, nav svarīgi, kāda ir personas attieksme pret izdarīto pārkāpumu, bet svarīgi ir, vai persona rīkojusies vainojami, - pat ja attieksme bijusi nevainojama. Vainas saturs noskaidrošanai, t.i., vai persona rīkojusies ar nodomu vai neuzmanību, nav nozīmes, jo, nosakot civiltiesisko atbildību, netiek ņemta vērā personas subjektīvā (psihiskā) attieksme pret pārkāpumu. Turklāt juridiskai personai psihiskā attieksme vispār nevar būt³⁴⁴, līdz ar to vainas saistīšana civiltiesībās ar personas attieksmi nav pareiza.

Iedalījumam – nodoms un neuzmanība - kā vainas pakāpēm, ir nozīme krimināltiesībās un administratīvajās tiesībās, kur atkarībā no konstatējamās personas attieksmes pret izdarīto pārkāpumu, tiek noteikts vieglāks vai bargāks sods. Savukārt civiltiesībās nodoma vai neuzmanības konstatēšana neparedz mīkstāku vai bargāku pārkāpējam piemērojamo civiltiesisko atbildību (tas izskaidrojams ar to, ka civiltiesisko sankciju loma ir kompensācijas došana cietušajam, nevis pārkāpēja sodīšana). Līdz ar to šāds iedalījums kalpo nevis tāpēc, lai noteiktu kādas personas

³⁴³ Schulze R. Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar, 2.Auflage. Neufassung des BGB vom 2.Januar 2002. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden, 2002, S.270-271. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 74. -75.lpp.; Vēbers J. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. "Zvaigzne", Rīga, 1979, 145.lpp.; A.Wieacker. Leistungshandlung und Leistungserfolg im bürgerlichen Schuldrecht. Festschrift Hipperdey, Volume 1, 1965, S.783. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.721.; Гражданское право. Том 1. Учебник, 2-е издание, переработанное и дополненное. Под ред. Суханов Е.А. Москва. Издательство БЕК, 2000., с.428. – 439.; А.С.Комаров. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.59. - 61.

³⁴⁴ Skat. arī LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga. Mans Īpašums. 1998, 145.lpp.

attieksmi pret izdarīto pārkāpumu un piemērojamo sodu, bet gan kā mēraukla, kā atsevišķos gadījumos nošķirt tiesisku rīcību no prettiesiskas. Ņemot vērā šo apstākli, pilnīgi ignorēt civiltiesībās iedalījumu – nodoms un neuzmanība – nevar, jo atsevišķos gadījumos civiltiesiskās atbildības noteikšanai svarīgi ir konstatēt, vai persona, piemēram, rīkojusies ar vieglu neuzmanību vai rupju.

Piemērs: *glabātājam uzticētā lieta - saldējuma krava - sabojājas, jo uz laiku vienā no aukstuma kamerām elektrolīnijas remonta dēļ trūkusi elektroapgāde.*

CL 1972.pants nosaka, ka „glabātājam rūpīgi jāglabā viņam uzticētā lieta un jāatbild par katru savu neuzmanību”.

Konkrētajā gadījumā, lemjot par glabātāja civiltiesisko atbildību, tiek vērtēts, vai glabātājs ir rīkojies, pielaižot vieglu neuzmanību. Nosakot, vai persona ir rīkojusies, pielaižot vieglu neuzmanību, vai nē, tiek vērtēti objektīvie apstākļi, t.i., tiek salīdzināta glabātāja rīcība ar krietna un rūpīga saimnieka rīcību (CL 1646.p.). Tā kā konkrētā gadījumā glabātājs elektroapgādes trūkumu varēja konstatēt ātrāk un pārvietot kravu uz citu aukstuma kameru, tad ir konstatējams, ka persona nav rīkojusies kā krietns un rūpīgs saimnieks un ir pielaista viegla neuzmanība, kas nozīmē, ka glabātāja rīcība ir atzīstama par prettiesisku un glabātājam iestājas civiltiesiskā atbildība.

CL 1972.panta otrā daļa savukārt nosaka, ka gadījumā, „ja glabātājs uzņemas lietu glabāt bez atlīdzības, tad viņš atbild tikai par ļaunprātību vai rupju neuzmanību”.

Konkrētajā gadījumā, lemjot par glabātāja civiltiesisko atbildību, tiek vērtēts, vai glabātājs ir rīkojies, pielaižot rupju neuzmanību. Nosakot, vai persona ir rīkojusies, pielaižot rupju neuzmanību vai nē, tiek vērtēti objektīvie apstākļi, t.i., tiek salīdzināta glabātāja rīcība ar CL 1645.p. definētiem objektīviem apstākļiem, kas liecina par personas rupju neuzmanību. Lai arī elektroapgādes trūkumu varēja konstatēt ātrāk un pārvietot kravu uz citu aukstuma kameru, tomēr konkrētajā gadījumā nav konstatējama glabātāja augstākā mērā vieglprātīga un nevērīga rīcība, jo elektroapgādes traucējumus nav izraisījusi viņa prettiesiskā darbība, līdz ar to glabātājam neiestājas civiltiesiskā atbildība.

No minētā piemēra ir secināms, ka civiltiesiskā atbildība iestājas nevis atkarībā no tā, kāda ir personas attieksme pret pārkāpumu (vaina), bet gan no tā, vai persona rīkojusies, ievērojot likumā aprakstītos objektīvos apstākļus (attaisnojumus). Minētais piemērs norāda, ka pie vieniem un tiem pašiem glabātāja rīcības apstākļiem un attieksmes, glabātāja darbības var būt vienā gadījumā prettiesiskas, bet otrā -

tiesiskas. Tātad, kā norādīts iepriekš, personas rīcības iedalīšana vieglā vai rupjā neuzmanībā ir nepieciešama, lai atsevišķos gadījumos konstatētu, vai pastāv viens no civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumiem – prettiesiska rīcība, kas nozīmē, ka neuzmanības formas (vainas pakāpes) konstatēšana saskaņā ar CL ir nepieciešama tiesiskas un prettiesiskas rīcības robežšķirtnes noteikšanai. Likumdevējs šādu iedalījumu ir noteicis, lai atsevišķos gadījumos paredzētu personai stingrākus uzvedības noteikumus (tiesiskus priekšnoteikumus), lai tā savu rīcību attaisnotu iepretim likumam un tādējādi atbrīvotos no civiltiesiskās atbildības. Citiem vārdiem sakot, ja likums nosaka, ka persona nedrīkst pieļaut pat vieglu neuzmanību savās darbībās, tad attiecīgi personai būs jānorāda būtiskāki likumā norādītie attaisnojumi savai darbībai (bezdarbībai), savukārt, ja likums nosaka, ka persona nedrīkst pieļaut rupju neuzmanību savās darbībās, tad persona varēs norādīt tikai tādus attaisnojumus savai darbībai (bezdarbībai), kuri liecina, ka personas darbībās nav rupjas neuzmanības pazīmes.

Arī Vācijā, kur nesen notikusi civiltiesību reforma, augstāk minētais iedalījums – neuzmanība un nodoms - ir atstāts Vācijas BGB, tomēr šā iedalījuma satura noteikšanai, kā norādījis tiesību zinātnieks R.Šulce, tiek vērtēti objektīvi-abstraktie kritēriji, t.i., salīdzināta tiesību pārkāpēja rīcība ar vidusmēra rūpīgas personas rīcību attiecīgajā gadījumā, savukārt pašas personas subjektīvai attieksmei, atšķirībā no krimināltiesībām, nav nozīmes³⁴⁵.

Neskatoties uz šāda iedalījuma noderīgumu civiltiesiskās atbildības noteikšanā, ir secināms, ka šā iedalījuma konstatēšana neizriet no personas subjektīvās attieksmes noteikšanas, bet gan no objektīvi konstatējamiem apstākļiem, t.i., personas rīcības, savukārt personas rīcība ir objektīvi pārbaudāms apstāklis, kas saistīts ar prettiesiskas rīcības konstatēšanu³⁴⁶. Nosakot, vai persona ir rīkojusies prettiesiski, tiek vērtēta personas darbība vai bezdarbība, līdz ar to rodas jautājums, vai personas objektīvā vaina nav tik cieši saistīta ar personas prettiesisku rīcību, ka atsevišķa vainas jēdziena izdalīšana, nosakot civiltiesisko atbildību, nav nepieciešama?

Ja raugāties uz anglosakšu tiesību sistēmu un unificētiem civiltiesību aktiem, varam konstatēt, ka ir tendence atteikties no vainas institūta kā viena no nepieciešamajiem priekšnoteikumiem civiltiesiskās atbildības noteikšanā.

³⁴⁵ Schulze R. Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar, 2.Auflage. Neufassung des BGB vom 2.Januar 2002. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden, 2002, S.276.

³⁴⁶ Salīdz. Torgāns K. „Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās”, Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2005.gada 31.maijs Nr.20 (375).

Atteikšanās no vainas institūta ir konstatējama arī nesen izdotajos Eiropas līgumtiesību principos (ELTP), 1980.gada ANO Vīnes konvencijā „Par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”, UNIDROIT principos u.c.

Nevienā no ELTP pantiem vaina (angļ.val. - *fault*) nav minēta, lai gan komentāros vainas jēdziens tiek minēts. Izskaidrojums apstāklim, ka ELTP par līgumtiesiskās atbildības priekšnoteikumu nenosaka vainas principu, ir saistīts ar anglosakšu pieeju līgumiskajā atbildībā. Saskaņā ar šo pieeju, kā jau minēts iepriekš, uzsvars tiek likts uz to, kādi civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi var tikt piemēroti pret tiesību aizskārēju, bet, nevis kāda atbildība iestājas tiesību aizskārējam. Savukārt, civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošana ir atkarīga no tā, vai personas darbības ir tiesiskas vai prettiesiskas, bet nevis, vai personas darbībās ir saskatāma vaina.

Analizējot ELTP pantus, jāsecina, ka kontinentālās Eiropas tiesību izpratnē, saskaņā šiem principiem, personai netiks konstatēta vaina līgumpārkāpumā, ja tā līgumu neizpildīs:

- 1) nepārvarama šķēršļa dēļ (8:108.pants),
- 2) otra līdzēja darbību rezultātā (8:101.pants).

Tādējādi ELTP ir ietverts tiešās (absolūtās) atbildības princips ar dažiem izņēmumiem, nevis vainas princips, kā tas ir noteikts kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā³⁴⁷. Tiešās atbildības princips paredz, ka persona atbild par līguma pārkāpumu neatkarīgi no tā, vai ir konstatējama viņas vaina, vai nē, izņemot likumā minētos gadījumus, kad neizpilde ir attaisnojama.

Šāda ELTP pieeja ir saprotama, ņemot vērā to, ka tā līdzīgi kā anglosakšu pieeja balstīta uz objektīvi noskaidrojamiem apstākļiem.

4.4.3. Vainas regulējums LR Civillikumā

CL 1635.pants nosaka, ka „*katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot*”.

³⁴⁷ Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.159. - 163.

No minētā panta ir redzams, ka CL ir runa par vainošanu, taču gramatiski lasot panta redakciju, nav uzreiz pilnīgi skaidrs, vai pantā ir norāde uz vainu kā personas subjektīvo attieksmi, vai arī kā objektīvi konstatējamu personas prettiesiskas rīcības un cēloņsakarības rezultātā radušamies kaitējuma seku attiecināšanu uz pārkāpēju, par ko personu var vainot.

Tā saucamajā bezvainas sistēmā, nosakot, vai personai iestājas civiltiesiskā atbildība, t.i., vai kreditoram ir kādi civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi pret pārkāpēju, tiek pārbaudīts, vai tiesību aizskārējam nav tiesisks attaisnojums viņa rīcībai (piem., nepārvarams šķērslis, paša cietušā griba utt.). Vainas sistēmā, pie kuras tiek pieskaitīta arī Latvijas civiltiesību sistēma, lai konstatētu, ka personai iestājas civiltiesiskā atbildība, tiek vērtēts, vai personai ir konstatējama objektīvā vaina, bet to nosaka, analizējot, vai persona nav rīkojusies tā, kā likums atļauj (faktiski tiek meklēti izņēmumi no prettiesiskas rīcības konstatēšanas). Tādējādi abās sistēmās, t.i., gan vainas, gan bezvainas, pierādījumi par to, vai personai iestājas atbildība vai nē, kā to norādījis arī prof. K.Torgāns³⁴⁸, ir vieni un tie paši. Bezvainas sistēmā tos dēvē par „attaisnojumiem”, vainas sistēmā – par „nevainīgumu”, kas nozīmē, ka abu sistēmu atšķirības vairāk ir formas, ne satura ziņā³⁴⁹.

Tādējādi jēdzieni "vainīgs" un "prettiesiska rīcība" ir savstarpēji saistīti, un to atsevišķa izdalīšana, iespējams, nav nepieciešama. Tā kā personas vainu nosaka pēc objektīvā vainas jēdziena, bet prettiesiskas rīcības esamību raksturo tieši objektīvie apstākļi (ir vai nav ar likumu attaisnota personas rīcība), tad vaina un prettiesiska rīcība savā būtībā nebūtu dalāmi jēdzieni, t.i., šāдай dalīšanai vairāk ir teorētiska, ne praktiska nozīme³⁵⁰. Gan vainas, gan bezvainas sistēmā tiesību aizskārējam jāpierāda, ka viņa rīcība ir bijusi attaisnojama iepretim likumam. Tā saucamajā vainas sistēmā šāda attaisnojuma uzrādīšana uzskatāma par vainas neesamības pierādīšanu, bet bezvainas sistēmā attaisnojuma uzrādīšana uzskatāma par prettiesiskas rīcības neesamības pierādīšanu.

³⁴⁸ Torgans K. The Concept of Fault in Latvia Contract Law Requires Adjustment. Current Topics in Latvian Law. Humanities and Social Sciences. Latvia. University of Latvia. 3 (40), 2003. p.102.

³⁴⁹ Skat. arī Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. A comparative Account. Clarendon Press Oxford. New York.1989, p.7.

³⁵⁰ Arī tiesību zinātnieks O.Joksts savā rakstā “Motālais kaitējums: zaudējumu atlīdzināšana” norāda, ka “vērtējot kaitējumu nodarītāja vaina pakāpi ././ vienlaikus jāņem vērā arī citi apstākļi, piemēram, cietušā prettiesiskās darbības, nepārvaramas varas aspekti, pušu loma u.c.” Tādējādi zinātnieks atkcentē, ka vainas konstatēšanā tiek vērtēti objektīvi apstākļi, kas pilnībā vai daļēji attaisno pārkāpēja darbību prettiesiskumu. Skat. Joksts O. Morālais kaitējums: zaudējumu atlīdzināšana. Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds Nr.15 (370). Publicēts 26.04.2005.

Līdz ar to vainas kā atsevišķa civiltiesiskās atbildības iestāšanās priekšnoteikuma analizēšana nav nepieciešama, jo, līdz ko tiek konstatēts, ka persona ir rīkojusies tiesiski, zūd vajadzība vainas aplūkošanai, jo neatkarīgi no vainas esamības vai neesamības, civiltiesiskā atbildība nevar iestāties, ņemot vērā, ka nav viena no galvenajiem priekšnoteikumiem – prettiesiskas rīcības. Savukārt situācijā, kad tiek konstatēta personas prettiesiska rīcība, arī nav nepieciešams konstatēt vainu, jo apstākļus, kad uzskatāms, ka personas rīcībā nav saskatāma vaina, nosaka objektīvās civiltiesību normas – CL 1636.pants, t.i., ja kāds izlieto sev piederošu tiesību, darbojas pēc aizskartās personas gribas, 1589.pants, 1776.pants u.c. Tātad, ja persona rīkojas saskaņā ar CL 1636.pantu, tad tā rīkojas tiesiski, tāpēc nav iespējama situācija, ka persona rīkojas prettiesiski, bet bez vainas. Pretējas interpretācijas gadījumā izveidojas pretruna starp CL 1635. un 1636.pantu.

Kā redzams, vainas noteikšana ir ietverta Civillikuma normās, kas vienlaikus norāda uz tiesiskas vai prettiesiskas personas darbības (bezdarbības) konstatēšanas priekšnoteikumiem. Tādējādi Civillikums vainu ir saistījis ar prettiesisku rīcības faktu, kas nozīmē, ka prettiesiskas rīcības konstatēšana automātiski izslēdz vainas neesamību.

Piemērs: *persona A neizpilda līgumu otra līdzēja B prettiesiskas darbības dēļ, kā rezultātā otram līdzējam B rodas zaudējumi 100 LVL vērtībā.*

Šajā gadījumā analizējot, vai personai iestājas civiltiesiskā atbildība, tiek secināts, ka persona nav rīkojusies prettiesiski, jo iestāties CL 1589., 1636. vai 1776.pantā noteiktais gadījums, kad tiesību aizskārums netiek konstatēts. Tādējādi automātiski tiek izslēgta vainas esamība, jo, ja persona rīkojas tiesiski, tad nevar būt runa par vainu.

Nepareizi būtu šo gadījumu analizēt sekojoši: persona ir rīkojusies prettiesiski (līguma neizpilde), taču civiltiesiskā atbildība neiestājas, jo personas darbībās nav vainas (jo pastāv paša cietušā prettiesiski radītais šķērslis). Ja tomēr šādu analīzi uzskatām par pareizu, tad tiek ignorēts CL 1636.pantā noteiktais, kas skaidri pasaka, ka šajā gadījumā nav konstatējama prettiesiska rīcība.

No iepriekš minētā piemēra analīzes var secināt, ka vainas esamība ir cieši saistīta ar prettiesiskas rīcības konstatēšanu, līdz ar to vainas atraušana no prettiesiskas rīcības nav pamatota. Prettiesiskas rīcības konstatēšana neapšaubāmi ir saistīta ar vainas jēdzienu, taču šie abi institūti ir tik cieši saistīti, ka to atsevišķa izdalīšana nav nepieciešama. Par to liecina gan anglosakšu tiesību sistēmas pieeja, gan arvien lielāku

lomu civiltiesību sistēmā ieņemošā tiešās atbildības (angl.val. - *strict liability*) pieeja, gan arī nesēn pieņemtie civiltiesību unifikācijas akti.

Tomēr neatbildēts paliek jautājums, ko nozīmē CL 1635.pantā ietvertais apzīmējums „././ ciktāl viņu par šo darbību var vainot”. Vai runa ir par vainu kā personas attieksmi pret pārkāpumu, vai arī, ”vainojams” nozīmē objektīvi konstatējamu personas prettiesiskas rīcības un cēloņsakarības rezultātā radušā kaitējuma seku attiecināšanu uz pārkāpēju, par kuru personu tādējādi var vainot? Analizējot šajā pantā ietverto vainas koncepciju kopsakarībā jāvērtē arī CL 1636.pants. CL 1635.panta hipotēze norāda uz nepieciešamību konstatēt tiesību aizskārumu, lai šo pantu piemērotu. Savukārt CL 1636.pants norāda gadījumus, kad tiesību aizskāruma nav. Tātad CL 1635.pants ir jāpiemēro tikai gadījumos, kad nav šaubu, ka notikusi prettiesiska rīcība. Tā kā iepriekš tika secināts, ka prettiesiska rīcība ir automātiski saistāma ar vainu (jo vispārējā gadījumā nav iespējama prettiesiska rīcība bez vainas³⁵¹), tad CL 1635.pantā norāde „././ ciktāl viņu par šo darbību var vainot” nenozīmē, ka jākonstatē vēl vaina, lai iestātos pantā minētās tiesiskās sekas. Ar vārdiem „././ ciktāl viņu par šo darbību var vainot” saprotama objektīvi konstatējama personas prettiesiskas rīcības un cēloņsakarības rezultātā radušamies kaitējuma seku attiecināšanu uz pārkāpēju, t.i., ka persona atbild par to kaitējumu, kas radies sakarā ar viņas prettiesisko rīcību, jeb - par tām sekām, ciktāl tās attiecas uz tiesību aizskārēja prettiesiskās rīcībās rezultātā radušos kaitējumu. Nosakot, vai persona ir rīkojusies prettiesiski, vai nē, tiek meklēti likumā norādītie gadījumi (izņēmumi), kad personas rīcība nav uzskatāma par prettiesisku. Tātad, ja kaitējums ir iestājies bez personas prettiesiskas rīcības, tad par šo kaitējumu personu nevar vainot, tāpēc *tiesību prasīt apmierinājumu no aizskārēja var tiktāl, ciktāl viņu par šo darbību var vainot*, jeb, citiem vārdiem, – ciktāl kaitējumu radījusi personas prettiesiskā (ar likumu neattaisnotā) rīcība.

Pie tam minētais formulējums attiecas arī uz jauktas vainas (latīņu val. - *culpa mixta*) gadījumu. Nosakot civiltiesiskās atbildības sadalījumu jauktas vainas gadījumā, arī netiek vērtēta personas attieksme, bet gan objektīvi konstatējamie apstākļi, kas liecina par katras personas vainojamību izdarītajā pārkāpumā. Šajā gadījumā jautājums tiek risināts, balstoties uz prettiesiskas rīcības (katras personas līdzdalības) un cēloņsakarības (t.sk., alternatīvās cēloņsakarības) tiesību institūtu mijiedarbību.

³⁵¹ Izņēmums ir tiešā atbildības (*strict liability* – angl.val.) doktrīna.

Analizējot LR Civillikuma 1635.pantā ietverto gramatisko formulējumu, var secināt, ka personai iestājas civiltiesiskā atbildība, ja tiek konstatēta zaudējumu esamība, prettiesiska rīcība un vainojamība. Personas vainojamība radītajā zaudējumā, kā norādīts iepriekš, tiek atzīta, ja tiek konstatēta cēloniskā sakarā ar esošiem zaudējumiem izdarīta prettiesiska darbība (bezdarbība). Tātad, ja tiek konstatēti visi trīs priekšnoteikumi - zaudējumu esamība, prettiesiska rīcība un cēloniskais sakars, tad persona atzīstama par vainojamu, un tai iestājas civiltiesiskā atbildība.

Ņemot vērā iepriekš minēto, ir secināms, ka Civillikumā nav likts uzsvars uz vainu kā subjektīvu elementu, bet gan uz vainojamību kā personas prettiesisku darbību (bezdarbību) juridiski raksturojošu objektīvu pazīmi.

Par to, ka Latvijas civiltiesību sistēmā vērojama tendence atteikties no klasiskās vainas sistēmas pieejas civiltiesiskās atbildības noteikšanā, liecina LR Komerclikuma 169.panta 3.daļa, kas nosaka, ka valdes un padomes loceklis neatbild par zaudējumiem, ja pierāda, ka rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Minētā panta formulējums norāda, ka valdes vai padomes loceklim neiestāsies civiltiesiskā atbildība, ja viņš pierādīs likumā noteiktā attaisnojuma esamību, kas šajā gadījumā nozīmē tādu pierādījumu iesniegšanu, kas apliecina, ka persona rīkojusies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Ja persona nepierādīs likumā minēto attaisnojumu, tad tiek uzskatīts, ka persona rīkojusies prettiesiski. Līdz ar to, arī no minētā LR Komerclikuma panta ir secināms, ka pantā ietverta absolūtās atbildības doktrīna (*strict liability* - angļu val.), un civiltiesiskā atbildība personai iestājas, ja tiek pierādīta viņas prettiesiskā rīcība un tās rezultātā radušamies kaitējums, savukārt vaina, kā atsevišķi pierādāms priekšnoteikums civiltiesiskās atbildības esamībai, netiek apskatīta.

Par minēto LR Komerclikuma pantu tiesību literatūrā ir norādīts, ka „*norma nosaka valdes un padomes locekļa vainas prezumpciju, vienlaikus paredzot viņiem iespēju pierādīt, ka viņi nav vainojami konkrētajā zaudējumā*”³⁵². Šādam viedoklim nevar piekrist, jo pants nosaka tiešo atbildību, kas nav pamatota ar vainas sistēmu. Tiešās atbildības jēdziens ir cēlies no bezvainas sistēmas, kur jēdziens „vaina” civiltiesiskās atbildības noteikšanā netiek apskatīts. Līdz ar to nebūtu pareizi tiešās atbildības noteikšanā vadīties no vainas sistēmas konstrukcijas. Tiešā atbildība neprasa pierādīt personas vainu vai nevainīgumu. Minētā sistēma no vienas puses prasa pierādīt trīs

³⁵² Strupišs A. LR Komerclikuma komentāri, III daļa. Rīga, 2003, 149.lpp.

priekšnoteikumus civiltiesiskās atbildības esamībai (prettiesiska rīcība, zaudējumu esamība un cēloņsakarība), bet no otras puses dod iespēju otrai personai norādīt likumā minētus attaisnojumus (vainas sistēmas izpratnē – nevainīgumu), kas izslēdz personas civiltiesisko atbildību³⁵³. Tiešās atbildības pieeju nevar balstīt uz vainas sistēmas pierādīšanas metodēm, jo prasītājam nav iespējams pierādīt prettiesiskas rīcības esamību, neanalizējot vainu. Kā norādīts iepriekš – ja nav personas vainas, tad nav prettiesiska rīcības, līdz ar to vainas sistēmas ietvaros atrauti analizēt personas prettiesisku rīcību, neapskatot vainu, nav iespējams. Ņemot vērā šo apstākli, jāsecina, ka LR Komerclikuma 169.pantā ir ietverts tiešās atbildības princips, kas paredz, ka, konstatējot trīs iepriekš minētos civiltiesiskās atbildības iestāšanās priekšnoteikumus, valdes vai padomes loceklis atbrīvojas no civiltiesiskās atbildības, ja pierāda likumā norādītos attaisnojumus savai rīcībai. Tie var būt gan LR Civillikuma 1636.pantā minētie, gan LR Komerclikuma 169.panta 4.daļā norādītie³⁵⁴, gan rīcība, kas raksturojama kā krietnam un rūpīgam saimniekam atbilstoša u.c.

Gan konkrētais LR Komerclikuma pants, gan vairāki iepriekš aplūkoti LR Civillikuma panti liecina, ka civiltiesiskās atbildības noteikšanā vainas konstatēšanai nav izšķiroša nozīme, jo vērtējot prettiesiskās rīcības faktu, vienlaikus vērā tiek ņemti rīcību (vainu) attaisnojošie fakti.

Nesen pieņemtie civiltiesību unifikācijas akti (ELTP, UNIDROIT principi u.c.) liecina, ka tradicionālā kontinentālās Eiropas civiltiesību sistēmas vēlme formulēt objektīvo vainas jēdzienu nedod vajadzīgo rezultātu, un tā vietā nepieciešami jauni risinājumi civiltiesiskās atbildības noteikšanā.

Lai arī LR Civillikumā ir atrodams vainas tiesību institūts, tomēr arī pašreizējās civiltiesību normas ļauj risināt civiltiesiskās atbildības problēmas ar jauniem paņēmieniem, nemainot esošās normas. Starpība starp vainas sistēmu un bezvainas sistēmu ir nevis materiālajās tiesību normās, bet gan pieejā, kā tiesību teorijas līmenī tiek konstatēta civiltiesiskās atbildības iestāšanās konkrētai personai. Tas ļauj secināt, ka Latvijas civiltiesībās arī ir piemērojama bezvainas atbildības doktrīna, nemainot LR Civillikuma normu saturu. Tomēr vēlāmāk, protams, būtu bezvainas sistēmas doktrīnu Civillikuma normās izteikt skaidrāk un nepārprotamāk.

³⁵³ Kārklīņa A. Kapitālsabiedrības valdes locekļu atbildība. Dienas Bizness „Saldo”. 2005.gada marts. Nr.5, 20.-21.lpp.

³⁵⁴ Saskaņā ar minēto pantu valdes un padomes locekļi ir atbrīvoti no atbildības, ja tie rīkojušies labā ticībā saskaņā ar dalībnieku sapules likumīgu lēmumu.

Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, ir secināms, ka četru civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu atsevišķa izdalīšana ir vairāk ar teorētisku nozīmi, ne praktisku. Vērtējot civiltiesiskās atbildības pamatus, pietiktu konstatēt trīs zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumus - zaudējumu apmēru, cēloņsakarību un prettiesisku rīcību, kuru nosakot, cita starpā, vērā tiek ņemti prettiesisko rīcību (tātad arī vainu) izslēdzošie apstākļi (likumiskie attaisnojumi). Par šādas pieejas efektivitāti liecina ne tikai unificētie civiltiesību akti, t.sk., Latvijā spēkā esošā 1980.gada ANO Vīnes konvencija „Par starptautiskiem preču pirkuma pārdevuma līgumiem”, kurā ietverts tikai tiešās atbildības, ne vainas princips³⁵⁵, bet arī Latvijas tiesu prakse, kad nereti prettiesiskas rīcības esamība tiek automātiski saistīta ar vainas konstatēšanu.

³⁵⁵ Schlechtriem C. Kommentarzum Einheitlichen UN-Kaufrecht. 2., völlig neubearbeitete Auflage. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München. 1995, S.624.-626.

5. NODAĻA

Līguma pārkāpuma tiesiskās sekas un to realizēšanas mehānismi

5.1. Civiltiesiskās aizsardzības līdzeklis - civiltiesiskā atbildība

Tiesību teorijā³⁵⁶ ir izplatīts uzskats, ka civiltiesiskās atbildības formas ir: zaudējumu atlīdzība un līgumsoda samaksa (atsevišķā tiesību literatūrā³⁵⁷ tiek minēta arī trešā forma: rokasnaudas samaksa)³⁵⁸. Tomēr, ņemot vērā, ka šajā nodaļā tiks analizētas līguma pārkāpuma tiesiskās sekas saskaņā ar CL, ELTP un citiem moderniem līgumtiesību aktiem, bet, savukārt, saskaņā ar mūsdienu līgumtiesību pieeju līguma pārkāpuma tiesiskās sekas izpaužas civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanā pret tiesību pārkāpēju, tad, aplūkojot tiesisko seku formas un realizēšanas mehānismus, tiks analizēti visi pieejamie civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi³⁵⁹ līguma pārkāpuma gadījumā.

Viena no galvenajām civiltiesiskās atbildības formām ir zaudējumu atlīdzināšana. Minētā atbildības forma var tikt piemērota visos līguma pārkāpuma gadījumos, (izņemot atsevišķus gadījumus, kurus nosaka likums vai līgums), tādēļ to tiesību literatūrā dēvē par vispārējo atbildības līdzekli³⁶⁰ (krievu val. - *общая мера*).

Saskaņā ar ELTP regulējumu par līgumtiesību pārkāpumu, par kuru pārkāpējam iestājas civiltiesiskā atbildība, uzskatāms arī pārkāpums primslīgumiskajās, kā arī kvazilīgumiskajās attiecībās, kuras sekas izpaužas kā civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošana.

5.1.1. Pirmslīgumiskā atbildība

Lielu līgumu sagatavošanas prakse rāda, ka sīkāka izvērtēšana nepieciešama arī attiecībā uz pirmslīgumiskajām attiecībām, gan definējot pirmslīgumisko attiecību

³⁵⁶ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.633. - 634.

³⁵⁷ Голонов Н.М. Обязательственное право. Учебник, СПб. Питер, 2002, с.54.

³⁵⁸ Sīkāk par civiltiesiskās atbildības jēdzienu, pazīmēm un nošķiršanu no citiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, skatīt darba 3.3.sadaļā „Civiltiesiskās atbildības un civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pazīmes līgumā”.

³⁵⁹ T.sk., civiltiesiskā atbildība, jo tā ir viena no civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem. Skat. J.Vēbers. Padomju civiltiesības. Vispārīgā daļa. Īpašuma tiesības. “Zvaigzne”, Rīga, 1979, 145.lpp.

³⁶⁰ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.634.

pamatu un saturu, gan arī iespējamās tiesiskās aizsardzības līdzekļus pirmslīgumisko attiecību pārkāpuma gadījumā.

Pārsvārā visās tiesību sistēmās ir doktrīna, kura paredz civiltiesisko atbildību, kas izriet no pirmslīgumiskām attiecībām jeb attiecībām, kas rodas līguma nenoslēgšanas dēļ. Tomēr to saturā, kā arī izcelšanās pamatā pastāv zināmas atšķirības.

5.1.1.1. *Culpa in contrahendo* doktrīna

Vācijas tiesas un tiesību zinātnieki, balstoties uz vispārējām Vācijas Civilkodeksa (*Bürgerliches Gesetzbuch* (turpmāk – BGB)) zaudējumu atlīdzību regulējošajām normām, balstoties uz romiešu tiesībām, ir attīstījuši vispārējo atbildības doktrīnu par *culpa in contrahendo*³⁶¹, t.i., vainu līguma slēgšanas pārrunu laikā (vācu val. - *Verschulden bei Vertragsschluss*)³⁶², kura pamatojas uz speciālu tiesisku attiecību (vācu val. - *Rechtsverhältnis der Vertragsverhandlung*), kas nosaka katras puses rūpības pienākumu (vācu val. - *Schutzpflicht*)³⁶³. Saskaņā ar šo doktrīnu³⁶⁴ puse var prasīt zaudējumu atlīdzību, ko otra puse ir radījusi pirmslīgumiskās attiecībās, pielaižot nolaidību. Vācijas tiesību zinātnieki šo doktrīnu ir nodēvējuši par “trešo joslu” (vācu val. - *dritte Spur*), tādējādi apzīmējot atbildību, kas nepamatojas ne uz līgumu, ne uz deliktu, bet gan uz “joslu”, kas atrodas starp šiem diviem tiesību institūtiem³⁶⁵.

Gadījumā, ja viena puse ir veikusi noteiktas izmaksas līguma pārrunu laikā, bet vēlāk izrādās, ka līgums netiek noslēgts otras puses vainas dēļ, tad doktrīna *culpa in contrahendo* ļauj cietušai pusei prasīt zaudējumu atlīdzību. Šādu pieeju atzina Vācijas Impērijas Augstākā tiesa³⁶⁶ (vācu val. - *Reichsgericht*) 1922. gada lietā³⁶⁷: *RG*

³⁶¹ Lošmanis A. Unternehmenskauf I deutsch-lettischen Rechtsvergleich. LU Akadēmiskais apgāds. Rīga. 2005. S.88.

³⁶² Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.32.

³⁶³ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.191.

³⁶⁴ Šī doktrīna, tāpat kā Vācijā, tiek piemērota arī Austrijā. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.191.

³⁶⁵ B.S.Harkesims, W.Lorenz, G.Danneman. The law of contracts and restitutions. Volume 1. The German law of obligations. Claredon Press. Oxford, 1997, p.43.

³⁶⁶ Vācijas Impērijas Augstākā tiesa pastāvēja no 1879. – 1945.gadam. Skat. Latvijas Padomju Enciklopēdija, 10-1.sējums, Galvenā ekciklopēdiju redakcija, Rīga, 1987.

5.4.1992, RGZ 104,265. Puses apmainījās ar rakstiskām vēstulēm attiecībā uz vīnakmens skābes iepirkšanu. Tomēr pirkums tā arī nenotika. Tā kā akcepts un oferte netika saskaņota, tad puses nebija stājušās līgumiskajās attiecībās un nebija arī iespējams konstatēt, ka kāda no pusēm būtu pielaidusi viltu. Tomēr tiesa uzskatīja, ka vainīgajai pusei ir jāatlīdzina zaudējumi, pamatojot ar to, ka atbildētājs iesāka pārrunas, un tādēļ viņš ir vainīgs par radušos situāciju, nevis prasītājs³⁶⁸.

Vācijas tiesību zinātnē pastāv uzskats, ka atbildība par *culpa in contrahendo* var tikt piemērota daudzos citos gadījumos, un augstākminētais tiesas precedents nav jāuzskata kā vienota prakse, ka atbildību par *culpa in contrahendo* vienmēr uzņemas tā puse, kura iesāka sarunas par līguma noslēgšanu. Atbildībai par *culpa in contrahendo* nav vienotas pazīmes, un tās piemērošanu vienmēr izšķir tiesa, vadoties no objektīviem kritērijiem, kurus ir iespējams fiksēt, lai noteiktu kādas puses vainu līguma nenoslēgšanā³⁶⁹. Kā norāda tiesību zinātnieks M.Hefejs u.c.³⁷⁰, izlemjot jautājumu par to, vai personas ir stājušās kvazilīgumiskajās attiecībās, vai nē, ir jānoskaidro:

- 1) vai vienošanās nodoms nav iluzors (angļ.val. - *illusory consideration*),
- 2) vai vienošanās nodoms ir pietiekami skaidrs, lai to varētu izpildīt (angļ.val. - *incompleteness consideration*),
- 3) vai starp pušu gribu nepastāv nodomu pretrunas, neskaidrības (angļ.val. - *uncertain consideration*).

Risinot šos jautājumus, angļu tiesnesis P.Kirbijs *Biotechnology Australia Pty Ltd v Pace* lietā ir norādījis, ka „tiesai ir jāvadās vienīgi no objektīvi fiksējamem apstākļiem, un tā nevar veikt līguma vai pušu gribas papildināšanas funkciju”³⁷¹, t.i., tiesa ir ierobežota strīda risināšanā tikai un vienīgi objektīvi noskaidrojamo apstākļu robežās. Šāda pati pieeja faktiski ir arī ietverta CL 1504. un 1505.pantos, lai arī tiesību normas attiecas uz jau noslēgta darījuma iztulkošanu, tās tiesa var piemērot arī tad, lai noskaidrotu, vai darījums vispār ir noslēgts.

³⁶⁷ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, c.33.

³⁶⁸ Sīkāku lietas aprakstu skatīt turpat, c.45.

³⁶⁹ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.45.

³⁷⁰ Hefey M., J.Peterson, A.Hocker. Illusory, incomplete or uncertain contracts. Contract commentary and materials. 8th edition. LBC Information services. London, 1998, p.113. – 114.

³⁷¹ Judge P.Kirby, *Biotechnology Australia Pty Ltd v Pace (HPH 112)*. Citēts pēc: M.Hefey, J.Peterson, A.Hocker. Illusory, incomplete or uncertain contracts. Contract commentary and materials. 8th edition. LBC Information services. London, 1998, p.112.

Kā norāda K.Čakste³⁷², doktrīnas *culpa in contrahendo* spēkā stāšanās brīdis ir pamatots ar četrām teorijām:

- 1) paziņošanas teorija (vācu val. - *Erklärungstheorie*) jeb *doctrine de manifestacion*, kuras pamatā ir vienas puses nepārprotams akcepts līguma slēgšanai,
- 2) nosūtīšanas teorija (vācu val. - *Absendungstheorie*), ar kuras palīdzību *culpa in contrahendo* tiek fiksēta ar “kvaziakcepta” vēstules izsūtīšanas brīdi,
- 3) saņemšanas teorija (vācu val. - *Empfangstheorie*), ar kuras palīdzību *culpa in contrahendo* tiek fiksēta ar “kvaziakcepta” vēstules saņemšanas brīdi,
- 4) informācijas teorija (vācu val. - *Vernehmungstheorie*), ar kuras palīdzību *culpa in contrahendo* tiek fiksēta ar brīdi, kad vēstule ir nonākusi adresāta rīcībā.

Visbiežākās situācijas, kad līgums nonāk līdz tiesai ar prasību *culpa in contrahendo*, ir līgumos, kuros ir nepieciešams notariāls apliecinājums. Bieži vien puses rakstiski ir saskaņojušas tekstu, taču pirms tā apliecināšanas pie notāra viena puse bez pamatota iemesla atsakās no tā parakstīšanas. Šajā gadījumā vainīgajai pusei iestājas atbildība par *culpa in contrahendo*. Pie tam, kā liecina Vācijas tiesu prakse, šajos gadījumos atlīdzināmo zaudējumu apmērs var pārsniegt cietušās puses reāli veikto izdevumu apmēru. 1965.gadā Vācijas tiesā tika izskatīta lieta (NJW 1963, 812), kurā atbildētājs nenoslēdza zemes pirkuma līgumu, un tādēļ viņam iestājas atbildība par *culpa in contrahendo*. Tiesa piedzina no atbildētāja visus cietušās puses veiktos izdevumus līgumu pārrunu laikā, kā arī starpību starp pašreizējo zemes vērtību un pirmslīgumiskajās attiecībās noteikto, jo zemes vērtība bija krasi pieaugusi³⁷³.

Kā uzskata vācu tiesību zinātnieki B.Harkesisms, V.Lorencs un G.Dannemans, attiecības pirms līguma noslēgšanas rada nevis līgums, bet gan likuma spēks (*virtue of the law*) *ex lege*³⁷⁴. Tas rada pusēm speciālus pienākumus, kurus tām ir jāievēro.

Tomēr šie pienākumi nav jāsaprot kā absolūti, jo vācu tiesību teorijā ir vienots uzskats³⁷⁵, ka puses nedrīkst ierobežot pārtraukt sarunas par līguma noslēgšanu, pretī liekot argumentu, ka tām iestāties atbildība par *culpa in contrahendo*, jo pretējā

³⁷² Čakste K. Civiltiesības. Rīga, 1937, 154. lpp.

³⁷³ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.46.

³⁷⁴ Harkesims B.S., W.Lorenz, G.Danneman. The law of contracts and restitutions. Volume 1. The German law of obligations. Claredon Press. Oxford, 1997, p.43.

³⁷⁵ Ibid, p.47.

gadījumā līguma institūts kā brīvas gribas izpausmes instruments būtu nopietni iedragāts.

Ja Vācijā doktrīna *culpa in contrahendo* tiek piemērota gan gadījumā, ja līgums vispār netiek noslēgts, gan arī gadījumā, ja līgums vēlāk tiek atzīts par spēkā neesošu, tad Francijas un Beļģijas³⁷⁶ tiesībās vispār nepastāv šāda doktrīna. Franču un beļģu tiesību zinātnieki balstās uz pieeju, ka pirmslīgumiskā atbildība pilnībā izriet no vispārējām delikta attiecībām par labas ticības neievērošanu pušu tiesiskajās attiecībās - “*obligation de bonne foi dans la formation des contracts*”³⁷⁷.

5.1.1.2. *Quantum meruit* doktrīna

Anglijas tiesībās attiecībā uz pirmslīgumisko atbildību, izšķir divus gadījumus. Pirmslīgumisko attiecību pārkāpšana tiek balstīta uz maldību (*mistake*), apsoliījuma izbeigšanos (*promissory estoppel*) vai nolaidību (*negligance*)³⁷⁸ regulējošām normām, savukārt, ja līgums ir ticis noslēgts, un vēlāk tas ir atzīts par spēkā neesošu, darbojas *quantum meruit*³⁷⁹ doktrīna. Praksē gan ir bieži gadījumi, kad *quantum meruit* doktrīnu piemēro arī pirmslīgumiskajās attiecībās³⁸⁰.

Šī doktrīna paredz, ka cietusī puse var prasīt noteiktu zaudējumu atlīdzību no vainīgās puses par to, ka līgums ir atzīts par spēkā neesošu, taču cietusī puse nav ieguvusi nekādu mantisku labumu, bet ir radušies vienīgi izdevumi³⁸¹. Vēsturiski šī doktrīna attīstījās, jo bieži vien pusei saskaņā ar likumu bija tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, taču šos zaudējumus nebija iespējams precīzi noteikt mantiskā izteiksmē³⁸².

³⁷⁶ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.192.

³⁷⁷ Ihering R. *Culpa in contrahendo* oder *Schadensersatz* bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen. *JherJb. Bürgerliches Gesetzbuch*, Bd.2, 12th editon, 1990, S.103.

³⁷⁸ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.32.

³⁷⁹ Tulkojumā no latīņu valodas – taisnīgas atlīdzības doktrīna.

³⁸⁰ 1984.gada lieta *British Steel Corporation (BSC) v. Cleveland Bridge & Engineering Co. Ltd (CB&E)*. BSC vēl pilnībā nevienojusies ar CB&E par pirkuma līguma noteikumiem, piegādāja tēraudu CB&E kompānijai. Pārrunas pārtūka, kā rezultātā netika noslēgts pirkuma līgums. Tiesa nolēma, ka BSC ir tiesības uz *quantum meruit* atlīdzību par summu, ko tā iztērēja, piegādājot tēraudu otrai kompānijai.

³⁸¹ Marsh S.B., J.Soulsby. Business law. Paston Press Ltd. London, Norfolk, 1995, 169.lpp. Skat. arī lietu *William Ltd v. Davies [1967] 1 W.L.R.932*.

³⁸² Piemērs no Anglijas tiesu prakses: Pircējs pasūta nenoteiktu daudzumu vīnu, taču pārdevējs nepiegādā pircējam nevienu pudeli vīna. Šādā gadījumā pircējam ir *quantum meruit* prasība, jo viņš nevar pateikt precīzu zaudējumu apmēru, bet ir tiesīgs saņemt saprātīgu atlīdzību (*reasonable remuneration*). Law of Contract, Chesire, Fijoot, Furmston, Twelf edition. Butterworths, London, 1991, p.669.

Atšķirība starp prasību par zaudējumu atlīdzību un *quantum meruit* prasību ir tā, ka pēdējā ir prasība par saprātīgas atlīdzības (angļ.val. - *reasonable remuneration*) piešķiršanu, savukārt prasība par zaudējumu atlīdzību ir kompensācijas prasība par prettiesiski nodarīto kaitējumu (angļ.val. - *compensation for a loss*)³⁸³. Kā norāda angļu tiesību zinātnieki V.Meidžors un Č.Teilors³⁸⁴, bieži vien tas ir procesuālas taktikas jautājums, kad prasītājs prasa *quantum meruit* atlīdzību, kad - zaudējumu atlīdzību. Jāatzīmē gan, ka pusei ne vienmēr ir tiesības prasīt *quantum meruit* atlīdzību. Anglijas tiesībās ir noteiktas robežas, kad puse drīkst prasīt *quantum meruit*, – pirmkārt, līgumam ir jābūt pārtrauktam tā, lai cietušai pusei tas vairs nebūtu saistošs³⁸⁵, t.i., tas ir zaudējis savu spēku, un, otrkārt, šo prasību var celt tikai tā puse, kura nav bijusi iniciators līguma izbeigšanai³⁸⁶, t.i., - puse, kura ir izbeigusi līgumu vai tiesiskās attiecības, zaudē tiesības uz *quantum meruit* prasību. Kā redzams, pastāv atšķirības starp Anglijas un Vācijas doktrīnām, jo *culpa in contrahendo* gadījumā nav izslēgta iespēja, ka zaudējumu atlīdzību prasa tā puse, kura bija iniciatore kvazilīgumisko attiecību izbeigšanai. Svarīgi ir atzīmēt, ka *quantum meruit* prasība ne vienmēr izriet no līguma būtības, kā tas ir zaudējumu atlīdzības gadījumā par līgumpārkāpumu, bet arī no ārpuslīgumiskas tiesības, tādēļ to vajadzētu aplūkot nevis kā civiltiesisko atbildību, bet gan kā sekas, kas rodas, pārkāpjot kvazilīgumiskās saistības, kuras var novērst ar civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem³⁸⁷. Šādu viedokli aizstāv arī tiesību zinātnieks V.Ansons, secinādams, ka “kvazilīgumisko attiecību pārkāpums ir tikai viens no daudzajiem gadījumiem, kad cietušai pusei rodas *quantum meruit* prasības tiesība”³⁸⁸.

5.1.1.3. Eiropas līgumtiesību principu un LR Civillikuma regulējums

ELTP neparedz speciālu regulējumu par pirmslīgumisko attiecību pārkāpumu, taču paredz divus gadījumus, kad personai var iestāties atbildība, kas izriet no

³⁸³ W.T.Major, Ch.Taylor. Law of contract. Ninth edition. M&E Pitman Publishing. London, 1996, p.286; Skat. arī Brown I., Chandler A. Law of Contract. Second Edition. Blackstone's Law questions and Answers. Blackstone Press Limited. 1996, p.234.

³⁸⁴ Ibid.

³⁸⁵ Šī pazīme attiecas arī uz tiem gadījumiem, kad starp pusēm pastāv kvazilīgumiskās attiecības, un tās tiek prettiesiski pārtrauktas, apzināti nodarot otrai pusei zaudējumus.

³⁸⁶ Ансон В. Договорное право. Юридическая литература. Москва. 1984, с.363.

³⁸⁷ Šī ir vēl viena pazīme, kas apliecina, ka civilo tiesību aizsardzības tiesiskie līdzekļi var radīt jaunu tiesisku attiecību, kas nepamatojas uz jau esošu saistību.

³⁸⁸ Ансон В. Договорное право. Юридическая литература. Москва. 1984, с.363.

pirmlīgumiskajām attiecībām. ELTP 2.nodaļas „Līguma slēgšana” 3.apakšnodaļa regulē atbildību par sarunām (angļ.val. - *liability for negotiations*). ELTP 2:301.pants nosaka:

- 1) *puse ir tiesīga brīvi vest sarunas un nav atbildīga, ja rezultātā netiek noslēgts līgums,*
- 2) *taču puse, kas veda sarunas vai izbeidz sarunu vešanu pretēji labai ticībai un godīgai rīcībai, ir atbildīga par kaitējumu, kas radies otrai pusei,*
- 3) *it īpaši, pretēji labai ticībai un godīgai rīcībai rīkojas persona, kas uzsāk vai turpina sarunas bez patiesa nodoma noslēgt ar otru pusi līgumu.*

Aplūkotais pants regulē gadījumu, kad puse apzināti cenšas panākt, lai līgums netiktu noslēgts (prettiesisks maldinājums, viltus), bet neattiecas uz tiem gadījumiem, kad puse nav zinājusi, ka līgums netiks noslēgts vai arī gadījumā, ja līgums vēlāk ir ticis atzīts par nenoslēgtu. Šādā gadījumā ir piemērojami līguma regulējuma vispārējie panti par līguma spēkā esamību.

Pantā ietvertā atbildība par sarunu vešanu nenozīmē, ka puse nedrīkst izbeigt sarunas, ja tai ir zudusi interese veidot tālākās tiesiskās attiecības ar otru pusi. Tāpat atbildība par sarunām nav piemērojama, ja puse, kura uzsāka sarunas, vēl nebija pārliecināta, vai vēlas slēgt līgumu ar otru pusi. Kā min ELTP izstrādes Komisija, personai, kura pārtrauc sarunas par līguma noslēgšanu, nav pienākums paskaidrot otrai pusei, kādēļ tā pārtrauc pirmslīgumiskās attiecības³⁸⁹.

Panta otrajā daļā ietvertais regulējums par labas ticības un godīgas rīcības neievērošanu līguma noslēgšanas laikā var tikt ilustrēts ar sekojošu piemēru: *A uzsāk sarunas ar B par līguma noslēgšanu attiecībā uz to, ka A varētu kļūt par B tirdzniecības menedžeri. B apmaksā visus A ceļošanas un kursu apguves izdevumus. Kad A apgūst B izmantotās pārdošanas metodes, A atsakās noslēgt līgumu ar B un uzsāk savu komercdarbību. Šajā gadījumā A ir pienākums atlīdzināt B radušos zaudējumus sakarā ar A apmācībām, jo A nav rīkojies labas ticības un godīgas rīcības ietveros. Savukārt, ja A atteiktos no līguma tādēļ, ka viņam būtu zudusi interese par tāda veida nodarbošanos, tad A nebūtu pienākums atlīdzināt zaudējumus B. Kā redzams no šā piemēra, būtiskākais aspekts pirmslīgumiskās atbildības piemērošanā ir personas subjektīvais nodoms, kas izpaužas objektīvās darbībās.*

³⁸⁹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.189.

Savukārt šo subjektīvo nodomu var noskaidrot, ņemot vērā blakus pastāvošos objektīvos kritērijus – personas uzvedība, izteikumi³⁹⁰, sekojošā rīcība pēc pirmslīgumisko attiecību pārtraukšanas u.c.

Svarīgs jautājums ir attiecībā uz atlīdzināmo zaudējumu apmēru, t.i., vai cietusī puse var prasīt no otras puses visu zaudējumu atlīdzināšanu, tātad - arī atrauto peļņu, kas būtu sagaidāma, ja otra puse būtu noslēgusi līgumu. No vienas puses, pastāv vispārējais princips, ka tiesību pārkāpējam ir jāatlīdzina otram pusei visi zaudējumi, t.i., gan mantiskās vērtības samazinājums (latīņu val. - *damnum emergens*), gan atrautā peļņa (latīņu val. - *lucrum cessans*)³⁹¹, bet no otras puses, pirmslīgumiskajās attiecībās nepastāv pienākums noslēgt līgumu (ELTP 2:301.panta 1.daļa), līdz ar to, pat, ja otra persona pārkāpj labas ticības principu, tas nenozīmē, ka pārkāpusī puse būtu noslēgusi līgumu ar cietušo pusi, ja būtu ievērots labas ticības un godīgas rīcības princips. Ņemot vērā pirmslīgumisko attiecību izcelšanos un tās pamatu, jāatzīst, ka cietusī puse nevar prasīt no otras puses zaudējumus, kas pamatojas ar atrauto peļņu³⁹², t.i., aprēķinot zaudējumu apjomu, cietusī puse nevar tikt nostādīta tādā situācijā, it kā tā būtu līgumiskajās attiecībās ar pārkāpēju, jo labas ticības un godīgas rīcības neievērošana nav tiešā cēloņsakarībā ar to, ka līgums netika noslēgts³⁹³. Tādējādi pirmslīgumiskajās attiecībās cietusī puse var prasīt no pārkāpēja tikai tos zaudējumus, kas pamatojas uz tagadējās mantas samazinājumu³⁹⁴ (CL 1772.pants).

³⁹⁰ Par atbildības iestāšanās apstākli var kalpot arī personas solījums sarunu vešanas laikā, ka tā noslēgs attiecīgo līgumu. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.190.

³⁹¹ Bonnel M.J., Bianca C.M. Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention. Guiffre, Milan, 1987, p.543.

³⁹² Portugālē un Nīderlandē ir atsevišķi tiesu spriedumi, kuros tiesa piespriež, no vienas puses, par labu otram arī atrauto peļņu. Skat. Costa R. Responsabilidade civil por ruptura negociaciones preparatorias de um contrato. RLJ, 1983, p.206; Hartkamp A. Interplay between Judges, Legislators and Academics the Cases of the new Civil Code of the Netherlands. Markesinis edition. Law Making, Law Finding and Law Shaping, 1997, p.92. Citēts pēc: Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.193. un 477.

³⁹³ Skat. Zviedrijas Karalistes Augstākās tiesas 1963.gada spriedumu Nr.105.

³⁹⁴ Līdz ar to pirmslīgumiskajās attiecībās nav piemērojams ELTP 9:502.pants, kas nosaka, ka pārkāpējam ir jāatlīdzina cietušai pusei visi zaudējumi, t.sk., arī atrautā peļņa. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.438.

Šāda pieeja ir raksturīga arī citām Eiropas valstīm. Grieķijā (GCK 197.pants), Portugālē (PCK 227.pants), Spānijā (SCK 7.(1).pants), kā arī Itālijā (ICK 1337.pants) ir ietverts pienākums veikt pirmslīgumiskās sarunas labā ticībā³⁹⁵.

Otra atbildības forma par pirmslīgumiskāo attiecību pārkāpumu ir noteikta ELTP 2:302.pantā: *Ja sarunu vešanas laikā pusei ir nodota konfidenciāla informācija, tai ir pienākums neatklāt šo informāciju vai lietot šo informāciju sev par labu, neatkarīgi no tā, vai līgums ir ticis noslēgts, vai nē. Tiesiskās aizsardzības līdzeklis cietušai pusei ir kaitējuma atlīdzinājums un otras puses saņemtā labuma atlīdzināšana.* Panta regulējums nenozīmē to, ka jebkura informācija, kas tiek saņemta no otras puses, ir jāuztver kā konfidenciāla (angliski šo principu dēvē par *no general duty of confidentiality*)³⁹⁶. Tādējādi, kamēr viena puse nav deklarējusi, ka izpaustā informācija ir konfidenciāla, tikmēr otrai pusei neiestājas atbildība par informācijas izpaušanu vai lietošanu. Tomēr no šā principa pastāv viens izņēmums, proti, ja informāciju saņēmusī puse zināja vai tai vajadzēja zināt, ka informācija ir konfidenciāla, tad pēdējā nevarēs atsaukties uz apstākli, ka otra puse to nav brīdinājusi par informācijas konfidencialitātes statusu. Šāds viedoklis tiek pamatots ar to, ka persona ir rīkojusies pretēji labai ticībai un godīgai rīcībai. Citos autoru darbos šāda personas rīcība tiek traktēta kā rupja neuzmanība vai zināt negribēšana³⁹⁷.

Raugoties no tiesisko aizsardzības līdzekļu aspekta, cietusī puse var saņemt atlīdzību pat tad, ja cietušai pusei nav radušies nekādi tieši zaudējumi no tā, ka otra puse ir izmantojusi konfidenciālo informāciju. Šī atbildība izpaužas kā otras puses saņemtā labuma atlīdzināšana³⁹⁸.

Eiropas valstīs pārsvarā konfidencialitātes ievērošanas pienākums tiek atvasināts no labas ticības principa ievērošanas līguma pārrunu vešanas laikā, taču atsevišķās valstīs (piemēram, Spānijā) šāds regulējums nepastāv vispār³⁹⁹.

³⁹⁵ Skat. Hondius M. Pre-contractual Liability. Reports to the XIIth Congress of the International Academy of Comparative Law, 1991.

³⁹⁶ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.194.

³⁹⁷ Brox H. Handels und Wertpapierrecht. 14. Auflage. München: C.H.Beck, Verlagsbuchhandlung, 1999, S.125.

³⁹⁸ Skotijā šāds gadījums tiks aplūkots kā netaisnas iedzīvošanās institūts. Skat. MacQueen L. Contract, unjustified enrichment and contractual liability: a Scots perspective. Vol. 18. Acta Juridica, 1997, p.1488. – 1491.

³⁹⁹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.195.

Aplūkojot Latvijas CL saistībā ar pirmslīgumisko atbildību, jāsecina, ka Latvijas tiesības vairāk saskan ar Francijas un Anglijas tiesību pozīcijām, kas pamatā balstās uz delikta, maldības un nolaidības tiesisko normu regulējumu, neizslēdzot arī pienākumu pusei darboties, ievērojot labas ticības principu (CL 1.pants).

CL regulē gadījumus, kad cietusī persona var prasīt zaudējumu atlīdzību par to, ka tā paļāvās, ka līgums ir ticis noslēgts (tagadnes formā)⁴⁰⁰, taču doktrīnas *culpa in contrahendo* un *quantum meruit* darbojas arī gadījumos, kad puse cerēja, ka līgums tiks noslēgts (nākotnes formā). CL ir tikai viens pants (1540.pants), kurš nosaka atbildību par to, ka otra puse veica pasākumus, uzskatot, ka līgums tiks noslēgts. Tomēr, kā pārkāpuma sekas šajā pantā vainīgajai pusei ir nevis zaudējumu atlīdzības pienākums, bet gan pienākums stāties līgumiskajās attiecībās⁴⁰¹ (civilo tiesību aizsardzības tiesiskais līdzeklis)⁴⁰².

Apskatot, kādas sekas saskaņā ar Latvijas tiesībām iestātos personai, kura nenoslēdza ar otru pusi līgumu, jāsecina, ka tās ir jānosaka, balstoties uz vispārīgām CL normām, jo atsevišķi šāds regulējums nav paredzēts. CL regulējums nosaka, ka līgums ir noslēgts ar brīdi, kad ir dots abpusējs apsolījums (konsensuāls līgums). Ja viena puse solījumu neizpildīs, otrai pusei būs tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību. Taču šī konstrukcija nav tāda pati kā *culpa in contrahendo* un *quantum meruit*, jo šajā gadījumā cietusī puse ir paļāvusies, ka līgums tiks izpildīts, bet nevis, ka līgums tiks noslēgts.

Tātad ir iespējams, ka zaudējumi, kas radušies pirmslīgumiskajās attiecībās, ir risināmi saskaņā ar maldību un viltu regulējošām normām?

Culpa in contrahendo doktrīnām varētu pielīdzināt CL 1438.pantu, kas nosaka, ka, gadījumā, ja griba tika izteikta izskata pēc, tad tam nav nekādu tiesisku seku, izņemot gadījumu, ja vien ar to nav saistīts prettiesisks trešās personas maldinājums. Saskaņā ar CL 1459.pantu, prettiesisks maldinājums ir uzskatāms par viltu. Tas nozīmē, ka persona, kura prettiesiski maldinājusi personu par līguma noslēgšanu, ir atbildīga par

⁴⁰⁰ LR Civillikuma 1539.pants zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu padara atkarīgu no otras puses informētības par ofertes atsaukšanu, t.i., ja persona ir uzskatījusi, ka oferte ir spēkā un līd ar to arī līgums ir spēkā, tad vainīgajai pusei ir jāatlīdzina zaudējumi. Šo pantu nevar tulkot tā, ka persona var prasīt zaudējumu atlīdzību par to, ka tā bija domājusi nākotnē pieņemt oferti.

⁴⁰¹ Šādu atbildības veidu paredz arī Francija Civilkodekss. Skat. Maulaurie A, Aynes B. Droit civil, Les Obligations. 9th editions, 1998, 385.lpp.

⁴⁰² Vēl viens piemērs, kas apliecina, ka civilo tiesību aizsardzības tiesiskie līdzekļi var radīt jaunu tiesisku attiecību, kas nepamatojas uz jau esošu saistību.

zaudējumiem, ko tā nodarījusi šai personai⁴⁰³. Tomēr, šis pants aptver tikai tos gadījumus, kad pirmslīgumiskajās attiecībās viena puse ir darbojusies ar viltu⁴⁰⁴. CL nedod skaidru norādi uz to, kad persona var prasīt zaudējumu atlīdzību, ja tā ir paļāvusies, ka līgums tiks noslēgts, taču tā nenoslēgšana nav saistīta ar otras puses pretiesisku maldinājumu. Šādas situācijas, kad līguma pārrunas netiek apzināti pārtrauktas, ir ļoti biežas. Sevišķi tas ir izplatīts gadījumos, ja darījuma objekts ir sarežģīts⁴⁰⁵, piemēram, intelektuālā īpašuma iegūšana, uzņēmējdarbības pirkums, akciju pirkums fondu biržā u.tml. Šādos līguma nenoslēgšanas gadījumos, kad nepastāv abu pušu pretiesiskas rīcības fakta konstatējums (latīņu val. - *casus omissus*)⁴⁰⁶, CL ieņem pozīciju, ka nevienai no pusēm šie zaudējumi nav jāatlīdzina. Šāda pozīcija pastāv arī Šveices un citu Eiropas valstu civiltiesiskajos kodeksos un tiek pamatota ar to, ka gadījumā, ja abas puses ir vienādi ieinteresētas līguma noslēgšanā, tad saskaņā ar līguma institūtu kā brīvas gribas izpausmes instrumentu⁴⁰⁷ līguma nenoslēgšana nedod nevienai no pusēm tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību par līguma nenoslēgšanu.

Ņemot vērā augstāk teikto, ir jāsecina, ka saskaņā ar Latvijas tiesībām pirmslīgumiskā atbildība iestājas tikai gadījumā, ja otra puse ir rīkojusies ar viltu, kas saskan arī ar CL vispārējo principu⁴⁰⁸, ka katram ir jāatlīdzina zaudējumi, ko tas ar savu pretiesisku darbību vai bezdarbību ir nodarījis⁴⁰⁹. Ja otra puse apzināti ved sarunas par līguma noslēgšanu, zinot, ka šādu līgumu nekad nenoslēgs, tad tā darbojas pretēji CL 1.pantam, kas nosaka, ka tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības. Tātad, tas ir tīšs kaitējums. Saskaņā ar CL tīšs kaitējums ir apzināta vēlēšanās veikt tiesību aizskārumu, turklāt nav nepieciešams, lai tiesību aizskārējs būtu gribējis radīt tiesību aizskāruma sekas, t.i., pietiek, ka personai ir

⁴⁰³ Salīdzinājumam skat. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 115.lpp.; LR Civiltiesiskuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p.). Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga, 1998, 54.lpp.

⁴⁰⁴ Jāatzīmē, ka šis viltus var darboties gan kā viltus piedabūt noslēgt līgumu, gan kā viltus, kas rada otrai pusei pārlicību, ka līgums tiks noslēgts nākotnē.

⁴⁰⁵ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 115.lpp.

⁴⁰⁶ Kötz H., A.Flessner. Europäisches Vertragsrecht. Band I. J.C.B.Mohr Tübingen, 1996, S.281.

⁴⁰⁷ Harkesims B.S., W.Lorenz, G.Danneman. The law of contracts and restitutions. Volume 1. The German law of obligations. Clarendon Press. Oxford, 1997, p.43.

⁴⁰⁸ Dr.Sinajskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Latvijas Juristu biedrība, Rīga, 1995, 177.lpp.

⁴⁰⁹ Šāda pati pieeja ir ietverta Baltkrievijas Civiltiesiskajā kodeksā, kura 288.pants nosaka, ka vienas puses saistības pret otru var pamatoties tikai un vienīgi uz līgumu, likumu vai deliktu, kas nozīmē, ka kvazilīgumiskās attiecības arī tiek regulētas, balstoties uz delikta tiesībām. Internets, // www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/oeur/lxwebu.htm.

vēlme kaitēt, kura sekas ir zaudējumu rašanās⁴¹⁰. Labas ticības princips nozīmē to, ka katram savas subjektīvās tiesības ir jāīsteno un subjektīvie pienākumi jāizpilda, ievērojot citu personu pamatotās intereses. Tātad CL 1.pants pieprasa, lai civiltiesisko attiecību dalībnieki rēķinātos viens ar otru un ņemtu vērā pretējās puses intereses. CL 1.pants palīdz novērst gadījumus, kuros civiltiesību subjekti savas tiesības izmanto vai pienākumus izpilda neattaisnojamā veidā, vai neattaisnojamu mērķu sasniegšanai, rīkodamies pēc likuma vai tiesiskā darījuma burtā, taču pretēji to īstajiem mērķiem⁴¹¹. Ņemot vērā iepriekšminēto, jāsecina, ka Latvijas tiesību pieeja pirmslīgumiskajās attiecībās ir saistīta ar delikta tiesisko attiecību regulējumu⁴¹².

Attiecībā uz konfidencialitātes pienākuma ievērošanu CL regulējums nav atrodams. Teorētiski šajā gadījumā varētu piemērot CL 2391.pantu par netaisnu iedzīvošanos, kas nosaka, ka *nevienam nav tiesības netaisni iedzīvoties otram par ļaunu un uz tā rēķina*. Tā kā vispārējais atprasījums iedzīvošanās dēļ ir paredzēts tiem gadījumiem, kad atbildētājs ir ieguvis mantisku labumu uz prasītāja rēķina⁴¹³, tad šis pants konfidencialas informācijas izmantošanas gadījumā, ja otra puse šīs informācijas izmantošanas rezultātā ir guvusi mantisku labumu, ir piemērojams. Taču par sliktu šā panta izmantošanai liecina apstākļi, ka prasījums pastāv tikai tad, ja iedzīvošanās ir tiesiski nepamatota. Savukārt tiesiski pamatota un attaisnojama iedzīvošanās ir tad, ja likums, tiesisks darījums vai tiesas spriedums atļauj atbildētājam paturēt to, ar ko viņš iedzīvojies⁴¹⁴. Tā kā CL nav noteikts, ka otrai pusei nav tiesību izmantot no otras puses konfidenciali iegūto informāciju pirmslīgumisko pārrunu vešanas laikā, tad minētā panta izmantošanas iespējas ievērojami mazinās. Tāpat kā negatīvu aspektu 2391.panta piemērošanai konfidencialas informācijas izmantošanā ir jāmin pierādīšanas grūtības un prasījuma subsidiārais raksturs⁴¹⁵.

Praksē nereti ir gadījumi, kad viena puse izsaka vēlmi slēgt līgumu un otra puse, savukārt, iztērē laiku un naudu līguma projekta sagatavošanai, taču līgums tā arī nekad netiek noslēgts. Šādos gadījumos cietušai pusei praktiski ir neiespējami

⁴¹⁰ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p.). Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga, 1998, 148.lpp.

⁴¹¹ Balodis K. Labas ticības princips civiltiesībās. Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds, 2002.gada 3.decembris.

⁴¹² CL 1784.pants nosaka, ka ārpuslīgumiskajās attiecībās prettiesiski darbojošā puse atbild par visiem zaudējumiem, ko tā nodarījusi otrai pusei.

⁴¹³ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p.). Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga, 1998, 667.lpp.

⁴¹⁴ Ibid.

⁴¹⁵ Ibid, 668.lpp.

pierādīt, ka otra puse nav gribējusi līgumu noslēgt pašā sākumā, kas nozīmē, ka līgumu pārrunu laikā veiktos tēriņus ir jāsedz pašam cietušajam. Lai izvairītos no šādām situācijām un disciplinētu abus sarunu partnerus, pirms līguma pārrunu uzsākšanas abām pusēm vajadzētu parakstīt vienošanos par sekām, kas iestājas, ja līgums tā arī netiek noslēgts (parasti to dara, noslēdzot priekšlīgumu; izplatīts veids Rietumvalstīs ir nodomu protokolu (angļ.val. - *letter of intent*) parakstīšana). Jāatzīst, ka *culpa in contrahendo* vai *quantum meruit* tiesību institūtu ietveršana CL nebūtu efektīva, jo, ņemot vērā Latvijas tiesu praksi⁴¹⁶ un pierādīšanas pienākumu cietušai pusei⁴¹⁷, šis institūts praktiski nebūtu realizējams, lai gan praksē pastāv gadījumi, kad cietusī puse neceļ prasību par zaudējumu atlīdzību, jo vienkārši to nevar pierādīt saskaņā ar civilprocesa normām.

Ņemot vērā, ka CL pastāv tikai vispārējs formulējums par labas ticības ievērošanu tiesībās un pienākumos (CL 1.pants), tad būtu nepieciešams Latvijas CL ietvert regulējumu⁴¹⁸ par pārkāpumiem pirmslīgumiskajās attiecībās, nosakot:

- 1) pienākumu pirmslīgumisko sarunu vešanu veikt labā ticībā ar nodomu stāties līgumtiesiskajās attiecībās, kā arī
- 2) pušu informācijas konfidencialitātes ievērošanas pienākumu neatkarīgi no tā, vai līgums vēlāk tiek noslēgts, vai nē.

Raugoties no civiltiesisko aizsardzības līdzekļu aspekta pirmslīgumiskajās attiecībās, ir jāsecina, ka augstākminēto pienākumu pārkāpuma gadījumā CL būtu jāietver zaudējumu atlīdzināšanas un saņemtā labuma atlīdzināšanas pienākums.

5.1.2. Zaudējumu atlīdzināšana

Kā iepriekš noskaidrojām, viena no līguma pazīmēm ir mantiska rakstura attiecību nodibināšana, izbeigšana vai grozīšana starp līdzējiem. Šo attiecību pārkāpuma rezultātā parasti iestājas negatīvas mantiska rakstura sekas, kas izpaužas kā mantas vērtības samazinājums, papildu izdevumi vai peļņas neiegūšana (CL 1772.pants). Visas šīs negatīvas mantiska rakstura sekas dēvē par zaudējumiem, kurus saskaņā ar CL 1779.pantu tiesību pārkāpējam ir jāatlīdzina cietušai pusei.

⁴¹⁶ Tuvāk skat. LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p.). Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga, 1998, 277.lpp.

⁴¹⁷ LR Civilprocesa likuma 93.pants.

⁴¹⁸ Regulējums par pirmslīgumisko atbildību ir ietverts Lietvas 2000.gada Civilkodeksā. Skat. Mikelenas V. The Main Features of the New Lithuanian Contract Law System Based on the Civil Code of 2000. Juridica Internationala. Law Review University of Tartu. Estonia. 2005, p.46.

5.1.2.1. Zaudējumu jēdziens

Tiesību pārkāpēja pienākums ir noteikts civiltiesiskā sistēmā, kas paredz cietušās līgumslēdzējas puses tiesības prasīt no tiesību pārkāpēja puses veikt visas nepieciešamās darbības, lai nostādītu cietušo pusi tādā pašā stāvoklī, kā tad, ja tiesību pārkāpējs nebūtu aizskāris cietušās puses tiesības un intereses⁴¹⁹.

Kā min tiesību zinātnieks A.Bitāns, jēdzienam *zaudējumi* ir divas nozīmes:

- 1) *zaudējumi kā atlīdzība* - ar *zaudējumiem* tiek saprasta mantiska rakstura atlīdzība naudas izteiksmē, ko cietušais saņem sakarā ar viņa mantisko vai personisko tiesību prettiesisku aizskārumu,
- 2) *zaudējumi kā cietušā mantas samazinājums vai neiegūtais labums* – ar *zaudējumiem* tiek saprastas mantiska rakstura negatīvas sekas, kas ir izteiktas naudas izteiksmē un kas rodas no cietušā mantisko vai personisko tiesību prettiesiska aizskārums⁴²⁰.

Jāsecina, ka šīs nozīmes vairāk atbilst anglosakšu tiesību sistēmai, kurā, nosakot *zaudējumu atlīdzināšanas* pienākumu, netiek apskatīts vainas jēdziens. Tādējādi, lai minētās nozīmes atbilstu kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai, t.sk. CL 1965.panta regulējumam, apzīmējumi būtu jāpapildina ar *vainojamības jēdzienu*, jo pretējā gadījumā definējums atbilst *zaudējumu atlīdzības* pienākumam, kāds pastāv tiešās atbildības gadījumā. Tādējādi nav iespējams atšķirt tiešo atbildību no vainojamas rīcības rezultātā radušos atbildību. Tādējādi A.Bitāna sniegtais definējums pilnībā neatspoguļo *zaudējuma jēdzienu*⁴²¹. Bez tam šis *zaudējumu jēdziena* definējums neaptver *zaudējumu paredzamības principu*⁴²², kuram ir liela nozīme, definējot *atlīdzināmo* *zaudējumu* apmēru.

Zaudējumus kā atlīdzināmu kategoriju var definēt sekojoši: *zaudējumi* ir naudas izteiksmē nosakāms cietušā mantas samazinājums vai neiegūtais labums kā mantiska rakstura negatīvo seku izpausme, kuru tiesību pārkāpējs paradzēja vai tam kā saprātīgai personai vajadzēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī, un kas rodas no cietušā tiesību prettiesiska, vainojama (neattaisnojama) aizskārums, un kas ir tiešā cēloņsakarībā ar kaitējuma rašanos.

⁴¹⁹ Skat. arī ELTP 9:502.pantu.

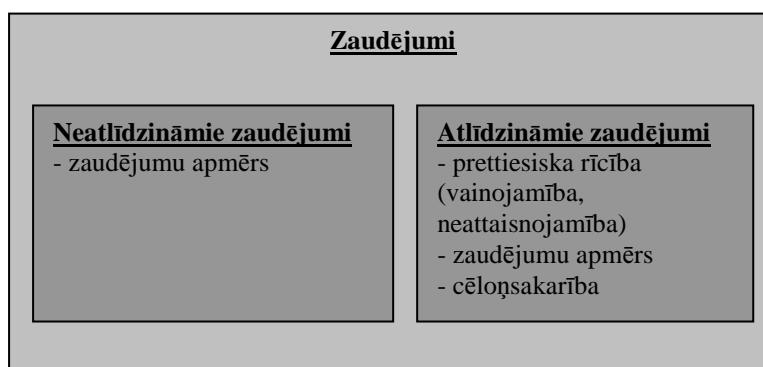
⁴²⁰ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 130.lpp.

⁴²¹ Sal. Кофман В.И. Советское гражданское право. Т. 1. Высшая школа., 1968, с.484.

⁴²² Sīkāk par šo principu skatīt darba 5.1.2.5 sadaļā „Zaudējumu paredzamības princips”.

Ņemot vērā, kā tiesību teorijā⁴²³ un likumā⁴²⁴ ir noteikts, ka ne visi zaudējumi ir atlīdzināmi, zaudējumus var iedalīt divās kategorijās: neatlīdzināmos un atlīdzināmos. Atlīdzināmi zaudējumi ir tikai tādi, kuru izcelsmē ir konstatējama prettiesiska rīcība (t.sk., vainojamība), cēloņsakarība. Savukārt zaudējumi, kas personai cēlušies tādēļ, ka otra persona izmanto likumā noteiktās tiesības, radušies nejaušības rezultātā vai paša cietušā bezdarbības vai gribas dēļ, nav atlīdzināmi⁴²⁵ (skat. 1.attēlu).

Atlīdzināmi un neatlīdzināmi zaudējumi

1.attēls. Zaudējumu iedalījums atlīdzināmos un neatlīdzināmos

No CL 1635. un 1773.pantiem izriet zaudējumu kā juridiskā tiesību institūta definējums, proti, ka cietušais var prasīt no otras puses atlīdzību tikai tad, ja tiek konstatēta prettiesiska (vainojama) darbība un cēloņsakarība, savukārt trešā nepieciešamā pazīme - zaudējumu esamība un apmērs - izriet no CL 1772.panta.

ELTP 9:501.pants nosaka, ka *cietusī puse ir tiesīga prasīt kaitējuma rezultātā radīto zaudējumu atlīdzību, kas radušies otras puses saistību neizpildes dēļ, kas nav attaisnojama saskaņā ar 8:108.pantu*. Tādējādi ELTP ieņem pozīciju, ka zaudējumu atlīdzināšanas pienākums izceļas, ja tiek konstatēta zaudējumu esamība un apmērs⁴²⁶, otras puses prettiesiska rīcība un cēloņsakarība⁴²⁷.

⁴²³ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 269.lpp.; McGregor H. McGregor on Damages. Seventeenth edition. Sweet & Maxwell. London. 2003, p.1-021.

⁴²⁴ CL 1657., 1773., 1774.panti.

⁴²⁵ Sal. Boom H.W., Koziol H., Witting A.C. Tort and Insurance Law. Vol.9. Pure Economic Loss. Springer Verlag. Wien. 2004. p.1.-35.; Burrows A. Remedies for Torts and Breach of Contract. Second edition. Butterworths. Londo. 1994, p.269.

⁴²⁶ Lai arī ELTP lielā mērā ir pārņēmusi anglosakšu tiesību sistēmas pieeju, tomēr ELTP neparedz zaudējumu atlīdzības pienākumu, ja otrai pusei radīto zaudējumu apmērs ir grūti nosakāms. Tas nozīmē, ka ELTP nav ietvēruši Anglijas *quantum meruit* doktrīnu, kā arī tajā nav atrodams nominālo zaudējumu regulējums. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, 434. - 436.lpp.

Tādējādi ir jāsecina, ka, gramatiski analizējot CL 1770. un 1779.pantus, tajos minētie zaudējumi atbilst nevis atlīdzināmo zaudējumu kategorijai, bet gan neatlīdzināmo, kas ir plašāka. Tomēr, piemērojot šos pantus kopsakarībā ar CL 1635. pantu, kas nosaka, ka *katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot*, jāsecina, ka CL ir nostiprināta pozīcija, ka jāatlīdzina ir tikai zaudējumi, kuri radušies iestājoties 3 iepriekšminētiem priekšnoteikumiem.

Lai zaudējumu definīcija CL atbilstu atlīdzināmo zaudējumu definīcijai, būtu nepieciešams papildināt CL 1779.pantu, nosakot, ka *katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu prettiesisku un neattaisnojamu darbību vai bezdarbību nodarījis*. Panta papildinājums ar prettiesiskas rīcības un neattaisnojamības jēdzienu nostiprinātu pozīciju par zaudējumu juridisko dabu. Turklāt šāda zaudējumu definīcija atbilst arī zaudējumu atlīdzības pienākumam, kas iestājas objektīvās atbildības gadījumā.

5.1.2.2. Zaudējumu atlīdzināšanas pienākums

Pieeju, ka atlīdzināmi ir tikai zaudējumi, kas radušies prettiesiskas rīcības rezultātā, apliecina arī ELTP 5:901.panta regulējums, saskaņā ar kuru atlīdzināmi ne visi zaudējumi, kas ir radušies saistību neizpildes dēļ. Piemēram, ja sabiedrība A kavē ražošanas iekārtas piegādi sabiedrībai B, tad B nevarēs prasīt zaudējumu atlīdzību ražošanas procesa kavējuma dēļ, ja ražošanas kavējums būtu noticis neatkarīgi no tā, vai sabiedrība A veiktu piegādi laikā, vai nē. Tādējādi šajā gadījumā nav šaubu, ka sabiedrība B cieš zaudējumus, taču tā kā zaudējumi nav saistīti tikai ar sabiedrības A neizpildi, tad tie nav atlīdzināmi⁴²⁸. Tomēr interesanta situācija rodas, ja šajā pašā aprakstītajā gadījumā ražošanas procesa kavējums būtu noticis tādēļ, ka ne tikai

Sal. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 138. – 140.lpp.; S.B.Marsh,J.Soulsby. Business law. Paston Press Ltd. London, Norfolk, 1995, p.169.

⁴²⁷ Kā jau minēts iepriekš, saskaņā ar ELTP vainas jēdziens ietilpst prettiesiskas rīcības jēdzienā, t.i., gadījumā, ja persona pārkāpj līguma saistības, viņa rīkojas prettiesiski, neatkarīgi no tā, vai ir konstatējama vaina, vai nē, t.i., tiek prezumēts, ka persona ir vainīga. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.434. - 435.

⁴²⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.435. - 436.

sabiedrība A neveic piegādi laikā, bet arī sabiedrība C nav laikā piegādājusi kādu iekārtu, t.i., ne sabiedrība A, ne sabiedrība C nav veikusi piegādi laikā, kā rezultātā B cieš zaudējumus. Ja sabiedrība A veiktu piegādi ar nokavējumu, tad B nevarētu prasīt zaudējumus no A, jo zaudējumiem nav cēloņsakarības ar A kavējumu (zaudējumi būtu iestājušies neatkarīgi no tā, vai sabiedrība A izpildītu laikā savu saistību, vai nē). Tāpat ir gadījumā, ja piegādi ar kavējumu veic sabiedrība C. Arī šajā gadījumā nav konstatējama cēloņsakarība starp C darbībām un zaudējumiem, jo B vienalga būtu cietusi zaudējumus, tā kā piegādi laikus neveica A. Tātad, ja B nevar prasīt zaudējumu atlīdzību ne no A, ne no C, tad šie zaudējumi ir jācieš pašam B, kaut arī saistību neizpilde ir bijusi no citu personu puses. Bet tas savukārt nesaskan ar civiltiesiskās atbildības mērķi – nostādīt cietušo personu tādā pašā stāvoklī, kāds tai būtu bijis, ja pārkāpums no līgumpartneru puses netiks veikts.

Šis ir klasisks alternatīvās cēloņsakarības⁴²⁹ gadījums. Kā norāda tiesību zinātnieks M.Storme, lai arī daudzās valstīs alternatīvās cēloņsakarības teorija ir atzīta, tomēr tā nesaskan ar klasisko cēloņsakarības izpratni⁴³⁰. Sazinoties ar M.Stormi un lūdzot izskaidrot ELTP radītāju viedokli par alternatīvās cēloņsakarības problēmu, tiesību zinātnieks norādīja, ka ELTP tieši neregulē šo jautājumu, taču sīkāk tas tiks regulēts nodaļā „Deliktu tiesības”⁴³¹.

Tomēr, risinot konkrēto gadījumu, svarīgi ir konstatēt, ka zaudējumi atbilst atlīdzināmo zaudējumu jēdzienam un tādējādi nav piemērojams ELTP 9:503.pants, kas nosaka, ka zaudējumi, kuri nebija paredzami, nav atlīdzināmi. No vienas puses varētu teikt, ka ne A, ne arī C nevarēja paredzēt, ka otrs neizpildīs līgumu, vai arī, ka minētā iekārtas daļa ir tik būtiska B peļņas nodrošināšanā. Tomēr, analizējot ELTP 9:503, 1980.gada ANO Vīnes Konvencijas 74.panta, kā arī UNIDROIT 7.4.4.panta mērķi, jāsecina, ka atsaukšanās uz zaudējumu neparedzamību un tādējādi atbrīvošanās no zaudējumu atlīdzības pienākuma konkrētajā gadījumā nav pieļaujama.

Tā kā zaudējumi ir atlīdzināmi, rodas jautājums - pret kuru no tiesību pārkāpējiem persona B var izmantot savus civiltiesiskās aizsardzības līdzekļus.

⁴²⁹ Angļu val. – *alternative causality*. Skat. arī Dr. M.Peltzer, J.J.Doyle, E.A.Voight. *Handelsgesetzbuch. Deutsch – englische Textausgabe mit einer englischen Einteilung*. 4. erneunte Auflage. Verlag Dr. Otto Schmidt. Köln, 2000.; Par pārstāvības varu un cēloņsakarību starp zaudējumiem un pārstāvamā atbildību: Klunzinger E. *Grundzüge des Handelsrechts*. 10.Auflage. *Lernbücher für Wirtschaft und Recht*. Verlag Vahlen, München, 1999, S.73. – 74.

⁴³⁰ Informācija par Marsela Stormes (vienu no ELTP grupas vadītājiem) uzskatiem tika iegūta, personīgi sazinoties ar viņu, uzdodot jautājumu par alternatīvās cēloņsakarības problēmu tiesībās.

⁴³¹ Skatīt Internetā: http://www.sgecc.net/index.php?subsite=subsite_4_, 4:102. un 4:103.pantus.

Saskaņā ar alternatīvās cēloņsakarības teoriju, sekas iestājas, nevis pateicoties noteiktai rīcībai, bet gan sekas ir rīcības un jau eksistējošu apstākļu kopuma rezultāts⁴³². Apspriežot iepriekš aprakstīto gadījumu ar tiesību zinātnieku M.Stormi, viņš, kā viens no ELTP autoriem, izteica uzskatu, ka būtisks jautājums ir, vai A un C atbildība ir kopēja vai dalīta, savukārt, atbildi uz šo jautājumu ir jāmeklē ELTP III daļā⁴³³, kurā regulēts jautājums par atbildību vairāku debitoru gadījumā. ELTP 10:101.panta 2.daļa nosaka, ka *solidārā atbildība izceļas arī gadījumos, kad vairākas personas ir atbildīgas par vienu un to pašu zaudējumu*. Tādējādi M.Storme uzskata, ka konkrētajā gadījumā personām A un C iestājas solidārā atbildība, un līdz ar to personai B nodarīto zaudējumu atlīdzināšana ir jādala starp A un C. Gramatiski tulkojot ELTP 10:102.panta 2.daļu, izriet, ka tik tiešām par zaudējumiem, kas radušies divu vai vairāku personu darbību rezultātā, iestājas solidārā atbildība, taču analizējot nesen publicētos ELTP III daļas komentārus, jāsecina, ka aprakstītajā gadījumā tomēr nav piemērojama solidāras atbildības teorija. Pirmkārt, solidārā atbildība ir iespējama tikai par tādām darbībām, kuras ir vairāku personu saskaņotas (vienots nodoms), un, otrkārt, solidārā atbildība izceļas no vienas saistības (ELTP 10:102.panta 1.daļa, CL 1669., 1670.pants), bet konkrētajā gadījumā pastāv divas neatkarīgas saistības.

Tādējādi, risinot jautājumu par zaudējumu atlīdzības pienākumu alternatīvās cēloņsakarības gadījumā, jāsecina, ka nav piemērojami ne zaudējumu paredzamības, ne solidārās atbildības noteikumi.

Ja raugāmies no Latvijas tiesību aspekta, tad saskaņā ar CL 1773.pantu šāds zaudējums būtu jākvalificē kā netiešs – tāds, kas cēlies sagadoties sevišķiem apstākļiem vai attiecībām. Kā raksta tiesību zinātnieks K.Torgāns, nosakot, vai personai ir jāatlīdzina netiešs zaudējums, ir jānoskaidro, vai vērtējot personas darbību (bezdarbību) var apgalvot, ka gadījumā, ja nebūtu pārkāpuma, tad nekāda apstākļu sakritība neizsauktu šos par netiešiem sauktos zaudējumus⁴³⁴. Aprakstītajā gadījumā personai nevar pārmest, ka viņas darbības rezultātā radās zaudējumi, līdz ar to šādi zaudējumi nebūtu jākvalificē kā netieši. Tā kā šādus zaudējumus nevar kvalificēt ne kā tiešus, ne arī kā netiešus, atliek tikai trešais zaudējumu iedalījums – nejaušs, taču

⁴³² Skat. Debate Glossary. The Meadows. Speech and Debate. Las Vegas, 2001, p.12.

⁴³³ ELTP trešā daļa ar komentāriem ir publicēta 2003.gada martā. Internetā pieejama: www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 17.04.2003).

⁴³⁴ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 269.lpp.;

arī šis zaudējuma iedalījums nav attiecināms uz konkrēto gadījumu, jo neizpildes pamatā nav nejaušs notikums, nepārvarams šķērslis (CL 1773., 1774.panti), kā arī uz šo gadījumu nav attiecināms ELTP noteiktais neparedzamu šķēršļu novēršanas vai pārvarēšanas regulējums⁴³⁵.

Tā kā ne ELTP, ne arī CL neparedz risinājumu iepriekš aprakstītajai problēmai, tad būtu nepieciešams papildināt abus normu apkopojumus ar normu, kas paredzētu cietušai pusei civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus alternatīvās cēloņsakarības gadījumā, nosakot, ka par zaudējumiem ir atbildīgas abas personas (A un C) un tām kopēji ir jāatlīdzina ar savām prettiesiskām darbībām nodarītie zaudējumi⁴³⁶. Kā pamatu šim risinājumam varētu ņemt ELTP ietverto un daudzās valstīs nezināmo tiesību institūtu "kolektīvā atbildība" (angļ.val. - *communal liability*)⁴³⁷. Saskaņā ar ELTP regulējumu, kolektīvā atbildība iestājas gadījumā, ja kreditors ir tiesīgs prasīt noteiktu darbību veikšanu (arī zaudējumu atlīdzināšanu) no visiem debitoriem kopīgi (nedalāma prasība), bet nav tiesīgs vērst savu prasījumu pret vienu no debitoriem⁴³⁸.

Iepriekš aplūkotais piemērs liecina, ka ne vienmēr likums nosaka zaudējumu atlīdzības pienākumu, ja tiek konstatēts līgumpārkāpums un vaina otras puses rīcībā, zaudējumu esamība un cēloņsakarība (alternatīvā cēloņsakarība).

Vēl viens gadījums, kad zaudējumu atlīdzības pienākuma nav, ir, ja personas līgumā paredz, ka līguma pārkāpuma rezultātā radītie zaudējumi nav jāatlīdzina.

Saskaņā ar ELTP 8:109.pantu puses līgumā var paredzēt tos civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus, kuri līguma pārkāpuma gadījumā nevar tikt piemēroti, izņemot, ja vien tas nav pretrunā ar labu ticību un godīgu rīcību. Šāda iespējamība

⁴³⁵ Persona A nevar atsaukties, ka viņa nevarēja novērst personas C līguma pārkāpumu, līdz ar to viņa ir saskārusies ar nepārvaramu šķērslī, un tādējādi zaudējumi nav jāatlīdzina. Skat. arī ELTP 8:108.pantu un turpmākos komentārus. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.379. - 384.

⁴³⁶ Šāda pozīcija saskanētu arī ar ELTP 1.201.pantā un CL 1.pantā noteikto, ka tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības. Tā kā abas personas (A un C) ir pārkāpušas savas saistības, tad tām ir jāatlīdzina personai B nodarītie zaudējumi.

⁴³⁷ Skat. ELTP 10:101.panta 3.daļu un turpmākos komentārus.

⁴³⁸ ELTP komentārā par kolektīvo atbildību, kā piemērs tiek minēts gadījums, kad kreditors nevar prasīt izpildījumu no viena kopdebitora, jo tas fiziski nav iespējams. Piemēram, ja kreditors ir noslēdzis līgumu ar mūziķu grupu par koncerta sniegšanu, tad kreditors nevar prasīt izpildījumu no vienas personas, jo tā nav spējīga to viena pati izdarīt. Tātad šajā gadījumā iestājas kolektīvā atbildība – visiem debitoriem ir jāveic izpildījums pret kreditoru, un kreditoram līdz ar to ir civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis, kas jāpiemēro pret visiem debitoriem vienlaicīgi.

pamatojas uz apstākli, ka, tā kā puses var brīvi noteikt savu saistību saturu, tās ir tiesīgas brīvi noteikt arī sekas, kas iestājas par šo saistību neizpildi⁴³⁹.

Arī CL paredz iespēju ietvert līgumā normu, ka līguma pārkāpuma gadījumā zaudējumi nav jāatlīdzina (CL 1785.pants), taču atšķirībā no ELTP, CL tieši nenosaka, ka zaudējumu atlīdzības pienākuma izslēgšana nav piemērojama, ja tas ir pretrunā ar labu ticību. Tomēr piemērojot minēto CL 1785.pantu kopsakarībā ar CL 1415.pantu, jāsecina, ka CL paredz tādu pašu regulējumu kā ELTP – atteikšanās no zaudējumu atlīdzības pienākuma nav spēkā, ja tās mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem.

5.1.2.3. Zaudējumu reducēšanas pienākums

Apskatot cēloņsakarības jēdzienu, aktuāls ir jautājums par cietušā veiktajām darbībām, lai samazinātu vai vispār novērstu iespējamus zaudējumus. Arī Latvijas tiesību literatūrā⁴⁴⁰ nereti ir aktualizēts jautājums par piekto pazīmi⁴⁴¹, lai iestātos zaudējumu atlīdzības pienākums. Šādu pazīmi nosaka arī ELTP 9:505.pants – *saistību neizpildījumā puse nav atbildīga par zaudējumiem, ko tā nodarījusi otrai pusei, ja pēdējā varēja zaudējumus mazināt, veicot saprātīgas darbības.*

CL 1776.pants satur līdzīgu regulējumu kā ELTP – *cietušais nevar prasīt atlīdzību, ja viņš pats varējis zaudējumu novērst, ievērojot pienācīgu rūpību.*

Ja iepriekš aprakstītajā gadījumā persona B varētu novērst zaudējumus, pasūtot minētās iekārtas citur, tad tai nebūtu tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību. Te gan jāpiemin, ka pierādīšanas pienākums, ka persona B nav veikusi visas darbības, lai reducētu zaudējumus, gulstas uz personām A un C. Tomēr, ja persona B būtu veikusi visas nepieciešamās darbības zaudējumu minimizēšanai, tai saskaņā ar ELTP 9:505.pantu ir tiesības prasīt no tiesību aizskārējiem izdevumu atlīdzināšanu, kas radušies zaudējumu reducēšanas rezultātā.

⁴³⁹ Šādu iespējamību paredz visu Eiropas valstu likumi. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.388.

⁴⁴⁰ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 270. - 271.lpp.; Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 71.lpp.

⁴⁴¹ Kā piektā pazīme minama CL 1776.pantā minētais noteikums, ka cietušais nevar prasīt atlīdzību, ja pats varējis zaudējumu novērst.

Aplūkojot Latvijas tiesību regulējumu šajā jautājumā, jāsecina, ka, CL 1776.pants tieši nenosaka, ka personai ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, kas radušies, veicot zaudējumu novēršanas pasākumus, tomēr tas izriet no 1779.panta. Personas pienākumu novērst zaudējumus ir radījusi otras puses prettiesiska rīcība, līdz ar to šādi zaudējumi saskaņā ar CL ir atlīdzināmi. Protams, ka izdevumiem, kas veikti, lai novērstu zaudējumu, ir jābūt samērīgiem ar zaudējumiem, kas iestātos, ja persona neveiktu zaudējumu reducēšanu, tomēr šāds noteikums nav absolūts – ja cietušais, uzsākot zaudējumu novēršanu, nevarēja paredzēt, ka zaudējumu novēršanas izdevumi būs lielāki par sākotnēji radušamies zaudējumiem, tad cietušais nezaudē tiesības uz atlīdzību⁴⁴². Kā būtisks apstākļi jāmin, ka cietušam ir pienākums reducēt tikai zaudējumus, ko viņš varētu ciest, savukārt viņam nav pienākums veikt darbības, lai samazinātu citu personu zaudējumus sakarā ar otras personas veikto tiesību pārkāpumu⁴⁴³.

Līdz ar to cietušais savā ziņā uzņemas risku, kāda rīcība nesīs mazākus zaudējumus – zaudējumu pieauguma nenovēršana vai zaudējumu novēršana. Bez tam jāatzīmē, ka cietušā pienākums novērst zaudējumus pastāv neatkarīgi no tā, vai cietušais ir lauzis līgumu, vai nē⁴⁴⁴, kas nozīmē, ka šāds cietušā pienākums izriet nevis no līgumtiesisko attiecību būtības, bet gan no likuma. Tomēr jāsecina, ka minētais cietušā pienākums nav imperatīva norma, un tādējādi puses no tās var atkāpties, iepriekš to pielīgšot.

Jāmin, ka CL nepamatoti samazina cietušā pienākumu novērst vai mazināt zaudējumu apmēru, jo CL 1776.panta 2.teikums nosaka, ka „*izņēmums no šā noteikuma pielaižams tikai ļaunprātīga tiesību aizskārums gadījumā*”. No šīs panta daļas ir nepieciešams atteikties vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, balstoties uz CL 1.pantu, nav atrodams pamatojums pozīcijai, ka cietušais ir tiesīgs novērst vai mazināt zaudējumu apmēru, kaut viņam tas būtu iespējams, tikai tāpēc, ka tiesību pārkāpējs ir

⁴⁴² Nosakot cietušās personas rīcību, par pamatu tiek ņemts „saprātīgas personas” un „saprātīguma” jēdziens. Skat. ETLP 1:302.pantu un turpmākos komentārus: Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.126. - 128.

⁴⁴³ Caemmerer A., Schlechtriem M. Kommentar zum einheitlichen UN-Kaufrecht. Second edition. 1995, S.677.

⁴⁴⁴ Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. 1995, p.145.; Citēts pēc: Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.448.; Kārkliņš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas virzieni vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanā. Likums un Tiesības. Nr.55, 2004.gada marts.; Kārkliņš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas virzieni vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanā. Likums un Tiesības. Nr.56, 2004.gada aprīlis.

rīkojies ļaunprātīgi. Otrkārt, praksē pastāv problēmas noteikt, vai tiesību pārkāpējs ir rīkojusies ļaunprātīgi, vai nē. Lai noskaidrotu, vai tiesību pārkāpējs ir rīkojies ļaunprātīgi, ir nepieciešams noskaidrot tiesību pārkāpeja subjektīvo attieksmi, kas civiltiesībās praktiski nav iespējama, kaut vai tā iemesla dēļ, ka minētais pants attiecas arī uz juridiskām personām. Treškārt, civiltiesībām, atšķirībā no administratīvajām un krimināltiesībām, nav raksturīgas dažādas tiesiskās sekas, pastāvot dažādaļ personai attieksmei pret pārkāpumu. Ceturtkārt, zaudējumu novēršanas vai mazināšanas pienākums ir arī ar sabiedrisku nozīmi, t.i., cietušajam, novēršot vai mazinot zaudējumus, var tikt mazināti arī trešo personu zaudējumi.

5.1.2.4. Zaudējumu atlīdzināšana līguma pārtraukšanas gadījumā

Tiesību teorijā⁴⁴⁵ daudz diskutēts jautājums ir par to, vai personai ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, ja tā ir pārtraukusi līgumu⁴⁴⁶.

Anglosakšu tiesu prakse un doktrīna ieņem pozīciju, ka cietusī puse ir tiesīga prasīt zaudējumu atlīdzību neatkarīgi no tā, vai tai ir tiesības lauzt līgumu, vai nē. Tomēr pastāv vairāki tiesu spriedumi, kuri atzīst, ka gadījumā, ja cietusī puse ir nolēmusi izbeigt līgumu otras puses neizpildes dēļ, tad tai nav tiesību prasīt atlīdzināt zaudējumus, kas cēlušies sakarā ar līguma izbeigšanu⁴⁴⁷. Šāda pozīcija pamatojas uz apstākli, ka nevar atlīdzināt zaudējumus, kas izriet no līgumiskajām attiecībām, ja starp pusēm vairs neeksistē līgums. Arī Anglijas 1979.gada Preču pārdošanas likums⁴⁴⁸ nedod skaidru atbildi, vai pusei ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, ja tā ir lauzusi līgumu.

Analizējot ASV normatīvos aktus un tiesu praksi, kas, tāpat kā Anglija, ir anglosakšu tiesību sistēmas valsts, jāsecina, ka tur nostāja arī nav viennozīmīga. Piemēram, ASV izskatītā strīdā⁴⁴⁹ tiesa nolēma, ka pirkuma līguma neizpildes gadījumā pircējs var vai nu atteikties no līguma, vai arī, apstiprinot līguma esamību, prasīt no pārdevēja

⁴⁴⁵ Комаров А.С.. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.88; Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. 1995, p.146. – 147; Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, p.636. - 637.

⁴⁴⁶ Ar līguma pārtraukšanu šeit domāts cietušā civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis līguma pārkāpuma gadījumā – līguma attiecību izbeigšana starp līdzējiem līguma neizpildes vai daļējas neizpildes dēļ.

⁴⁴⁷ Комаров А.С.. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.88.

⁴⁴⁸ Internets: www.jus.uio.no/lm/england.sale.of.goods.act.1979/doc.html. (skatīts 18.04.2003.).

⁴⁴⁹ Shreve Vs. Castro Trailer Sales Inc., 1966 (149 S.E. 2nd 238).

zaudējumu atlīdzību, lai saņemtu to, kā dēļ pircējs stājās līgumtiesiskajās attiecībās ar pārdevēju; tomēr viņš var izmantot tikai vienu no abiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem⁴⁵⁰.

Tomēr neskatoties uz šādu tiesas uzskatu, ASV Unificētā tirdzniecības kodeksa 2-703.pants dod cietušajam iespēju izmantot abus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus vienlaikus, tādējādi pieturoties pie daudz liberālākas pozīcijas, nekā ASV tiesas pirms tam bija lēmušas. Kā norāda tiesību zinātnieks A.Komarovs, ASV tiesas ar laiku tomēr pieņēmušas kumulatīvo civiltiesisko aizsardzības līdzekļu izmantošanas koncepciju un mūsdienās abu civiltiesisko aizsardzības līdzekļu izmantošana līguma pārkāpuma gadījumā ir pašsaprotama⁴⁵¹.

Analizējot kontinentālās Eiropas nostāju šajā jautājumā, jāsecina, ka tā nav viennozīmīga.

Francijas tiesības strikti nodala gadījumus, kad līgums nav izpildīts laikus un kad līgums nav izpildīts vispār (FCK – 1146. un 1147.panti). Pirmajā gadījumā cietušais var prasīt zaudējumu atlīdzību sakarā ar saistības nokavējumu (t.s. moratorie zaudējumi), bet viņam nav tiesību prasīt līguma laušanu, savukārt otrajā gadījumā cietušajam ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību sakarā ar līguma neizpildi (t.s. kompensējošie zaudējumi)⁴⁵², apvienojot to ar prasību lauzt līgumu. Lai arī Francijas tiesības nosaka cietušajam izvēli – prasīt saistību izpildi natūrā vai līguma laušanu - tomēr pēdējā gadījumā cietušais nezaudē tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību. Būtiski ir atzīmēt, ka gadījumā, ja likums vai līgums neparedz vienpusējas tiesības atkāpties no līguma, cietušais savu civiltiesisko aizsardzības līdzekli var izmantot tikai ar otras puses piekrišanu vai tiesas palīdzību⁴⁵³.

Vācijas tiesību sistēma ir daudz stingrāka, nekā pārējās Eiropas valstu tiesību sistēmas, nosakot, ka gadījumā, ja cietušais atkāpjas no līguma, tad viņam nav tiesību prasīt zaudējumu atlīdzību⁴⁵⁴.

⁴⁵⁰ Комаров А.С.. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.89.

⁴⁵¹ Ibid.

⁴⁵² Ibid.

⁴⁵³ Skat. arī LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 270. - 271.lpp.; Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 159.lpp.

⁴⁵⁴ Svarīgi atzīmēt, ka atteikšanās pieņemt izpildījumu Vācijas tiesībās nav uzskatāma par atteikšanos no līguma, līdz ar to atteikšanās no līguma var izpausties tikai kā aktīvas darbības. A.C.Комаров. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.98.

Atšķirībā no Vācijas tiesībām, ELTP nosaka kumulatīvo civiltiesisko aizsardzības līdzekļu koncepciju, atļaujot cietušajam līgumpārkāpuma gadījumā izmanto abus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus – tiesības pārtraukt līgumu un prasīt zaudējumu atlīdzību (arī atrauto peļņu).

ELTP 8:101.pants nosaka, ka gadījumā, ja otra puse neizpilda līguma saistības, cietušais var izmantot jebkuru ELTP noteikto civiltiesiskās aizsardzības līdzekli, savukārt 8:102.pants nosaka, ka civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kuri nav nesavienojami, var tikt apvienoti, it sevišķi - cietušais nezaudē tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, izmantojot kādu citu civiltiesisko aizsardzības līdzekli.

Tomēr ne vienmēr cietušajam ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību. Piemēram, ja cietušais pirkuma līguma izpildes kavējuma dēļ būs izmantojis civiltiesisko aizsardzības līdzekli – cenas reducēšanu (ELTP 9:401.pants), tad viņš zaudē tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību saskaņā ar ELTP 9:501.pantu. Tas nozīmē, ka ELTP ieņem pozīciju, ka cietušajam pastāv izvēle, kuru no civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem izmantot, ja pastāv to savstarpējā nesavienojamība⁴⁵⁵. Tomēr, kā norāda ELTP izstrādātāji, pastāv gadījumi, kad ir izmantojami arī savstarpēji nesavienojami civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi. Piemēram, puse nevar vienlaicīgi lauzt līgumu un prasīt saistību izpildi natūrā, tomēr, ja cietušais sākumā prasa saistību izpildi natūrā, bet vēlāk saprot, ka izpildījums var nenotikt, tad viņš nezaudē tiesības izmantot civiltiesisko aizsardzības līdzekli – līguma laušanu.

Analizējot CL zaudējumu atlīdzināšanu regulējošos pantus, jāsecina, ka nav visaptveroši paredzētas tiesības lauzt līgumu un prasīt zaudējumu atlīdzību, t.i, ja persona lauž līgumu prettiesiski, tad tai nav tiesības saņemt zaudējumu atlīdzību⁴⁵⁶. CL 1588.pants nosaka, ka *viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras puses piekrišanas pat arī tad, ja pēdējā to neizpilda un tādēļ, ka tā to neizpilda*. Savukārt, CL 1589.pants nosaka, ka *vienpusēja atkāpšanās no līguma ir pielaižama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums*,

⁴⁵⁵ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.363.

⁴⁵⁶ Salīdzinot Latvijas tiesības ar Vācijas tiesībām, kuras lielā mērā ir CL pamatā, jāsecina, ka saskaņā ar BGB 325. un 326.pantiem cietušajam pastāv izvēles tiesības: lauzt līgumu vai arī prasīt zaudējumu atlīdzību. Tātad cietušam nav tiesību izmantot abus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Turpretim Austrijas tiesības (ABGB 921.pants) paredz cietušai pusei tiesības vienlaikus lauzt līgumu un prasīt zaudējumu atlīdzību. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.363. – 364.

vai arī, kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta. Tātad, ja kreditors lauž līgumu pretēji likumam vai līgumam, tā ir prettiesiska rīcība, un viņam nav tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, jo nav konstatējams parādnieka nokavējums vai neizpilde CL izpratnē.

Lai arī CL tieši nekur nenosaka cietušā tiesības vienlaikus lauzt līgumu un prasīt zaudējumu atlīdzību⁴⁵⁷, tomēr tas izriet no CL 1589. un 1779.pantiem, t.i., ja kreditoram ir ar līgumu vai likumu piešķirtas tiesības lauzt līgumu, tad viņš rīkojas tiesiski (CL 1589.pants), savukārt, tā kā līguma laušanas tiesības rodas, ja debitors pārkāpj līguma noteikumus, tad tiesību pārkāpējam ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu prettiesisko darbību vai bezdarbību nodarījis (CL 1799.pants). Savukārt tie zaudējumi, kas radušies debitoram tā iemesla dēļ, ka kreditors ir lauzis līgumu, pamatojoties uz CL 1636.pantu, nav atlīdzināmi.

Būtisks apstāklis, nosakot civiltiesisko aizsardzības līdzekļu kumulatīvo pielietošanas iespējamību saskaņā ar CL, ir noskaidrot, vai cietušajam ir tiesības lauzt līgumu vai arī tiesības prasīt tā atcelšanu. Pēdējā gadījumā cietušais vienmēr var apvienot abus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus – prasīt līguma atcelšanu un zaudējumu atlīdzību. Tomēr ne visi zaudējumi, kas radīti prettiesiska pārkāpuma rezultātā, ir jāatlīdzina. Modernie civiltiesību normatīvie akti (1980.gada ANO Vīnes Konvencija, UNIDROIT, ELTP) pilnu zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu ierobežo ar zaudējumu paredzamības principu.

5.1.2.5. Zaudējumu paredzamības princips

Saskaņā ar ELTP 9:503.pantu (līdzīgi arī 1980.gada Vīnes Konvencijas 74.pants⁴⁵⁸, UNIDROIT 7.4.4.pants) *līgumu neizpildījusī puse ir atbildīga tikai par tiem zaudējumiem, ko tā līguma slēgšanas laikā paredzēja vai varēja paredzēt kā savas neizpildes sekas, izņemot gadījumu, ja neizpilde ir veikta ar nolūku, vai pielaižot rupju neuzmanību.*

Saskaņā ar zaudējumu paredzamības principu tiesību aizskārējs ir atbildīgs tikai par tiem zaudējumiem, ko viņš varēja vai tam vajadzēja kā saprātīgai personai paredzēt. Šāds princips ir pastāvējis jau agrāk citu valstu tiesu praksē. Piemēram, *Victoria*

⁴⁵⁷ Tas izskaidrojams ar to, ka CL ir būvēts, izejot no tiesību pārkāpēja atbildības viedokļa, bet ne no cietušā pieejamo civiltiesisko aizsardzības līdzekļu viedokļa.

⁴⁵⁸ Skat. arī Schlechtriem C. Kommentar zum Einheitlichen UN-Kaufrecht. 2., völlig neubearbeitete Auflage. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München. 1995, S.624.-626.

Laundry (Windstor) Ltd Vs. Newman Industries Ltd (1949) lietā prasītāja dzirnavām salūza vārpsta, un dzirnavas nedarbojās. Atbildētājs apņēmas salūzušo vārpstu nogādāt izgatavotājam kā paraugu. Atbildētāja vainas dēļ vārpstas piegāde kavējās un dzirnavas uzsāka darbu vēlāk, nekā būtu iespējams, līdz ar to prasītājs zaudēja papildu peļņu. Anglijas tiesa cietušā prasību par atrautās peļņas atlīdzību noraidīja, pamatojot, ka atbildētājs nevarēja zināt, ka vārpstas nepiegādāšana aizkavēs dzirnavu darbu⁴⁵⁹. Zaudējumu atlīdzības pienākuma atkrišana tika pamatota ar apstākli, ka cietušais nav veicis visas nepieciešamās darbības, lai zaudējumu mazinātu.

Tiesību zinātnieks A.Bitāns pauž uzskatu, ka arī saskaņā ar Latvijas likumiem iepriekš aprakstītajā gadījumā cietušais nevarētu prasīt zaudējumu atlīdzību, jo nav brīdinājis otru pusi, ka vārpstas piegādes kavējums var radīt zaudējumus neiegūtas peļņas veidā⁴⁶⁰. Tomēr šādam uzskatam nevar piekrist, jo saskaņā ar 1587.pantu līgums ir jāpilda, tādēļ neizpilde nekad nevar būt attaisnojama, atsaucoties uz to, ka cietušais nav speciāli pabrīdinājis otru pusi, ka līgums ir jāizpilda noteiktajā laikā un veidā. Tas saskan arī ar pozīciju, ka nodarītājs atbrīvojams no atbildības tikai tad, ja paša cietušā darbība (bezdarbība) ir zaudējuma galvenais cēlonis⁴⁶¹.

Zaudējumu paredzamības principa būtība ir tā, ka persona nevar atbildēt par zaudējumiem, kas neattiecas uz līguma darbības sfēru⁴⁶², t.i., personai ir pienākums atlīdzināt tikai tos zaudējumus, kādus otra puse ciestu „ierastā lietu ritēšanas gadījumā”⁴⁶³. Tātad cietušais nevar pamatot zaudējumu apmēru, pamatojoties uz kādu īpaši speciālu un subjektīvi ienesīgu darījumu (*exceptionally lucrative*)⁴⁶⁴.

Piemērs: *persona A apņemas pārdot personai B gleznu par 100 latiem līdz 1.jūnijam. Persona B 29.maijā noslēdz pirkuma līgumu ar personu C, saskaņā ar kuru persona C apņemas nopirkt minēto gleznu par 200 latiem. Persona A 1.jūnijā nepiegādā gleznu, kuras tirgus vērtība jau ir 120 lati, personai B, tādējādi pārkāpjot līguma saistības. Lai arī persona B ir cietusi zaudējumus 100 latu apmērā, jo nevarēja pārdot*

⁴⁵⁹ Henry Campbell Black, M.A., Black's Law Dictionary. St.Paul Minn. West Publishing Co., 5th edition, 1979, p.1164. Citēts pēc: A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 71.lpp.

⁴⁶⁰ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 71.lpp.

⁴⁶¹ Skat. arī LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 271.lpp.; Citēts pēc: Sinaiskis V. Saistību tiesības. Latvijas civiltiesību apskats. Rīga, 1940, 37.lpp.

⁴⁶² Розенберг М.Г. Контракт международной купли - продажи. Современная практика заключения. Разрешение споров. 2-е изд., перераб. и доп. Москва. 1996, с.85.

⁴⁶³ Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. 1995, p.870. - 879.

⁴⁶⁴ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.442.

šo gleznu personai C, un peļņas zaudējums būtu uzskatāms par dabiskām līguma neizpildes sekām, tomēr persona B nevar prasīt no personas A 100 latu zaudējumu atlīdzību, jo šos zaudējumus persona A nevarēja paredzēt līguma noslēgšanas brīdī. Tomēr personai B ir tiesības celt prasību pret personu A par 20 latu zaudējumu atlīdzināšanu, ko tā cietusi tirgus cenas izmaiņu dēļ. Izņēmums, kad tomēr persona B var celt prasību par 100 LVL piedziņu, ir gadījumā, ja persona B pie līguma nolēgšanas brīdinātu, ka līguma neizpilde var radīt 100 LVL lielus zaudējumus.

Bez tam jāmin, ka atšķirībā no 1980.gada Vīnes Konvencijas un UNIDROIT regulējuma, kā jauninājums ELTP regulējumā ir panta piebilde, ka zaudējumu paredzamības princips nav piemērojams gadījumā, ja tiesību aizskārējs līguma pārkāpumu ir veicis ar nodomu vai pielaižot rupju neuzmanību.

Analizējot tiesību sistēmas, jāsecina, ka zaudējumu paredzamības principu nosaka Anglijas tiesības, kur pirmo reizi šis princips parādījās lietā *Hadley Vs. Baxendale (1854) 9 Ex.431*. Princips ir noteikts arī Francijas un Beļģijas tiesībās, kur zaudējumu paredzamības princips tiek plaši pielietots un pamatojas uz apgalvojumu, ka tikai konkrēti zaudējumi⁴⁶⁵ ir paredzami un līdz ar to atlīdzināmi⁴⁶⁶.

Vācijas tiesības savukārt neparedz zaudējumu paredzamības principu un tā vietā darbojas „adekvātās cēloņsakarības” teorija⁴⁶⁷. Nosakot atlīdzināmo zaudējumu apmēru, Vācijas tiesas izvērtē faktu, vai konkrēto zaudējumu apmēra sekas ir personas līguma pārkāpums, pieņemot, ka līguma pārkāpējs ir pieredzējis līdzējs⁴⁶⁸. Atšķirība starp Anglijas un Vācijas tiesībām ir skaidrojama ar to, ka Anglijas tiesībās ir noteikta tiešā atbildība (angļ.val. - *strict liability*), kuras izņēmumus nosaka likums, savukārt Vācijā tiesības ir bāzētas uz vainas doktrīnu⁴⁶⁹. Lai arī ir konstatējamās atšķirības starp minētajām sistēmām, tomēr pamatā atšķirības nav būtiskas, jo arī

⁴⁶⁵ Skat. Barry N. The French Law of Contract. Second Edition. Clarendon Press Oxford. New York, 1992, p.229.

⁴⁶⁶ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.442.

⁴⁶⁷ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.714.

⁴⁶⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.443.

⁴⁶⁹ Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. 1995, p.137. - 138.

anglosakšu tiesības, nosakot zaudējumu paredzamības principa attiecināmību, vērā ņem cēlonisko sakaru starp nodarītiem zaudējumiem un prettiesisko rīcību⁴⁷⁰.

Arī Latvijas CL, līdzīgi kā Vācijas tiesības, neparedz zaudējumu paredzamības principu. Nosakot atlīdzināmo zaudējumu apmēru, tiek pielietota cēloņsakarības teorija (CL 1635., 1773., 1774. un 1776.panti). Ja cietušais pierāda, ka izraisītais zaudējums ir otra līdzēja pārkāpuma rezultātā iestājušās dabiskās un nepieciešamās sekas, vai zaudējums ir radies, sagadoties sevišķiem apstākļiem vai attiecībām, tad šāds zaudējums ir jāatlīdzina.

CL vispārējā veidā ir ietverts zaudējumu pilnas (pilnīgas) atlīdzības princips⁴⁷¹. Ņemot vērā, ka 1980.gada ANO Vīnes Konvencijas 74.pants nosaka zaudējumu paredzamības principu, un šī konvencija jau gandrīz 10 gadus darbojas Latvijā un ir daļa no Latvijas tiesību sistēmas, kā arī, ņemot vērā to, ka pilnas zaudējumu atlīdzības principa esamība CL neatbilst taisnīguma un proporcionalitātes kritērijiem, nepieciešams CL noteikt regulējumu, saskaņā ar kuru atlīdzināmi ir tikai tie zaudējumi, kurus tiesību pārkāpējs kā saprātīga persona paredzēja vai tai vajadzēja paredzēt. Pie tam atšķirībā no ETLP regulējuma, CL būtu jānosaka, ka zaudējumu paredzamības noteikšanas pienākums iestājas ar brīdi, kad persona uzsāk saistību izpildi. Tātad CL vajadzētu ietvert nedaudz savādāku formulējumu, nekā ELTP, jo pēdējie kā paredzamības atskaites punktu nosaka līguma noslēgšanas brīdi, nevis saistību izpildes uzsākšanas brīdi. Tā kā konsensuālos līgumos puses var vienoties, ka līguma priekšmets ir jāpildīt pēc noteikta laika, tad kā atskaites punktu būtu jāņem nevis apstākli, vai zaudējumus otra puse varēja paredzēt līguma noslēgšanas brīdī, bet gan, vai šādus zaudējumus otra puse varēja paredzēt, uzsākot (vai neuzsākot) savu saistību izpildi, kuras rezultātā radās zaudējumi (ja persona vispār neuzsāk savu saistību izpildi, tad par atskaites punktu jāņem brīdis, kad personai bija jāuzsāk savu saistību izpilde). Šāda atskaites punkta ietveršana nepieciešama tādēļ, ka var būt situācijas, kad līguma noslēgšanas brīdī zaudējumus nevar paredzēt abas puses, savukārt vēlāk, mainoties apstākļiem, kreditoram kļūst zināms, ka līguma neizpilde no otras puses var radīt vēl lielākus zaudējumus, nekā sākumā puses varēja paredzēt. Šādā gadījumā, ja kreditors paziņo par apstākļu maiņu pēc līguma noslēgšanas, bet pirms otras puses saistību izpildes sākuma, otra puse nevarēs

⁴⁷⁰ Bonnel M.J., Bianca C.M. Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention. Guiffre, Milan, 1987, p.540.-541.

⁴⁷¹ Torgāns K. „Eiropas līgumtiesību principi” un Latvijas civiltiesības. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 56.sēj., 4./5./6. (621./622./623.). A. - 2002., 39.lpp.

atsaukties uz apstākli, ka radušies zaudējumi nebija paredzami līguma noslēgšanas brīdī. Lai arī parādnieks šajā situācijā it kā ir nostādīts neizdevīgākā pozīcijā, jo līguma slēgšanas brīdī, nezināja, ka būs jāatlīdzina lieli zaudējumi, ja līgums netiks izpildīts, tomēr šis arguments neiztur kritiku. Pirmkārt, noslēgtie līgumi ir jāpilda pastāvot jebkādiem teorētiskiem riskiem, otrkārt, zaudējumu atlīdzības pienākuma iestāšanās ir atkarīga tikai un vienīgi no paša parādnieka darbības vai bezdarbības, un treškārt, iespējamo zaudējumu atlīdzības apmēra izmaiņas līguma neizpildes gadījumā nav traktējamas kā apstākļi, kas noved pie gribas trūkumiem (svarīgu maldību), t.i., ka parādnieks nebūtu slēdzis līgumu, ja būtu zinājis, ka iespējamo zaudējumu apmērs ir lielāks, nekā viņš sākumā domāja. Zaudējumu atlīdzības pienākums ir jauna un sekundāra saistība (jauna tiesiska attiecība), un tā nav saistāma ar gribas izteikumu līguma slēgšanas brīdī.

Apkopojot iepriekš analizēto, jāsecina, ka saskaņā ar ELTP zaudējumu atlīdzināšanas pienākums kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas izpratnē iestājas tikai gadījumā, ja tiek konstatētas nevis četras zaudējumu atlīdzināšanas priekšnoteikuma pazīmes, bet gan piecas: 1) zaudējumu esamība; 2) prettiesiska rīcība; 3) cēloniskais sakars; 4) cietušā darbības zaudējumu novēršanā; 5) zaudējumu paredzamība.

5.1.3. Līgumsoda samaksa

Tiesību literatūrā⁴⁷² pēdējā laikā nereti tiek aplūkots jautājums par līgumsoda institūta būtību un funkcijām, ņemot vērā, ka šāds tiesību institūts nav paredzēts anglosakšu tiesību sistēmā.

Diskusiju iemesls ir apstākļi, ka līgumsods darbojas kā sods (ne vienmēr ar kompensējošu raksturu⁴⁷³), taču civiltiesiskās atbildības pamatuzdevums ir nevis sodīt

⁴⁷² Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 142.lpp.; Torgāns K. Līgumsoda modernizācijas ceļi. Saistību izpildes nodrošinājums. LU Zinātniskie raksti. LU. Rīga, 1999, 74.-76.lpp.; Lind S., Otsa R., Sootak J. Penalty and Other Punitive Sanctions in the Estonian and European Legal Order. *Juridica Internationala. Law Review University of Tartu.* Estonia. 2005, p.180.-181.

⁴⁷³ Līgumsoda uzdevums parasti ir kompensēt radušos zaudējumus. Tas izriet no CL 1772.panta, kas nosaka, ka zaudējumu atlīdzība ir atļauta „ciktāl tie pārsniedz līgumsoda apmēru, ja vien nav tieši norunāts pretējais.” Bez tam, ja līgumsods vispār nepārsniedz zaudējumu apmēru, tam vispār nav soda rakstura. Tas lielā mērā darbojas tāpat kā „paredzamo zaudējumu” noteikums anglosakšu tiesību sistēmā, kura rezultātā atlīdzināmo zaudējumu apmērs ir ierobežots. Taču, tā kā pastāv gadījumi, kad tiesību pārkāpuma gadījumā zaudējumi nav radušies, līgumsodam ir sodoša funkcija (līdzīgi tas ir arī kumulatīvā līgumsoda gadījumā). Skat. Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti

pārkāpēju, bet gan pēc iespējas novērst pārkāpuma sekas, t.i., nostādīt cietušo tādā mantiskā stāvoklī, kādā viņš bija pirms pārkāpuma vai arī kādā tas būtu, ja tiesību pārkāpums nebūtu noticis.

Ja kontinentālās Eiropas tiesību sistēma paredz civiltiesībās izmantot sodus⁴⁷⁴, tad otra sistēma – anglosakšu - šādu iespēju, ar atsevišķiem izņēmumiem, nenosaka. Par labu vienai vai otrai pieejai ir izteikts daudz argumentu⁴⁷⁵.

Kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas pieeja ir tāda, ka atbildībai (vai sankcijām) privāttiesībās var būt ne tikai kompensējoša, bet arī preventīva funkcija⁴⁷⁶, bez tam soda piemērošana strīdā starp divām personām, kas balstīta uz brīvprātības un līguma brīvības principu (neierobežo personisko brīvību un nepārkāpj cilvēktiesības⁴⁷⁷), nevar būt tāda, kas „ir pretrunā ar sabiedrības interesēm”⁴⁷⁸. Tomēr anglosakšu tiesību sistēma šai pieejai nepiekrīt.

Kā norāda tiesību zinātnieks G.Treitels, balstoties uz līgumtiesību atbildības principiem, sodošie zaudējumi nevar tikt piedzīti cietušajam par labu, pat, ja pēdējais līgumu būtu pārkāpis ar nodomu vai nolūkā iegūt mantisku labumu; šādā gadījumā tiesa var piedzīt tikai zaudējumus, kas ir saistīti ar līgumu un kalpo tā pamatojumam⁴⁷⁹. Ar pamatojumu G.Treitels domā visu tiesību sistēmu kā ekonomiski pamatotu modeli, kuras pamatā ir „apmaiņas darījumi, kuros tie, kuri

kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 144.lpp.

⁴⁷⁴ Skat. Austrijas ABGB 1336.pantu, Beļģijas CK 1152. un 1229.pantus, Francijas CK 1152.pantu, Vācijas BGB 339. – 345.pantus, Grieķijas CK 405 (2).pantus, Itālijas CK 1382. – 1384.pantus, Nīderlandes CK 6:91 – 6.94.pantus, Portugāles CK 810(1).pantu, Spānijas CK 1152.pantu u.c.

⁴⁷⁵ Skat. William S.D. The Case for Punitive Damages in Contracts, 48 Duke L.J. 629; Ugo Mattei. The Comparative Law and Economics of Penalty Clauses in Contracts, 43, Am.J.Comp.L. 427, 1995; citēts pēc: Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 143.lpp.

⁴⁷⁶ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 143.lpp.

⁴⁷⁷ Ibid, 145.lpp.

⁴⁷⁸ ASV Unificētā tirdzniecības kodeksa 1-106. un 2-718.panti nosaka, ka līguma noteikums, kas paredz naudas maksājumus kā sodu nav spēkā, pamatojoties uz sabiedrības interesēm, un to nevar īstenot. Skat. Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 145.lpp.

⁴⁷⁹ Treitel G. The Law of Contract. London, 1975, p.622.

preces vērtē zemāk, nodod tās tiem, kuri tās vērtē augstāk, tādējādi galu galā paaugstinot ekonomisko labklājību visiem”⁴⁸⁰.

Atteikšanās no līgumsoda institūta izmantošanas anglosakšu tiesību sistēmā tiek skaidrota arī ar to, ka tā nesaskan ar līgumtiesību atbildības funkciju teoriju. Saskaņā ar šo teoriju noteiktā sabiedrības darbības sfērā attīstās savstarpējās attiecības, kurām ir ekonomisks raksturs⁴⁸¹. Šo attiecību pamatā ir brīva konkurence, bet tās mērķis - noturēt attiecības tādā apmērā, lai tās nepārsniedz objektīvi radušos un pastāvošos attiecību ietvarus, tādējādi nodrošinot tiesisko attiecību pilnīgu un saskaņotu darbību⁴⁸². Šīs darbības rada ekonomisko stabilitāti un proporcionalitāti, turpretim līgumsods šo līdzsvaru izjauc, kā rezultātā notiek ekonomisko attiecību deformācija. Anglosakšu tiesību zinātnē uzskata, ka līgumsoda piedziņa nostāda cietušo labākā situācijā nekā tas būtu nokļuvis, ja tiesību pārkāpējs līgumu būtu izpildījis, un līdz ar to šāda situācija neatbilst līgumtiesību atbildības funkciju pamatteorijai – nostādīt cietušo iepriekšējā mantiskā stāvoklī.

Kā skaidro poļu tiesību zinātnieks V.Varkalo, sistēmu atšķirību pamatā ir dažāda pieeja līgumtiesību principiem un to funkcijām, t.i., normatīvais regulējums anglosakšu tiesību sistēmā tika balstīts uz cietušā tiesību aizsardzības līdzekļu definēšanu, nosakot tos nevis pēc tiesību pārkāpēja atbildības, bet gan pēc cietušajam radušām tiesībām⁴⁸³. Savukārt šāda pieeja, kā norāda tiesību zinātnieks Farnsvorss, ir izstrādāta, balstoties uz pieeju, ka „ir jā rūpējas nevis par to, kā tiesību pārkāpēju piespiest izpildīt saistību, bet gan par to, kā radīt atbilstošus apstākļus personai, kas stājusies tiesiskās attiecības ar personu, kas uzņēmusies uz sevi atbildību”⁴⁸⁴. Bez tam cietušais nevar atrasties labākā stāvoklī pēc civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pielietošanas, nekā tas atrastos, ja līgums tiks izpildīts pilnībā⁴⁸⁵, tādēļ līgumsoda izmantošana civiltiesībās ir nepieļaujama.

⁴⁸⁰ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 145.lpp.

⁴⁸¹ Комаров А.С.. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.34.

⁴⁸² Ibid.

⁴⁸³ Ibid, с.36.

⁴⁸⁴ Farnsworth E.A. Leagl remedies. Third ed. Aspen Publishers, Inc., 1999, p.1147.

⁴⁸⁵ Комаров А.С.. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.37.

Taču tā kā anglosakšu tiesību zinātnieki atzīst, ka ekonomiskajā sfērā līgumtiesību principi nav perfekti⁴⁸⁶, pusēm ir tiesības līgumā paredzēt iepriekš novērtētu zaudējumu apmēru. Lai arī iepriekš novērtēto zaudējumu institūts ir līdzīgs līgumsoda institūtam, tomēr tas nav identisks, un to līdzība ir attāla. Kā pamatojums šādam uzskatam jāmin apstākļi, ka iepriekš novērtēto zaudējumu piedzīšanas gadījumā cietušais neatbrīvojas no zaudējumu esamības pierādīšanas pienākuma, turpretim līgumsoda gadījumā pienākums maksāt sodu iestājas neatkarīgi no tā, vai zaudējumi ir radīti vai nē (izņemot gadījumā, kad zaudējumi pārsniedz līgumsoda apmēru (CL 1722.pants)).

Praktiski abas tiesību sistēmas viena otrai soli pa solim tuvinās. Eiropas Padomes Ministru komiteja, kurā Apvienotā Karaliste pārstāvēja anglosakšu tiesību sistēmu, mēģināja unificēt līgumsoda klauzulas⁴⁸⁷. Par unifikācijas mēģinājumu liecina arī UNIDROIT un ELTP saskaņošana jautājumā par līgumsoda piemērošanu līgumtiesiskajās attiecībās.

ELTP 5:509.pants regulē pušu savstarpēji noteikto soda naudas regulējumu. Saskaņā ar minēto pantu, *ja līgums paredz, ka pusei, kas neizpilda līgumu, ir pienākums maksāt noteiktu naudas summu cietušajam par līguma neizpildi, cietušais drīkst saņemt summu, kas nav saistīta ar faktisko zaudējumu apmēru. Tomēr, neskatoties uz šādu vienošanos, noteiktā summa var tikt reducēta atbilstoši saprātīgam apmēram, ja tā ir pārlietu liela salīdzinājumā ar kaitējumu, kas ir radies līguma neizpildes un citu apstākļu dēļ.*

Minētais pants, atšķirībā no anglosakšu tiesību sistēmas, atļauj pielietot nokavējuma naudas klauzulu līguma neizpildes rezultātā⁴⁸⁸. Saskaņā ar minēto pantu tiesa var samazināt paredzēto nokavējuma naudu, ja tā ir netaisnīga, neskatoties uz to, ka līguma slēgšanas laikā noteiktā summa šķita saprātīga⁴⁸⁹. Svarīgi atzīmēt, ka tiesa var samazināt maksājamo summu tikai gadījumā, ja tā pārsniedz radītā kaitējuma apmēru (izņemot ieskaita līgumsoda gadījumā). Tātad, ja cietušais saskaņā ar līgumu būs

⁴⁸⁶ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 146.lpp. Sal. A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 133. - 135.lpp.

⁴⁸⁷ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 146.lpp.

⁴⁸⁸ Šāda pati iespēja ir noteikta arī UNIDROIT 7.4.13.pantā.

⁴⁸⁹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.454.

cietis 10 000 LVL zaudējumus, kā arī viņam būs tiesības prasīt 10 000 LVL līgumsodu, tiesa nevarēs samazināt šo līgumsodu pat tad, ja tas, vadoties no lietas apstākļiem, ir acīmredzami netaisnīgs (izņēmums ir noteikts ELTP 8:109.pantā, kas paredz, ka civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas ir pretrunā ar labu ticību, var tikt ierobežoti vai izslēgti)⁴⁹⁰. Pie tam svarīgi atzīmēt, ka nosakot līgumsoda samazinājuma apmēru, tiesai jāņem vērā atlīdzināmie zaudējumi. Tātad, nosakot līgumsoda apmēra samazinājuma robežas, jāņem vērā arī ELTP 9:503.pants, kas nosaka zaudējumu paredzamības principu, kā arī ELTP 9:505.pants, kas nosaka cietušā pienākumu veikt zaudējumu samazināšanas pasākumus.

Lai arī ELTP 9:509.pants neparedz alternatīvo izpildījumu, t.i., tiesības samaksāt līgumsodu un atkāpties no līguma saistībām, tomēr šādas tiesības ir paredzētas ELTP 7:105.pantā, kas regulē alternatīvā izpildījuma jautājumu. Šāda iespēja ir paredzēta arī CL 1718.pantā.

Atšķirībā no daudzām citām kontinentālās Eiropas valstīm⁴⁹¹, Latvijas civiltiesības tieši neparedz līgumsoda apmēra samazināšanu, lai gan tiesu praksē ir atrodamas civillietas, kurās līgumsoda samazināšana būtu taisnīga. Piemēram, 2002.gadā Vidzemes apgabaltiesa izskatīja civillietu SIA „Gaujas Koks” prasībā pret Gulbenes rajona Stradu pagasta padomi. Prasītājs bija piegādājis Stradu pagasta padomei siltumenerģiju 48216,66 Ls apmērā. Tā kā Stradu pagasta padome nenorēķinājās laikā, SIA „Gaujas Koks” prasīja piedzīt līgumsodu 49 592,77 Ls apmērā. Tā kā līgumsoda apmērs atbilda pielīgtajam, tiesa pilnībā apmierināja prasījumu. Atbildētājs tiesā lūdza samazināt līgumsoda apmēru sakarā ar to, ka SIA „Gaujas Koks” nebija radušies praktiski nekādi izdevumi sakarā siltumenerģijas piegādi (SIA „Gaujas Koks” siltumenerģiju ieguva no kokmateriālu kaltes sakarā ar SIA „Gaujas Koks” saimniecisko darbību, resp. siltumenerģija radās ražojot produkciju un tās izmaksas bija jau ietvertas SIA „Gaujas Koks” ražošanas izmaksās, kuras tika segtas no SIA „Gaujas Koks” klientiem). Tomēr neskatoties uz minēto apstākli, tiesa atbildētāja

⁴⁹⁰ Skat. komentāru ELTP 8:109. panta sakarā. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.385. - 390.

⁴⁹¹ Piem., Vācijas BGB 343.pārgrāfs, Francijas CK 1152.pants, Ītālijas CK 1384.pants, Nīderlandes CK 6.1.8.18 (1).pants, Šveices CK 163.pants, Austrijas CK 1336.pants. Skat. Guide to Penalty and Liquidated Damages Clauses. ICC Publishing S.A. Paris. 1990, p.13.

līgumu noraidīja, norādot, ka Latvijas CL neparedz līgumsoda samazināšanas iespēju⁴⁹².

Otra lieta, kas nesen tika izskatīta vienā no Latvijas šķīrējtiesām, bija vēl drastiskāka pret atbildētāju. Prasītājs bija ieguldījis 100 000,00 LVL nekustamajā īpašumā, savukārt atbildētājs apņēmās nodot šo nekustamo īpašumu prasītāja lietošanā, pamatojoties uz nomas līgumu un ierakstīt minēto līgumu Zemesgrāmatā. Līgumā tika noteikts, ka gadījumā, ja atbildētājs neizpilda savas saistības, viņš maksā līgumsodu 500% apmērā no ieguldījumu vērtības. Šajā strīdā atbildētājs nebija ierakstījis nomas līgumu zemesgrāmatā, un, pamatojoties uz šo līguma pārkāpumu, prasītājs vērsās šķīrējtiesā par līgumsoda 500 000.00 LVL piedziņu. Neskatoties uz netaisnīgo atbildības apmēru samērā ar izdarīto līguma pārkāpumu, šķīrējtiesa piedzina par labu prasītājam visu līgumsodu. Ar šeit tiesa nebija pārkāpusi Latvijas normatīvo aktu regulējumu⁴⁹³.

Lai arī pārsvarā Latvijas tiesas ieņem pozīciju, ka pielīgtais līgumsods nav samazināms, tomēr šāds apgalvojums nav absolūts.

Analizējot citu valstu tiesu prakses pieredzi, jāsecina, ka atsevišķās valstīs, kurās arī nav paredzēta iespēja samazināt līgumsoda apmēru, tiesas tos samazina. Piemēram, Beļģijas Augstākā tiesa⁴⁹⁴ nosprieda, ka pārlieku netaisnīgs līgumsods ir pretrunā ar sabiedrisko kārtību, kā rezultātā pārlieku lielu un netaisnīgu līgumsoda apmēru nevar piedzīt⁴⁹⁵. Līdzīgu atziņu varētu piemērot arī Latvijas tiesas, izmantojot CL 1415.pantā noteikto regulējumu, ka *neatļauta un nepieklājīga darbība, kuras mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kura vērsta uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā*. Lai arī šis pants nosaka, ka šādā gadījumā viss darījums nav spēkā, tomēr, vadoties no CL 1470.panta, jāatzīst, ka vienošanās par līgumsoda piemērošanu nav darījuma būtiskā sastāvdaļa, līdz ar to darījums savu spēku nezaudē, ja tajā ir ietverts pārāk liels līgumsods. Tomēr pat šādi piemērojot minēto pantu, rodas situācija, ka visa

⁴⁹² Skat. arī: Kārklīšs J. Perspectives of Contract Law Modernisation in Latvia within Context of European Contract Law. Humanities and Social sciences. Latvia. 3 (40). University of Latvia. 2003. p.80.-81.

⁴⁹³ Kārklīšs J. Perspectives of Contract Law Modernisation in Latvia within Context of European Contract Law. Humanities and Social sciences. Latvia. 3 (40). University of Latvia. 2003. p.80.-81.

⁴⁹⁴ 1972.gada 24.novembra lieta R.C.J.B. 1973 302.

⁴⁹⁵ Līdzīgs uzskats ir pausts arī Skandināvijas tiesību teorijā. Skat. Guide to Penalty and Liquidated Damages Clauses. ICC Publishing S.A. Paris. 1990, p.39.

līgumsoda klauzula nav spēkā⁴⁹⁶, jo minētais CL pants neparedz iespēju tiesnesim „pārveidot” līguma noteikumu tā, lai tas nebūtu pretrunā ar reliģiju, likumiem vai labiem tikumiem.

Tomēr netaisnīga līgumsoda samazināšana saskanētu ar CL 1.panta regulējumu, kas paredz, ka tiesības jāizmanto labā ticībā. Tā kā labā ticība kalpo taisnīguma nodrošināšanai, tad, pastāvot pārlieku lielam un netaisnīgam līgumsodam, taisnīgums tiek upurēts par labu līgumu slēgšanas brīvības principam, kas tomēr nav pareizi, jo tiesību mērķis „ir aizstāvēt personas intereses tās līdztiesīgajās attiecībās ar citām personām”⁴⁹⁷, tādējādi nodrošinot taisnīguma esamību jebkurā sabiedrības (indivīdu) daļā⁴⁹⁸.

Vērtējot Latvijas tiesu praksi, jāsecina, ka pēdējā laikā Latvijas tiesas ieņem pozīciju, saskaņā ar kuru netaisnīgs līgumsods tomēr ir nepieļaujams un ir samazināms.

Tā, piemēram, LR Augstākās tiesas Senāts, 2005.gada 26.janvārī, izskatīja civillietu Nr.SKC-48⁴⁹⁹, saskaņā ar kuru kreditors SIA „Ave Lat” 1998.gadā bija aizdevis Nīcas pagasta padomei 8000,00 LVL, paredzot, ka aizdevuma neatdošanas gadījumā aizdevuma ņēmējs maksā līgumsodu 0,5% apmērā dienā no neatdotās summas. 2002.gadā SIA „Ave Lat” cedēja parādu SIA „Rīgas komerciālo strīdu šķīrējtiesa”, kura vērsās ar prasību tiesā, lūdzot piedzīt pamatparādu 8000,00 LVL un līgumsodu 85680,00 LVL, pamatodama prasību ar CL 1720. un 1587.pantiem. Pirmās un otrās instances tiesas piedzina pamatparādu un tikai daļēju līgumsodu 7880,00 LVL apmērā. LR Augstākās tiesas Senāts, izsakot minēto civillietu, norādījis sekojošo:

Senāts uzsakta, ka atsauce uz norādītajām materiālo tiesību normām nedod pamatu atcelt tiesas spriedumu noraidītajā daļā, jo pie parāda summas Ls 8.000,- piedzītais līgumsods Ls 7.880,- atbilst samērīguma principam un līgumsoda tiesību ierobežošana Ls 77.800,- apmērā ir attaisnojama, kas atbilst arī Civillikuma 1657.pantam par tiesas tiesībām atsvabināt parādnieku no viņam neizdevīgām nokavējuma sekām.

Pie tam jāņem vērā arī sekojošais – Latvijas Republikas likumdevējs 1995.gada 2.februārī pieņēma likumu „Par Eiropas Padomes statūtiem.” Šā

⁴⁹⁶ Atsevišķos gadījumos Vācijas tiesas var atzīt līgumsoda klauzulu par spēkā neesošu. Skat. Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. A comparative Account. Clarendon Press Oxford. New York.1989, p.227.

⁴⁹⁷ Briede J. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. Rakstu krājums. Prof. E.Meļķiša redakcijā. A/S “Poligrāfists”, Tiesu namu aģentūra, 1999, 45.lpp.

⁴⁹⁸ Zimmerman R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. First edition. Juta & Co Ltd. Cape Town, Wtton, Johannesburg. 1990, S.106.-107.

⁴⁹⁹ Internets: www.lursfot.lv. LATLEX tiesu nolēmumu datu bāze.

likuma 1.pants nosaka, ka ar likumu tiek pieņemti un apstiprināti 1949.gada 5.maija Eiropas Padomes statūti (turpmāk tekstā Statūti). Savukārt norādītie Statūti paredz, ka Eiropas Padomes mērķis ir panākt lielāku vienotību starp tās locekļiem to ideālu un principu nodrošināšanai un īstenošanai, kas veicina šo valstu ekonomisko un sociālo progresu, un šis mērķis tiek īstenots ar Padomes institūciju palīdzību. Ministru komiteja apspriež darbības, kuras nepieciešamas Eiropas Padomes izvirzītā mērķa sasniegšanai, un attiecīgos gadījumos Komitejas lēmumi var būt izteikti kā rekomendācijas dalībvalstu valdībām (Statūtu 1., 15.paragrāfs).

Atbilstoši Statūtiem Eiropas Padomes Ministru komiteja 1978.gada 20.janvārī pieņēma rezolūciju „Par soda klauzulu civiltiesībās.”, rekomendējot ievērot rezolūcijas pielikumā norādītos principus: Soda klauzula ir jebkurš līguma punkts, kas paredz par pamatsaistības neizpildi pienākumu apsoltājam (parādniekam) maksāt naudas summu kā soda naudu vai kompensāciju. Noteikto summu tiesa var samazināt, ja tā ir acīm redzami pārāk liela.

Lai gan uz rekomendācijām nevar attiecināt tiešās iedarbības principu, un tās nav juridiski saistošas, tomēr Eiropas Kopienu tiesa nolēmusi, ka nacionālajām tiesām jāņem vērā kopienas institūciju rekomendācijas, tām ir pienākums iztulkot nacionālo tiesību normas atbilstoši rekomendācijām (lieta C-333/88 Grimaldi v.Fonds des Maladies Professionelles, 1989.), kas nozīmē to, ka uz rekomendāciju attiecināms netiešās iedarbības princips.

Līdz ar to apelācijas instances tiesas spriedums atbilst ne tikai samērīguma principam, bet arī rekomendācijai „Par soda klauzulu civiltiesībās” ar tās horizontālo iedarbību, izskatot strīdu nacionālajā tiesā starp personām, kā arī Civillikuma 1657.pantam.

Civillietu tiesu palāta spriedumā norādījusi, ka kreditors ilgā laika posmā, neceļot prasību pret atbildētāju, iegūst iespēju iedzīvoties uz parādnieka rēķina, kas nav uzskatāma par godprātīgu rīcību, ko apstrīd kasators lietā, atsaucoties uz Civillikuma 1.pantu, kas nosaka: „Tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības.”, kā arī uz Civillikuma 1587.pantu par to, ka tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējiem pienākumu izpildīt apsoltīto, un ne darījuma sevišķais smagums, ne arī vēlāk radušās izpildīšanas grūtības nedod vienai pusei tiesības atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus.

Senāts uzskata, ka kasatora arguments ar atsauci uz Civillikuma 1. un 1587.pantu nedod pamatu atcelt spriedumu lietā.

Civillikuma 1.pantā norādītais labas ticības princips nozīmē, ka katram civiltiesiskās saistības dalībniekam savas subjektīvās tiesības jāīsteno un

subjektīvie pienākumi jāpilda, ņemot vērā pretējās puses intereses. Saskaņā ar labas ticības principu personai var tikt liegta subjektīvo tiesību izlietošana, ja izrādās, ka otras puses pretējās intereses saskaņā ar konkrētiem lietas apstākļiem ir atzīstamas par svarīgākām.

Pie piedzītās parāda Ls 8000,- un līgumsoda Ls 7.880,- summas, prasības noraidīšana par līgumsoda Ls 77.800,- piedziņu atbilst Civillikuma 1.pantā noteiktajam labas ticības principam.

Kā redzams no minētā tiesu prakses piemēra, LR AT Sentāts uzskata, ka līgumsoda ierobežošanas tiesības ir ietvertas CL 1.pantā⁵⁰⁰. Līdzīgs uzskats, kā arī atsauce uz Eiropas Padomes rezolūciju „Par soda klauzulu civiltiesībās” un tās netiešās iedarbības principa piemērošanu Senāts norādījis arī iepriekš, izskatot 2004.gada 22.septembrī SIA „Latagra” prasību pret z/s „Vismaņi” par līgumsoda piedziņu (lieta Nr. SKC-441, 2004.gads⁵⁰¹). Tajā lietā Senāts norādījis, ka lietā konstatētie apstākļi ir jāsaista ar Civillikuma tiesību normām par parādnieka nokavējumu un Eiropas Padomes Ministru komitejas 1978.gada 20.janvāra rezolūciju „Par soda klauzulu civiltiesībās” un horizontālo iedarbību, kad, izskatot strīdu nacionālajā tiesā starp personām, piemērojamas Eiropas Kopienas tiesību normas. /./ „Noteikto summu tiesa var samazināt, ja tā ir acīmredzami pārāk liela. Samazinājums var tikt izdarīts īpaši tajos gadījumos, ja pamatsaistība tikusi izpildīta daļēji. Tomēr summa nedrīkst tikt samazināta līdz līmenim, kas būtu mazāks par zaudējumu atlīdzību, kas pienākas par saistību neizpildi (pielikuma 1., 4., 7.punkts).”

Lai arī Latvijas tiesu prakse atsevišķās lietās ir samazinājusi prasīto līgumsoda apmēru, tomēr šāda līgumsoda samazināšana nav balstīta uz tiešās iedarbības tiesību normām, bet gan uz no tiesību normām atvasinātiem principiem, kuri lielā mērā vairāk atbilst tiesību jaunrades, nevis tālākveidošanas procesam. Lai minētie AT Senāta spriedumi būtu pietiekami pamatoti, Senātam sprieduma argumentācijas daļā bija jānorāda, kāpēc labas ticības princips, kas nostiprināts LR Civillikuma 1.pantā, satur aizliegumu prasīt netaisnīgu līgumsodu gadījumā, ja „izrādās, ka subjektīvo tiesību izlietošanā otras puses pretējās intereses saskaņā ar konkrētiem lietas apstākļiem ir atzīstamas par svarīgākām”⁵⁰².

⁵⁰⁰ Arī Vācijas tiesas bieži atsaucas uz vispārējo labas ticības principu, turpretī Francijas tiesās šo pricipu piemēro reti. Skat. Barry N. The French Law of Contract. Second Edition. Clarendon Press Oxford. New York, 1992, p.153.

⁵⁰¹ Internets: www.lursfot.lv. LATLEX tiesu nolēmumu datu bāze.

⁵⁰² LR AT Senāta lieta Nr.48, 2005.gada 26.janvāris. Internets: www.lursfot.lv. LATLEX tiesu nolēmumu datu bāze.

Kā norādīts iepriekš, prakse, ka tiesas var samazināt līgumsoda apmēru, ir plaši izplatīta kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā. Vācijā tiesas ir tiesīgas samazināt līgumsoda apmēru, ja iestājas sekojoši apstākļi:

- 1) līgumsoda apmērs ir pārlietu liels un netaisnīgs;
- 2) debitors ir lūdz tiesai samazināt līgumsoda apmēru;
- 3) līgumsoda samaksa vēl nav veikta⁵⁰³.

Itālijā⁵⁰⁴, savukārt, jākonstatē divas pazīmes:

- 1) debitors ir izpildījis kaut daļu no savām saistībām;
- 2) līgumsoda apmērs ir pārlietu liels un netaisnīgs.

Turpretim Šveicē⁵⁰⁵ jākonstatē tikai viena no divām pazīmēm, lai tiesa varētu samazināt līgumsoda apmēru:

- 1) līgumsoda noteikums ir pretrunā ar morāli, vai
- 2) līgumsoda apmērs ir pārlietu liels un netaisnīgs.

Izņēmums līgumsoda samazināšanai ir noteikts Vācijā, kur Vācijas Komerclikuma 348. un 351.pagrāfi nosaka, ka līgumsoda samazināšana nevar tika veikta līgumos, kas slēgti starp komersantiem (izņēmums ir t.s. sīktirgotāji, kurus likums aizsargā). Jāatzīst tomēr, ka šāds regulējums nebūtu pieņemams Latvijā, jo līgumsoda samazināšanas uzdevums ir novērst netaisnīgu un līdz ar to sabiedriskai iekārtai (morālei) pretēju līguma noteikumu piemērošanu. Ņemot vērā, ka arī komersantu darījumos atsevišķos gadījumos pastāv vairāk neaizsargātā līgumslēdzēju puse, tiesu ierobežošana līgumsoda samazināšanai komercdarījumos nebūtu attaisnojama.

Ņemot vērā iepriekš minēto un to, ka pašreiz nav neviena normatīva akta, kas tieši paredzētu tiesai tiesības samazināt līgumsoda apmēru, CL būtu nepieciešams ietvert līdzīgu regulējumu kā ELTP, nosakot, ka tiesai ir tiesības samazināt līgumsoda apmēru, ja tas ir pārlietu liels un netaisnīgs⁵⁰⁶. Kā atskaites punktu varētu izmantot to pašu, ko ELTP – līgumsodu nevar piemērot mazāku par cietušam nodarīto zaudējumu apmēru (skat. CL 1717.pantu). Šāds regulējums saskanētu arī ar CL kopējo sistēmu par nokavējuma procentu pieaugumu, kurā procentu pieaugums arī ir pieļaujams līdz zaudējumu (pamatparāda) apmēram (CL 1763.pants). Tā kā 1763.pants nosaka, ka

⁵⁰³ Guide to Penalty and Liquidated Damages Clauses. ICC Publishing S.A. Paris. 1990, p.33.

⁵⁰⁴ Ibid, p.36.

⁵⁰⁵ Ibid, p.43.

⁵⁰⁶ Piemēram, Francijā līdz 1975.gadam Francijas CK nebija paredzētas tiesām tiesības samazināt līgumsodu, tomēr minētajā gadā tika izdarītas izmaiņas 1152.pantā, piešķirot tiesām netaisnīga līgumsoda samazināšanas funkcijas. Skat. Guide to Penalty and Liquidated Damages Clauses. ICC Publishing S.A. Paris. 1990, p.31.

procentu pieaugums apstājas, sasniedzot kapitāla lielumu, tad no šā panta ir secināms, ka CL nokavējuma naudas pieaugšanu divkārtšā apmērā atzīst par atbilstošu labiem tikumiem un labai ticībai. Tādējādi CL 1717.pantā varētu paredzēt, ka tiesai ir tiesības samazināt līgumsoda apmēru, ja tas ir pārlietu liels un netaisnīgs.

5.2. Citi pielietojamie civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi

5.2.1. Saistību piespiedu izpilde

Rietumeiropas tiesību teorijā⁵⁰⁷ pastāv uzskats, ka saistību piespiedu izpilde ir civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis līguma attiecību īstenošanai, bet nav vērsts pret debitoru personīgi (izņemot tiesiskās attiecībās, kurām ir personisks raksturs). Princips, ka cietušais var prasīt gan zaudējumu atlīdzību, gan saistību piespiedu izpildi, ir noteikts gan anglosakšu, gan kontinentālās Eiropas tiesību zemēs. Atšķirība starp šīm sistēmām ir tā, ka anglosakšu tiesību zemēs dominē zaudējumu atlīdzināšanas funkcija, savukārt kontinentālās Eiropas tiesību zemēs – saistību piespiedu izpilde (*enforced performance, Naturahlherstellung*)⁵⁰⁸.

Rietumeiropas tiesību teorijā un praksē⁵⁰⁹ pastāv uzskats, ka saistību piespiedu izpilde ir pieļaujama tikai gadījumos, ja līgums ir ticis noslēgts par individuāli noteiktu lietu, savukārt, ja lieta tāda nav, tad līdzējam otra līdzēja nenodotā lieta ir jāiegādājas citur (*market overt*)⁵¹⁰, un viņš patur tiesības prasīt cenas starpību kā radušos zaudējumu apmēru.

ETLP 9:102.pants nosaka, ka cietušais ir tiesīgs prasīt no tiesību aizskārēja saistību piespiedu izpildi, savukārt panta otrā daļa nosaka gadījumus, kad saistību piespiedu izpilde nav iespējama:

- a) izpilde būtu prettiesīga vai neiespējama,
- b) izpilde izraisītu tiesību pārkāpējam nesapratīgas pūles un izdevumus,

⁵⁰⁷ Dobbs D.B. Law of remedies. Damages – equity – restitution. Second edition. Hornbook series. West publishing Co. St.Paul. Minnesot, 1993, p.451; W.T. Major, Ch.Taylor. Law of contract. Ninth edition. M&E Pitman publishing, London, 1996, p.268 – 269.; A.Burrows. Remedies for torts and breach of contract. Second edition. Butterworths, Loondon, Dublin, Edinburg, 1994, p.337. – 344; Prime T. Contract & Tort. Butterworths. London. 1993, p.84.-88.

⁵⁰⁸ Dannenman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.620.

⁵⁰⁹ L.S.Sealy, R.J.A.Hooley. Text and Materials in Commercial law. Butterworths, London, Dublin and Edinburg, 1994, p.433.

⁵¹⁰ Keenan D, S.Riches, Business law. 4th edition, Pitman Publishing, Great Britain, 1995, p.284.

- c) izpilde ir saistīta ar personīgu izpildījumu vai personiskām attiecībām,
- d) cietusī puse var bez liekām pūlēm saņemt izpildījumu no cita avota.

Pie tam, panta turpmākajā daļā ir norādīts, ka cietušais zaudē tiesības uz civiltiesisko aizsardzības līdzekli – saistību piespiedu izpildi, ja viņš to neizmanto saprātīgā laika periodā pēc tam, kad viņš uzzinājis vai tam vajadzēja uzzināt, ka saistību izpilde nenotiks.

Saskaņā ar ETLP saistību piespiedu izpilde ir iespējama visos gadījumos, kad otra puse nepilda līguma saistības, izņemot, ja tiesību pārkāpēja saistību saturs ir naudas maksājums (skat. ELTP 9:101.pantu).

Anglosakšu tiesību sistēma saistību piespiedu izpildi uztver kā izņēmuma civiltiesisko aizsardzības līdzekli⁵¹¹, ko piemēro ļoti reti. Anglosakšu tiesību zinātnieki uzskata, ka piespiedu izpilde nevar tikt piemērota, jo izpildot saistības piespiedu kārtā, tās tiks izpildītas citā laikā un veidā nekā tas bija sākotnēji pielīgts⁵¹², un līdz ar to ar šo civiltiesisko aizsardzības līdzekli nevar panākt sākotnējā līguma izpildi, kā to puses bija paredzējušas. Savukārt kontinentālās Eiropas tiesību sistēma to uztver kā vienu no galvenajiem civiltiesiskajiem aizsardzības līdzekļiem⁵¹³. Lai arī pastāv šādas atšķirības, ELTP ir radījuši kompromisu starp abām tiesību sistēmām, nosakot, ka saistību piespiedu izpilde ir vispārējs civiltiesiskas aizsardzības līdzeklis, kas ir ierobežots ar atsevišķiem izņēmumiem.

Kā norāda ELTP izstrādātāji⁵¹⁴, par labu pozīcijai, ka saistību piespiedu izpilde ir pieļaujama līgumtiesiskajās attiecībās, norāda sekojoši apstākļi:

- 1) cietušais var saņemt to, uz ko viņš cerēja, noslēdzot līgumu,
- 2) nav nepieciešams sarežģītais zaudējumu pierādīšanas process,
- 3) tiek uzsvērts līguma saistošais raksturs.

Līdzīgi kā lielākajā daļā kontinentālās Eiropas valstu⁵¹⁵, arī Latvijas tiesības ieņem pozīciju, ka galvenais civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis cietušajam ir saistību piespiedu izpilde.

⁵¹¹ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.620.

⁵¹² McKendrick E. Contract Law. Text, Cases and Materials. Oxford University. New York, 2003, p.1110.

⁵¹³ Torgāns K., Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002, 139.lpp.

⁵¹⁴ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.395.

CL 1425.pants nosaka, ka *katra saistība jāizpilda pilnā apmērā, un nevienu nevar piespiest apmierināties tikai ar kādas saistības daļas izpildījumu /../*, savukārt CL 1590.pants nosaka, ka *katrai pusei ir pret otru prasības tiesība par līguma izpildīšanu, un šī tiesība pāriet arī uz viņu mantiniekiem, izņemot tos gadījumus, kad saistība pēc līguma aprobežota ar līdzēja personu vai kad līguma priekšmets ir tāda darbība, kurā ir nozīme paša saistītā sevišķām personiskām spējām un attiecībām*. Tādējādi CL, līdzīgi kā ELTP, paredz tiesības pielietot saistību piespiedu izpildi, vienlaicīgi nosakot izņēmumus, kad saistību piespiedu izpilde nav piemērojama:

- a) ja izpilde ir personiska,
- b) ja izpilde ir saistīta ar personas sevišķām spējām vai attiecībām.

Tomēr, kā redzams no uzskaitījuma, CL sniedz daudz mazāk saistību piespiedu izpildes ierobežojumu, nekā ELTP. CL 1590.pants neparedz ierobežojumu, ka saistību piespiedu izpilde nav iespējama, ja tā radītu neadekvātas pūles vai izdevumus cietušajai pusei. Šāda pozīcija ir saistīta ar CL 1587.pantā ietverto principu *pacta sunt servanda*, kas nosaka, ka līgumi ir jāpilda pat, ja saistības izpildīšanas īpašās grūtības ir radušās vēlāk. Tāpat CL nenosaka, ka saistību piespiedu izpilde nav iespējama, ja cietušais līguma izpildījumu var saņemt no cita avota. Tādējādi CL izpaužas līguma saistošais raksturs, kas ietverts CL 1588.pantā, kas nosaka, ka *viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras piekrišanas pat arī tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka viņa to neizpilda*.

Lai arī CL 1590.pantā nav ietverts atsevišķs ierobežojums, ka saistību piespiedu izpilde nav iespējama, ja izpilde būtu prettiesiska vai neiespējama, kā tas ir noteikts ELTP, tomēr arī CL paredz šādu pašu ierobežojumu. To, ka saistību piespiedu izpilde nav izmantojama neiespējamības gadījumā, paredz CL 1543.pants, kas saskan ar vispārējo nepārvarama šķēršļa teoriju. Tomēr šeit ir svarīgi atzīmēt, ka neiespējamībai ir jābūt objektīvai, t.i., ne tikai apsolītājam, bet vispārīgi. Savukārt ELTP noteiktais, ka saistību piespiedu izpilde nav iespējama, ja izpilde būtu prettiesiska, ir ietverts CL 1415.pantā.

Jāatzīst, ka pašreizējais CL saistību piespiedu izpildes regulējums pilnībā atbilst CL ietvertajai romiešu tiesību sistēmai, līdz ar to jebkādas izmaiņas saistību piespiedu izpildes regulējumā ir iespējams veikt tikai tad, ja tiek mainīta arī CL pieeja

⁵¹⁵ Skat. Francijas CK 1142.p., Austrijas ABGB 918.p., Itālijas CK 1453.p., Nīderlandes CK 3:296.p., Dānijas Preču pirkuma likuma 21.p., Somijas un Zviedrijas Preču pirkuma likuma 23.p., Portugāles CK 817.p., Spānijas 1096.p. u.c.

civiltiesisko aizsardzības līdzekļu noteikšanā. Tādējādi, mainot CL civiltiesisko aizsardzības līdzekļu sistēmu, būtu jānosaka līdzīgs saistību piespiedu izpildes regulējums, kā ELTP (paredzot četrus izņēmumus), kas atspoguļo kompromisu starp divām atšķirīgām Eiropas tiesību sistēmām.

Jāatzīmē, ka gan CL, gan ELTP neaizliedz papildus saistību piespiedu izpildei piemērot citus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus, piemēram, zaudējumu atlīdzību.

5.2.2. Izpildījuma aizturējuma tiesības

Kā atsevišķs civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ELTP 9:201.pantā ir noteiktas tiesības aizturēt izpildījumu. Saskaņā ar minēto pantu cietušais savu saistību izpildi vienlaicīgi vai pēc otras personas nepienācīga izpildījuma ir tiesīgs aizturēt, kamēr otra persona nav veikusi savu izpildījumu. Savukārt panta otrā daļa nosaka, ka cietuši puse var aizturēt savu izpildījumu tik ilgi, kamēr pastāv situācija, ka otra puse neveic izpildījumu, kuram iestājies termiņš⁵¹⁶. Kā priekšnoteikums šā civiltiesiskā aizsardzības līdzekļa piemērošanā ir tas, ka neizpildei ir jābūt svarīgai – tādai, kura ir līgumtiesisko attiecību pamatā.

Jāatzīmē, ka ELTP 9:201.pants nav piemērojams gadījumā, ja cietušais pats ir izraisījis saistību neizpildi (skat.8:101 (3).pants).

Analizējot Eiropas valstu tiesības, jāsecina, ka lielākajā daļā valstu normatīvajos aktos⁵¹⁷ ir paredzētas izpildījuma aizturējuma tiesības⁵¹⁸. Aizturējuma tiesības ir noteiktas Vācijas BGB 320.p., Krievijas Federācijas CK 328.p., Grieķijas CK 374.p., Itālijas CK 1460 (1).p., Nīderlandes CK 2:262.p., Austrijas ABGB 1052.p. Savukārt aizturējuma tiesības institūts, ar atsevišķiem izņēmumiem, nav noteikts Francijā, Beļģijā, Luksemburgā, Spānijā.

Anglosakšu tiesību sistēmā aizturējuma tiesība iestājas gadījumā, ja cietušajam ir tiesības izbeigt līgumu. Saskaņā ar teoriju⁵¹⁹, šādas tiesības iestājas, ja:

⁵¹⁶ Jāatzīmē, ka izpildījuma aizturējuma tiesības ir izmantojamas tikai divpusējos līgumos.

⁵¹⁷ Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.406; Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997, с.765.

⁵¹⁸ H.G.Beale, W.D.Bishop, M.P.Furmston. Contract. Cases and Materials. Butterworths&Co Publishers Ltd., 1994, p.410.

⁵¹⁹ Beale H. Remedies for Breach of Contract, London, Maxwell, 1980, 2.nodaļa. Citēts pēc: Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.408.

- a) cietušā saistību nav iespējams izpildīt bez tiesību pārkāpēja veiktā izpildījuma,
- b) tiesa nosaka, ka tiesību pārkāpēja izpildījums ir līguma būtiskā sastāvdaļa,
- c) tiesību pārkāpēja neizpildījums izraisa situāciju, ka cietušais vairs nevar saņemt to, kā dēļ viņš stājās līgumiskajās attiecībās.

Pretēja situācija ir Latvijas tiesībās, kurās šāds tiesību institūts ir atrodams tikai atsevišķos, likumā speciāli noteiktos gadījumos.

Vispārējais CL regulējums ir ietverts 1588.pantā, kas nosaka, ka *viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras puses piekrišanas pat arī tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka viņa to neizpilda*. Pantā pārņemts romiešu tiesību princips, saskaņā ar kuru katras puses apsolījumi tiek uzskatīti par patstāvīgiem, no otras puses neatkarīgiem solījumiem⁵²⁰. Izņēmums no minētā panta ir paredzēts CL 1589.pantā, kas nosaka, ka *vienpusēja atkāpšanās no līguma ir pieļaujama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta*.

Likumā noteikta aizturējuma tiesība ir CL 1734.pantā, kas nosaka, ka *uz aizturējuma tiesības pamata tā persona, kuras rokās atrodas kāda lieta, var to neizdot tik ilgi, kamēr nav nolīdzināts kāds viņas pašas prasījums*. Tā kā aizturējuma tiesība Latvijas normatīvajos aktos ir izņēmuma tiesība, tad tā ir iespējama tikai likumā konkrēti norādītajos gadījumos. CL 1735., 1736. panti nosaka, ka aizturējuma tiesība pieder tikai zemes gabala iznomātājam vai ēku, telpu izīrētājam, līdz ar to šis civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis saskaņā ar CL ir ļoti šauri izmantojams.

Bez CL minētām aizturējuma tiesībām, šāds tiesību institūts ir noteikts arī LR Komerclikuma⁵²¹ (KCL) 56.pantā. Saskaņā ar minēto pantu *pēc komercaģenta līguma izbeigšanās komercaģents var aizturēt viņa rīcībā nodotos dokumentus vienīgi attiecībā uz viņam izmaksājamo provīziju (atlīdzību) vai ar savu komercdarbību saistīto izdevumu atlīdzību*.

Kā redzams no CL 1735. un KCL 56.pantiem, aizturējuma tiesības abu normatīvo aktu izpratnē attiecas tikai uz lietu aizturējumu, bet ne uz saistību izpildījuma aizturējumu. Tomēr pastāv atsevišķi gadījumi, kad CL pieļauj izpildījuma

⁵²⁰ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 271.lpp.; Skat. arī Sinaiskis V. Saistību tiesības. Latvijas civiltiesību apskats. Rīga, 1940, 118.lpp.

⁵²¹ LR Komerclikums. Pieņemts 13.04.2000, ar grozījumiem, kas spēkā no 2002.gada 15.marta. Internets: <http://data.pro.nais.lv>

aizturējumu. Saskaņā ar CL lietas nenodošana dod pircējam tiesības arī uz izpildījuma apturēšanu, kas nozīmē, ka, tikmēr, iekams pircējs nav saņēmis lietu, viņš ir tiesīgs apturēt jebkuru savu saistību izpildi, kamēr pārdevējs neizpilda savas saistības (CL 2036.p.⁵²²). Šādas tiesības pircējs var izmantot ne tikai gadījumā, ja lieta netiek nodota, bet arī tajos gadījumos, kad pārdevējs ir nodevis neīsto lietu vai nepietiekamā daudzumā. Savukārt, ja puses ir noteikušas, ka samaksa tiek veikta pirms lietas nodošanas, tad pircējam zūd tiesības uz izpildījuma apturēšanu, jo pircējs ir izpildījis visas ar līgumu uzņemtās saistības (izņēmums ir lietas pieņemšanas pienākums, taču šā izpildījuma aizturēšanu nav iespējams izmantot kā civiltiesisko aizsardzības līdzekli, lai nodrošinātu pārdevēja saistību izpildi).

Lai arī CL ir paredzēts šāds izņēmuma gadījums, tomēr jāatzīst, ka praksē ļoti bieži pastāv neskaitāmas situācijas, kad kreditors neizpilda savas saistības, kā rezultātā debitors ir apgrūtināts savu saistību izpildē. Piemēram, noslēdzot būvniecības līgumu un paredzot tajā, ka kreditors veic priekšapmaksu, debitors, saskaņā ar CL, nebūs tiesīgs neuzsākt būvniecību, pamatojoties uz to, ka kreditors nav izpildījis savu saistību. Protams, ka debitors nebūs vainojams nokavējumā, ja nokavējumu izraisīs kreditora darbība vai bezdarbība, kas ir ciešā saistībā ar debitora pretizpildījumu, piemēram, darba vietas nenodrošināšanu (skat. CL 1636.pants). Tomēr gadījumos, kad kreditors nenodrošina saistītu pretizpildījumu, runa nav par aizturējuma tiesībām CL izpratnē, bet gan par izpildījuma neiespējamību kreditora vainas dēļ, līdz ar to jāsecina, ka CL nepastāv izpildījuma aizturējuma tiesību regulējums, kā tas ir ELTP. Ņemot vērā civiltiesiskās apgrozības intereses, būtu nepieciešams atkāpties no romiešu tiesību principa (CL 1588.pants) un ietvert CL regulējumu, kas paredzētu cietušai pusei tiesības aizturēt savu izpildījumu, līdz tiek veikts otras puses izpildījums. Te gan jāmin, ka šādi grozījumi ir jāsaista ar nepieciešamību CL noteikt līguma pārkāpumu iedalījumu būtiskos un nebūtiskos⁵²³, līdzīgi kā tas ir ELTP, tādējādi izvairoties no situācijas, kad cietusī puse savu saistību izpildījumu aizturētu pie jebkura niecīga līguma pārkāpuma.

⁵²² Latvijas CL šādu tiesību paredz tikai gadījumā, ja pārdotai lietai draud attiesājums, turpretim Anglijas tiesības šādu tiesību nosaka pircējam visos gadījumos, kad pārdevējs nepilda kādu no savām saistībām. Taču 2036.pants nav imperatīva norma, un puses var vienoties līgumā, ka aizturēt pirkuma maksu pircējs var visos gadījumos, kad pārdevējs pārkāpj līguma noteikumus.

⁵²³ Par šo jautājumu sīkāk skatīt darba 5.2.3.sadaļā „Līguma pātraukšana”.

Līdzīgi kā anglosakšu tiesību sistēmā, arī ELTP paredz iespēju līguma pārkāpuma gadījumā cietušai pusei izvēlēties vienu no civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem – saistību piespiedi izpildi vai līguma pārtraukšanu.

5.2.3. Līguma pārtraukšana

Saskaņā ar ELTP 9:301.pantu cietusī puse ir tiesīga pārtraukt līgumu, ja otras puses neizpildījums ir būtisks (izņēmums no šī noteikuma ir ELTP 8:106.pantā; skat. zemāk). Saskaņā ar ELTP 8:103.pantu neizpilde ir būtiska (fundamentāla), ja:

- a) neveiktais izpildījums ir ciešā saistībā ar līguma mērķi,
- b) neizpildes rezultātā cietusī puse nevar saņemt to, ko tā bija plānojusi saņemt, slēdzot līgumu, izņemot gadījumu, ja otra puse neparedzēja un nevarēja paredzēt šādas sekas,
- c) neizpilde ir veikta ar nodomu un dod cietušai pusei iemeslu uzskatīt, ka izpildījums netiks veikts.

Savukārt gadījumā, ja līgums ir izpildāms pa daļām, tad cietušajam ir tiesības izbeigt līgumu, ja neizpildītā līguma daļa ir būtiska nevis attiecībā uz atsevišķo izpildījumu, bet gan uz visu līgumu kopumā (ELTP 9:302.pants).

Kā priekšnoteikumu līguma izbeigšanai ELTP nosaka cietušās puses paziņojumu otrai pusei (9:303.pants), kas nozīmē, ka gadījumā, ja cietusī puse nepaziņo otrai pusei par līguma izbeigšanu, t.i., neievēro līguma izbeigšanas procedūru, tā zaudē tiesības izmantot šo civiltiesisko aizsardzības līdzekli. Bez tam, paziņojums par līguma izbeigšanu ir jāsniedz otrai pusei saprātīgā laika periodā, pēc tam, kad cietusī puse uzzināja vai tai vajadzēja uzzināt par otras puses saistību neizpildi. Pienākums paziņot tiesību pārkāpējam par līguma izbeigšanu pamatojas uz apstākli, ka tiesību pārkāpējs ir jābrīdina par līguma izbeigšanu, lai pēdējais varētu spert visus nepieciešamos soļus, lai samazinātu savus un cietušās puses iespējamus zaudējumus⁵²⁴.

ELTP, tāpat kā Eiropas valstu tiesību doktrīnas⁵²⁵, izdala divu veidu līguma izbeigšanas gadījumus:

⁵²⁴ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.415.

⁵²⁵ Skat. G.Dannenman. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.219; P.Bassange, W.Edenhofer,

- 1) līguma izbeigšana otras puses neizpildes dēļ,
- 2) līguma izbeigšana pirms otras puses izpildījuma pienākuma iestāšanās.

Otro gadījumu tiesību teorijā sauc par priekšlaicīgu līguma laušanu (*anticipatory breach*)⁵²⁶.

Saskaņā ar ELTP 9:304.pantu, persona ir tiesīga izbeigt līgumu, ja pirms otras puses izpildījuma pienākuma iestāšanās ir skaidrs, ka iestāsies būtiska (fundamentāla) līguma saistību neizpilde. Līdzīgs regulējums ir noteikts CL 1591.pantā, taču svarīgi ir atzīmēt, ka šāda līguma izbeigšana vai nepildīšana ir saistīta ar risku, jo gadījumā, ja esošā informācija izrādīsies nepamatota, līguma neizpildīšanas sekas būs jāuzņemas parādniekam⁵²⁷. Lai arī CL pastāv līdzīgs regulējums, tomēr jāsecina, ka tajā nav paredzētas priekšlaicīga līguma izbeigšanas tiesības, izņemot, ja vien puses par to nav vienojušās (CL 1589.pants).

Analizējot līguma izbeigšanas regulējumu, jāsecina, ka arī šajā jomā CL ieņem romiešu tiesību pozīciju, uzverot, ka abu pušu saskaņotais gribas izteikums ir patstāvīgs un tādējādi izpildāms, neatkarīgi no otras puses darbībām vai bezdarbībām. CL 1588.pants nosaka, ka cietušajam nav tiesības izbeigt līgumu, pat ja otra puse to neizpilda, kas nozīmē, ka saistību neizpildes gadījumā cietušajam ir pienākums veikt savu pretizpildījumu. Latvijas CL, līdzīgi kā Francijas CK⁵²⁸, civiltiesību regulējums vairāk paredz iespējas nevis vienpusēji izbeigt līgumu, bet gan tiesības prasīt līguma izbeigšanu. Tātad cietušajam ir nepieciešama vai nu otras puses piekrišana, vai arī tiesas spriedums⁵²⁹.

Līguma izbeigšana, gan atbilstoši ELTP, gan CL, pārtrauc tiesiskās attiecības starp līgumslēdzēju pusēm, tomēr tā neietekmē prasījuma tiesības, kas pastāvēja jau pirms līguma izbeigšanas, izņemot saistību piespiedu izpildi. Bez tam atsevišķos gadījumos,

A.Heldrich, H.Sprau, U.Diederichsen, H.Heinrichs, H. Putzo, H.Thomas. Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz (Auszug), Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen. Band 7. 58., neubearbeitete Auflage. Beck'sches Kurz Kommentare. Plandt. Verlag C.H.Beck, München, 1999, S.491; K.Abbott, N.Pendlebury. Business law. 6th edition. DP Publications Ltd. Aldine place, London, 1993, p.175.

⁵²⁶ Chitty on contracts. Specifics contracts, Volume 2. Twenty edition. The common law library, Sweet & Maxwell, London, 1994, p.1207.

⁵²⁷ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 271.lpp.; Skat. arī Sinaiskis V. Saistību tiesības. Latvijas civiltiesību apskats. Rīga, 1940, 120.lpp.

⁵²⁸ Francijas CK 1184.pants. Saskaņā ar Francijas tiesībām tikai tiesa var izlemt, vai līguma pārkāpums ir tik būtisks, lai cietušajam iestātos tiesības izbeigt līgumu. Skat. M.H. Whincup. Contract law and Practice. The english system and continental comparisons. Second revised and enlarged edition. Kluwer law and Taxation Publishers. Deventer, Boston, 1992, p.197.

⁵²⁹ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998, 271.lpp.; Skat. arī Sinaiskis V. Saistību tiesības. Latvijas civiltiesību apskats. Rīga, 1940, 119.lpp.

līguma izbeigšana rada jaunas prasījuma tiesības. Saskaņā ar ETLP 9:306. – 9:308.pantiem līguma izbeigšanas gadījumā saistības izpildījusi puse ir tiesīga saņemt atpakaļ samaksāto naudu vai nodotās lietas. Turklāt ELTP 9:306.pants paredz cietušajam tādu civiltiesisko aizsardzības līdzekli kā tiesības atteikties no nodotās lietas atprasīšanas gadījumā, ja nodotās lietas vērtība ir ievērojami samazinājusies līguma neizpildes rezultātā. Šādā gadījumā cietušajam ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību saskaņā ar ELTP 9:309. un 9:501.pantiem.

Salīdzinot ELTP un CL regulējumu līguma izbeigšanas jautājumā, jāsecina, ka ELTP pieeja ir daudz elastīgāka un atbilst mūsdienu tiesību teorijas atziņām, kā rezultātā būtu nepieciešams veikt būtiskas izmaiņas CL regulējumā, paredzot tiesības vienpusēji izbeigt līgumu otras puses būtiskas neizpildes gadījumā. Tomēr līdzīgi kā izpildījuma aizturējuma tiesībās, arī šādā gadījumā grozījumu veikšana ir jāsaista ar nepieciešamību CL noteikt līguma pārkāpumu iedalījumu būtiskos un nebūtiskos, līdzīgi kā tas ir ELTP, tādējādi izvairoties no situācijas, ka cietusī puse vienpusēji izbeidz līgumu jebkura nenozīmīga līguma pārkāpuma gadījumā.

Ar pārkāpumu iedalījumu būtiskajos un nebūtiskajos varētu papildināt CL 1588.pantu šādā redakcijā:

„1588. Viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras piekrišanas pat arī tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka viņa to neizpilda, izņemot gadījumu, ja līguma neizpilde ir būtiska. Par būtisku līguma pārkāpumu jāuzskata, ja:

- 1) neveiktais izpildījums ir ciešā saistībā ar līguma mērķi,*
- 2) neizpildes rezultātā cietusī puse nevar saņemt to, ko tā bija plānojusi saņemt, slēdzot līgumu, izņemot gadījumu, ja otra puse neparedzēja un nevarēja paredzēt šādas sekas,*
- 3) neizpilde ir veikta ar nodomu un dod cietušai pusei iemeslu uzskatīt, ka izpildījums netiks veikts*

Līguma vienpusējas izbeigšanas gadījumā cietušai pusei ir pienākums rakstveidā par to paziņot pārkāpējam.”

5.2.4. Cenas samazināšana

Papildus vispārējiem civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem ELTP nosaka arī atsevišķus līdzekļus, kurus cietusī puse var piemērot pret tiesību pārkāpēju.

Saskaņā ar ELTP 9:401.pantu cietušai pusei ir tiesības uz cenas samazināšanu, ja tā pieņem otras puses izpildījumu, kas neatbilst sākotnēji nolīgtam saistības saturam. Piemēram, ja otra puse piegādā preces par 30 000 LVL, taču nolīgts bija, ka preces tiks piegādātas par 50 000 LVL, un pircējs ir jau samaksājis par šīm precēm, tad cietušais ir tiesīgs prasīt cenas starpību 20 000 LVL (faktiski cietušajam ir alternatīvā civiltiesisko aizsardzības līdzekļu izvēle, jo cietušais tikpat labi var prasīt zaudējumu atlīdzību saskaņā ar ETLTP 9:501.pantu).

Cenas samazināšanu gadījumā, ja tiek piegādāts līgumam neatbilstošs preču skaits, vai tiek piegādātas preces ar defektiem, paredz visas Eiropas valstu tiesību sistēmas⁵³⁰, izņemot anglosakšu tiesības.

Kā min angļu tiesību zinātnieks D.Kīnens⁵³¹, gadījumā, ja pārdevējs ir piegādājis preces mazākā daudzumā, nekā ir paredzēts līgumā, pircējs ir tiesīgs atteikties pieņemt preces⁵³², bet ja viņš tās pieņem, tad viņam ir jāmaksā par tām faktiskā vērtība saskaņā ar līguma noteikumiem. Savukārt gadījumā, ja pārdevējs nodod pircējam vairāk preces, nekā ir noteikts līgumā, tad pircējam ir sekojošas tiesības:

- d) viņš drīkst pieņemt tik daudz, cik noteikts līgumā, un pārējās atteikt,
- e) viņš drīkst atteikties pieņemt visas preces,
- f) viņš drīkst pieņemt visas preces, papildus piemaksājot⁵³³.

Gadījumos, kad pārdevējs neveic lietas nodošanu saskaņā ar līgumu, t.i., nodod ne to lietu vai ne tādā stāvoklī, juridiski svarīgi ir noteikt, vai ir notikusi nepienācīgas lietas nodošana, vai arī ir nodota lieta ar trūkumiem. Atkarībā no fiksētā juridiskā fakta (faktiskā sastāva) mainīsies arī juridiskās sekas (tiesiskais sastāvs). Piemēram, vai situācija, kad pircējs pasūta pārdevējam traktoru, lai ar to varētu apart zemi, bet iegādājoties traktoru, izrādās, ka tam ir par maz jaudas, ir traktējama kā lietas atsavināšana ar trūkumiem vai arī neīstās lietas nodošana? Pirmajā gadījumā pircējs var prasīt, piemēram, cenas samazinājumu, savukārt otrajā gadījumā - zaudējumu atlīdzināšanu.

⁵³⁰ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.432.

⁵³¹ Keenan D, S.Riches, Business law. 4th edition, Pitman Publishing, Great Britain, 1995, p.284.

⁵³² Latvijas tiesībās arī paredzēta pircēja iespēja atteikties pieņemt preci, ja tā neatbilst līgumā noteiktajam skaitam. CL 1656.pants nosaka, ka pircējs nebūtu vainojams līguma neizpildē, ja nepieņemtu preces, ja viņš šaubītos par to skaitu vai apmēru, un vēlāk izrādītos, ka viņa šaubas ir bijušas pamatotas.

⁵³³ Sealy L.S., R.J.A.Hooley. Text and Materials in Commercial law. Butterworths, London, Dublin and Edinburg, 1994, p.427.

Analizējot šo problēmu CL kontekstā, jāsecina, ka tā jārisina atbilstoši CL 2007. pantam, kas nosaka, ka pirkuma objektam ir jābūt tik sīki noteiktam, ka par to nevarētu rasties šaubas, kā arī atbilstoši 1593.pantam, kas nosaka, ka atsavinātājam ir jāatbild, ka lietai nav apslēptu trūkumu un ka tai ir visas tās labās īpašības, kādas apgalvotas vai pieņemamas. Tātad, strīda risināšanā, nosakot, vai nodota ir īstā lieta vai arī lieta ar trūkumiem, būtiska nozīme ir tam, cik sīki pirkuma līgumā ir aprakstīta pārdodamā lieta (objektīvā puse) un kādas īpašības pircējs no šīs lietas vēlējis saņemt (subjektīvā puse). Strīda risināšanā saskaņā ar CL vērā tiks ņemta objektīvā puse (neatbilstība starp lietas faktiskajām un līgumā noteiktajām īpašībām), un gadījumā, ja pircējs subjektīvo pusi nebūs ietvēris līgumā, tādējādi padarot to par objektīvo, tad viņš nevarēs atsaukties, ka ir piegādāta neīstā lieta vai lieta ar trūkumiem. Jāpiekrīt tiesību zinātnieka F.Švarca domām, ka gadījumā, ja pirkuma līgums ir noslēgts par neatvietojamu lietu, un pircējam nodotā lieta nav identiska ar apsolīto, tad šajā gadījumā tas nav lietai piemītošs trūkums šaurākā nozīmē, bet gan ir notikusi citas lietas nodošana⁵³⁴. Savukārt, ja atklājas, ka nodotā lieta ir viltojums, tad, pamatojoties uz CL 2369.1.d., 1451. un 1445.pantiem, līgums ir uzskatāms par nenoslēgtu. Tomēr vairums tiesību zinātnieku uzskata, ka novilkt precīzu robežu šajā jautājumā nav iespējams, un, kā rāda Rietumeiropas prakse⁵³⁵, šo situāciju risinājums ir atstāts tiesu ziņā, kurām strīda izšķiršanā ir jāņem vērā un jānoskaidro pušu patiesā griba.

Tā kā šāda nenoteikta situācija nav atbilstoša tiesiskai sistēmai, tad ELTP piedāvā risinājumu šai problēmai, dodot cietušajam izvēles tiesību – vai nu pielietot civiltiesisko aizsardzības līdzekli - cenas samazināšanu, vai arī - zaudējumu atlīdzību.

⁵³⁴ Švarcs F., S.Rimša. Saistību tiesības. Sevišķā daļa. Mācību līdzeklis. LU, 2001, 9. – 10.lpp.

⁵³⁵ 1.lieta: pārdevējs pārdeva pircējam *Auslese* vīnu. Izrādījās, ka, lai arī vīns garšoja kā oriģinālais, tomēr tas nebija oriģinālas izcelsmes. Tiesa nolēma, ka šajā gadījumā nav pārdota lieta ar trūkumiem, bet ir noticis līguma pārkāpums, nepiegādājot līgumā paredzēto lietu; 2.lieta: pircējs pasūtīja metālu ar noteikumu, ka tas nedrīkst būt vietējas izcelsmes. Vēlāk izrādījās, ka pārdotais metāls bija vietējais, kas nozīmēja, ka ir ticis pārkāpts līgums. Tiesa šajā lietā nolēma, ka pārdotais metāls nav lieta ar trūkumiem, bet ir piegādāta neīstā lieta; 3.lieta: pircējs pasūtīja Rumānijas dižskabārdi, savukārt pārdevējs piegādāja Dienvidslāvijas dižskabārdi. Tiesa nolēma, ka šajā gadījumā ir pārdota lieta ar trūkumiem; 4.lieta: identiska 3.lietai, vienīgi pircējs bija pasūtījis ziemas kviešus, bet tika piegādāti vasaras kvieši. Tiesa nolēma, ka nav pārdota lieta ar trūkumiem, bet ir pārdota neīstā lieta. Kā redzams no šo dažu lietu apskata, ir neiespējami noteikt vienotas pazīmes, kad neīstā nodotā lieta ir jāuzskata par nodošanas pienākuma pārkāpumu, un kad - par lietas nodošanu ar slēptiem defektiem. Sīkāk par šo skat. P.D.V.Marsh. *Comparative Contract Law: England, France, Germany, Europe*. Volume 1. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data. KJC1720, Harntoll Ltd, Bodmin, 1994, p.207.

Jāatzīmē, ka saskaņā ar ETLP 8:108.pantu cenas samazināšana kā civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ir piemērojams arī gadījumā, ja ir iestājusies nepārvarams šķērslis.

5.2.5. Izpildījuma termiņa pagarinājums

Saskaņā ar ELTP 8:106.pantu līguma saistību neizpildes gadījumā cietusī puse var piešķirt otrai papildus termiņu saistību pilnīgai izpildei. Panta otrā daļa nosaka, ka šā perioda laikā cietusī puse ir tiesīga aizturēt savu izpildījumu un vienlaicīgi prasīt zaudējumu atlīdzību, bez tiesībām izmantot citus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja cietusī puse ir piešķirusi otrai pusei papildus termiņu, tad cietušajai pusei nav tiesības izbeigt līgumu vai prasīt cenas samazināšanu. Taču gadījumā, ja cietusī puse saņem no tiesību aizskārēja paziņojumu, ka pēdējais nevarēs izpildīt savas saistības papildus noliktajā termiņā, cietušajai pusei ir tiesības izmantot jebkuru civiltiesisko aizsardzības līdzekli. Būtiski atzīmēt, ka kreditoram, piešķirot papildus termiņu saistību izpildei, jāņem vērā, lai minētais termiņš būtu saprātīgs līgumā paredzēto saistību izpildei⁵³⁶.

Šāda paziņojuma institūta nozīme ir gadījumā, ja otra puse neizpilda līgumu, taču neizpildījums nav būtisks (fundamentāls), t.i., gadījumā, ja cietusī puse nebūtiskas līguma neizpildes gadījumā iesniedz otrai pusei paziņojumu par papildus termiņa piešķiršanu saistību izpildei, bet tiesību pārkāpējs vienalga neizpilda savu saistību noteiktajā laikā⁵³⁷, cietušai pusei ir tiesības izbeigt līgumu, paziņojot par to otrai pusei (ELTP 8:106 (3).pant)⁵³⁸.

Analizējot Eiropas valstu tiesību sistēmas, jāatzīmē, ka arī saskaņā ar Francijas tiesībām cietušajam ir jādod tiesību pārkāpējam formāls paziņojums (franč.val. - *une sommation*). Atšķirībā no ELTP, Francijas tiesībās šāda paziņojuma izsniegšana ir priekšnoteikums, lai nostādītu otru pusi līguma pārkāpēja lomā un dotu cietušajam tiesības piemērot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Tomēr Francijas CK paredz trīs izņēmumus, kad šāds paziņojums nav jāsniedz:

⁵³⁶ Bonnel M.J., Bianca C.M. Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention. Guiffre, Milan, 1987, p.345.

⁵³⁷ Kreditoram ir tiesīgs piešķirt jaunu papildus termiņu. Skat. Bonnel M.J., Bianca C.M. Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention. Guiffre, Milan, 1987, p.344.

⁵³⁸ Paziņojums par līguma izbeigšanu var tikt ieverts paziņojumā par termiņa pagarinājumu, norādot, ka gadījumā, ja saistības netiks izpildītas noteiktajā termiņā, līgums tiek izbeigts automātiski. Bez tam papildus noteiktajam termiņam ir jābūt saprātīgam, ņemot vērā saistību raksturu.

- 1) ja pārdodamā prece ir sezonas prece, un sezona ir beigusies,
- 2) ja otra puse ir rakstiski paziņojusi, ka tā neveiks saistību izpildījumu,
- 3) ja puses ir līgumā vienojušās, ka paziņojums (franč.val. - *une sommation*) nav nepieciešams.

Pēc šāda paziņojuma iesniegšanas cietušais saskaņā ar Francijas tiesībām ir tiesīgs prasīt tikai līguma izbeigšanu, savukārt tiesai ir jāizvērtē, vai veiktais saistību pārkāpums ir pietiekami nopietns, lai vienpusēji lauztu līgumu⁵³⁹. Izņēmums no šā principa ir tad, ja puses ir vienojušās, ka atsevišķu līguma noteikumu pārkāpumu gadījumā otra puse līgumu var lauzt vienpusēji.

Vācijā identisku paziņojumu kā Francijā sauc par *Nachfrist*⁵⁴⁰. Saskaņā ar vācu tiesībām formālā paziņojuma pieeja ir nedaudz savādāka nekā Francijā. Iemesls izdot šo paziņojumu ir nevis tādēļ, lai fiksētu līguma pārkāpumu, bet gan, lai dotu iespēju otrai pusei pēdējo reizi izpildīt savas ar līgumu uzņemtās saistības, savukārt, ja tā savu saistību neizpilda, tiek uzskatīts, ka tā ir pārkāpusi līgumu. Tāpat kā Francijā, arī Vācijā ir noteikti atsevišķi izņēmumi, kad šāds paziņojums nav jāsniedz⁵⁴¹:

- 1) ja pārdodamā prece ir sezonas prece, un sezona ir beigusies,
- 2) ja puses ir atteikušās no paziņojuma tiesību institūta aizsardzības,
- 3) ja līgumā bija noteikts konkrēts saistību izpildes laiks.

Gan Francijas, gan Vācijas tiesībās ir noteikts, ka šo paziņojumu izsniegšana, pat ja tajos ir noteikts papildus saistību izpildes termiņš, nepagarina paša līguma izpildes termiņu, kas nozīmē, ka cietušais civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus var prasīt arī gadījumā, ja tiesību pārkāpējs savas saistības pēc attiecīga paziņojuma saņemšanas izpilda.

Tādējādi jāsecina, ka, atšķirībā no Francijas un Vācijas tiesībām, ETLP paziņojuma izsniegšanu nenostāda kā priekšnoteikumu, lai fiksētu otras puses līguma pārkāpumu⁵⁴², bet paziņojums kalpo kā instruments, lai cietusī puse varētu vienpusēji

⁵³⁹ Taylor von Mehren A. J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1118.

⁵⁴⁰ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.219.

⁵⁴¹ Ibid, p.218.

⁵⁴² ELTP 8:106.pants paredz šāda tiesību institūta pielietošanu gadījumā, ja jau ir fiksēts otras puses līguma pārkāpums. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commision of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.373.

izbeigt līgumu, tomēr praktiskais rezultāts gan Vācijas, gan ETLP gadījumā ir identisks⁵⁴³.

Tomēr jāņem vērā, ka ELTP noteiktā paziņojuma institūta pielietošana no cietušās puses ir iespējama tikai gadījumā, ja tā pati ir izpildījusi visu, kas nepieciešams, lai otra puse varētu savu saistību izpildīt, jo pretējā gadījumā līguma izbeigšana nebūs tiesiska, un cietušajam būs pienākums atlīdzināt zaudējumus, kas radušies prettiesiskas līguma izbeigšanas dēļ.

Analizējot CL regulējumu, jāsecina, ka gadījumā, ja līgumā nav noteikts saistību izpildes termiņš, arī CL pieprasa kreditoram paziņot debitoram par saistību izpildes pienākumu. Saskaņā ar CL 1653.pantu, „./../ lai atzītu parādnieka nokavējumu, viņam papriekš jādabū atgādinājums no kreditora vai tā vietnieka”. Šāds atgādinājums nepieciešams tikai gadījumos, ja nav konstatējams nokavējums atbilstoši CL 1652.pantā uzskaitītajiem gadījumiem. Tomēr šis paziņojums nav līdzīgs ETLP ietvertajam paziņojumam, jo:

- 1) paziņojums nav saistīts ar parādnieka nokavējumu,
- 2) paziņojuma izsniegšana nenostāda parādnieku tiesību aizskārēja lomā,
- 3) paziņojuma izsniegšana nav saistīta ar papildus saistību izpildes termiņa noteikšanu,
- 4) paziņojuma izsniegšana nedot tiesības kreditoram vienpusēji izbeigt līgumu.

Ņemot vērā CL regulējumu, jāsecina, ka ELTP noteiktā paziņojuma par papildus termiņa piešķiršanu un tā seku regulējumu līdzīgas normas ietveršana CL neatbilstu tā pieejai civiltiesisko aizsardzības līdzekļu noteikšanā, tādēļ ETLP regulējums būtu jāpārņem tikai tad, ja tiek paredzētas vienpusējas tiesības atkāpties no līguma būtiskas neizpildes gadījumā, kā arī tiek mīkstināts dominējošais romiešu tiesību princips *pacta sunt servanda*.

5.2.6. Debitora civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi

Lai arī civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi kalpo cietušās puses aizsardzībai, tomēr ELTP paredz izņēmumu, kad līguma pārkāpuma gadījumā pastāv civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis, ko var izmantot tiesību pārkāpējs. Tas neizslēdz arī gadījumu,

⁵⁴³ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.377.

ka kreditors zināmos gadījumos var piemērot šo civiltiesisko aizsardzības līdzekli. Tomēr praksē kreditors reti kad to ir ieinteresēts darīt, jo kreditoram ir prasījuma tiesības, kamēr debitoram – izpildījuma pienākums.

5.2.6.1. Tiesības izmainīt saistības saturu

CL 1587.pantā ir ietverts ļoti līdzīgs regulējums kā ELTP 6:111.pantā – *personai ir pienākums izpildīt savas saistības pat gadījumā, ja izpilde ir kļuvusi daudz apgrūtinošāka izpildes veikšanas izmaksu pieaugšanas dēļ vai arī izpildes ieguvuma samazināšanās dēļ*. Tomēr ELTP panta otrā daļa paredz izņēmumu no šā noteikuma, nosakot, ka gadījumā, ja saistību izpilde kļūst pārmērīgi apgrūtinoša sakarā ar apstākļu izmaiņām⁵⁴⁴, pusēm ir pienākums veikt pārrunas, lai izmainītu līgumu vai to izbeigtu. Kā priekšnoteikumi, lai tiesību aizskārējs varētu izmantot šo civiltiesisko aizsardzības līdzekli, ELTP 6:111 (2).pantā ir noteikti sekojoši apstākļi:

- a) apstākļu izmaiņa notika pēc līguma noslēgšanas,
- b) apstākļu izmaiņu nevarēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī,
- c) tiesību aizskārējs nebija uzņēmies apstākļu izmaiņu risku.

Savukārt, ja puses nespēj panākt vienošanos par līguma izmaiņām vai tā izbeigšanu, jautājuma izlemšana tiek nodota tiesai, kurai ir jāizlemj, vai nu izbeigt līgumu, nosakot tā beigu datumu, vai arī pārveidot līgumu, vienlīdzīgi sadalot ieguvumus un zaudējumus starp pusēm apstākļu izmaiņu dēļ. Bez tam papildus tiesa var nolemt atlīdzināt pusei zaudējumus, ko tā cietusi, ja otra puse atteikusies no sarunām vai arī pārtraukusi tās pretēji labai ticībai un godīgai rīcībai.

Līdzīgu regulējumu satur lielākā daļa Eiropas valstu normatīv aktu⁵⁴⁵, paredzot mehānismu, ar kura palīdzību tiek mainīta netaisnīgā situācija pret vienu vai abām

⁵⁴⁴ Pantā ietverts *rebus sic stantibus* princips, kas īpaši izplatīts starptautiskajās tiesībās.. Skat. Grīns J. Clausula rebus sic stantibus vispārīgās un mūsu civiltiesībās. Valters un Rapa, Rīga, 1935, 10.lpp.

⁵⁴⁵ UNIDROIT 6.2.1. – 2.2.3.p., klauzulas esamību Francijā nosaka *imprevisio* doktrīna, taču tā ir attiecināma tikai uz administratīviem līgumiem, Vācijas BGB 242.p., kura pamatā ir labas ticības doktrīna, Nīderlandes CK 6:258.p., Itālijas CK 1467.p., Grieķijas CK 388.p., Portugāles CK 437.p. Klauzulu neparedz Beļģijas, Luksmeburgas, Skandināvijas valstu un Apvienotās Karalistes normatīvie akti. Skat. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.328.

līgumslēdzēju pusēm, kas radusies apstākļu izmaiņu dēļ, kurus neviena no pusēm nevarēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī⁵⁴⁶.

Iemesls noteikt šādu izņēmumu (klauzulu) tiek saistīts ar apstākli, ka saistību tiesībās pušu savstarpējās attiecības nedrīkst iziet ārpus taisnīguma robežām⁵⁴⁷, t.i., formāla teorija par līguma saistošo spēku neatkarīgi no sekām, nedrīkst būt svarīgāka par taisnīguma nodrošināšanu, jo, kā jau iepriekš minēts, tiesību mērķis ir aizstāvēt personas intereses tās līdztiesīgajās attiecībās ar citām personām⁵⁴⁸. Savukārt otrs arguments par labu šai klauzulai tiesību teorijā⁵⁴⁹ tiek minēts tas, ka nav iespējams uzņemties risku (apstākļu izmaiņu risku), kuru nav iespējams paredzēt.

Apstākļu izmaiņu klauzula ir līdzīga zaudējumu paredzamības klauzulai, kuru abu pamatā ir viena pamatnostādne – no personas nevar prasīt pildīt saistību, kuras saturu tā nevarēja paredzēt līguma slēgšanas laikā.

Vadoties no šīs pamatnostādnes, jāatzīmē, ka persona nevarēs atsaukties uz apstākļu izmaiņas klauzulu, ja apstākļu izmaiņu pamatā ir pašas personas darbības vai subjektīvā neiespējamība⁵⁵⁰. Tomēr jāatzīmē, ka neiespējamība šīs klauzulas izpratnē nav vienādojama ar saistības izpildes neiespējamību (nepārvarams šķērslis). Atšķirībā starp abām neiespējamībām ir tā, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā saistību nav iespējams izpildīt vispār, kamēr otrajā gadījumā saistības izpilde ir iespējama, taču tā ir pārlietu apgrūtinoša un netaisnīga. Robežu starp situāciju, kad saistību izpilde nav iespējama objektīva šķēršļa dēļ (nepārvarams šķērslis), un kad tā ir neiespējama, jo tas prasītu pārlietu lielus resursus no debitora, var noteikt tikai tiesa⁵⁵¹.

Piemērs: Plūdu gadījumā ražotājs no vienas puses var atsaukties uz nepārvaramu šķērslī, kuras rezultātā ir applūdusi rūpnīca, taču no otras puses, plūdu sekas var novērst, nopērkot lielu skaitu ūdenssūkņu vai pat uzceļot pagaidu rūpnīcu citā vietā.

⁵⁴⁶ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.323.

⁵⁴⁷ Force Majeure and Hardship. ICC Publishing S.A. Paris. 1985, p.18.-25

⁵⁴⁸ Briede J. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. Rakstu krājums. Prof. E.Meļķiņa redakcijā. A/S "Poligrāfists", Tiesu namu aģentūra, 1999, 45.lpp.

⁵⁴⁹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.323.

⁵⁵⁰ Persona nevarēs atsaukties uz apstākļu izmaiņu klauzulu kā saistības neizpildes iemeslu, pamatojoties uz to, ka tās komercdarbība nenorit tik labi, kā bija plānots un tādēļ viņa nevarēja paredzēt, ka būs naudas līdzekļu trūkums, lai izpildītu saistības. Atsaukšanās uz šo klauzulu nav iespējama pat tad, ja personai saistību izpilde kļūst pārlietu apgrūtinoša.

⁵⁵¹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.324.

Svarīgi atzīmēt, ka apstākļu izmaiņu klauzula nav pielietojama, personai uzņemoties dabisko līguma izdevīguma risku. Piemēram, persona nevar prasīt uzsākt pārrunas par līguma izmaiņām, ja importētāja iepirkta precei nav pieprasījuma vietējā tirgū vai arī tirgū ir palielinājusies konkurence, kuru nevarēja paredzēt.

Tā kā likumā nav iespējams paredzēt tos apstākļus, kuriem iestājoties, līguma izpilde kļūst pārlietu apgrūtināša, kā arī nav iespējams konkrēti noteikt otras puses civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus, tad ETLTP paredz plašu un elastīgu pieeju šīs problēmas risināšanā, nosakot, ka pusēm ir jāveic pārrunas un jāvienojas par līguma izmaiņām, ņemot vērā iestājušos jaunus apstākļus.

Svarīgi ir atzīmēt, ka ELTP 6:111.pants nav imperatīva norma, kas nozīmē, ka puses var ietvert līgumā, ka līguma saistošais spēks nemainās pat tad, ja līguma izpilde kļūst pārlietu apgrūtināta un neizdevīga.

Analizējot CL regulējumu, jāsecina, ka tā kā tas stingri pieturas pie līguma saistošā spēka principa, kas nosaka, ka līgumi ir jāpilda neatkarīgi no vēlākām grūtībām (CL 1587.pants), tad līdzīgu regulējumu, kā ELTP 6:111.pantā, Latvijas tiesības neparedz. Ņemot vērā mūsdienu tiesību teorijas atziņas, kā arī citus valstu praksi, jāsaaka, ka CL noteiktajam *pacta sunt servanda* principam būtu jānosaka izņēmumi. Šāda regulējuma nepieciešamība Latvijā ir minēta arī tiesību literatūrā⁵⁵².

CL 1587.pants būtu izsakāms sekojošā redakcijā:

„1587. (1) Tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto, un ne darījuma sevišķais smagums, ne arī vēlāk radušās izpildīšanas grūtības nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus.

(2) Gadījumā, ja saistību izpilde kļūst pārmērīgi apgrūtināša sakarā ar objektīvām apstākļu izmaiņām, pusēm ir pienākums veikt pārrunas, lai izmainītu līgumu vai to izbeigtu. Tiesību aizskārējs var atsaukties uz apstākļu izmaiņu klauzulu, ja:

1) apstākļu izmaiņa notika pēc līguma noslēgšanas,

2) apstākļu izmaiņu nevarēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī,

3) tiesību aizskārējs nebija uzņēmies apstākļu izmaiņu risku.

(3) Ja puses nespēj panākt vienošanos par līguma izmaiņām vai tā izbeigšanu, jebkura no pusēm ir tiesīga lūgt tiesai:

1) izbeigt līgumu, nosakot tā beigu datumu,

⁵⁵² Skat. Torgāns K. „Eiropas līgumtiesību principi” un Latvijas civiltiesības. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 56.sēj., 4./5./6. (621./622./623.). A. - 2002., 37.lpp.

2) pārveidot līgumu, vienlīdzīgi sadalot ieguvumus un zaudējumus starp pusēm apstākļu izmaiņu dēļ.

(4) Papildus tiesa var nolemt atlīdzināt pusei zaudējumus, ko tā cietusi, ja otra puse atteikusies no sarunām vai arī pārtraukusi tās pretēji labai ticībai.”

5.3. Līguma pārkāpuma seku izbeigšanās

Saskaņā ar CL desmito apakšnodaļu „Saistību tiesību izbeigšanās” vispārējais princips ir, ka saistība līdz ar atbildību izbeidzas ar izpildījuma veikšanu. CL 1811.pants nosaka, ka *katra saistība izbeidzas pati no sevis, kad izpildīta tai atbilstoša parādnieka saistība, t.i., nolīdzinot parādu*, savukārt 1832.pants nosaka, ka *izpildījumam vajadzīgs, lai saistības priekšmets būtu izpildīts pilnīgi. Tādēļ kreditoru nevar piespiest saņemt ne daļas izpildījumu, ne kādu citu priekšmetu tā vietā, kuru viņam ir tiesības prasīt*. Tā kā līgumiskā atbildība ir saistība (tiesiska attiecība), tad minēto pantu saistības izpildījuma regulējums ir attiecināms gan uz līgumā noteikto pienākumu izpildi, gan arī uz līgumisko atbildību, kas iestājas, pārkāpjot līgumu (atbildība plašākā nozīmē).

ELTP regulējums neparedz vairākus saistību izbeigšanās veidus, bet gan nosaka izpildījuma veikšanas noteikumus. Lai arī ELTP nekur nav noteikts, kad uzskatāms, ka debitors ir izpildījis savas saistības (t.sk., saistības, kas rodas no līguma pārkāpuma), tomēr no ELTP regulējuma var secināt, ka saistība debitoram pastāv tik ilgi, kamēr viņš nav izpildījis līgumu, un kamēr kreditoram pastāv kādi no civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, ko viņš var piemērot pret debitoru (8:101.pants). Minētais pants nosaka, ka gadījumā, ja puse neizpilda saistības, kas izriet no līguma, otrai pusei ir civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi. Savukārt komentāros, apskatot saistības jēdzienu šā panta izpratnē, tiek teikts, ka „saskaņā ar ELTP sistēmu, saistību pārkāpšana šā panta izpratnē ir uzskatāma jebkura līguma neizpilde”⁵⁵³. Šī pozīcija izriet arī no ELTP 1:301.pantā definētā neizpildījuma jēdziena – jebkura saistības neveikšana, kas izriet no līguma⁵⁵⁴. Tādējādi ELTP, tāpat

⁵⁵³ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.434. - 436, kā arī Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 59.lpp.

⁵⁵⁴ Ibid, 8.lpp.

kā CL, kā galveno saistības izbeigšanās veidu min izpildījumu⁵⁵⁵, kas tiek uzskatīts par veiktu, izpildot visas saistības, kas izriet gan no līguma, gan no līguma pārkāpuma⁵⁵⁶.

Tā kā saistība pildīt līgumu neaprobežojas tikai ar līgumiskajiem pienākumiem, bet arī ar tiem pienākumiem, kas izriet no līguma pārkāpuma, tad interesants ir jautājums, vai CL 1688.pantā minētais kreditora piebilduma trūkums, pieņemot nokavētu izpildījumu, izbeidz arī debitora atbildību (šaurākā nozīmē). Lai gan ELTP līdzīga regulējuma normas nav, un tur kreditora izpildījuma pieņemšana nav saistīta ar noteikta piebilduma veikšanu, tomēr ir paredzēts risinājums, kā rīkoties gadījumā, ja debitors ar nokavējumu veic maksājumu. Saskaņā ar ELTP 7:109.pantu gadījumā, ja debitoram ir jāizpilda vairākas saistības (piem., pamatparāda atdošana, procentu un līgumsoda samaksa), un viņš nav norādījis, kuru konkrēto saistību izpilda, tad debitora maksājums tiek vispirms ieskaitīts izdevumu segšanā, tad intereses segšanā un beidzot pamatparāda dzēšanā, ja vien kreditors neveic savādāku sadalījumu. Savukārt panta otrā daļa nosaka debitoram pienākumu paziņot kreditoram, kuru saistību viņš izpilda. Tādējādi, ja parādnieks veic daļēju saistību izpildi, tad saskaņā ar ELTP paziņojums ir jāsniedz debitoram, nevis kreditoram, bet ja debitors šādu paziņojumu nesniedz, tad kreditors var noteikt, kura saistība izpildīta. Līdz ar to ELTP neparedz tādu gadījumu kā CL, ka piebilduma trūkums kreditoram liedz vēlāk prasīt visas saistības (atbildības) izpildi. Tomēr ELTP nosaka daudz mazāku vispārējo noilguma termiņu (3 gadi), nekā CL (10gadi), kuram iestājoties kreditors nevar pielietot nevienu no civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem. Ņemot vērā ELTP regulējumu, CL būtu jānosaka debitora pienākumu paziņot, kuru saistību viņš izpilda, bet, ja viņš to neizdara, tad saistības izpildījuma ieskaitījums ir atkarīgs no kreditora izvēles.

Kā papildu atbildības izbeigšanos pamatojošie tiesību institūti ir jāmin ieskaits (CL 1846. – 1856.panti), parāda sakritums (1657. – 1861.panti), atcēlājīgums (CL 1862. – 1866.panti), pārjaunojums (CL 1867. – 1880.panti), izlīgums (1893. – 1911.panti) un noilgums (CL 1893. – 1911.panti).

⁵⁵⁵ Gan ELTP, gan CL izpildījuma veikšanu neuztver kā personisku atbildību – abi normu apkopojumi izpildījuma veikšanu pieļauj gan ar vietnieku starpniecību, gan arī ar trešo personu izpildījumu (ELTP 7:106.pants un CL 1815.pants). Tomēr gan CL, gan ELTP nosaka, ka gadījumā, ja debitors uztic izpildījuma veikšanu trešai personai, atbildība ar to brīdi debitoram neizbeidzas (8:107.pants) Skat., arī Civiltiesības pēc A.Būmaņa lasītām lekcijām LU 1923/24 m.g. 1924, 77.lpp.

⁵⁵⁶ Tātad, gan ELTP, gan CL izpildījuma pienākumu regulē kā saistības izpildījumu plašākā nozīmē.

6. NODAĻA

Apstākļi, kas izslēdz atbildību par līguma pārkāpumu

6.1. Apstākļu, kas izslēdz civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanu par līguma pārkāpumu, konstatēšanas kritēriji un tiesiskās sekas

Tiesību zinātnē pastāv doktrīna, saskaņā ar kuru personai neietājas civiltiesiskā atbildība par līguma neizpildi. Šīs doktrīnas pamatā saduras divi principi. Viens princips nosaka līguma saistošo spēku (*pacta sunt servanda*), saskaņā ar kuru līgumi jāpilda, neskatoties uz jebkādu apstākļu izmaiņu pēc līguma noslēgšanas, savukārt otrs – līguma mērķa princips, t.i., ka puses, slēdzot līgumu, ir stājušas tiesiskajās attiecībās, ņemot vērā tos apstākļus, kādi bija līguma noslēgšanas brīdī, nevis vēlākos apstākļus (*rebus sic stantibus*)⁵⁵⁷. Tiesību teorijā atzīts, ka atsevišķos gadījumos pastāv izņēmumi no līguma izpildes pienākuma. Tomēr jāpastāv noteiktiem apstākļiem, kuriem iestājoties, puse var atsaukties uz šo doktrīnu un turpmāk nepildīt ar līgumu uzņemtās saistības.

Skatoties no vēsturiskā aspekta, jāsecina, ka romiešu tiesībās nebija ietverta klauzula *rebus stic stantibus*, tomēr tās pamatojumu atrada jurists Afrikāns (L.38.pr.D. de Solution; Ius et libertionibus 46.3), norādot, ka „ja kāds dabū apsolījumu, lai viņam tiktu kaut kas dots, tad tikai tādā gadījumā būtu pareizi spriest, ka trešām personām jāmaksā viņam, kad pēdējais paliktu tādos pašos apstākļos, kādos bija, kad stipulācija [līguma noslēgšana] notika”⁵⁵⁸.

Tradicionāli anglosakšu tiesības noliedza, ka neiespējamība izpildīt līgumu izslēdz abu pušu atbildību⁵⁵⁹. Tā bija tā saucamā „absolūtā” līgumtiesību izpratne, kas neatbrīvoja līdzēju no atbildības nekādos apstākļos⁵⁶⁰. Ilgu laiku Anglijas tiesības

⁵⁵⁷ Treitel G.H. Frustration and Foce Majeure. Sweet & Maxwell. London. 1994, p.1.

⁵⁵⁸ Grīns J. Clausula rebus sic stantibus vispārīgās un mūsu civiltiesībās. Valters un Rapa, Rīga, 1935, 10.lpp.

⁵⁵⁹ Šīs atziņas avots ir 17.gs. Paradine v. Jane lieta, kurā iznomātājs bija atbildīgs nomnieka priekšā par līguma neizpildi, kaut arī zemi nevarēja iznomāt, jo uz tās bija apmetusies armija (tā saucamā paredzēto noteikumu apstākļu teorija). Tiesnesis šādu spriedumu pamatoja sekojoši: „Ja viena persona ir uzņēmusies ar līgumu saistības, tad tās ir jāizpilda, jo viņai bija tiesības ietvert līgumā noteikumus, pie kuriem apstākļiem viņa nav vainojama līguma neizpildē.” A.Taylor von Mehren. J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1099. Skat. arī A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 105.lpp.; Treitel G.H. Frustration and Foce Majeure. Sweet & Maxwell. London. 1994, p.2.-3.

⁵⁶⁰ Комаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.58.

pieturējās pie principa, ka līdzēju saista noslēgtais līgums, un ka viņam ir jāatbild par visām sekām, neatkarīgi no apstākļu maiņas, kad viņš objektīvu iemeslu dēļ nespēj izpildīt līgumu, ja vien no šādas atbildības viņš ar līgumu nav atteicies.

Izmaiņas anglosakšu doktrīnā tiesību teorijas jomā notika jau 18.gs., kad angļu tiesību zinātnieks L.Leizers formulēja, ka „saistības atkrīt, kad lietu stāvoklis stipri mainās”⁵⁶¹. Tomēr tiesu praksē izmaiņas notika tikai 19.gs., kad *Taylor v. Caldwell* lietā tiesa nosprieda, ka puse nav atbildīga par līgumsaistību neizpildi⁵⁶², kaut arī līgumā tā šādu atrunu nebija paredzējusi. Izskatot konkrēto strīdu, tiesa radīja jaunu doktrīnu - līguma iziršanas doktrīnu (angļ.val. - *frustration*)⁵⁶³. Minētās doktrīnas īstenošanas priekšnoteikums ir „radikāla apstākļu izmaiņa” jeb *rebus sic stantibus*. Tiesību teorijā⁵⁶⁴ iedala trīs gadījumus, kad tiek konstatēta līguma iziršana:

- 1) pastāv tādi apstākļi, kad bez abu pušu saistību pārkāpšanas izpildīt līgumu nav iespējams;
- 2) apstākļu izmaiņas rezultātā līguma raksturs tiek tik ļoti izmainīts, ka tālāka līguma neizpilde ir jāuzskata par attaisnojošu;
- 3) izmaiņas tiesiskajā regulējumā.

Tādējādi līguma iziršanas doktrīnas pamatā visos gadījumos ir objektīvs gadījums, kuru puses nevarēja ietekmēt; ja šāds apstākļis nepastāv, tad puse nevar atkāpties no savas atbildības, pamatojoties uz līguma iziršanas doktrīnu.

Kopš 19.gs. Anglijas un ASV tiesas ir mēģinājušas noteikt atšķirību, kad nākotnē neparedzēts notikums atbrīvo puses no līgumsaistību izpildes un līdz ar to arī no atbildības. Sākotnēji attīstījās divas doktrīnas. Pirmā bija balstīta uz Vācijas tiesību teorijas izstrādāto doktrīnu, saskaņā ar kuru persona ir atbrīvota no atbildības, ja neizpilde ir bijusi objektīvi neiespējama, savukārt otrā pieeja tika izstrādāta anglosakšu tiesību teorijā, un saskaņā ar to līguma neizpilde neatbrīvo personu no atbildības, izņemot trīs gadījumus:

- a) ja līguma priekšmeta izpildes pamatelements ir iznīcināts⁵⁶⁵,

⁵⁶¹ Grīns J. Clausula rebus sic stantibus vispārīgās un mūsu civiltiesībās. Valters un Rapa, Rīga, 1935, 11.lpp.

⁵⁶² Lietas apstākļi bija sekojoši: tika noslēgts nomas līgums, ka pēc mēneša iznomnieks iznomās telpas nomniekam koncerta vajadzībām, taču šā mēneša laikā koncertzāle nodega. В.Ансон. Договорное право. Юридическая литература.Москва. 1984, с.309.; Treitel G.H. Frustration and Force Majeure. Sweet & Maxwell. London. 1994, 13.lpp.

⁵⁶³ Adams J.N., P.S.Antiyah. The sale of goods. Nith Edition. Pitman Publishing, London, 1995, p.300.

⁵⁶⁴ Комаров А.С.. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991, с.59. - 61.

⁵⁶⁵ Piemēram, jau apsaktītā *Taylor v. Caldwell* lieta (tā saucamā līguma pamata izbeigšanās teorija). Skat. arī A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 104. – 105.lpp.

- b) ja iet bojā pati persona, kura uzņēmusies personiski izpildāmu saistību,
- c) ja izpilde nav iespējama likumu izmaiņu rezultātā⁵⁶⁶.

Laika gaitā doktrīna attīstījās, un šiem trim izņēmumiem klāt nāca vēl divi:

- d) ja izpilde ir fiziski iespējama, bet ir kļuvusi pārlietu sarežģīta,
- e) ja izpilde ir iespējama, bet vienas puses līguma izpildes jēga ir zudusi⁵⁶⁷.

Pēdējos divus izņēmumus ASV 2.Likumu skaidrojumi par Līgumiem⁵⁶⁸ iztīrā kā fiziskas neiespējamības piemēru, kad izpilde kļūst neiespējama (angļ.val. - *impracticable*).

Tādējādi ASV līguma neizpildē izdala divus gadījumus:

- a) dabiskā neiespējamība (angļ.val. - *natural impossibility*),
- b) faktiskā neiespējamība (angļ.val. - *impossibility in fact*)⁵⁶⁹.

Abi gadījumi ir attiecināmi uz nepārvaramu šķērslī, kas nozīmē, ka līgums ir izbeigts. Savukārt, kā neiespējamības pazīmes ASV 2.Likumu skaidrojumi par Līgumiem norāda apstākļus, kad vienai līgumslēdzēju pusei līguma izpilde ir ārkārtēji un neparedzami sarežģīta, dārga un ar lieliem zaudējumiem. Līdzīga pieeja ir arī ASV Unificētajam tirdzniecības kodeksam, saskaņā ar kura § 2-615(a) persona ir atbrīvojama no atbildības, ja izpilde ir kļuvusi neiespējama neparedzētu apstākļu iestāšanās rezultātā, kuru neesamība bija pamatelements, kā dēļ puses stājās tiesiskās attiecībās. Tomēr, tulkojot šo pantu, ASV 2.Likumu skaidrojumi par Līgumiem norāda, ka pirkuma līgumā cenas paaugstināšanās, kura otrai pusei rada zaudējumus, nav jāuzskata par apstākli, kas atbrīvo no atbildības, ja vien cena nav bijusi līguma izpildes pamatelements (angļ.val. - *essential nature of the performance*)⁵⁷⁰. Šādu pašu viedokli pauž angļu tiesību zinātnieks K.Abots⁵⁷¹, norādot, ka cenas paaugstināšanās nav objektīvi neparedzams apstāklis.

Tādējādi, anglosakšu tiesību zemēs, ja iestājas kādi no augstākminētiem līguma iziršanas doktrīnas apstākļiem, tad:

⁵⁶⁶ Skat. Kinsam v. Fisk, 37 A.D. 443, 56 N.Y.S. 22 (1899). A.Taylor von Mehren. J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1100, kā arī Restatement of the law second. Contracts. Volume 2. §§ 178 – 315. As adopted and Promulgated by The American Law Institute ar Washington, D.C. St. Paul. Minnesot, 1981, p.617.

⁵⁶⁷ Taylor von Mehren A. J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1101.

⁵⁶⁸ Restatement of the law second. Contracts. Volume 2. §§ 178 – 315. As adopted and Promulgated by The American Law Institute ar Washington, D.C. St. Paul. Minnesot, 1981, p.162.

⁵⁶⁹ Ibid, p.616. - 617.

⁵⁷⁰ Ibid, p.162, comment 4.

⁵⁷¹ Abbott K., N.Pendlebury. Business law. 6th edition. DP Publications Ltd. Aldine Place, London, 1993, p.431.

- a) līgums tiek pārtraukts nekavējoties un automātiski,
- b) puses tiek atbrīvotas no jebkādas tālākas līguma saistību izpildes⁵⁷².

Savukārt doktrīna nedarbojas, kaut arī pastāv kāds no augstākminētiem apstākļiem, ja:

- a) puses ir uzņēmušās nejaušības risku,
- b) ja līguma iziršana ir vienas puses izraisīta (angļ.val. - *self-induced*)⁵⁷³.

Pretēji anglosakšu tiesību zemēm, Francijā tradicionāli ir darbojusies t.s. *force majeure* doktrīna, kuras ietvaros darbojas *cause étrangère* un *cas fortuit* doktrīna⁵⁷⁴. Abās šajās doktrīnās vainas elements tiek uzskatīts par galveno jautājumu, lai noteiktu, vai persona ir atbrīvojama no atbildības.

Vēsturiski tomēr Francijā klauzulu neatzina, jo tas bija saistīts ar dabisko tiesību skolu, kura apgalvoja, ka klauzula traucē kā tiesību sistēmai, tā arī saimnieciskai dzīvei, jo ar šo klauzulu varot apstrīdēt jebkuru līgumu⁵⁷⁵. Izmaiņas šajā uzskatā izraisīja vienīgi Pirmais pasaules karš, kuram iestājoties, tika pieņemts tā saucamais *Loi faillot* princips, kas noteica, ka attiecībā uz tirdznieciskiem darījumiem, kas noslēgti līdz 1914.gada 1.augustam, atļauj līgumslēdzēju pusei atlikt līguma izpildīšanu vai arī atteikties no tā, ja tā spēj pierādīt, ka līguma vēlākai izpildei zudīs jēga. Līdzīgs uzskats kā Francijā, pastāvēja arī Krievijā. 1899.gada Civilkodeksa projekta II daļas 92.pants noteica, ka „apstākļu pārmaiņa, pat tik svarīga, ka kontrahenti, ja viņi būtu to paredzējuši, nebūtu līgumu slēguši, saskaņā ar vispārīgo likumu neder par pamatu līguma atcelšanai”⁵⁷⁶.

Saskaņā ar *force majeure* doktrīnu, persona ir atbrīvojama no atbildības, ja viņa nav vainojama neparedzēta notikuma izraisīšanā (objektīvais elements), savukārt saskaņā ar *cause étrangère* un *cas fortuit* doktrīnu, personai nav jāizpilda saistības, ja viņa notikuma dēļ, kas iestājas, nevar izpildīt savu saistību. Kā norāda franču tiesību zinātnieks L.Larombjērs⁵⁷⁷, kombinējot Francijas Civilkodeksa 1147.pantu ar

⁵⁷² Furmston M. Sale & Supply of goods. Corporate & Commercial law series. The University of Bristol. Cavendish Publishing Limited, London, 1994, p.89.

⁵⁷³ Abbott K., N.Pendlebury. Business law. 6th edition. DP Publications Ltd. Aldine Place, London, 1993, p.431.

⁵⁷⁴ Taylor von Mehren A., J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1048.

⁵⁷⁵ Grīns J. Clausula rebus sic stantibus vispārīgās un mūsu civiltiesībās. Valters un Rapa, Rīga, 1935, 12.lpp.

⁵⁷⁶ Ibid, 13.lpp.

⁵⁷⁷ Taylor von Mehren A., J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1048. Pirmavots: L.Larombiere. Theorie et pratique des obligations. Edition 2, 1885, p.10. – 11.

1148.pantu, ir secināms, ka nepārvarams šķērslis ir svešas izcelsmes gadījums (franč.val. - *cause étrangère*), kas nevar būt pašizraisīts vai nejaušs notikums (*cas fortuit*), no kura varēja izvairīties. Tādējādi, Francijas tiesības ar terminu „nepārvarams šķērslis” saprot gan nepārvaramu gadījumu, gan nejaušu notikumu⁵⁷⁸.

Saskaņā ar Francijas tiesībām, nepārvarams šķērslis var iestāties gan dabas izraisīta, gan cilvēka darbības rezultātā. Pie tam ļoti svarīgi ir noskaidrot, vai iestājušos nepārvaramo šķērslī nav bijis iespējams paredzēt vai novērst⁵⁷⁹ (romiešu tiesību *impossibilium nulla est obligatio* princips). Francijas Civilkodeksa 1773.pants nosaka, ka ir gadījumi, kas ir paredzami, un kas nē. Tā, piemēram, paredzams gadījums ir sniegs, lietus, krusa utt., kurus var paredzēt, ņemot vērā cilvēka pieredzi un gadalaiku īpatnības. Tādēļ, kā norāda L.Larombjērs, uz šādu nepārvaramo šķērslī atsaukties nedrīkst.

Tādējādi saskaņā ar *force majeure* doktrīnu, persona ir atbrīvota no atbildības:

- a) ja iestājies nepārvarams šķērslis nav bijis objektīvi paredzama iepriekš un nav jau pastāvējis līguma slēgšanas laikā,
- b) ja nepārvarams šķērslis nav iestājies kādas līgumslēdzējpusē darbību vai bezdarbību rezultātā,
- c) ja puses nav līgumā uzņēmušās nejaušības risku.

Sekas nepārvarama šķēršļa iestāšanās rezultātā ir tādas pašas kā anglosakšu tiesību zemēs (skat. iepriekš).

Tomēr atšķirībā no anglosakšu tiesību sistēmas, *force majeure* koncepcija ir šaurāka. Francijas kasācijas tiesa uzsver, ka *force majeure* var tikt attiecināta tikai uz tādiem apstākļiem, kas padara līguma izpildi par neiespējamu un nevis apgrūtina to. Tiesu praksē nepiemēro apstākļu izmaiņas, ekonomiskās izpildes neiespējamības, līguma pamata izbeigšanās vai uzņēmuma komerciālās darbības izbeigšanās doktrīnas⁵⁸⁰.

⁵⁷⁸ Līdzīgu atziņu skat. arī A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 107.lpp., tomēr autors nedaudz neprecīzi norāda, ka „nepārvarama vara var izpausties kā nepārvarama vara un gadījums”, lai gan parezīāk būtu norādīt, ka nepārvarama vara izpaužas kā nepārvarams gadījums un nejaušs notikums.

⁵⁷⁹ Ja nepārvaramu apstākļu sekas ir novēršamas, tad atsaukšanās uz šiem apstākļiem nedod pamatu atbrīvošanai no civiltiesiskās atbildības. A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 108.lpp.

⁵⁸⁰ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 107.lpp.

Vācijas tiesību sistēmā plaši izstrādāts ir jautājums par neparedzamu notikumu iestāšanos un to iedarbību uz līgumu, kā rezultātā Vācijas tiesībām ir bijusi liela ietekme uz citu valstu tiesību sistēmām⁵⁸¹.

Saskaņā ar Vācijas BGB izpildes neiespējamību iedala:

- a) sākotnējā neiespējamība⁵⁸² (vācu val. - *anfängliches Unmöglichkeit*),⁵⁸³
- b) vēlākā neiespējamība⁵⁸⁴ (vācu val. - *nachträgliche Unmöglichkeit*)⁵⁸⁵.

Ar sākotnējo neiespējamību saprot tādu, kas pastāvēja jau pirms līguma noslēgšanas, savukārt ar vēlāko neiespējamību - tādu, kas radusies pēc līguma noslēgšanas. Atkarībā no neiespējamības klasifikācijas, atkarīgas ir arī neizpildījuma sekas. Sākotnējā neiespējamība iedalās:

- a) sākotnēji objektīvā neiespējamībā (vācu val. - *objektive ursprüngliche Unmöglichkeit*),
- b) sākotnēji subjektīvā neiespējamībā (vācu val. - *nachträgliche subjektive Unmöglichkeit*)⁵⁸⁶.

Pirmajā gadījumā izpildījumu nav iespējams veikt ne vien kādai no līgumslēdzēju pusēm, bet arī jebkurai citai personai, savukārt otrajā gadījumā izpildījuma neiespējamībai ir subjektīvs raksturs⁵⁸⁷. Vācijas BGB § 306 nosaka, ka tad, ja līgumu nav iespējams izpildīt sākotnēji objektīvas neiespējamības dēļ, līgums nav spēkā kopš tā noslēgšanas brīža, savukārt, ja līgumu nav iespējams izpildīt sākotnējas nespējas (vācu val. - *anfängliches Unvermögen*) dēļ, tad tas cietušai pusei dod tiesības prasīt zaudējumu atlīdzināšanu⁵⁸⁸.

Vācu tiesību sistēmā⁵⁸⁹, tāpat kā anglosakšu tiesību sistēmā, līgumā izdala trīs sākotnēji objektīvās neiespējamības gadījumus:

- 1) objekts vispār nepastāv⁵⁹⁰,

⁵⁸¹ Taylor von Mehren a. J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1066.

⁵⁸² Sākotnējās neiespējamības institūtu paredz arī ELTP 4:102.pants.

⁵⁸³ Latvijā uz šo pazīmi var attiecināt CL 1413., 1414., 1415., 1417., 1543. un 1544.pantus.

⁵⁸⁴ Uz šo pazīmi Latvijā var attiecināt CL 1418.pantu.

⁵⁸⁵ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.27.

⁵⁸⁶ Bernzen G., F.Dietrich. Grundlage des Privatrechts. Fallorientierte Einführung. Die deutsche Bibliothek – CIP – Einheitsaufnahme. München, 1996, p.57.

⁵⁸⁷ Wieacker A. Leistungshandlung und Leistungserfolg im bürgerlichen Schuldrecht. Festschrift Hipperdey, Volume 1, 1965, S.783.

⁵⁸⁸ Danneman D. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.405.

⁵⁸⁹ Bernzen G, F.Dietrich. Grundlage des Privatrechts. Fallorientierte Einführung. Die deutsche Bibliothek – CIP – Einheitsaufnahme. München, 1996, S.57.

- 2) izpildījums nav juridiski iespējams,
- 3) izpildījuma turpinājums kļūst ekonomiski ļoti apgrūtināošs.

Tādējādi, atšķirībā no Francijas, Anglijā un Vācijā kā viens no nepārvarama šķēršļa gadījumiem ir uzskatāms tālāka izpildījuma ekonomiski apgrūtināošais raksturs. Tomēr, kā minēts iepriekš, šāds ekonomiskais apgrūtinājums nav attiecināms uz visiem gadījumiem, piemēram, cenas izmaiņām pirkuma līgumā. Tas saskan arī ar Vācijas tiesu prakses ļoti stingri ievēroto noteikumu, ka attiecīgajiem apstākļiem ir jābūt ar blakus raksturu debitoram⁵⁹¹.

Nemot vērā augstākminēto, un attīstoties dažādām nepārvarama šķēršļa teorijām⁵⁹², varam secināt, ka visās apskatītajās tiesību sistēmās⁵⁹³ nepārvarams šķērslis iestājas, un līdz ar to puses ir atbrīvotas no saistību izpildes gadījumā, ja:

- a) iestājušies apstākļi ir objektīvi un tos nav ietekmējusi neviena no līgumslēdzēju pusēm,
- b) apstākļi ir iestājušies laika posmā starp līguma noslēgšanu un līguma izpildi,
- c) puses nav uzņēmušās nejaušības risku.

Sekas visās tiesību sistēmās ir vienādas – līgums tiek uzskatīts par automātiski izbeigtu un nevienai no pusēm nav nekādas prasījuma tiesības pret otru.

Vēsturiski skatoties, gan jāsaprot, ka šāds viedoklis nebija viennozīmīgs. Piemēram, Anglijas tiesa lietā *Chandler v. Webster (1904)*⁵⁹⁴ atzina, ka līgums tiek uzskatīts par

⁵⁹⁰ Ar šo pazīmi jāsaprot, ka pirkuma objekts ir gājis bojā un nepastāv pēc līguma noslēgšanas. Pretējā gadījumā būs konstatējams subjektīvās neiespējamības izpildījums.

⁵⁹¹ Methfessel W, A.Kohlhammer. Rechtswissenschaft. Vertragsrecht. Studienbücher. Buch 1, Allgemeine Grundlagen. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1977, S.218.

⁵⁹² Kopumā ir 10 nepārvaramas varas teorijas: 1) rezervācijas teorija – līgumslēdzēju puses jau iepriekš paredz noteiktus nepārvaramas varas apstākļus; 2) Vindšteina teorija – līdzīgi rezervācijas teorijai, vienīgi pamatelements ir pušu motīvs (subjektivitāte); 3) darījuma pamata teorija – līgumu slēdzot, pusēm ir kaut kādi priekšstatīti par līguma mērķi, savukārt, ja šis mērķis zūd, tad atkrīt arī darījums; 4) darījuma mērķa teorija – ja mērķis kļūst nesasniedzams, tad pusēm ir tiesības atkāpties no līguma; 5) līguma riska teorija – puse tiek prezumtīvā kārtā apgrūtināta ar zināmu risku, kad apstākļi mainās, t.i., ja risks iestājas, tad piemēro klauzulu; 6) Štāla un Krikmana līdzsvara teorija – balstīta uz objektivitāti, bet ja līdzsvars starp līguma izpildi un pretizpildi tiek izjaukts, tad piemēro klauzulu; 7) civiltiesiskās neapreķinātības teorija – skaidro kā saistību pārsniedzēju grūtību, t.i., ja labā ticībā nav iespējams izpildīt saistību, tad no līguma var atkāpties; 8) taisnīga sprieduma teorija – tiesa izlemj, vai klauzulas piemērošana ir taisnīga un saprātīga; 9) saistības izmaiņas teorija – izpildes neiespējamība ir tad, kad likums atzīst, ka izpildes veikšana bez kādas no pušu prettiesiskas rīcības nav iespējama (*non haec in feodora veni*); 10) *force majeure* teorija – nepārvarama vara iestājas, ja to nav objektīvi iespējams pirms tam paredzēt. J.Grīns. Clausula rebus sic stantibus vispārīgās un mūsu civiltiesībās. Valters un Rapa, Rīga, 1935, 18.lpp.; E.Schtahl. Die sogenannte clausula rebus sic stantibus im BGB. Berlin, 1909, 53.lpp.; Kontrhierungszwang und diktiert Vertrag. Jena, 1920, S.104; A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 106.lpp.

⁵⁹³ Kā norādā tiesību zinātnieks G.H.Treitels, atšķirības objektīvās neizpildes gadījumā starp anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmām ir minimālas. Treitel G.H. Frustration and Force Majeure. Sweet & Maxwell. London. 1994, p.3.

izbeigtu tikai attiecībā uz turpmāko darbību, savukārt izdarītās darbības un līdz ar to arī civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas bija spēkā pirms nepārvarama šķēršļa iestāšanās, vairs nav spēkā. Šis viedoklis tika mainīts 1943.gada *Fibrosa* lietā, kurā tiesa atzina, ka, iestājoties nepārvaramam šķērslim attiecībā uz darbībām, kas izdarītas pirms neparedzēto apstākļu iestāšanās, pušu attiecības ir regulējamās saskaņā ar kvazilīgumiskajām attiecībām un personai, kas ir kaut ko nodevusi otrai personai, ir tiesības prasīt to atpakaļ. Tomēr, kā norāda angļu tiesību zinātnieks A.Teilors fon Mērens, šādas tiesības zūd, ja daļēju izpildījumu ir veikušas abas puses. Piemēram, ja pārdevējs būtu piegādājis precī pircējam, bet vēl nebūtu saņēmis samaksu, un iestātos nepārvarams šķērslis, tad pamatojoties uz kvazilīgumiskajām attiecībām, pircējam būtu pienākums veikt samaksu par piegādāto precī. Savukārt, ja pārdevējs būtu piegādājis daļu no precēm un pircējs veicis arī daļēju apmaksu, tad neviena no līgumslēdzēju pusēm nebūtu tiesīga prasīt no otras puses nodotās lietas vai veiktās samaksas atgriešanu⁵⁹⁵.

Nepārvarama šķēršļa gadījumā saduras divi principi:

- 1) jebkurš līgums ir jāizpilda, un,
- 2) debitors nav vainojams neiespējamās izpildes neveikšanā.

Risinājums šo principu konfliktā vislabāk ir parādīts anglosakšu tiesību zemēs, kurās dominē tiešās atbildības princips par līgumsaistību neizpildi, t.i, pastāv tikai atsevišķi noteikti izņēmumi, kad līguma neizpilde ir attaisnojama (angļ.val. - *excused*)⁵⁹⁶. Piemēram, kā norādīts ASV 2.Likumu skaidrojumos par Līgumiem, gadījumā, ja persona līguma slēgšanas laikā zina, ka otra puse nespēs izpildīt solījumu jeb dot izpildījumu, tad šī persona nevarēs turpmāk atsaukties uz klauzulu⁵⁹⁷.

Kā norāda J.Grīns⁵⁹⁸, visās tiesību sistēmās nepārvarama šķēršļa klauzulas piemērošanai ir sekojošas pazīmes:

- a) tā ir korektīva saistību tiesībās un regulē izņēmumus,

⁵⁹⁴ Taylor von Mehren A. J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1102.

⁵⁹⁵ Šajā konkrētajā lietā pircējs bija tiesīgs prasīt atpakaļ pārdevējam iemaksāto avansa maksājumu par precēm, jo iestājās nepārvarama vara – II Pasaules karš. Tiesa nolēma atteikt pārdevējam paturēt pat daļu no saņemtās avansa maksas, kaut arī pārdevējs bija spējīgs pierādīt, ka daļa no summas ir bijusi iztērēta tieši līguma izpildes veikšanai. A.Taylor von Mehren. J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977, p.1102.

⁵⁹⁶ Raja P. Unexpected events affecting the performance of the contract. Petsch, Frosch&Klein, Vienna, Austria, 1997, p.2.

⁵⁹⁷ Restatement of the law second. Contracts. Volume 2. §§ 178 – 315. As adopted and Promulgated by The American Law Institute ar Washington, D.C. St. Paul. Minnesot, 1981, p.650. – 651.

⁵⁹⁸ J.Grīns. Clausula rebus sic stantibus vispārīgās un mūsu civiltiesībās. Valters un Rapa, Rīga, 1935, 9.lpp.

- b) attiecas uz pilntiesīgiem līgumiem,
- c) attiecas uz apstākļu maiņu starp līguma noslēgšanas brīdi un izpildi,
- d) klauzulai jābūt noteikti izteiktai likumā.

Vācijā un Latvijā klauzula darbojas tikai atsevišķos konkrētos gadījumos, t.i., klauzula nav vispārējs noteikums.

Latvijas CL 1587.pants nosaka *pacta sunt servanda* principu, tomēr tas nenozīmē, ka Latvijas tiesībās objektīvu apstākļu dēļ nav jāpilda līguma saistības.

Latvijas CL klauzulas atruna ir ietverta CL 1589.pantā, kas nosaka, ka vienpusēja atkāpšanās no līguma ir pieļaujama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta. Jēdziens „kad to zināmos apstākļos atļauj likums” ir *rebus sic stantibus* klauzulas elements, kas norāda, ka likums zināmos apstākļos atļauj vienpusēji atkāpties no līguma.

Tāpat kā Vācijā, arī Latvijā, risinot jautājumu par nepārvarama šķēršļa iestāšanos, izšķir subjektīvo un objektīvo elementu (CL 1543.p.). Latvijas CL norāda uz nejaušību vai nepārvaramu šķērslī kā objektīvu apstākli, kas atbrīvo parādnieku no līgumsaistību izpildes (CL 1657., 1774.p., 2147.p.), zaudējumu atlīdzības (CL 1773. – 1775.p., 1998.p., 2220.p., 2233.p.)⁵⁹⁹, taču Civillikums, tāpat kā Vācijas BGB nedod tiešu nepārvarama šķēršļa definējumu, lai gan Latvijas CL ir ietverta elastīga pieeja šim jautājumam⁶⁰⁰.

Ņemot vērā Latvijas CL regulējumu, nepārvarams šķērslis iestājas, ja izpildes neiespējamība ir radusies no nejauša notikuma.

Šīs pazīmes sakarā ir iespējams klasificēt gan Anglijas, gan Vācijas tiesību sistēmās strikti noteiktos objektīvās neiespējamības gadījumus:

- a) līguma objekts ir gājis bojā ārēju, no debitora un trešo personu neatkarīgu iemeslu dēļ,
- b) līguma priekšmeta izpilde nav iespējama likumu maiņas rezultātā,
- c) izpildījuma priekšmets ir personisks⁶⁰¹.

⁵⁹⁹ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 109.lpp.

⁶⁰⁰ Torgans K. Latvian Contract Law and the EU. Juridica International. Law review University of Tartu. Estonian Civil Code in European private Law Context. Nr.6, 2001, 41.lpp.; Skat. arī: Karklins J. Force majeure – Excluding Liability for the Breach of Contract in Latvia and Europe. Juridiske emner ved Syddansk Universitet. Jurist–Økonomforbundets Forlag, 2005, p.157.

⁶⁰¹ Atbildības sekas pirkuma līgumā izpildes neiespējamības gadījumā skatīt iepriekš apakšnodaļā „Pircēja un pārdevēja atbildība par izpildījuma neveikšanu pirkuma līgumā”, 47.lpp.

Kā jau iepriekš secināts, kā ceturto pazīmi nevar minēt pirkuma līguma atcelšanu pārmērīga zaudējuma dēļ (latīņu val. - *laesio enormis*)⁶⁰², un līdz ar to nevar piekrist J.Grīna uzskatam, ka CL 2042.pantā ir ietverta *rebus sic stantibus* klauzula.

Tomēr, lai atsauktos uz kādiem no augstākminētiem apstākļiem, ir nepieciešams sekojošs pazīmju kopums:

- 1) apstākļi nebija zināmi, slēdzot līgumu,
- 2) līguma izpildes neiespējamība ir objektīva,
- 3) nevienu no līgumslēdzējpusēm nevar vainot apstākļu izraisīšanā,
- 4) apstākļus nav iespējams novērst⁶⁰³,
- 5) puses nav uzņēmušās nejaušības risku.

Līdzīga pieeja ir ietverta Nīderlandes Civilkodeksā⁶⁰⁴, nosakot, ka nepārvarams šķērslis ir līguma izbeigšanās, kas nav izraisīta debitora vainas dēļ, pie tam - vainas esamību nevar attiecināt uz gadījumiem, kad debitors ir darbojies likumu un tiesisko principu ietvaros.

Analizējot ELTP regulējumu attiecībā uz nepārvaramu šķērslī, jāsecina, ka šāds termins ELTP nav atrodams, tā vietā normu apkopojums operē ar terminu "neizpildīšanas attaisnojums" (angl.val. - *excuse due to an impediment*). ELTP 8:108.pants nosaka:

- 1) *Puses neizpilde ir attaisnojama gadījumā, ja tā pierāda, ka pastāv šķērslis ārpus viņa kontroles un ka saprātīgi nav bijis sagaidāms paredzēt šādu šķērslī līguma noslēgšanas laikā vai arī no šķēršļa nevarēja izvairīties, vai pārvarēt tā sekas.*
- 2) *Ja šķērslis ir tikai īslaicīgs, neizpilde ir attaisnojama šā panta izpratnē tikai periodā, kurā šķērslis pastāv. Tomēr, ja kavēšanās sasniedz pilnīgu neizpildi, tad kreditors to var uzskatīt kā tādu.*
- 3) *Neizpildījušai pusei saprātīgā laika periodā, kopš tā ir uzzinājusi, vai vajadzēja uzzināt par šķēršļa esamību, jāpaziņo otrai pusei par šķērslī un tā ietekmi uz izpildi. Otra puse ir tiesīga prasīt zaudējumu atlīdzību, ja šāds paziņojums nav saņemts.*

Tādējādi ELTP pantā ir ietverti trīs priekšnoteikumi, kurus ir būtiski konstatēt, lai izpildījuma neveikšanu atzītu par attaisnojamu. Tie apskatīti turpinājumā.

⁶⁰² Erdman K. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen. Liv -, Est - und Kurland. Vierter Band. Obligationsrecht. A.Kummel's Verlag, Riga, 1894, S.320.

⁶⁰³ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 109.lpp.

⁶⁰⁴ Internets. // www.library.uu.nl/uulhome/database/juris/nedrecht_e.htm.

a) ārpus debitora kontroles esošs šķērslis, notikums;

Saskaņā ar šo pazīmi, risku par savu rīcību vai tās sekām uzņemas pats debitors, tādējādi debitors nevarēs atsaukties uz šo pazīmi gadījumā, ja sabojāsies viņa ražošanas iekārta, kaut arī šādu sabojāšanos viņš nevarēja paredzēt un līdz ar to arī novērst. Tāpat šo pazīmi debitors nevarēs izmantot, ja šķērslis tiks radīts trešo personu darbību rezultātā, ja šīs personas ir debitora pakļautībā⁶⁰⁵. Pie tam nav svarīgi, vai šīs personas ir rīkojušās savas pārstāvības varas vai uzdevumu robežās, t.i., debitora pakļautībā esošas prettiesiska trešās personas rīcība netiek uzskatīta par ārpus debitora kontroles esošu notikumu. Tomēr ELTP nedod skaidrojumu, vai minētā pazīme ir piemērojama gadījumā, ja debitors nespēj izpildīt savas saistības, jo nepārvarams šķērslis ir iestājies debitora nolīgtajam apakšuzņēmējam. Risinājums būtu jāmeklē, vadoties no pieņēmuma, ka apakšuzņēmējs ir debitora pakļautībā esoša persona. Tādējādi, ja apakšuzņēmējs darbojas prettiesiski, t.i., viņa rīcībā ir saskatāma vaina, tad debitors nevarēs atsaukties, ka izpildījuma neveikšana ir attaisnojama. No tā savukārt izriet pretējais secinājums, ka gadījumā, ja apakšuzņēmējs nespēj izpildīt savas saistības tādēļ, ka ir iestājies nepārvarams šķērslis, tad debitors varēs atsaukties uz ārpus viņa kontroles esoša šķēršļa pastāvēšanu, un viņa saistības neizpildījums pret kreditoru būs attaisnojams.

b) šķērslis nevarēja paredzēt;

Šī pazīme balstās uz objektīviem kritērijiem, t.i., nav svarīgi noskaidrot, vai konkrētā persona (debitors) varēja paredzēt šķēršļa iestāšanos, bet gan, vai objektīvi vispār varēja paredzēt šādu šķērslis līguma slēgšanas laikā, t.i., „vai normāla persona⁶⁰⁶, esot tādā pašā situācijā kā debitors, varētu paredzēt šādu šķērslis bez pārmērīga optimisma vai pesimisma”⁶⁰⁷. Ja debitors atsauksies, ka viņš konkrēto šķērslis nevarēja paredzēt, bet objektīvi šāds šķērslis bija paredzams, tad tiks konstatēta debitora vaina apstākļi, ka viņš neparedzēja konkrētā šķēršļa iestāšanos⁶⁰⁸. Runājot par debitora paredzamības pienākumu, jāsecina, ka ELTP 1:305.pantā ir noteikta paredzamības prezumpcija, kas nosaka, ka persona, kura atrodas līgumattiecībās ar otru personu, zināja vai viņai

⁶⁰⁵ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.380.

⁶⁰⁶ Tā persona, kāda tiek apzīmēta vispārpieņemtajā izpratnē.

⁶⁰⁷ Honnold G. Uniform Law for International Sales. 2nd edition. 1995, p.542.

⁶⁰⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.380. - 381.

vajadzēja zināt šķēršļa iespējamību, tiek uzskatīta par tādu, kura ir atbildīga par šķēršļa neparedzēšanu, izņemot, ja vien persona nepierāda pretējo.

c) nepārvarams šķērslis;

Paredzamība saistās arī ar apstākli, ka šķērslis ir nepārvarams, t.i., ja šķērslis nav bijis paredzams līguma slēgšanas laikā, bet tomēr, ja ir iespējams to pārvarēt, netraucējot līguma izpildi, tad puses, pamatojot savu saistību neizpildi, nevar atsaukties uz šo šķērslī. Pastāv viens gadījums, kad puses neizpildījums ir neattaisnojams pat, ja šķērslis nav bijis paredzams un arī nav pārvarams – tas ir gadījumā, ja nepārvaramais šķērslis ir radies pēc tam, kad debitors jau ir pielaidis izpildes nokavējumu. Tomēr, ja puse pierādīs, ka šāds šķērslis būtu radies, ja puse būtu laikus izpildījusi savu saistību, tad puses neizpildījums būtu attaisnojams.

Nepārvarama šķēršļa esamību nosaka tāpat, kā šķēršļa paredzamību, balstoties uz pastāvošiem faktiem. Svarīgi ir atzīmēt, ka to, vai šķērslis ir pārvarams, vai nē, ir jānosaka, vadoties tikai no tādām rīcībām, kuras ir likumīgas⁶⁰⁹. Piemēram, ja puses noslēdz līgumu par antikvāru priekšmetu pārdošanu uz ārvalstīm, bet vēlāk valsts šādu komercdarbību aizliedz, tad šis šķērslis ir jāuzskata par nepārvaramu, lai gan faktiski puses varētu antikvāros priekšmetus nosūtīt otrai pusei (tātad - pārvarēt šķērslī) ar kontrabandas palīdzību.

Runājot par tiesiskiem aizsardzības līdzekļiem nepārvarama šķēršļa gadījumā, jāsecina, ka ELTP pieturas pie pozīcijas, ka debitors tiek atbrīvots no atbildības. ELTP 8:101.panta 2.daļa nosaka, ka gadījumā, *ja puses neizpildījums ir attaisnojams, otra puse var izmantot visus 9.nodaļā minētos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, izņemot saistību piespiedu izpildi un zaudējumu atlīdzību*. Tā kā nepārvarama šķēršļa gadījumā līgums savu spēku nezaudē automātiski, tad otra puse var izmantot citus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, piemēram, aizturējuma tiesības, līguma izbeigšanu u.c.. Savukārt, ja pastāv vēl citi apstākļi, kad līguma neizpildi citā jomā var uzskatīt par būtisku līguma pārkāpumu, otra puse līgumu var vienpusēji izbeigt⁶¹⁰.

Tomēr ELTP 9:303.pants paredz izņēmumu no šā regulējuma, t.i., ja puse nosūta otrai pusei, kura nav veikusi izpildījumu, paziņojumu par līguma izbeigšanu, šī pirmā puse iegūst tiesības vienpusēji izbeigt līgumu pat, ja izpildījuma neveikšana nav būtiska. Izņēmums, kad pusei nav jānosūta augstākminētais paziņojums ir gadījumā, ja līguma

⁶⁰⁹ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.381.

⁶¹⁰ Ibid.

izpilde ir kļuvusi pilnībā un pastāvīgi neiespējama. Šādā gadījumā ELTP regulējums saskan ar citu Eiropas valstu civiltiesību regulējumu, kas nosaka, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā līgums automātiski tiek izbeigts.

Pozīcija, ko ieņem ELTP, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā līgums automātiski nezaudē spēku, ir skaidrojama ar to, ka nepārvaramais šķērslis var būt nepastāvīgs (īslaicīgs) (8:108.panta 2.daļa) un tādēļ līguma spēka automātiska zaudēšana nav pamatota.

ELTP 8:108.pantā par īslaicīgo šķērslī būtiska iezīme attiecībā uz t.s. nepārvaramu šķērslī ir tā, ka neizpildes attaisnojums ir spēkā ne tikai par to periodu, kurā pastāv nepārvaramais šķērslis, bet arī par periodu, kurā pastāv šā šķēršļa sekas, kura dēļ nav iespējams veikt izpildi⁶¹¹. Piemēram, plūdu gadījumā neizpilde būs attaisnojama ne tikai par to periodu, kurā pastāvēja plūdi, bet arī par to periodu, kurā puse novērsa plūdu radītās sekas – ražošanas iekārtu žāvēšana, jaunu izejvielu sagāde u.tml.

Gadījumā, ja līguma izpilde ir neiespējama tikai daļēji, tad neizpildes attaisnojums darbojas tikai par to saistības daļu, kuru nevar izpildīt, pastāvot nepārvaramam šķērslim⁶¹², un līdz ar to kreditors var pielietot visus tiesiskās aizsardzības līdzekļus attiecībā uz neattaisnoto neizpildījumu, tai skaitā, saistību piespiedu izpildi un zaudējumu atlīdzību⁶¹³.

ELTP 8:108.panta trešā daļā paredz īpašu regulējumu, kad otra puse var prasīt zaudējumu atlīdzināšanu, pat ja ir iestājies nepārvarams šķērslis attiecībā uz visu līguma priekšmetu. Minētā panta 3.daļa nosaka, ka otra puse ir tiesīga prasīt zaudējumu atlīdzību, ja paziņojums par nepārvaramu šķērslī nav saņemts. Tādējādi kā priekšnoteikums tiek izvirzīts nevis paziņojuma nosūtīšana, bet gan saņemšana (tas saskan arī ar ELTP 1:303.panta regulējumu par paziņojuma institūtu⁶¹⁴). Izvirzītais uzstādījums par to, ka trešā persona ir jāinformē par nepārvaramu šķērslī, saistās ar labas ticības principu, ka trešā persona ir jāinformē par radušos apstākli, lai tā varētu

⁶¹¹ Šāds regulējums ir paredzēts arī Itālijas Civilkodeksa 1256.pantā un Portugāles Civilkodeksa 792.pantā.

⁶¹² Zweigert, Kötz. An Introduction to Comparative Law. 3rd edition. Wier., 1998, 36.Chapter.

⁶¹³ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.382.

⁶¹⁴ Saskaņā ar ELTP 1:303.pantu paziņojums tiek uzskatīts par nosūtītu, ja tas ir piegādāts tieši otram līdzējam vai arī nogādāts viņa komercdarbības, vai uzturēšanās vietā.

pienācīgi sagatavoties līguma neizpildes sekām⁶¹⁵. Ja puse šo pienākumu neizpilda, tad otrai pusei ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzināšanu.

Apskatot visu ELTP 8:108.panta regulējumu, jāsecina, ka tas nav imperatīvs, t.i., puses var no šā noteikuma atkāpties, tādējādi uzņemoties nejaušības risku (CL 1774.pants). ELTP 8:108.pants satur līdzīgu definējumu, kā CL 1774.pants, kas nosaka, ka *nejaušs zaudējums nevienam nav jāatlīdzina. Tādēļ, ja nejaušs šķērslis kavē kādu izpildīt uzņemto saistību, jāatzīst, it kā viņš būtu to izpildījis, ja vien viņš līgumā nav uzņēmies nejaušības risku.* Tomēr CL pants nesatur regulējumu attiecībā uz gadījumiem, ja nepārvarams šķērslis ir īslaicīgs. Tāpat CL trūkst tieša regulējuma, kādas tiesības ir pusēm, ja līguma izpilde nav iespējama nepārvarama šķēršļa dēļ. Ir skaidrs, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā pusei nav tiesību prasīt zaudējumu atlīdzību (CL 1773.pants), taču - vai otra puse var prasīt saistību piespiedu izpildi vai līguma izbeigšanu?

Saskaņā ar CL 1588.pantu viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras puses piekrišanas par arī tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka tā to neizpilda. Pantā minētais neizpildījums attiecas gan uz subjektīvo, gan objektīvi neiespējamo izpildījumu. Tādējādi CL vispārīgi neparedz automātisku līguma izbeigšanos gadījumā, ja saistību izpilde nav iespējama nepārvarama šķēršļa dēļ. Savukārt CL 1589.pants nosaka, ka vienpusēja atkāpšanās no līguma ir pieļaujama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti pieļauta. Tā kā likumā nav noteikts, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā pusei ir tiesības vienpusēji atkāpties no līguma, tad ieinteresētai pusei atliek vienīgi lūgt tiesai, lai tā atceļ līgumu. Šādu prasību ieinteresētā puse var pamatot ar CL 1663.pantu, kas nosaka, ka gadījumā, ja kreditors parādnieka nokavējuma dēļ nav ieinteresēts līguma izpildīšanā, tad viņš var prasīt tā atcelšanu. Tomēr šā panta piemērošanai kreditoram ir jāpierāda intereses zudums un jābūt parādnieka nokavējumam. Līdz ar to nepietiek tikai, ka kreditors pierāda, ka saistību izpilde nav iespējama nepārvarama šķēršļa dēļ. Tādējādi, sakarā ar intereses zudumu līgums nezaudē savu spēku pēc kreditora vienpusēja paziņojuma – otrai pusei ir jādod

⁶¹⁵ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.383.

piekrišana līguma izbeigšanai, vai arī jautājums par līguma izbeigšanu ir izskatāms tiesā⁶¹⁶.

Neskaidrs regulējums CL ir attiecībā arī uz saistību piespiedu izpildi nepārvarama šķēršļa iestāšanās gadījumā. Ja ELTP 8:101.panta 2.daļa nosaka, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā otra puse nevar prasīt saistību piespiedu izpildi un zaudējumu atlīdzību, tad CL paredz tikai, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā otra puse nevar prasīt zaudējumu atlīdzību, bet par saistību piespiedu izpildi nekas nav minēts. CL 1590.pants paredz tikai divus gadījumus, kad persona nevar prasīt saistību piespiedu izpildi: a) ja saistība aprobežota ar līdzēja personu; vai b) ja saistība ir tāda darbība, kurā ir nozīme paša saistītā sevišķām personiskām spējām vai attiecībām. Tomēr maldīgs būtu uzskats, ka saskaņā ar CL nepārvarama šķēršļa gadījumā otra puse nevar prasīt zaudējumu atlīdzību, bet var prasīt saistību piespiedu izpildi. ELTP 8:101.panta 2.daļā precīzi veiktais tiesisko aizsardzības līdzekļu uzskaitījums, kurus nevar izmantot nepārvarama šķēršļa gadījumā, ir saistīts ar sistēmas pieeju, ka līguma pārkāpuma gadījumā otra puse var izmantot likumā noteiktus tiesiskas aizsardzības līdzekļus, savukārt CL un vispār kontinentālās Eiropas tiesību sistēma uzskata⁶¹⁷, ka vienas personas tiesību normas pārkāpuma gadījumā seko atbildība, kura cietušajai pusei dod tiesības izmantot civiltiesiskās aizsardzības līdzekļus, ja tiesību normas pārkāpuma rezultātā cietušajam ir radušies vai varētu rasties zaudējumi. Tātad, saskaņā ar CL, lai personai iestātos atbildība, kā norādīts iepriekš, ir nepieciešams konstatēt trīs atbildības iestāšanās priekšnoteikumus⁶¹⁸. Tā kā nepārvarama šķēršļa gadījumā personai nav konstatējama prettiesiska rīcība, pret viņu nevar pielietot tiesisko aizsardzības līdzekli – saistību piespiedu izpildi. Šajā salīdzinājumā redzamas abu sistēmu nedaudz atšķirīgās pieejas un līdz ar to arī atšķirīgie normu regulējumi⁶¹⁹, lai arī rezultāts galu galā ir identisks. Tādējādi, pamatojoties uz kontinentālās Eiropas

⁶¹⁶ LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p.). Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga, 1998, 159.lpp.

⁶¹⁷ Danneman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.46; B.S.Harkesims, W.Lorenz, G.Danneman. The law of contracts and restitutions. Volume 1. The German law of obligations. Claredon Press. Oxford, 1997, p.43; A.Bitāns. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 49.lpp.; McKendrick E. Contract Law. Text, Cases and Materials. Oxford University. New York, 2003, p.858.

⁶¹⁸ Prettiesisku rīcību, cēlonisko sakaru un zaudējumu apmēru.

⁶¹⁹ Tā kā ELTP pieeja nav balstīta uz pārkāpēja puses atbildības konstatēšanu, bet gan uz cietušās puses pielietojamiem tiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, tad ir loģiski, ka uzsvars tiek likts uz precīzu tiesisko aizsardzības līdzekļu uzskaitījumu, kamēr Latvijas CL neuzskaita tiesiskos aizsardzības līdzekļus, bet gan regulē gadījumus, kad personai iestājas atbildība. Līdz ar to Latvijas CL sistēma neprasa vienmēr precīzu tiesisko aizsardzības līdzekļu uzskaitījumu katrā regulējamā gadījumā.

tiesību sistēmas atbildības teoriju, varam konstatēt, ka nepārvarama šķēršļa gadījumā saskaņā ar Latvijas CL otra puse nedrīkst prasīt saistību piespiedi izpildi.

Tomēr CL pastāv atsevišķas normas, kad nepārvarama šķēršļa gadījumā līgums automātiski zaudē savu spēku. Šāds regulējums saistās ar Vācijas tiesību doktrīnā definēto vēlākās neiespējamības teoriju (vaču val. - *nachträgliche Unmöglichkeit*), kurā ar vēlāko neiespējamību saprot tādu, kas radusies pēc līguma noslēgšanas⁶²⁰. Kā vēlākās neiespējamības gadījumu Latvijā ir jāmin 1418.pantā ietvertais regulējums. CL 1418.pants nosaka - *kad par prasījuma priekšmetu ir atvietošanas lietas (844.p.), un to daudzums vai labums nav noteikts, tad darījums, neraugoties uz to, ir spēkā, ja ar likumu vai privātu rīkojumu dota tiesība minēto priekšmetu noteikt trešai personai vai tiesai pēc sava ieskata vai ja vispār tā noteikšanai ir kāda droša aukla. Bet ja trešā persona, kam uzdots priekšmetu noteikt, negrib vai nevar to uzņemt, tad darījums nav spēkā.* Ja puses vienojas, ka pirkuma līgumā priekšmetu noteiks trešā persona, bet pēc līguma noslēgšanas trešā persona zaudē tiesībspēju un rīcībspēju vai arī nomirst, tad saskaņā ar CL 1418.pantu darījums nav spēkā. Tātad faktiski minētais pants paredz gadījumu, kad nepārvarama šķēršļa iestāšanās rezultātā darījums automātiski zaudē savu spēku. Tomēr interesanta situācija rodas gadījumā, ja trešās persona negrib vai nevar noteikt priekšmetu kādas līgumslēdzēju puses rīcības rezultātā. Arī šādā gadījumā saskaņā ar šo CL pantu darījums nebūs spēkā, jo CL kā obligātu priekšnoteikumu līguma spēkā esamībai nenosaka apstākli, ka trešās personas izvēlei ir jābūt veiktai neatkarīgi no līgumslēdzēju pusēm. Šāds panta regulējums var likties pretrunā ar nepārvarama šķēršļa teoriju, kura nosaka, ka nepārvaramam šķērslim ir jāiestājas no līgumslēdzēju pusēm neatkarīgu apstākļu dēļ. Tomēr gadījumā, ja trešā persona atsakās vai nevar noteikt līguma priekšmetu kādas līgumslēdzēju puses darbības rezultātā, tad šādā gadījumā līguma spēka zaudēšana nebūs iestājusies, pamatojoties uz nepārvarama šķēršļa teoriju. Līdz ar to varam konstatēt, ka CL 1418.pants nav pretrunā ar vispārējiem nepārvarama šķēršļa teorijas postulātiem. Tomēr nepamanīts nevar palikt apstāklis, ka CL 1418.pants atsevišķos nepārvarama šķēršļa iestāšanās gadījumos paredz automātisku līguma spēka zaudēšanu, kas ir izņēmums no vispārējā CL regulējuma.

⁶²⁰ Dannenman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993, p.27.

Lai arī CL ir ietverta elastīga pieeja nepārvarama šķēršļa institūtam⁶²¹, tomēr CL būtu nepieciešams regulējums par to, kad šķērslis ir jāuzskata par nejaušu, kad nepārvarams šķērslis attiecas arī uz šā šķēršļa radītajām sekām, kā arī būtu jānosaka pienākums pusei, kura uzzinājusi par nepārvaramu šķērslī, paziņot par to otrai pusei, kā arī tas, ar kādiem tiesiskiem aizsardzības līdzekļiem ir apveltītas līgumslēdzēju puses nepārvarama šķēršļa iestāšanās gadījumā.

Jāpiekrīt A.Bitāna uzskatam⁶²², ka būtu ieteicams papildināt Latvijas CL vispārīgo daļu ar sadaļu, kas regulētu saistību izbeigšanos un arī atbrīvošanu no civiltiesiskās atbildības sakarā ar līguma objektīvās izpildes neiespējamību, par pamatu ņemot 1980.gada ANO Vīnes konvencijas „Par starptautiskajiem preču pirkuma pārdevumiem” 79. un 80.pantu nostādnes. Tā kā ELTP 8:108.panta regulējums ir gandrīz identisks 1980.gada ANO Vīnes Konvencijas 79.panta regulējumam⁶²³, tad CL līgumtiesību modernizācijā izmantojams ir arī ELTP 8:108.panta regulējums.

CL būtu nepieciešams ietvert sekojošu pantu:

„1588.a. (1) Puses neizpilde ir attaisnojama gadījumā, ja tā pierāda, ka pastāv šķērslis ārpus viņa kontroles un ka saprātīgi nav bijis sagaidāms paredzēt šādu šķērslī līguma noslēgšanas laikā vai arī no šķēršļa nevarēja izvairīties, vai pārvarēt tā sekas.

(2) Ja šķērslis ir tikai īslaicīgs, neizpilde ir attaisnojama šā panta izpratnē tikai periodā, kurā šķērslis pastāv.

(3) Neizpildījušai pusei saprātīgā laika periodā, kopš tā ir uzzinājusi, vai vajadzēja uzzināt par šķēršļa esamību, jāpaziņo otrai pusei par šķērslī un tā ietekmi uz izpildi. Otra puse ir tiesīga prasīt zaudējumu atlīdzību, ja šāds paziņojums nav saņemts.”

⁶²¹ K.Torgans. Latvian Contract Law and the EU. *Juridica International. Law review University of Tartu. Estonian Civil Code in European private Law Context.* Nr.6, 2001, p.41.

⁶²² A.Bitāns. *Civiltiesiskā atbildība un tās veidi.* Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 110. – 111.lpp.

⁶²³ *Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Profesor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale.* Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000, p.384.

7. NODAĻA

Latvijas līgumtiesību regulējuma uzlabošana

7.1. Latvijas līgumtiesību modernizācijas ceļi

Latvijā līgumtiesību modernizācija ilgā laika periodā nav intensīvi notikusi. Salīdzinot CL regulējumu ar aktuālajām mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņām, var secināt, ka atsevišķos jautājumos CL satur mūsdienu civiltiesiskajai apgrozībai neatbilstošu regulējumu. Par nepieciešamību modernizēt CL, pirms tas vēl bija atsācis darboties neatkarīgajā Latvijā, tika runāts arī LPSR AP 1991.gadā⁶²⁴.

Nav šaubu, ka ikviens normatīvs akts laika gaitā ir jāmaina un jāuzlabo, t.sk., civiltiesību vispārējās normas. Analizējot civiltiesību speciālo normu modernizāciju, jāsecina, ka tā notiek nepārtraukti⁶²⁵. Iemesls tam ir gan Latvijas iestāšanās ES, kas lika saskaņot nacionālos likumus ar ES direktīvu prasībām, gan arī jaunu tehnoloģiju ieviešana dzīvē, kas uz līdž šīm ierastām lietām liek palūkoties citā gaismā⁶²⁶. Turpretim vispārējās civiltiesības pēdējos gados modernizācijai ir pakļautas epizodiski, nereformējot civiltiesību sistēmu kopumā, bet gan uzlabojot tikai atsevišķu normu saturu un piemērošanu⁶²⁷. Par iemeslu tam ir apstākļi, ka CL ir civiltiesību pamataktis, kas ir bāze arī speciālām tiesību normām, un tās reformēšana nozīmē visas Latvijas civiltiesību sistēmas reformu, kas, protams, ir atbildīgs un sarežģīts darbs.

Analizējot Latvijas līgumtiesību modernizācijas ceļus, jāsecina, ka pastāv trīs veidi, kā uzlabot Latvijas līgumtiesību regulējumu, t.i.:

- 1) esošā līgumtiesību regulējuma uzlabošana;
- 2) jaunas līgumtiesības, izstrādājot jaunu CL;

⁶²⁴ Uz deputāta A.Berķa jautājumu: „Kas kavē atjaunot bez ierunām 1937.gada civillikumu? Kāpēc mēs to nevaram izdarīt? Sabiedrībai ir liela prasība, ka tas jādara, it īpaši tagad.”, deputāts A.Endziņš atbildēja: „Cienījamais Berķa kungs! Tas ir tāpēc, ka tās saimnieciskās attiecības, kādas mums ir pašreiz, neatbilst 1937.gada civillikodeksam, un tādējādi šis civillikodekss nevar vienkārši automātiski uzreiz šodien tikt atjaunots. Tas ir jāmodernizē, gaidot, kamēr mums šīs attiecības izveidosies. Tas nav tik vienkārši, kā varbūt vienam otram liekas, ka var vienkārši atjaunot, jo kodekss ir bijis moderns un tā tālāk. Bet tas nesaskan ar to realitāti, kāda ir pašreiz.”. LR Saeimas 1991.gada 29.augusta sēdes stenogramma. Tomēr prakse parādīja, ka CL kopumā spēja labi kalpot tirgus pārejas procesā.

⁶²⁵ Par to liecina daudzo civiltiesību speciālo normu pieņemšana pēdējos gados - LR Komerclikums, LR Darba likums, LR Komerčģilu likums, LR Civilprocesa likums, likums “Par apdrošināšanas līgumu” u.c.

⁶²⁶ Piem., elektroniskā praksta ieviešana u.c.

⁶²⁷ Piem., LR Civillikuma gorzījumi, kas stājās spēkā ar 2006.gada 1.martu.

3) esošā CL piemērošanas uzlabošana, balstoties uz ES un pasaules tiesību institūtu izstrādņu sistēmisku iztulkošanu u.c.

Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas līdz pat šim brīdim CL regulējuma uzlabošana notikusi, izmantojot pirmo iespēju, t.i., esošā līgumtiesību regulējuma uzlabošanu (pēdējā laikā tiesas, apzinoties esošā civiltiesību regulējuma nepilnību, atsevišķos gadījumos sākušas izmantot arī trešo iespēju - esošā CL piemērošanas uzlabošana⁶²⁸). Līdz šim veiktās likumdevēja aktivitātes līgumtiesību regulējuma uzlabošanā nevar nosaukt par sistēmisku regulējuma uzlabošanu. Ir veikti daudzi atsevišķu CL lietu, ģimenes un arī saistību daļas pantu grozījumi, taču tie neattiecas uz pamatnostādņu maiņu.

Kā secināts iepriekšējās nodaļās, CL saistību daļu ir sevišķi nepieciešams modernizēt, jo daudzās jomās tā neatbilst mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņām. Tas rada vairākas negatīvas sekas:

- 1) līdzēji savās darbībās nevar izmantot visas mūsdienu līgumtiesību teorijas pamatnostādnes, t.i., neattaisnoti tiek ierobežota līgumtiesību tiesiskā bāze;
- 2) līdzējiem, lai varētu izmantot mūsdienu līgumtiesību teorijas pamatnostādnes, nepieciešams sastādīt garākus līgumus, kuros jāietver to mūsdienu prasībām atbilstošo regulējumu, ko neparedz CL;
- 3) tiek kavēta ātra civiltiesiskā apgrozība.

Analizējot CL un mūsdienu līgumtiesību atziņas, secināms, ka izmaiņas nepieciešamas tādos fundamentālos līgumtiesību institūtos kā civiltiesiskās atbildības iestāšanās priekšnoteikumi, zaudējumu atlīdzība, līgumsods, saistību izpildes aizturējums, atkāpšanās no līguma, nepārvarams šķērslis u.c. Viens no veidiem kā modernizēt minētos tiesību institūtus ir esošā līgumtiesību regulējuma uzlabošana.

7.1.1. Esošā līgumtiesību regulējuma uzlabošana

Šā līgumtiesību modernizācijas ceļa izvēle nozīmētu atsevišķu CL normu satura uzlabošanu un jaunu normu ieviešanu. Lai arī Latvijas tiesību zinātnieku vidū ir

⁶²⁸ Piem., LR AT Senāta lieta Nr.SK-48, 2005.gada 26.janvāris, 2004.gada 22.septembra lieta Nr.SK-441.

izplatīts uzskats par nepieciešamību mainīt atsevišķus CL pantus⁶²⁹, tomēr līdz šim fundamentāli grozījumi nav veikti.

Mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņas daudzos jautājumos ir atšķirīgas no esošā CL regulējuma, un to ietveršana CL nozīmētu apjomīgu līgumtiesību normu uzlabošanu, izslēgšanu un jaunu radīšanu. Tā kā CL modernizācija atbilstoši mūsdienu līgumtiesību teorijai prasītu vairāku tiesību institūtu revīziju, tad izvēloties šo modernizācijas ceļu, faktiski notiktu CL pamatnostādņu maiņa, kas nav iespējama, nepārskatot pilnīgi visas CL normas. Lai pilnībā ieviestu ELTP un citos mūsdienu civiltiesību avotos ietvertās līgumtiesību teorijas pamatnostādnes, esošā CL regulējuma uzlabošana faktiski nozīmētu jauna radīšanu. Ņemot vērā nepieciešamās modernizācijas apjomu, jaunas CL normas tiktu radītas vairāk nekā atstātas negrozītas vecās. Tas liek secināt, ka šādā gadījumā sistēmiski pareizāk ir jauna CL izstrāde, nevis vecā regulējuma kardināla maiņa. CL saistību daļā, atšķirībā no citām valstīm (piem., Vācijas BGB), nepastāv atsevišķi izdalītas vispārējās normas, kas attiecas uz visiem līgumu veidiem, un speciālās normas, kas piemērojamas tikai konkrētam līguma veidam. Līdz ar to jebkura tiesību institūta regulējuma maiņa nozīmētu visa CL saistību daļas pārskatīšanu, jo, piemēram, tāda tiesību institūta regulējums kā atkāpšanās no līguma ir minēta gan CL otrajā nodaļā „Līgumi” (CL1587., 1588., 1599.p.), gan arī pie atsevišķiem līgumu veidiem (pirkuma līgums – CL 2039.p., 2040.p., uzņēmuma līgums – 2229.p., nomas un īres līgums – 2170.p. u.c.) Tas nozīmētu, ka mainot vispārējo regulējumu, jāpārskata būtu arī katra līguma veida regulējums, kas faktiski ir visas CL saistību daļas maiņa. Līdz ar to jāsecina, ka lai modernizētu CL līgumtiesības, esošā līgumtiesību regulējuma uzlabošana prasītu tik lielas izmaiņas CL, ka grozījumi sastādītu lielāko daļu no CL, kas liek secināt, ka šāda veida modernizācijas ceļš nebūtu labākais variants.

⁶²⁹ Skat. Torgāns K. „Eiropas līgumtiesību principi” un Latvijas civiltiesības. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 56.sēj., 4./5./6. (621./622./623.). A. - 2002., 34.lpp.; Torgāns K. Saistību tiesības: Latvija un Eiropas Savienība. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002. 10. – 11.lpp.; Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997, 110. – 111.lpp.; Bitāns A. Gaidāma nemantiskā (morālā) kaitējuma lomas palielināšanās : [Īss Civillikuma grozījumu skaidrojums], // Dienas Bizness. - (Saldo ; Nr.7),Nr.82 (2006, 27.aprīlis), 20.-22.lpp.

7.1.2. Jauna līgumtiesību izstrāde, pieņemot jaunu CL

Pirmais solis saistību tiesību modernizēšanā būtu LR Komerclikuma papildināšana ar komercdarījumu regulējošām normām. Tā kā grozījumu veikšana pašā CL būtu pārāk apjomīga un sarežģīta, lai veiktu pilnīgu līgumtiesību modernizāciju, viens no iespējamajiem veidiem modernizēt Latvijas līgumtiesības būtu jauna CL saistību daļas izstrāde. Lai arī šis uzdevums tuvākā nākotnē nav viegli realizējams praktisku iemeslu dēļ, tomēr ir vērts apsriest iespējamo nākamā CL saistību daļas regulējuma pamatjautājumus.

Izstrādājot CL saistību daļu, būtu konceptuāli jāmaina esošais līgumtiesību regulējums, ietverot šādus mūsdienu līgumtiesībās atrodamos tiesību institūtu regulējumus (ELTP, UNIDROIT, CISG u.c.):

- 1) jānosaka civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumi, atsakoties no vainas jēdziena;
- 2) jānosaka civiltiesiskā aizsardzības līdzekļa definīcija un tā pielietošanas iespējas;
- 3) jāiedala līguma pārkāpums būtiskos un nebūtiskos;
- 4) zaudējumu atlīdzības regulējums (paredzami zaudējumi);
- 5) līgumsoda regulējums (samazināšanas iespējas);
- 6) saistību piespiedu izpilde (samazinot pielietošanas iespēju);
- 7) izpildījuma aizturējuma tiesības (paredzot saistību aizturējumu);
- 8) līguma pārtraukšana;
- 9) cenas samazināšana;
- 10) izpildījuma termiņa pagarinājums;
- 11) debitora civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi;
- 12) tiesības izmainīt saistību saturu;
- 13) nepārvarams šķērslis un tā ietekme uz saistību izpildi u.c.

Turklāt iepriekš minēto mūsdienu līgumtiesību teorijas ieviešana CL būtu saistāma ar nepieciešamību iedalīt CL saistību daļu divās nodaļās:

- 1) vispārējā daļa;

tajā tiktu regulētas vispārējās saistību tiesību definīcijas un paredzēts vispārējais līgumtiesību un civiltiesiskās atbildības⁶³⁰ regulējums, līdzīgi kā tas ir ELTP, UNIDROIT, Vācijas BGB u.c. valstu civilkodeksos.

2) speciālā daļa;

šajā daļā tiktu regulēti atsevišķu līgumu un saistību tiesību institūtu saturs, paredzot izņēmumus no vispārējās daļas regulējuma attiecībā uz atsevišķiem līgumu veidiem.

Lai arī jauna CL saistību daļas pieņemšana ir Latvijas līgumtiesību reforma, un tā ir paredzama tālā nākotnē, tomēr tās sekmes var paredzēt sekojošu apstākļu dēļ:

- 1) līdzējiem līdz šim nav bijuši šķēršļi sekmīgi pārorientēties uz jaunu normatīvā akta regulējumu kādā konkrētā jomā. Par to liecina, piemēram, sekmīga pāreja no Latvijas PSR Civilkodeksa⁶³¹ piemērošanas uz LR Civillikuma piemērošanu tiesiskajās attiecībās 90.gadu sākumā⁶³², sekmīga LR Komerclikuma ieviešana un piemērošana, tāda salīdzinoši jauna un līdz šim nebijuša regulējuma piemērošana kā komercķīlas (LR Komerčķīlu likums), 1980.gada ANO Vīnes konvencijas „Par starptautisko preču pirkuma-pārdevuma līgumu” piemērošana starptautiskos preču pirkuma-pārdevuma līgumos u.c.;
- 2) līdzēji pastāvīgi savstarpējās attiecībās piemēro daudzus mūsdienu līgumtiesību institūtus, paredzot tos savstarpējos līgumos;
- 3) tiesas, kurām jāpiemēro jaunie normatīvi akti, to līdz šim ir sekmīgi darījušas.

Lai sasniegtu pilnīgu Latvijas līgumtiesību modernizāciju un to atbilstību mūsdienu jaunākām civiltiesību teorijas atziņām, nākotnē ir nepieciešama jauna CL saistību daļas izstrāde. Pie tam šīs izstrādes laikā jāņem vērā ne tikai ES pozīcija vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā, bet arī ELTP regulējums. ELTP kā pamats Latvijas līgumtiesību modernizācijai būtu jāizmanto sekojošu iemeslu dēļ:

- 1) ELTP satur Eiropas līgumtiesību regulējuma kompromisu starp visām ES dalībvalstīm⁶³³;

⁶³⁰ Izstrādājot jaunu CL, nepieciešams skaidri noteikt bezvainas sistēmas modeli, paredzot, nevis kāda atbildība iestājas līguma pārkāpējam, bet gan kādi civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi ir pieejami personai līguma pārkāpuma gadījumā.

⁶³¹ LPSR Civilkodekss. 1963.gada 27.decembris (spēkā neesošs).

⁶³² Skat. likumu „Par Latvijas Republikas likuma "Par Latvijas Republikas 1937.gada Civillikumu" spēkā stāšanās kārtību” (spēkā ar 14.01.1992., izsludināts „Ziņotājā” 30.01.1992) un likumu „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”, spēkā ar 01.03.1993. Izsludināts „Ziņotājā”, 14.01.1993.

⁶³³ Principles un European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by the Commission of Contract Law. Chairman: Professor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, 2000, xxii.

- 2) ELTP satur modernākās līgumtiesību teorijas atziņas⁶³⁴;
- 3) ELTP ir izstrādājuši pasaulē atzīti tiesību zinātnieki, un tajā ir ņemtas vērā ES dalībvalstu līgumtiesību regulējums un doktrīnas⁶³⁵;
- 4) ELTP ir ieguvis plašu atzinību tiesību zinātnieku⁶³⁶ vidū un Eiropas Parlamentā⁶³⁷.

Lai arī CL ir Latvijas saistību un līdz ar to līgumtiesību pamats, tomēr Latvijas tiesību zinātniekiem nevajadzētu CL uztvert kā nemaināmu jēdzienu, bet gan darīt visu iespējamo, lai Latvijā tiktu izstrādāts jauns un mūsdienīgs Latvijas līgumtiesību regulējošs normatīvs akts. Savukārt līdz brīdim, kamēr netiek izstrādāts jauns CL, Latvijas tiesību zinātniekiem un tiesību normu piemērotājiem būtu jāņem vērā pēdējā laika līgumtiesību teorijas atziņas un droši jāpielieto terminu un principu interpretācijai esošā CL regulējuma ietvaros.

7.1.3. Esošā LR Civillikuma piemērošanas uzlabošana

Vēl viens Latvijas līgumtiesību modernizācijas ceļš ir esošā CL piemērošanas uzlabošana, t.i., ka, nemainot CL materiālo normu saturu, tiesību normu piemērotāji (galvenokārt tiesneši) ņem vērā mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņas un, balstoties uz CL 5.pantu⁶³⁸, mēģina pēc iespējas iztulkot jeb papildīt CL normas ar saturu, kas saskan ar mūsdienu līgumtiesību teoriju⁶³⁹.

⁶³⁴ Introduction to the Principles of European Contract Law. Prepared by The Commission on European Contract Law. Internets: www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 15.09.2002).

⁶³⁵ Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by the Commission of Contract Law. Chairman: Professor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, 2000, xxii.

⁶³⁶ Skat. Berger K. P. The principles of European Contract Law and the concept of the „creeping codification”. European Review of Private Law. Volume 9, Number 1, 2001, p.23; Riedl K. The work of the Lando-commission from an alternative viewpoint. University of Salzburg and European University institute, Florence. With permission of Kluwer - published in European Review of Private Law, issue 1, 2000, p.23; Guillemard S. A comparative study of the UNIDROIT Principles and the Principles of European Contracts and some dispositions of the CISG applicable to the formation of international contracts from the perspective of harmonization of law. Laval University. 1999, p.15; Lando O. The Structure and the Salient Features of the Principles of European Contract Law. Juridica International. Nr.VI, 2001, p.4.-5; Torgāns K. „Eiropas līgumtiesību principi” un Latvijas civiltiesības. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 56.sēj., 4./5./6. (621./622./623.). A. - 2002., 39.lpp; McKendrick E. Contract Law. Text, Cases and Materials. Oxford University. New York, 2003, p.917.

⁶³⁷ European Parliament Resolution A 5-0384/2001.

⁶³⁸ CL 5.pants nosaka, ka „kad lieta jāizšķir pēc tiesas ieskata vai atkarībā no svarīgiem iemesliem, tiesnesim jāspriež pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem”.

⁶³⁹ Skat.: Bitāns A. Vispārīgie principi, nosakot kompensāciju par nemantisko aizskārumu. Latvijas Vēstnesis. Jurista Vārds. Nr.37 (295). 2003.gada 14.oktobris, 4.lpp.

Līdz šim tiesu praksē ir atsevišķi gadījumi, kad LR AT Senāts ir mēģinājis iztulkot CL normas tā, lai tās saskan ar mūsdienu līgumtiesību teoriju. Kā piemēru, var minēt iepriekš darbā analizētās Senāta lietas Nr.SKC-48 (2005.gada 26.janvāris) un Nr.SKC-441 (2004.gada 22.septembra), kur LR AT Senāts ir konstatējis, ka atsevišķos gadījumos tiesas var ierobežot pārlieku netaisnīgu līgumsodu.

Tāpat kā piemērs ir jāmin LR AT Senāta lieta Nr.695 (2005.gada 2.novembris)⁶⁴⁰. Šajā lietā, kur tika izskatīta prasība par zaudējumu atlīdzību, LR AT Senāts norādījis, ka „*apelācijas instances tiesa pareizi norādījusi, ka prasības par zaudējumu atlīdzināšanu apmierināšanai nepieciešams konstatēt šādus civiltiesiskās atbildības pamatus: personas prettiesisku, vainojamu rīcību (darbību vai bezdarbību), zaudējumu esamību un to konkrēto apmēru, cēlonisko sakaru starp prettiesisku rīcību un zaudējumiem*”. Kā redzams no šā LR AT Senāta viedokļa, civiltiesiskās atbildības iestājai (zaudējumu atlīdzība) nepieciešams konstatēt trīs priekšnoteikumus:

- 1) prettiesisku, vainojamu rīcību;
- 2) zaudējumu apmēru;
- 3) cēlonisko sakaru.

Ar šo lietu LR AT Senāts ir ieņēmis bezvainas sistēmas pozīciju, norādot, ka vainas jēdziens ir jāskata kopsakarībā ar prettiesiskas darbības jēdzienu, t.i., tie nav savstarpēji atraujami (tāds pats viedoklis ir pausts arī Latvijas tiesību literatūrā⁶⁴¹). Līdz ar to, no minētā sprieduma varam secināt, ka esošā CL normu regulējuma ietvaros tiesību normu piemērotājs ir izmainījis priekšstatu par CL kā uz vainas sistēmu bāzētu normatīvu aktu, norādot, ka CL, nemainot tā materiālās normas, var tik pat labi piemērot, ievērojot mūsdienu civiltiesību teorijas atziņas.

Lai arī tiesu praksē ir atrodami atsevišķi mēģinājumi modernizēt CL normas caur to piemērošanu, tomēr tie skar tikai atsevišķus līgumtiesību teorijas aspektus. Tā, piemēram, Latvijas tiesas no esošā CL nevar izsecināt, ka CL ir noteiktas tiesības vienpusēji atkāpties no līguma būtiska pārkāpuma gadījumā, vai ka CL ir paredzēts zaudējumu paredzamības princips u.tml. Savukārt par debitora civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem vispār CL nekas nav minēts. Līdz ar to ir secināms, ka Latvijas līgumtiesību modernizācija caur esošo CL normu piemērošanas uzlabošanu

⁶⁴⁰ Internets: www.lursfot.lv. LATLEX tiesu nolēmumu datu bāze.

⁶⁴¹ Skat.: Torgans K. The Concept of Fault in Latvia Contract Law Requires Adjustment. Current Topics in Latvian Law. Humanities and Social Sciences. Latvia. University of Latvia. 3 (40), 2003.; Torgāns K. „Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās”, Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2005.gada 31.maijs Nr.20 (375).; Kārklīņš J. „Vainas nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību”. Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2005, Nr.15 (370).

nebūs efektīva, jo skars tikai daļu no nepieciešamajām izmaiņām Latvijas līgumtiesībās.

Tajā pašā laikā ir skaidrs, ka jauna un moderna CL vai pat tikai saistību tiesību daļas izstrāde prasa daudz laika, bet līdz jauna normatīva akta izstrādei personām jāvadās no esošā CL, iespēju robežās veicot atsevišķu (iepriekšējās tēzēs norādīto) normu satura uzlabošanu. Tādējādi būtu nepieciešams, lai līdz jauna CL izstrādei Latvijas tiesas pēc iespējas esošā CL regulējuma ietvaros mēģinātu piemērot mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņas, tādējādi veicinot Latvijas līgumtiesību attīstību.

Kopsavilkums

Modernizējot Latvijas līgumtiesības, vērā ir ņemamas ne tikai atsevišķas modernas tiesību teorijas atziņas, bet arī ES veiktās aktivitātes līgumtiesību modernizēšanā un harmonizēšanā, kā arī Eiropas institūciju un tiesību zinātnieku atbalstu guvušie līgumtiesību unifikācijas projekti.

Lai arī tiesību zinātnieku izstrādātie līgumtiesību unifikācijas projekti ir vērā ņemams solis vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanas un modernizācijas virzienā, tomēr tie pagaidām ir tikai akadēmiska rakstura materiāls, kurš pušu tiesiskajās attiecībās ir piemērojams kā tiesību avots tikai gadījumā, ja puses par to ir vienojušās līgumā. Tādējādi, minēto dokumentu nenoteiktais juridiskais statuss nav drošs palīgs ES četru brīvību – preču, pakalpojumu, kapitāla un personu kustības brīvības – sekmīgā realizācijā.

Viens no veidiem, kā varētu modernizēt Latvijas līgumtiesības, ir iekļauties ES iniciētā kopējā ES normatīvo aktu modernizēšanas un harmonizēšanas procesā. Lai arī no civiltiesiskās apgrozības viedokļa būtu efektīvi vienots ES līgumtiesību regulējums, un tas vienlaikus atrisinātu Latvijas līgumtiesību modernizācijas jautājumu, tomēr pastāv pieci šķēršļi vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā:

- atšķirības civiltiesiskajos pamatprincipos;
- atšķirības juridiskajā domāšanā;
- atšķirības juridiskajā (procesuālajā) procedūrā.
- atšķirības ES direktīvu ieviešanā dalībvalstu normatīvajos aktos;
- pretrunas un neskaidrības ES direktīvās.

Bez minētajiem objektīvajiem šķēršļiem kā apstākļi, kas kavē vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanu, jāmin sekojoši:

- vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā nepieciešams rast kompromisu starp visām Eiropas tiesību nacionālajām sistēmām, kas katras valsts jurisprudences tradīciju (nacionālā līmenī nostiprinājušos doktrīnu) dēļ ir praktiski neiespējami. Par to liecina arī neveiksmi piedzīvojušais Eiropas konstitūcijas pieņemšanas mēģinājums;
- vienotu Eiropas līgumtiesību radīšana ir Eiropas Savienības mērķis, taču jaunradīto civiltiesību aktu varētu uzskatīt tikai par starptautiskas organizācijas (ES) vienotu civiltiesību aktu kopumu, bet ne pilnīgu Eiropas

līgumtiesību unifikāciju, jo tiesību harmonizācijā saskaņā ar Eiropas Parlamenta rezolūciju tiktu iesaistītas tikai ES valstis.

Arī pašreiz spēkā esošie ES normatīvie akti nenodrošina pilnīgu ES normatīvo aktu harmonizēšanu, kas, protams, ir vērā ņemams šķērslis kopēju ES līgumtiesību modernizēšanā. Dažādās ES dalībvalstīs direktīvas rada dažādas tiesiskās sekas, vai arī, izejot no pretējā skatu punkta, dažādās valstīs tiek radīti atšķirīgi izmantojamie civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi. Lai arī direktīvu mērķis ir noteikt minimālo standartu, kāds ES dalībvalstīm ir jāievieš, tomēr dažādu tiesisko seku iestāšanās nenodrošina vienota tirgus izveidi, kas savukārt, traucē brīvai preču kustībai plašākā nozīmē.

Lai arī pastāv atšķirīgi direktīvu regulējumi un atšķirīgi direktīvu ieviešanas veidi, un to rezultāti, risinājums nevar būt pāriešana no „minimālo standartu principa” uz „vienādo standartu principu”. Šādā gadījumā ES dalībvalstu loma samazinās līdz minimumam, jo direktīvas tiktu ieviestas tieši un precīzi, kas nozīmētu to tiešo iedarbību jeb ES regulu statusa piešķiršanu. Šādas sistēmas ieviešana radītu līgumtiesību harmoniju visu ES dalībvalstu līmenī, taču ar to likumdevēja tiesības tiktu nodotas ES, atstājot ES dalībvalstu parlamentiem simbolisku nozīmi direktīvu ieviešanā.

Kā papildus šķērslis vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā jāmin apstākļi, ka normatīvo aktu nesaskaņotība, t.i., disharmonija izpaužas ne tikai horizontālā līmenī, t.i., dalībvalstu savstarpējo tiesību sistēmu līmenī, bet arī vertikālā līmenī (direktīvu līmenī) jeb ES tiesību sistēmas līmenī.

Ņemot vērā doktordarbā veikto analīzi, darba autors aizstāvēšanai izvirza sekojošus secinājumus un priekšlikumus.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Kā vienu no tālākās virzības mērķiem Eiropas līgumtiesību modernizēšanā Eiropas Komisija ir izvirzījusi uzdevumu izstrādāt ES līgumu tipveida noteikumus (modeļus), sākotnēji tikai vienkāršiem jeb ikdienišķiem līgumiem. Eiropas Komisijas izteiktie ierosinājumi šā mērķa sasniegšanā nedos lielu progresu vairāku iemeslu dēļ:

- 1) vienkāršu līgumu slēgšanā arī pašreiz nepastāv īpašas problēmas, jo līgumu pamatnoteikumi visās ES dalībvalstīs ir ļoti līdzīgi;

- 2) gandrīz visu ES dalībvalstu starpā jau darbojas vienoti noteikumi atsevišķu līgumu regulācijā, piemēram, 1980. gada ANO Vīnes konvencija „Par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”, 1956.gada Konvencija „Par kravu starptautisko autopārvadājuma līgumu (CMR)”, Konvencija „Par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR)” u.c.;
- 3) tipveida noteikumi nedos risinājumu gadījumā, ja starp pusēm izceļas strīds par līgumu saistību pienācīgu izpildi, atbildību par lietas trūkumiem, zaudējumu atlīdzību u.c. Šādā gadījumā jāpiemēro kādas ES dalībvalsts normatīvie akti, izvēloties piemērojamo tiesību sistēmu un piekritību;
- 4) tipveida noteikumi nesniegs risinājumu līguma saistību izpildes nodrošināšanā vai līguma atzīšanā citā valstī. Atsevišķu tipveida noteikumu radīšana bez vienotas normatīvo aktu bāzes, kas regulētu pirmslīgumiskās attiecības, līguma noslēgšanas jautājumus, līguma neizpildes jautājumus, zaudējumu atlīdzības principus utt., nesniegs vēlamu rezultātu.

Tādējādi Eiropas Komisijas iniciatīva vienotu tipveida noteikumu izstrādē sniegs vairāk tehniskus uzlabojumus pārrobežu darījumos, bet neizpildīs Eiropas Parlamenta vairākās rezolūcijās pausto vēlmi radīt vienotas Eiropas līgumtiesības. Taču, neskatoties uz to, tas ir vērtējams kā pozitīvs solis tālākā virzībā vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā.

2. ELTP izstrādes komisija ir norādījusi, ka Eiropas līgumtiesību principi (ELTP) ir daļa no Eiropas *lex mercatoria*, kuru vienveidīga piemērošana nodrošinās vienota Eiropas tirgus funkcionēšanu. Šādam apgalvojumam nevar piekrist sekojošu iemeslu dēļ:

- 1) normu kopuma teksts ietver vairākus jauninājumus, kas nav bijuši ietverti līdz šim nevienā no ES dalībvalstu tiesību sistēmām. Ņemot vērā, ka *lex mercatoria* atspoguļo jau ilglaicīgi pastāvošu (nostabilizējušos) komerciesisko praksi, jauninājumu ieviešana ELTP tekstā mazina to atbilstību *lex mercatoria*;
- 2) izstrādes laikā ELTP izstrādes komisija nav ierobežojusi savus avotus tikai ar ES dalībvalstu tiesību normām, bet ņēmusi vērā arī citu valstu pieredzi;
- 3) ELTP skar ne tikai komercdarījumu tiesiskās attiecības, bet arī līgumus, kas tiek slēgti starp komersantiem un patērētājiem, savukārt saskaņā ar *lex*

mercatoria definējumu un tiesību zinātnes vienprātīgo uzskatu *lex mercatoria* attiecas tikai uz starptautisko tirdzniecību komersantu vidū;

- 4) atsevišķos civiltiesiskos jautājumos pastāv nozīmīgas atšķirības starp romāņu-ģermāņu un anglosakšu tiesībām, kas liek apšaubīt, ka ELTP atspoguļo vienoto Eiropas *lex mercatoria*.

Līdz ar to pareizi būtu ELTP dēvēt nevis par Eiropas *lex mercatoria*, bet gan par Eiropas parauciviltiesībām, kuru uzdevums nākotnē būtu kalpot kā parauciviltiesībām dalībvalstīm, izstrādājot vai uzlabojot nacionālos civiltiesību aktus.

3. ELTP savā saturā sekojošu iemeslu dēļ neatbilst vispārīgo tiesību principu jēdzienam:

- 1) vispārīgos tiesību principus identificē un formulē, vadoties no rakstīto tiesību vispārīgā gara. Tā kā ELTP nav oficiāli rakstītās tiesības, tad tajā ietvertie principi nav uzskatāmi par tiesību avotu.
- 2) tie vispārīgie tiesību principi, kas ietverti ELTP no ES dalībvalstu nacionālām tiesībām, pastāvējā jau līdz ELTP radīšanas un līdz ar to ir arī piemērojami arī bez ELTP.
- 3) ELTP satur arī regulējumus, kas līdz šim nav atrodami nevienā tiesību sistēmā, kā arī ietver kompromisu starp dažādu ES dalībvalstu tiesību regulējumu. Tā kā vispārīgie tiesību principi ir katras tiesību sistēmas tradīcijas un gars, savukārt ELTP nav kādas vienas tiesību sistēmas regulējuma apkopojums, tad nav pamats atzīt, ka ELTP satur līgumtiesību vispārējos tiesību principus, kurus tiesas var piemērot jebkurā brīdī.

Tomēr nevar noliegt, ka ELTP satur arī atsevišķus principus, kas ir vienveidīgi visā romāņu-ģermāņu tiesību sistēmā (piemēram, līguma saistošais spēks, zaudējumu atlīdzības princips u.tml.), līdz ar to pamatoti ir uzskatīt, ka ELTP ir atrodami daži līgumtiesību vispārējie tiesību principi. Taču tas ir attiecināms tikai uz tādiem principiem, kurus atzīst arī ES dalībvalstu nacionālās tiesību sistēmas un kuri tātad ir tikuši piemēroti arī pirms ELTP radīšanas.

4. Ņemot vērā līdzšinējo tiesu praksi tiesību normu piemērošanā starptautiskajā tirdzniecībā, ELTP piemērošana iespējama (ja abas puses to skaidri izsaka) šādos veidos:

- 1) tie aizstāj UNIDROIT principus, ja strīds ir starp ES dalībvalstu komersantiem;

2) tie atrodas hierarhijā starp UNIDROIT principiem un nacionālām tiesību normām, ja viena no strīdā iesaistītajām pusēm nav ES dalībvalsts komersants.

5. Pastāv vairāki apstākļi, kas pašlaik padara apgrūtinātu ELTP piemērošanas iespējamību Latvijas tiesās:

- ELTP ir radīti ES dalībvalstu vajadzībām, bet to izstrādē ir ņemtas vērā tikai „vecu” dalībvalstu tiesību tradīcijas;
- Latvijas civiltiesībās pastāv vairākas būtiskas atšķirības salīdzinājumā ar ELTP.

Tā kā pastāv atšķirības starp CL un ELTP, pašlaik Latvijā nav iespējams piemērot ELTP kā tiesību avotu, ja CL nedod atbildi uz kādu konkrētu jautājumu. Tā vietā tiesību normu piemērotājam ir jāvadās no CL 5.panta. Izmantojot šajā pantā ietverto delegāciju, tiesnesis, nosakot kāda līgumtiesību institūta saturu vai veicot tā interpretāciju, līdzīgi kā, izmantojot doktrīnu, drīkst izmantot arī ELTP, taču, ņemot vērā ELTP darbības sfēru un pastāvošās atšķirības ar LR Civillikumu, pašlaik oficiāla atsaukšanās uz ELTP kā Latvijas tiesību avotu (sprieduma motīvu daļā) nav leģitīma.

6. Pastāv vēl divi izņēmuma gadījumi, kad Latvijas tiesas var atsaukties uz ELTP kā tiesību avotu:

- kad līgumslēdzējas puses ir vienojušās, ka to tiesiskās attiecības regulēs ELTP;
- kad viena no līgumslēdzēju pusēm ir Eiropas Savienības dalībvalsts, un puses līgumā ir noteikušas, ka to tiesiskajās attiecībās vadīsies no Eiropas *lex mercatoria*.

7. Tiesību zinātnē nav vienota līgumiskās civiltiesiskās atbildības definējuma. Tādēļ darba autors piedāvā sekojošu definīciju: līgumiskā civiltiesiskā atbildība ir jauna vienpusēji tiesiska attiecība, kura tiesību normas prettiesiska pārkāpuma gadījumā rada cietušajam pienākumu veikt darbības, kas mazina vai novērš iespējamus zaudējumus sakarā ar esošo pārkāpumu un rada tiesisku pienākumu pārkāpējam atlīdzināt izdarītā pārkāpuma rezultātā nodarītos un līguma slēgšanas laikā no tiesību pārkāpēja viedokļa paredzamos zaudējumus vai arī citādi pēc iespējas atjaunot cietušā

tiesisko un mantisko stāvokli, kāds tas būtu bijis, ja pārkāpums nebūtu noticis, un/vai samaksāt līgumsodu.

8. Tiesību zinātnē nav vienots līgumisko civiltiesisko aizsardzības līdzekļu definējums. Tā kā civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ir plašāks par civiltiesiskās atbildības jēdzienu, darba autors piedāvā sekojošu definīciju:

Civiltiesiskais aizsardzības līdzeklis ir tiesību institūts, ko cietušais piemēro tiesību normas prettiesiska pārkāpuma gadījumā pret pārkāpēju, un kas piešķir cietušajam tiesības veikt darbības, kas mazina vai novērš cietušā tiesisko interešu aizskārumu vai rada tiesisku pienākumu pārkāpējam piespiedu kārtā izpildīt saistības, atlīdzināt izdarītā pārkāpuma rezultātā nodarītos un līguma slēgšanas laikā no tiesību pārkāpēja viedokļa paredzamos zaudējumus vai arī citādi pēc iespējas atjaunot cietušā tiesisko un mantisko stāvokli, kāds tas bijis pirms pārkāpuma, un/vai samaksāt līgumsodu, vai apstākļu izmaiņu gadījumā piešķir tiesības izmainīt saistību raksturu.

9. Apkopojot tiesību literatūrā paustos viedokļus un secinājumus, civiltiesiskos aizsardzības līdzekļos pēc to veida varētu iedalīt sekojošās grupās:

1) Vispārējie civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas attiecas uz būtiskiem līguma pārkāpuma gadījumiem:

- saistību aizturējuma tiesība;
- līguma izbeigšana;
- saņemtās mantas un naudas atprasījums;

2) Vispārējie civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas attiecas uz jebkuriem līguma pārkāpuma gadījumiem:

- izpildījuma termiņa pagarinājums;
- zaudējumu atlīdzība;
- procentu samaksa;
- līgumsoda samaksa;

3) Civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas izriet no naudas prasījumiem:

- cenas samaksa;
- cenas samazinājums;
- saņemtās naudas atprasījums;

4) Civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi, kas izriet no ne-naudas prasījumiem:

- saistību piespiedu izpilde;

- saņemtās mantas atprasījums;
- trūkumu novēršana;

4) Debitora un/vai kreditora civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi:

- tiesības izmainīt saistību raksturu.

10. Līguma tiesisko seku noskaidrošanai svarīgi ir noskaidrot līguma saturu. To iespējams izdarīt, kombinēti pielietojot divas līguma satura noskaidrošanas metodes, kas savstarpēji konkurē - subjektīvā un objektīvā tiesību teorija.

CL regulējumā, noskaidrojot līguma būtību, vērā tiek ņemtas abas līguma teorijas. Priekšroka tiek dota objektīvajai tiesību teorijai (tiek noskaidrota darījumā lietoto vārdu nozīme (1504.pants), savukārt, ja objektīvā teorija nenorāda uz līdzēju objektīvi pārbaudāmo patieso gribas izpaudumu, tiek pielietota subjektīvā teorija, kurai kritērijs izšķirošo faktoru darījuma iztulkošanā ir objektīvi tieši nekonstatējama, bet subjektīvi esoša dalībnieku patiesā griba un viņu izrādītais nodoms (1505.pants).

11. Pastāv būtiska atšķirība starp CL un ELTP regulējumu attiecībā uz brīdi, kad puses ir noslēgušas līgumu un līdz ar to, kad pusēm rodas līgumiskā atbildība un tiesības piemērot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. CL paredz, ka līgums ir noslēgts, ja puses ir vienojušās par visām būtiskajām sastāvdaļām un ir ievērota likumā prasītā forma un, atsevišķos līgumos, lietas nodošana, turpretī ELTP līguma spēkā esamību konstatē, ja puses ir vienojušās par darījuma būtiskajām sastāvdaļām, neatkarīgi no līguma veida un formas.

Ņemot vērā mūsdienu civiltiesiskās apgrozības specifiku, kā arī moderno komunikāciju lomu ikdienas dzīvē, būtu jāatsakās no CL regulējuma, kas obligātās rakstiskas formas neievērošanas gadījumā līgumu padara par spēkā neesošu, bet mantas nenodošanas gadījumā (reāllīgums) liedz prasīt līguma izpildījumu, tā vietā ietverot ELTP un UNIDROIT regulējumu, kas līguma spēkā esamību nepadara atkarīgu no rakstiskas formas vai lietas nodošanas. Tādējādi minētie dokumenti par galveno uzskata pušu gribu, bet ne formu, kādā tā veikta.

Savukārt, lai novērstu likuma regulējuma ļaunprātīgu izmantošanu prasību pēc rakstveida līguma vai mantas nodošanu varētu atstāt tikai attiecībā uz trešajām personām, t.i., ka darījums attiecībā pret trešām personām ir spēkā tikai ar brīdi, kad tas noslēgts atbilstoši likuma prasībām.

12. Autors kā pamatotu cēloņsakarības teoriju izvirza „nepieciešamās un paredzamās cēlonības teoriju”.

Saskaņā ar šo teoriju cēloņa radītās sekas var būt tikai nepieciešamā sakarībā, bet ne gadījuma sakarībā, pie tam, nosakot pārkāpuma rezultātā radītās sekas, ir jāņem vērā tiesību pārkāpēja kā saprātīgas personas spēja paredzēt radušās sekas. Tādējādi saskaņā ar šo teoriju cēloniskā sakarība ir konstatējama, ja prettiesiska rīcība ir tiešs seku cēlonis, pie tam tās ir ierobežotas ar zaudējumu paredzamības principu, kas sašaurina uz cēloni attiecināmo radīto seku rezultātu.

13. Anglosakšu tiesību sistēmā līguma pārkāpuma konstatēšana ir priekšnoteikums, lai atzītu, ka personai iestājas līguma pārkāpuma sekas un līdz ar to pret viņu var izlietot civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus. Līgumtiesiskā atbildība anglosakšu tiesību sistēmā ir objektīva atbildība, un tādi subjektīvi tiesisko attiecību aspekti kā vaina un tās formas, nav priekšnoteikums, lai personai iestātos civiltiesiskā atbildība. Tiesiskās sistēmās, kurās, nosakot līguma pārkāpuma sekas, tiek noskaidrots, kādus civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus cietusī puse var piemērot pret tiesību aizskārēju, nav nepieciešams konstatēt vainas esamību vai tās pakāpi, jo vienīgais priekšnoteikums līgumiskās atbildības piemērošanā ir līguma pārkāpums. Savukārt, tajos gadījumos, kad kontinentālā Eiropas tiesību sistēma atzīst, ka nav konstatējama tiesību aizskārēja vaina, anglosakšu tiesību sistēmā pastāv likumā noteikti gadījumi, kad līguma pārkāpums netiek uzskatīts par prettiesisku.

14. Mūsdienu civiltiesību unifikācijas projekti kā civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu neparedz vainas konstatēšanu, līdzīgi kā tas ir arī anglosakšu līgumiskajā atbildībā. Šīs juridiskās konstrukcijas pieeja ir balstīta uz to, kādi civiltiesiskie aizsardzības līdzekļi var tikt piemēroti pret tiesību aizskārēju, bet nevis kāda atbildība iestājas tiesību aizskārējam. Minēto civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošana ir atkarīga no tā, vai personas darbības ir tiesiskas vai prettiesiskas, bet nevis, vai personas darbībās ir saskatāma vaina subjektīvās attieksmes nozīmē.

15. Lai arī anglosakšu tiesību sistēma operē ar tādiem tiesību institūtiem kā neuzmanība vai nodoms, tomēr tie, pretēji kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai, netiek saistīti ar vainas pakāpes jēdzienu, bet gan ar likumā fiksētu priekšnoteikumu konstatēšanu, kuru esamība attaisno vai neattaisno personas rīcību saskaņā ar likumu.

16. Civiltiesībās vainas noteikšanā nav nozīmes personas attieksmei (nodoms vai neuzmanība - kā personas iekšējās gribas izpaudums) pret savām uzņemtajām saistībām un sekām, bet gan nozīme ir objektīviem apstākļiem, ar kuru palīdzību tiek konstatēts, vai persona ir rīkojusies vainojami, vai nav, t.i., viņai tai var pārmest likuma neievērošanu. Lai iestātos civiltiesiskā atbildība, nav svarīgi, kāda ir personas attieksme pret izdarīto pārkāpumu, bet svarīgi ir, vai persona rīkojusies vainojami, - pat ja attieksme bijusi nevainojama.

17. Civiltiesībās nodoma vai neuzmanības konstatēšana neparedz mīkstākas vai bargākas pārkāpējam piemērojamās civiltiesiskās atbildības sekas (tas izskaidrojams ar to, ka civiltiesisko sankciju loma ir kompensācijas došana cietušajam, nevis pārkāpēja sodīšana). Līdz ar to šāds iedalījums kalpo nevis tam, lai noteiktu kādas personas attieksmi pret izdarīto pārkāpumu un piemērojamo civiltiesiskās atbildības apmēru, bet gan kā mēraukla, kā atsevišķos gadījumos nošķirt tiesisku rīcību no prettiesiskas.

Tāpēc nav iespējama situācija, ka persona rīkojas prettiesiski, bet bez vainas. Vainas kā atsevišķa civiltiesiskās atbildības iestāšanās priekšnoteikuma analizēšana nav nepieciešama, jo, līdz ko tiek konstatēts, ka persona ir rīkojusies tiesiski, zūd vajadzība vainas aplūkošanai, jo neatkarīgi no vainas esamības vai neesamības, civiltiesiskā atbildība nevar iestāties, ņemot vērā, ka nav viena no galvenajiem priekšnoteikumiem – prettiesiskas rīcības. Savukārt pretēja interpretācija nav iespējama, jo ja persona rīkojas saskaņā ar likumu, tad viņa rīkojas tiesiski (pretējā gadījumā izveidojas pretruna starp CL 1635. un 1636.pantu).

18. Vainas noteikšana ir ietverta CL normās, kuras vienlaikus norāda uz tiesiskas vai prettiesiskas personas darbības (bezdarbības) konstatēšanas priekšnoteikumiem. Tādējādi Civillikums vainu ir saistījis ar prettiesisku rīcības faktu, kas nozīmē, ka prettiesiskas rīcības konstatēšana automātiski izslēdz vainas neesamību.

19. CL 1635.pantā norāde „*././ ciktāl viņu par šo darbību var vainot*” nenozīmē, ka nepieciešams konstatēt arī vainu, lai iestātos pantā minētās tiesiskās sekas. Ar vārdiem „*././ ciktāl viņu par šo darbību var vainot*” saprotama objektīvi konstatējama personas prettiesiskas rīcības un cēloņsakarības rezultātā radušamies kaitējuma seku

attiecināšanu uz pārkāpēju, t.i., ka persona atbild par to kaitējumu, kas radies sakarā ar viņas prettiesisko rīcību, jeb - par tām sekām, ciktāl tās attiecas uz tiesību aizskārēja prettiesiskās rīcības rezultātā radušos kaitējumu. Nosakot, vai persona ir rīkojusies prettiesiski (vainojami), vai nē, tiek meklēti likumā norādītie gadījumi (izņēmumi), kad personas rīcība nav uzskatāma par prettiesisku.

20. Analizējot LR Civillikuma 1635.pantā ietverto gramatisko formulējumu, var secināt, ka personai iestājas civiltiesiskā atbildība, ja tiek konstatēta vainojama zaudējumu esamība un prettiesiska rīcība. Personas vainojamība radītajā zaudējumā, tiek atzīta, ja tiek konstatēta cēloniskā sakarā ar esošiem zaudējumiem izdarīta prettiesiska darbība (bezdarbība). Tātad, ja tiek konstatēti visi trīs priekšnoteikumi - zaudējumu esamība, prettiesiska rīcība un cēloniskais sakars, tad persona atzīstama par vainojamu un viņai iestājas civiltiesiskā atbildība. Tādējādi CL atbildības regulējums nav balstīts uz vainu kā subjektīvu elementu, bet gan uz vainojamību kā personas prettiesisku darbību (bezdarbību) juridiski raksturojošu objektīvu pazīmi.

Vainas esamība ir cieši saistīta ar prettiesiskas rīcības konstatēšanu, līdz ar to vainas atrašana no prettiesiskas rīcības nav pamatota.

21. Vācija civiltiesībās no romiešu tiesībām ir pārņemts *culpa in contrahendo* tiesību institūts, bet Anglijas (Apvienotās Karalistes) tiesībās darbojas *quantum meruit* doktrīna, kas paredz atbildību, kura rodas pirmslīgumisko attiecību pārkāpuma gadījumā. Analizējot Latvijas CL saistībā ar pirmslīgumisko atbildību, secināms, ka Latvijas tiesības ieņem Francijas un Anglijas tiesību pozīcijas tādā nozīmē, ka tās pamatā balstās uz delikta tiesisko normu regulējumu, neizslēdzot arī pienākumu jebkurās tiesiskajās attiecībās pusei darboties, ievērojot labas ticības principu (CL 1.pants). Saskaņā ar Latvijas tiesībām pirmslīgumiskā atbildība iestājas tikai gadījumā, ja otra puse ir rīkojusies ar viltu (prettiesisks maldinājums) vai ļaunā ticībā, kas saskan arī ar CL vispārējo principu, ka katram ir jāatlīdzina zaudējumi, ko viņš ar savu prettiesisku darbību vai bezdarbību ir nodarījis.

22. Pirmslīgumiskajās attiecībās, no vienas puses, pastāv vispārējais princips, ka tiesību pārkāpējam ir jāatlīdzina otrai pusei visi zaudējumi, t.i., gan mantiskās vērtības samazinājums (latīņu.val. - *damnum emergens*), gan atrautā peļņa (latīņu val. - *lucrum cessans*), bet, no otras puses, tajās nepastāv pienākums noslēgt līgumu, līdz

ar to, pat, ja otra persona pārkāpj labas ticības principu, tas nenozīmē, ka pārkāpusī puse būtu noslēgusi līgumu ar cietušo pusi, ja būtu ievērots labas ticības un godīgas rīcības princips. Ņemot vērā pirmslīgumisko attiecību izcelšanos un tās pamatu, jāatzīst, ka cietusī puse nevar prasīt no otras puses zaudējumus, kas pamatojas ar atrauto peļņu, t.i., aprēķinot zaudējumu apjomu, cietusī puse nevar tikt nostādīta tādā situācijā, it kā tā būtu līgumiskajās attiecībās ar pārkāpēju, jo labas ticības un godīgas rīcības neievērošana nav tiešā cēloņsakarībā ar to, ka līgums netika noslēgts. Tādējādi pirmslīgumiskajās attiecībās cietusī puse var prasīt no pārkāpēja tikai tos zaudējumus, kas pamatojas uz tagadējās mantas samazinājumu.

23. Attiecībā uz konfidencialitātes pienākuma ievērošanu CL regulējums nav atrodams.

Atsevišķos gadījumos var piemērot CL 2391.pantu par netaisnu iedzīvošanos, kas nosaka, ka *nevienam nav tiesības netaisni iedzīvoties otram par ļaunu un uz tā rēķina*. Tā kā vispārējais atprasījums iedzīvošanās dēļ ir paredzēts tiem gadījumiem, kad atbildētājs ir ieguvis mantisku labumu uz prasītāja rēķina, taču ne no prasītāja mantas, tad šis pants konfidencialas informācijas izmantošanas gadījumā, ja otra puse šīs informācijas izmantošanas rezultātā ir guvusi mantisku labumu, ir piemērojams. Savukārt regulējums attiecībā uz konfidencialas informācijas izpaušanu, kas pašam izpaušam nerada mantisku labumu, bet rada tikai kaitējumu otrai pusei, CL neparedz, tādēļ būtu nepieciešams ietvert CL regulējumu par pārkāpumiem pirmslīgumiskajās attiecībās, nosakot:

- 1) pienākumu pirmslīgumisko sarunu vešanu veikt labā ticībā ar nodomu stāties līgumtiesiskajās attiecībās, kā arī
- 2) pušu informācijas konfidencialitātes ievērošanas pienākumu neatkarīgi no tā, vai līgums vēlāk tiek noslēgts, vai nē.

24. Citu valstu civiltiesībās seku apjoms, uz kuru attiecas personas atbildība, aprobežojas ar tām sekām, kuras minētā persona varēja un viņai vajadzēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī. Pilnas zaudējumu atlīdzības principa piemērošanai kā priekšnoteikumu (kā vienu no cēloņsakarības pazīmēm) uzskata zaudējumu paredzamību līguma slēgšanas laikā, kas, tādējādi, ierobežo to seku loku, par kuru ir atbildīga līgumu pārkāpusī puse.

Pilnas zaudējumu atlīdzības principa bezatrunu esamība (ar CL 1776.p. izņēmumu) CL neatbilst taisnīguma un proporcionalitātes kritērijiem, tādēļ nepieciešams CL noteikt regulējumu, saskaņā ar kuru atlīdzināmi ir tikai tie zaudējumi, kurus tiesību pārkāpējs kā saprātīga persona paredzēja vai tai vajadzēja paredzēt.

25. Alternatīvās cēloņsakarības rezultātā radušos zaudējumus nevar kvalificēt kā tiešus, netiešus, vai nejaušus. Šādā gadījumā nav piemērojami arī ne zaudējumu paredzamības, ne solidarās atbildības noteikumi. Līdz ar to klasiskā cēloņsakarības teorija nedod risinājumu šai problēmai.

Ne mūsdienu jaunie civiltiesību akti, ne arī CL neparedz risinājumu zaudējumu atlīdzībai alternatīvās cēloņsakarības gadījumā. Lai atrisinātu problēmu, būtu nepieciešams papildināt CL, kas piešķirtu cietušajai pusei civiltiesiskos aizsardzības līdzekļus alternatīvās cēloņsakarības gadījumā, nosakot, ka par zaudējumiem ir atbildīgas alternatīvo cēloņsakarību radījušās personas un viņām kopēji, proporcionāli ir jāatlīdzina ar savām prettiesiskām darbībām nodarītie zaudējumi. Kā pamatu šim risinājumam varētu ņemt ELTP ietvertu, bet daudzās valstīs normatīvajos aktos neietvertu tiesību institūtu „kolektīvā atbildība” (angļ.val. - *communal liability*). Saskaņā ar ELTP 10:101.panta 3.daļas regulējumu, kolektīvā atbildība iestājas gadījumā, ja kreditors ir tiesīgs prasīt noteiktu darbību veikšanu (arī zaudējumu atlīdzināšanu) no visiem debitoriem kopīgi (nedalāma prasība), bet nav tiesīgs vērst savu prasījumu pret vienu no debitoriem vai solidāri.

26. ELTP, CISG un UNIDROIT nostādnes zaudējumu atlīdzības regulējumā nosaka, ka zaudējumu atlīdzināšanas pienākums iestājas tikai gadījumā, ja tiek konstatēti trīs zaudējumu atlīdzināšanas priekšnoteikumi: 1) zaudējumu esamība (kas aptver arī cietušā darbības zaudējumu mazināšanu un novēršanu); 2) prettiesiska rīcība; 3) cēloniskais sakars (kas aptver arī zaudējumu paredzamību). Šādu pašu regulējumu nepieciešams ietvert CL.

27. Zaudējumus kā atlīdzināmu kategoriju var definēt sekojoši: zaudējumi ir naudas izteiksmē nosakāms cietušā mantas samazinājums vai neiegūtais labums kā mantiska rakstura negatīvo seku izpausme, ko tiesību pārkāpējs paredzēja vai viņam kā saprātīgai personai vajadzēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī, un kas rodas no cietušā

tiesību prettiesiska, vainojama (neattaisnojama) aizskārums, un kas ir cēloņsakarībā ar kaitējuma rašanos.

28. Atsevišķu kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas valstu tiesas ir spriedušas, ka pārlietu netaisnīgs līgumsods ir pretrunā ar sabiedrisko kārtību, kā rezultātā pārlietu lielu un netaisnīgu līgumsoda apmēru nevar piedzīt.

Līdzīgu atziņu varētu piemērot arī Latvijas tiesas, izmantojot CL 1415.pantā noteikto regulējumu, ka *neatļauta un nepieklājīga darbība, kuras mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kura vērsta uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā*. Lai arī šis pants nosaka, ka šādā gadījumā viss darījums nav spēkā, tomēr, vadoties no CL 1470.panta, jāatzīst, ka vienošanās par līgumsoda piemērošanu nav darījuma būtiskā sastāvdaļa, līdz ar to darījums savu spēku nezaudē, ja tajā ir ietverts pārāk liels līgumsods. Tomēr pat šādi piemērojot minēto pantu, rodas situācija, ka visa līgumsoda klauzula nav spēkā, jo minētais CL pants neparedz iespēju tiesnesim „pārveidot” līguma noteikumu tā, lai tas nebūtu pretrunā ar reliģiju, likumiem vai labiem tikumiem.

Netaisnīga līgumsoda samazināšana saskanētu ar CL 1.panta regulējumu, kas paredz, ka tiesības jāizmanto labā ticībā. Tā kā labā ticība kalpo taisnīguma nodrošināšanai, tad, pastāvot pārlietu lielum un netaisnīgam līgumsodam, taisnīgums tiek upurēts par labu līgumu slēgšanas brīvības principam, kas nav pareizi, jo tiesību mērķis ir aizstāvēt personas intereses tās līdztiesīgajās attiecībās ar citām personām, tādējādi nodrošinot taisnīguma esamību jebkurā sabiedrības (indivīdu) daļā. Atsevišķi LR AT Senāta spriedumi šādu pieeju jau ir apstiprinājuši.

29. CL būtu nepieciešams ietvert līgumsoda regulējumu līdzīgi kā daudzās Eiropas valstīs un ELTP, nosakot, ka tiesai ir tiesības samazināt līgumsoda apmēru, ja tas ir pārlietu liels un netaisnīgs. Kā atskaites punktu varētu izmantot sekojošu – līgumsodu tiesa nevar noteikt mazāku par cietušajai pusei nodarīto zaudējumu apmēru (skat. CL 1717. pantu). Tādējādi CL 1717.pantu varētu papildināt, ka *tiesai pēc parādnieka lūguma ir tiesības samazināt līgumsoda apmēru, ja tas ir pārlietu liels un netaisnīgs*.

30. Formāli CL 1590.pantā ir uzskaitītas tikai divas pazīmes, kad cietušais nevar izmantot saistību piespiedu izpildi:

- a) ja izpilde ir personiska,

b) ja izpilde ir saistīta ar personas sevišķām spējām vai attiecībām.

Taču, vērtējot CL sistēmiski, jāsecina, ka tas paredz vēl papildus ierobežojumus, kad cietušais nevar izmantot saistību piespiedu izpildi:

c) ja izpilde ir objektīvi neiespējama,

d) ja izpilde ir pretiesiska.

To, ka saistību piespiedu izpilde nav izmantojama neiespējamības gadījumā, paredz CL 1543.pants, kas saskan ar nepārvaramas varas un objektīvās neiespējamības teoriju. Savukārt ELTP noteiktais, ka saistību piespiedu izpilde nav iespējama, ja izpilde būtu pretiesiska, ir ietverta CL 1415.pantā (taču te nepieciešama atsevišķa prasība par līguma atzīšanu par spēkā neesošu).

Papildus CL vajadzētu noteikt, ka cietušais nevar izmantot saistību piespiedu izpildi, ja saistību piespiedu izpilde tiesību pārkāpējam prasītu pārmērīgas pūles un izdevumus.

31. CL 1735. un KCL 56.panta izpratnē aizturējuma tiesības attiecas tikai uz lietu aizturējumu, bet ne uz saistību izpildījuma aizturējumu.

Ņemot vērā civiltiesiskās apgrozības intereses, būtu nepieciešams ietvert CL regulējumu, kas paredzētu cietušai pusei tiesības aizturēt savu izpildījumu, līdz netiek veikts otras puses izpildījums. Tomēr šādi grozījumi ir jāsaista ar nepieciešamību CL noteikt līguma pārkāpumu iedalījumu būtiskos un nebūtiskos, līdzīgi kā tas ir mūsdienu civiltiesību aktos, tādējādi izvairoties no situācijas, ka cietusī puse savu izpildījumu aizturētu pie jebkura niecīga līguma pārkāpuma.

32. Ņemot vērā iepriekšējā tēzē minēto, nepieciešams veikt izmaiņas CL regulējumā, paredzot tiesības vienpusēji izbeigt līgumu otras puses būtiskas neizpildes gadījumā.

Ar pārkāpumu iedalījumu būtiskajos un nebūtiskajos varētu papildināt CL 1588.pantu (par pamatu ņemot ELTP regulējumu) šādā redakcijā:

„1588. Viena puse nevar atkāpties no līguma bez otras piekrišanas pat arī tad, ja pēdējā to neizpilda, un tādēļ, ka tā to neizpilda, izņemot gadījumu, ja līguma neizpilde ir būtiska. Par būtisku līguma pārkāpumu jāuzskata, ja pastāv vismaz viens no šādiem apstākļiem:

1) neveiktais izpildījums ir ciešā saistībā ar līguma mērķi,

2) neizpildes rezultātā cietusī puse nevar saņemt to, ko tā bija plānojusi saņemt, slēdzot līgumu, izņemot gadījumu, ja otra puse neparedzēja un nevarēja paredzēt šādas sekas,

3) neizpilde ir veikta ar nodomu un dod cietušai pusei iemeslu uzskatīt, ka izpildījums netiks veikts

Līguma vienpusējas izbeigšanas gadījumā cietušai pusei ir pienākums rakstveidā par to paziņot pārkāpējam.”

33. ELTP un UNIDROIT paredz apstākļu izmaiņu klauzulu, kas rada pusēm pienākumu veikt pārrunas par līguma izmaiņām, ja līguma izpilde kādai no pusēm ir kļuvusi pārlietu apgrūtinoša.

Analizējot šo jautājumu Latvijas tiesībās, jāsecina, ka, tā kā CL stingri pieturas pie līguma saistošā spēka principa, kas nosaka, ka līgumi ir jāpilda neatkarīgi no vēlākām grūtībām (CL 1587.pants), tad līdzīgu regulējumu kā ELTP 6:111.pantā Latvijas tiesības neparedz.

Ņemot vērā jaunākās tiesību teorijas atziņas, kā arī citu valstu praksi, CL noteiktajam *pacta sunt servanda* principam ir jānosaka izņēmumi, par pamatu ņemot citu valstu un ELTP regulējumu. CL 1587.pants būtu izsakāms sekojošā redakcijā:

„1587. (1) Tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto un nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus.

(2) Gadījumā, ja saistību izpilde kļūst pārmērīgi apgrūtinoša sakarā ar objektīvām apstākļu izmaiņām, pusēm ir pienākums veikt pārrunas, lai izmainītu līgumu vai to izbeigtu. Tiesību aizskārējs var atsaukties uz apstākļu izmaiņu klauzulu, ja:

1) apstākļu izmaiņa ir notikusi pēc līguma noslēgšanas,

2) tiesību aizskārējs kā saprātīga persona apstākļu izmaiņu nevarēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī,

3) tiesību aizskārējs nebija uzņēmies apstākļu izmaiņu risku.

(3) Ja puses nespēj panākt vienošanos par līguma izmaiņām vai tā izbeigšanu, jebkura no pusēm ir tiesīga prasīt tiesai:

1) izbeigt līgumu, nosakot tā beigu datumu,

2) pārveidot līgumu, vienlīdzīgi sadalot ieguvumus un zaudējumus starp pusēm apstākļu izmaiņu dēļ.

(4) Papildus tiesa var uzlikt par pienākumu atlīdzināt pusei zaudējumus, ko tā cietusi, ja otra puse atteikusies no sarunām vai arī pārtraukusi tās pretēji labai ticībai.”

34. Saskaņā ar Latvijas CL regulējumu, nepārvarams šķērslis iestājas, ja izpildes neiespējamība ir radusies no pusēm neatkarīgu iemeslu dēļ.

Šīs pazīmes sakarā ir iespējams klasificēt noteiktos objektīvās neiespējamības gadījumus:

- a) līguma objekts ir gājis bojā ārēju, no debitora un trešo personu neatkarīgu iemeslu dēļ,
- b) līguma priekšmeta izpilde nav iespējama likumu maiņas rezultātā,
- c) izpildījuma priekšmets ir personisks.

Tomēr, lai atsauktos uz kādiem no augstākminētiem apstākļiem, ir nepieciešams sekojošs pazīmju kopums:

- d) apstākļi nebija zināmi, slēdzot līgumu,
- e) līguma izpildes neiespējamība ir objektīva,
- f) nevienai no līgumslēdzējpusēm nevar konstatēt prettiesisku rīcību apstākļu izraisīšanā,
- g) apstākļus nav iespējams novērst,
- h) puses nav uzņēmušās nejaušības risku.

35. CL nav regulēts nepārvarama šķēršļa jēdziens un sekas, kādas pusēm iestājas nepārvarama šķēršļa gadījumā. CL būtu nepieciešams ietvert sekojošu pantu:

„1588.a. (1) Puses neizpilde ir attaisnojama gadījumā, ja tā pierāda, ka pastāv šķērslis ārpus tās kontroles un ka saprātīgi nav varēts paredzēt šādu šķērslī līguma noslēgšanas laikā vai arī no šķēršļa nevarēja izvairīties, vai pārvarēt tā sekas.

(2) Ja šķērslis ir tikai īslaicīgs, neizpilde ir attaisnojama šā panta izpratnē tikai periodā, kurā šķērslis pastāv.

(3) Neizpildītājai pusei saprātīgā laika periodā, kopš tā ir uzzinājusi, vai tai vajadzēja uzzināt par šķēršļa esamību, jāpaziņo otrai pusei par šķērslī un tā ietekmi uz izpildi. Otra puse ir tiesīga prasīt zaudējumu atlīdzību, ja šāds paziņojums nav saņemts.”

36. CL ir jānosaka, ka objektīva šķēršļa iestāšanās gadījumā līdzējs, kurš nav saņēmis izpildījumu ir tiesīgs izmantot jebkuru civiltiesisko aizsardzības līdzekli pret otru līdzēju, izņemot civiltiesisko atbildību.

37. CL nepieciešams modernizēt, jo daudzās jomās tas neatbilst mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņām, kas rada vairākas negatīvas sekas:

- 1) līdzēji savās darbības nevar izmantot visas mūsdienu līgumtiesību teorijas pamatnostādnes, t.i., neattaisnoti tiek ierobežota līgumtiesību tiesiskā bāze;
- 2) līdzējiem, lai varētu izmantot mūsdienu līgumtiesību teorijas pamatnostādnes, nepieciešams sastādīt garākus līgumus, kuros jāietver tāds mūsdienu prasībām atbilstošs regulējums, ko neparedz CL;
- 3) tiek kavēta ātra civiltiesiskā apgrozība.

38. Lai arī tiesu praksē ir atrodami atsevišķi mēģinājumi modernizēt CL normas caur to piemērošanu, tomēr tie skar tikai atsevišķus līgumtiesību teorijas aspektus. Līdz ar to ir secināms, ka Latvijas līgumtiesību modernizācija caur esošo CL normu piemērošanas uzlabošanu nebūs efektīva, jo skars tikai daļu no nepieciešamajām izmaiņām Latvijas līgumtiesībās.

39. Lai pilnīgu modernizētu Latvijas līgumtiesības, un tās atbilstu mūsdienu jaunākām civiltiesību teorijas atziņām, tālākā nākotnē ir nepieciešama jauna CL saistību daļa, kā arī Komerclikuma darījumu daļas izstrāde. Pie tam šīs izstrādes laikā jāņem vērā ne tikai ES pozīcija vienotu Eiropas līgumtiesību radīšanā, bet arī ELTP regulējums. ELTP kā pamats Latvijas līgumtiesību modernizācijai būtu jāizmanto sekojošu iemeslu dēļ:

- 1) ELTP satur Eiropas līgumtiesību regulējuma kompromisu starp visām ES dalībvalstīm;
- 2) ELTP satur modernākās līgumtiesību teorijas atziņas;
- 3) ELTP ir izstrādājuši pasaulē atzīti tiesību zinātnieki, un tajos ir ņemts vērā ES dalībvalstu līgumtiesību regulējums un doktrīnas;
- 4) ELTP ir ieguvis plašu atzinību tiesību zinātnieku vidū un Eiropas Parlamentā.

Avotu bibliogrāfiskais saraksts

Latviešu valodā

1. Balodis K. Labas ticības princips civiltiesībās. Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds, 2002.gada 3.decembris.
2. Balodis K. Proposed regulation of Commercial Transactions in the Commercial Law of Latvia. // Humanities and Social Science. Latvia. – 3 (40) 2003, Rīga, 2003.
3. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Izdevniecība AGB, Rīga, 1997.
4. Bitāns A. Vispārīgie principi, nosakot kompensāciju par nemantisko aizskārumu. Latvijas Vēstnesis. Jurista Vārds. Nr.37 (295). 2003.gada 14.oktobris.
5. Bitāns A. Gaidāma nemantiskā (morālā) kaitējuma lomas palielināšanās : [īss Civillikuma grozījumu skaidrojums], // Dienas Bizness. - (Saldo ; Nr.7), Nr.82 (2006.gada 27.aprīlis).
6. Briede J. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. Rakstu krājums. Prof. E.Meļķiša redakcijā. A/S "Poligrāfists", Tiesu namu aģentūra, 1999.
7. Broka B. Patērētāju tiesību aizsardzības aktualitātes. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002.
8. Būmaņa A. lasītās civiltiesību lekcijām LU 1923/24 m.g. 1924.
9. Čakste K. Civiltiesības. Rīga, 1937.
10. Čakste K. Motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībās. Rīga, Valters un Rapa, 1939.
11. Cīpeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Izdevniecība AGB, Rīga, 1998.
12. Civiltiesības pēc A.Būmaņa lasītām lekcijām LU 1923/24 m.g. 1924.
13. Gailīte D. Kāda būs civiltiesību rītdiena – par Vācu – latviešu juristu biedrības konferenci. Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds, 2002.gada 24.septembris.
14. Grīns J. Clausula rebus sic stantibus vispārīgās un mūsu civiltiesībās. Valters un Rapa, Rīga, 1935.
15. Joksts O. Morālais kaitējums: zaudējumu atlīdzināšana. Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds Nr.15 (370). Publicēts 26.04.2005.

16. Kalniņš E. Kamēr nav ievērota likumā prasītā forma, līgums nav spēkā. Latvijas Vēstnesis. Jurista vārds, 09.10.2001, Nr.223.
17. Kalniņš E. Rakstiska forma kā nosacījums prasības tiesībai uz darījuma pamata. Latvijas Vēstnesis. Jurista vārds. 15.04.1999, Nr.14 (121).
18. Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Izdevniecība "Zvaigzne". Rīga, 1977.
19. Kārkliņa A. Kapitālsabiedrības valdes locekļu atbildība. Dienas Bizness „Saldo”. 2005.gada marts. Nr.5.
20. Kārkliņš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas virzieni vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanā. Likums un Tiesības. Nr.55, 2004.gada marts.
21. Kārkliņš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas virzieni vienotas Eiropas līgumtiesību izpratnes veidošanā. Likums un Tiesības. Nr.56, 2004.gada aprīlis.
22. Kārkliņš J. Vainas nozīme, nosakot civiltiesisko atbildību. Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2005, Nr.15 (370).
23. Kārkliņš J. „Līguma brīvības precizējumi Eiropas jurisprudencē”. Starptautiskā zinātniskā konference “Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā XX-XXI gs. mijā”. 2003.gada 29.janvāris.
24. Kārkliņš J. Patērētāju tiesību aizsardzība pirkuma līgumā. LU Juridiskās fakultātes zinātniskā konkursa referāts. 1999, Rīga.
25. Latvijas Padomju Enciklopēdija, 10-1.sējums, Galvenā ekciklopēdiju redakcija, Rīga, 1987.
26. Lēbers A. LU lasītās lekcijas “Tirdzniecības tiesības. I.daļa. [b.g.] [b.i.]”.
27. Lēbers A. Tirdzniecības tiesību pārskats. Rīga, Valters un Rapa, 1927.
28. Lejnieks M., Medin L. (Red.) Jūras tiesības. Rīga: Jumava, 1997.
29. Lejnieks M. Vai pastāv *lex mercatoria*? Likums un Tiesības, Nr.3, 1999.
30. LR Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Mans Īpašums. Rīga 1998.
31. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. E.Meļķiša redakcijā. A/S “Poligrāfists”. Tiesu namu aģentūra, Rīga, 1999.
32. Jaunās pavadzīmes – tests valstij. Neatkarīgā Rīta Avīze. 2002.gada 25.aprīlis.
33. Rambergs J. Komerctiesību unifikācijas metodoloģija jaunajā gadu tūkstoši. Likums un Tiesības. Nr.1, 2002.

34. Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Latvijas Juristu biedrība, Rīga, 1995.
35. Škoba L. Par starptautiskajām komerciesībām. Latvijas Vēstnesis. Jurista vārds. 2001.gada 1.augusts.
36. Strupišs A. LR Komerclikuma komentāri, III daļa. Rīga, 2003.
37. Švarcs F., S.Rimša. Saistību tiesības. Sevišķā daļa. Mācību līdzeklis. LU. Rīga, 2001.
38. Torgāns K. „Eiropas līgumtiesību principi” un Latvijas civiltiesības. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 56.sēj., 4./5./6. (621./622./623.). A. - 2002.
39. Torgāns K. Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2005.gada 31.maijs Nr.20 (375).
40. Torgāns K. Bušova E. Daži līgumtiesību salīdzinošie aspekti kontinentālās Eiropas un precedentu tiesību sistēmās. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002.
41. Torgāns K. Līgumsoda modernizācijas ceļi. Saistību izpildes nodrošinājums. LU Zinātniskie raksti. LU. Rīga, 1999.
42. Torgāns K. Saistību izpildes nodrošinājuma un kreditora aizsardzības līdzekļi. Saistību izpildes nodrošinājums. LU Zinātniskie raksti. LU. Rīga, 1999.
43. Torgāns K. Saistību tiesības: Latvija un Eiropas Savienība. Tiesību transformācijas problēmas sakarā ar integrāciju Eiropas Savienībā. Starptautiskās konferences materiāli. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte. Rīga, 2002.
44. UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principi. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. AGB, Rīga, 2000.
45. Vēbers J. Padomju civiltiesības, I daļa. Rīga. Zvaigzne, 1979.
46. Vēbers J., K.Torgāns, V.Šulcs. Padomju civiltiesības, II daļa, Rīga, “Zvaigzne”, 1986.
47. Vinklers T., Lahmans P., Raioms S., Naidu D. Eiropas Savienības tiesības. Dānijas Ārlietu ministrijas juridiskais ienests. Eiropas Integrācijas birojs, Kopenhāgena, 2000.
48. 15. Starptautiskā salīdzinošo tiesību kongresa darba materiāli. 1998.gads, Bristole.

49. 1994.gada UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principi. - Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. AGB, Rīga, 2000.

Angļu valodā

50. Abbott K., Pendlebury N. Business law. 6th edition. DP Publications Ltd. Aldine Place, London, 1993.
51. Academy of European Private Lawyers. European Contract Code – Preliminary Draft, PAVIA, 2001.
52. Adams J.N., P.S.Antiyah. The sale of goods. Nith Edition. Pitman Publishing, London, 1995.
53. Anton A.S., Breumont P.R. Private International Law. Second edition. W.Green, Edinburgh, 1990.
54. Apvienotās Karalistes Parlamenta ziņojums Skatīt Internetā: European Contract Law. Doc No.10996/01 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European contract law. Twelfth Report. 29 January 2002. Internets: <http://www.parliament.the-stacionery-office.co.uk/pa/ld200102/ldselect/ldcom/72/7202.htm> (skatīts: 02.02.2004.).
55. Atiyah P.S. Essays on Contracts. Clarendon Press Oxford. New York, 1986.
56. Atiyah S.P. The Rise and Fall of Freedom of Contract. Oxford University. 1986, p.693.
57. Bar von Christian. Working Together a Common Frame of Reference. Juridica Internationa. Law Review University of Tartu. Estonia. 2005.
58. Barry N. The French Law of Contract. Second Edition. Clarendon Press Oxford. New York, 1992.
59. Beale H. Remedies for Breach of Contract, London, Maxwell, 1980.
60. Beale H.G., W.D.Bishop, M.P.Furmston. Contract. Cases and Materials. Butterworths&Co Publishers Ltd., 1994.
61. Beale H. The Development of European Private Law and the European Commsion's Action Plan on Cotract Law. Juridica Internationa. Law Review University of Tartu. Estonia. 2005.

62. Berger K. P. The principles of European Contract Law and the concept of the „creeping codification”. *European Review of Private Law*. Volume 9, Number 1, 2001.
63. Berman H. J. The „new” law merchant and the „old”: sources, content and legitimacy. Harold J. Berman, Feliz J. Dasser // *Lex mercatoria and arbitration*. Hague: Juris Publishing: Kluwer Law International, 1998.
64. Black’s Law Dictionary. 5th Edition. St. Paul Minnesota, 1979.
65. Blair W., Brent R. A Single European Law of Contract? BEG/COMBAR Joint Conference, Stockholm 3-4 May, 2003. Internet: [http://www.bareuropeangroup.com/Blair_Brent-EuroContractLaw\[2\].htm](http://www.bareuropeangroup.com/Blair_Brent-EuroContractLaw[2].htm) (skatits: 02.02. 2004.).
66. Blase F. Leaving the shadow for the test of practice – on the future of the Principles of European Contract Law. *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration*, 1999.
67. Bonell J.M. An International Restatement of Contract Law. Second edition, 1997.
68. Bonell J.M. UNIDROIT Principles: a significant recognition by a United States District Court. *Uniform Law Review*. NS – Vol.IV, Kluwer Law International, 1999-3.
69. Bonell M.J. Do we need a global Commercial Code? *Dickson Law Review*. 2001.
70. Bonell M.J. UNIDROIT principles and the lex mercatoria. *Lex mercatoria and arbitration*. Hague: Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998.
71. Bonell M.J. UNIDROIT Principles: a significant recognition by a United States District Court. *Uniform Law Review*. NS – Vol.IV, Kluwer Law International, 1999.
72. Bonnell M.J., Bianca C.M. *Commentary on the International Sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention*. Guiffre, Milan, 1987.
73. Boom H.W., Koziol H., Witting A.C. *Tort and Insurance Law. Vol.9. Pure Economic Loss*. Springer Verlag. Wien. 2004.
74. Brown I., Chandler A. *Law of Contract. Second Edition. Blackstone’s Law questions and Answers*. Blackstone Press Limited. 1996.
75. Burrows A. *Remedies for Torts and Breach of Contract. Second edition*. Butterworths. Londo. 1994.

76. BurrowsvA. Remedies for torts and breach of contract. Second edition. Butterworths, Loondon, Dublin, Edinburg, 1994.
77. Busch D. Indirect representation and the Lando Principles. An Analysis of Some Problem Areas from the Perspective of English Law. http://www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/literature/busch/art23-1.rtf. (skatīts 13.10.2002.).
78. Caemmerer A., Schlechtriem M. Kommentar zum einheitlichen UN-Kaufrecht. Second edition. 1995.
79. Cappelletti M. New perspectives for a Common Law of Europe. Leuden – Bruxelles – Stuttgart – Firene, 1978.
80. Carbonneu T. A definition of and perspective upon the lex mercatoria debate. Lex Mercatoria and Arbitration. Hague. Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998.
81. CCBE Response to the European Contract Law Action Plan. COM (2003) 68 final, 12.02.2003. Brussels – Belgium, 16.05.2003.
82. Chesire, Fifoot and Furmston's. Law of Contract. Fourteenth edition. Butterworths. London. 2001.
83. Chitty on contracts. Specifics contracts, Volume 2. Twenty edition. The common law library, Sweet & Maxwell, London, 1994.
84. Chitty on Contracts. Second cumulative supplement to the twenty-eighth edition. Sweet & Maxwell. London, 2002.
85. Chuah J., Kaszorowska A. Conflict of Law. The Cavendish Q&A Series. Cavendish Publishing Limited. London.1996.
86. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law, COM (2001) 398 final, 11.07.2001 (OJ C 255, 13.9.2001).
87. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A more coherent European contract law. An Action Plan. COM (2003) 68 final. Commission of the European Communities. Brussels, 12.02.2003.
88. Connell F. John. Remedies. In a nut shell. Second Edition. St.Paul Minn. West Publishing Co, 1985.

89. Contract Law and Standard Terms and Conditions. Workshop, Brussels, 2004, p. 1. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/internal_market/contractlaw/2004workshop_en.htm (skatīts: 07.02.2004.).
90. Convention relating to a Uniform Law on the International Sale of Goods. The Hague, July 1, 1964. Intenrets: <http://www.unidroit.org/english/conventions/c-ulis.htm> (skatīts: 10.05.2006.).
91. Cooke J. Law of Tort. Second edition. Pitman Publishing. 1995.
92. Costa R. Responsabilidade civil por ruptura negociações preparatorias de um contrato. RLJ, 1983.
93. Crabb J.H., J.N.Hazard. W.J.Fred. The French Civil Code. Revised edition. Rothmann&Co and Kluwer law and Taxation Publishers. Deventer, The Netherlands, 1995.
94. Creamdes B., Plehn S. The new lex mercatoria and the harmonization of the laws of international commercial transactions. Boston, 1984.
95. Dannenman G. An introduction to German Civil and Commercial law. British Institute of International and Comparative law. Bell&Bain ltd. London, 1993.
96. Debate Glossary. The Meadows. Speech and Debate. Las Vegas, 2001.
97. DiMatteo L.A. Contract Theory. The Evolution of Contractual Intent. Maiami, 2000.
98. DiMatteo L.A.. Contracy Theory. The evolution of contractual intent. Hauer&Feld. LLP. New York, 2001.
99. Dixon M. Textbook on International Law. 3rd edition. Blacjstone Press Limited, 1996.
100. Dobbs D.B. Law of remedies. Damages – equity – restitution. Second edition. Hornbook series. West publishing Co. St.Paul. Minnesot, 1993.
101. Dobson P., C.M.Schmitthoff. Businesslaw. Fifteenth edition. Charlesworths. Sweet&Maxwell Ltd. London, 1991.
102. East M. Divergences in European Contract Law and its Significance for Europeanisation. Term Paper. Dec. 2003.
103. Eeckhout P. The European Internal Market and International Trade: A Legal Analysis. Clarendon Press. Oxford.
104. Eiropas Līgumtiesību komisijas un ECIG „Kopēja atsauksme” („Joint Response”). Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_

- int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/5.23.pdf (skatīts: 07.02.2004.).
105. European Contract Law. Doc No.10996/01 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European contract law. Twelfth Report. 29 January 2002. Internets: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld200102/ldselect/ldecom/72/7202.htm>. (skatīts: 02.02.2004.).
 106. Farnsworth E.A. Contracts. Third Edition. Aspen Publishers Inc. 1999.
 107. Farnsworth E.A. Legal remedies. Third ed. Aspen Publishers, Inc., 1999.
 108. Fauvarque-Cosson B. Les contrats du commerce international, une approche nouvelle: les Principes d'UNIDROIT relatifs aux contrats du commerce international, (1998) 2 *R.I.D.C.*
 109. Filip De Ly. International business law and lex mercatoria. Amsterdam Elsevier-North Holland, 1992.
 110. Filip De Ly. Lex mercatoria and unification of law in the European Union. Towards a European civil code. Nijmegen. Kluwer law International. 1998.
 111. Fletcher H. Another CISG case in the US courts: pitfalls for the practitioner and the potential for regionalised interpretations. 15 *Journal of Law and Commerce*, 1995.
 112. Force Majeure and Hardship. ICC Publishing S.A. Paris. 1985.
 113. Furmston M. Sale & Supply of goods. Corporate & Commercial law series. The University of Bristol. Cavendish Publishing Limited, London, 1994.
 114. Furmston P.M., Law of Contract. Twelfth edition. Butterworths. London. 1991.
 115. Gaillard E. Thirty years of lex mercatoria: towards the selective application of transnational rules, 1995.
 116. Guide to Penalty and Liquidated Damages Clauses. ICC Publishing S.A. Paris. 1990.
 117. Guillemard S. A comparative study of the UNIDROIT Principles and the Principles of European Contracts and some dispositions of the CISG applicable to the formation of international contracts from the perspective of harmonization of law. Laval University. 1999.

118. Harkesims B.S., W.Lorenz, G.Danneman. The law of contracts and restitutions. Volume 1. The German law of obligations. Claredon Press. Oxford, 1997.
119. Hartkamp A. Interplay between Judges, Legislators and Academics the Cases of the new Civil Code of the Netherlands. Markesinis edition. Law Making, Law Finding and Law Shaping, 1997.
120. Hartkamp A. Perspectives for the Development of a European Civil law. Internets:
http://www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/literature/hartkamp/perspectives_trento.doc.
121. Hefey M., J.Peterson, A.Hocker. Illusory, incomplete or uncertain contracts. Contract commentary and materials. 8th edition. LBC Information services. London, 1998.
122. Henry Campbell Black, M.A., Black's Law Dictionary. St.Paul Minn. West Publishing Co., 5th edition, 1979.
123. Hepple A.B., Matthews H.N. Tort: cases and materials. Fourth edition. Butterworths. London. 1991.
124. Hesselink M.W. The Principles of European Contract Law: some Choices made by The Lando Comission. Global Jurist Frontiers. Volume 1, Nr.1, Article 4, Internets: <http://www.bepress.com/gj/frontiers/vol1/iss1/art4>.
125. Hill R. A Businessman's View of the UNIDROIT Principles", 13 Journal of International Arbitration, 1997.
126. Hondius E. Towards a European Civil Code. Second Revised and Expanded Edition. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston.
127. Hondius M. Pre-contractual Liability. Reports to the XIIth Congress of the International Academy of Comparative Law, 1991.
128. Honnold G. Uniform Law for International Sales. 2nd edition. 1995.
129. International Institute for the Unification of Private Law. Principles of International Commercail Contracts. Rome, 1994.
130. Internets: www.jus.uio.no/lm/england.sale.of.goods.act.1979/doc.html. (skatits 18.04.2003.).
131. Introduction to the Principles of European Contract Law. Prepared by The Commision on Europeam Contract Law. Internets:

- www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm.
(skatīts 15.09.2002).
132. Kaliomma L. Lectures on product liability. Report from jubilee seminar. Edited by Institute of private law. Helsinki, 1990.
 133. Karklins J. Force majeure – Excluding Liability for the Breach of Contract in Latvia and Europe. Juridiske emner ved Syddansk Universitet. Jurist – Økonomforbundets Forlag, 2005.
 134. Karklins J. Perspectives of Contract Law Modernisation in Latvia within Context of European Contract Law. Humanities and Social sciences. Latvia. 3 (40). University of Latvia. 2003.
 135. Keenan D., S.Riches, Business law. 4th edition, Pitman Publishing, Great Britain, 1995.
 136. Kötz H., Flessner. European Contract Law. Vol.1.: Formation, Validity, and Content of Contracts; Contract and Third Parties. Clarendon Press Oxford. New York. 1997.
 137. Lando O. Contract Law in the EU. The Commission Action Plan and the Principles of European Contract Law. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/stakeholders/5-31.pdf (skatīts: 02.02.2004.).
 138. Lando O. European Contract Law. The American Journal of Comparative Law, 1983.
 139. Lando O. Some Features of The Law of Contract in the Third Millennium. 2001.
 140. Lando O. The Structure and the Salient Features of the Principles of European Contract Law. Juridica International. Nr.VI, 2001.
 141. Lando O. Unfair Contract Clauses and a European Uniform Commercial Code. Citēts pēc: Cappelletti M. New perspectives for a Common Law of Europe. Leuden – Bruxelles – Stuttgart – Firene, 1978.
 142. Lando O. Why Codify the European Law of Contract? European Review of Private Law. 1997.
 143. Langenfeld G. Vertragsgestaltung. Methode – Verfahren – Vertragstypen. Notar in Karlsruhe. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1991.
 144. Law of Contract, Chesire, Fijoot, Furmston, Twelf edition. Butterworths, London, 1991.

145. Legrand P. Against a European Civil Code, 1997, 60 MLR.
146. Lind S., Otsa R., Sootak J. Penalty and Other Punitive Sanctions in the Estonian and European Legal Order. *Juridica Internationala*. Law Review University of Tartu. Estonia. 2005.
147. Lorenz W, G.Dannenman, B.S.Harkesins. The law of Contracts and Restitutions: A Comporative Intruduction. Volume 1. German law of obligations. Claredon Press, Oxford, 1997.
148. MacQueen L. Contract, unjustified enrichment and contractual liability: a Scots perspective. Vol. 18. *Acta Juridica*, 1997.
149. Madl F. Codification of commercial practice in Eastern European countries: lex mercatoria from Hungarian perspective. *Lex mercatoria and Arbitration*. Hague. Juris Publishing. Kluwer Law International, 1998.
150. Major W.T, Ch.Taylor. Law of contract. Ninth edition. M&E Pitman publishing, London, 1996.
151. Marsh P.D.V. Comparative Contract Law: England, France, Germany, Europe. Volume 1. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data. KJC1720, Harntoll Ltd, Bodmin, 1994.
152. Marsh S.B., J.Soulsby. Business law. 6th edition. Paston Press Limited, Norfolk, London, 1995.
153. Mary A, Veneziano A. A short notice on XVth International Congress of Comparative Law. *Unifrom Law Review*. 1998.
154. Mattei U. The Comparetive Law and Economics of Penalty Clauses in Contracts, 43, *Am.J.Comp.L.* 427, 1995.
155. Maulaurie A, Aynes B. Droit civil, Les Obligations. 9th editions, 1998.
156. McAuslan B.W. Remedies for Breach of Contract. *Modern Legal Studies*. Sweet & Maxwell. London. 1980.
157. McGregor H. McGregor on Damages. Seventeenth edition. Sweet & Maxwell. London. 2003.
158. McKendrick E. Contract Law. Text, Cases and Materials. Oxford Universtity. New York, 2003.
159. Medwid M. The new law merchant: legal rhetoric and commercail reality. *Law and Policy in International Business*. 1993.
160. Mikelenas V. Problems of civil liability: Comparative aspects, summary of monography social sciences. Vilnius, 1995.

161. Mikelenas V. The Main Features of the New Lithuanian Contract Law System Based on the Civil Code of 2000. *Juridica Internationala. Law Review* University of Tartu. Estonia. 2005.
162. Moss C.G. Lectures on International Commercial Law. Publication Series of the Private Law. University of Oslo, Nr.162, 2003.
163. Mustill M. The new lex mercatoria: the first twenty-five years. *Arbitration International*, 1988.
164. Oughton D.W. Consumer law. Text, Cases & Materials. Blackstones, Press limited, London, 1991.
165. Oxford Dictionary, Olms Zürich, Hombrechtikon, 1998..
166. Prime T. Contract & Tort. Butterworths. London. 1993.
167. Principles of European Contract Law. Parts I and II. Combined and revised. Prepared by The Commission of Contract Law Chairman: Professor Ole Lando. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. Kluwer Law International. The Hague, London, Boston, 2000.
168. Raja P. Unexpected events affecting the performance of the contract. Petsch, Frosch & Klein, Vienna, Austria, 1997.
169. Ramberg J. Methodology of the unification of commercial law in the 2000's. Riga Graduate School of Law Working papers Nr.2, 2001.
170. Read P.A. Commercial law. Sale of goods. Consumer credit and agency. 7th edition. HLT Publications. London, 1996.
171. Read P.A. Contract Law. 18th edition. HLT Publications. London, 1996.
172. Reich N. Critical Comments on the Commission Communication „On European Contract Law”. S.Grundmann and J.Stuyck (eds.). An Academic Green Paper on European Contract Law. Kluwer Law International. Great Britan, 2002.
173. Reich N. Some critical comments on the Commission of 11.07.2001., Com (2001) 398 final „On European Contract Law”, p.6. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/5.14.pdf (skatīts: 02.02.2004.).
174. Restatement of the law second. Contracts 2nd. Volume 2. §§ 178 – 315. As adopted and Promulgated by The American Law Institute at Washington, D.C. St. Paul. Minnesot, 1981.

175. Richards P. Law of Contract. Second edition. Pitman Publishing. London, 1995.
176. Riedl K. The work of the Lando-commission from an alternative viewpoint. University of Salzburg and European University institute, Florence. With permission of Kluwer - published in European Review of Private Law, issue 1, 2000.
177. Roney A. The European Community Fact Book. Third Edition. Kogan Page. London. 1993.
178. Sattar Imtyaz M. The UNIDROIT principles of international commercial contracts and the Vienna Sales convention: competing or completing „Lex Mercatoria”? International Trade and Business Law Annual. London: Cavendish Publishing, Volume IV, 1999.
179. Schlechtriem P. Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). Oxford: Clarendon Press, 1998.
180. Schlessinger B.R., Bade H.W., Damaska R.M., Herzog P.E. Comparative Law. Fifth edition. The Foundation Press Inc. Mineola, New York, 1988.
181. Schmitthoff C, Goldman B. Skat. Schmitthof C. The Unification of the Law of International Trade, 1964.
182. Schmitthoff M.C. International Trade Usage. Institute of International Business Law and Practice. ICC Publishing S.A. London. 1987.
183. Scott R.E., Leslie D.L. Contract Law and Theory. The Michie Company. Law Publishers. Charlottesville, Virginia, 1995.
184. Sealy L.S., R.J.A.Hooley. Text and Materials in Commercial law. Butterworths, London, Dublin and Edinburg, 1994.
185. Slater`s Mercantile Law. 8 –th Edition. London, 1993.
186. Smith L., G.G.Roberson. Smith and Roberson`s Business law. St. Paul Minth. West Publishing Co., 1977.
187. Smits J. A Principled Approach or European Contract Law? Maastricht Journal of European and Comparative Law, Nr.7, 2000.
188. Starptautiskās Tirdzniecības Palātas atsauksme „Eiropas Līgumtiesību Komunikācijai”. Skatīt Internetā: http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments /2.5.2.pdf (skatīts: 07.02.2004.).

189. Staudenmayer D. The Commission communication on European contract law and its Follow-up. An academic greenpaper to European Contract Law. Private Law in European context series. Vol .2. Edited by Stefan Grundmann and Jules Stuyck. Kluwer Law International. The Hague, London, New York, 2002.
190. Staudenmayer D. The Commission communication on European contract law and the future prospects. International and Comparative Law Quarterly. Vol.51, July 2002.
191. Stoecker C. The Lex mercatoria: to what extent does it exist? Journal of International Arbitration, 1990.
192. Taylor von Mehren A. J.R.Gordley. The civil law system. 2nd edition. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, Law book, Dinision, 1977.
193. The German civil code. Revised edition. S.L.Goren.F.B.Rothman&Co William, S.Hein&Co. Inc. Littleton, Colorado, 1994.
194. The UNIDROIT principles and the Principles of European Contract Law. Commision of European Contract Law. Internets: www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 15.09.2002).
195. The UNIDROIT Principles and the Principles of European Contract Law. Contents Compared. www.cbs.dk/departments/law/staff/ol/commission_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 15.09.2002).
196. Torgans K., Bushaw A. Some comparative aspects of contract law in civil and common law systems // International legal perspectives. Fall 2001/ Spring 2002. Volume 12, Issue 1 and 2. North-western School of Law of Lewis & Clark College.
197. Torgans K. Latvian Contract Law and the EU. Juridica International. Nr.1, 2001.
198. Torgans K. The Concept of Fault in Latvia Contract Law Requires Adjustment. Current Topics in Latvian Law. Humanities and Social Sciences. Latvia. University of Latvia. 3 (40), 2003.
199. Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. A comparative Account. Clarendon Press Oxford. New York.1989.
200. Treitel G. Remedies for Breach of Contracts. London. 1995.
201. Treitel G. The Law of Contract. London, 1975.

202. Treitel G.H. Frustration and Force Majeure. Sweet & Maxwell. London. 1994.
203. Uniform Law Review. Worldwide harmonisation of private law and regional economic integration. Vol. 3. 2003-1/2. International Institute for the Unification of Private Law. Rome.
204. Whincup H.H. Contract law and Practice. The English system and continental Comparisons. Second revised and enlarged edition. Kluwer law and Taxation publishers. Deventer, Boston, 1992.
205. Whincup M.H. Contract law and Practice. The english system and continental comparisons. Second revised and enlarged edition. Kluwer law and Taxation Publishers. Deventer, Boston, 1992.
206. Wilhelmsson T. Towards a (post) modern Europe Contract Law. Juridica International. Nr.1, 2001.
207. Wilkkinson M., Bonell M. An International Restatement of Contract Law: The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Irvington, New York, Trans Juris Publications, 1994.
208. William S.D. The Case for Punitive Damages in Contracts, 48 Duke L.J. 1995.
209. Williston S.A. Treatise on the Law of Contracts. Volume V. New York. 1937.
210. Wyatt D., Dashwood A. European Community Law. Third Editoin. Swett & Maxwell. London, 1993.
211. Zimmerman R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. First edition. Juta & Co Ltd. Cape Town, Wtton, Johannesburg. 1990.
212. Zimmermann L. In a way..., it is Savigny versus Thibaut all over again. Col.J.Europ.L. 1994/95.
213. Zweigert, Kötz. An Introduction to Comparative Law. 3rd edition. Wier., 1998.

Vācu valodā

214. Bassange P., W.Edenhofer, A.Heldrich, H.Sprau, U.Diederichsen, H.Heinrichs, H. Putzo, Thomas H. Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz (Auszug), Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen. Band 7. 58., neubearbeitete Auflage. Beck'sches Kurz Kommentare. Plandt. Velrag C.H.Beck, München, 1999.

215. Bernzen G., F.Dietrich. Grundlage des Privatrechts. Fallorientierte Einführung. Die deutsche Bibliothek – CIP – Einheitsaufnahme. München, 1996.
216. Brox H. Allgemeiner Teil des BGB. 23.Aufl. Berlin. 1999.
217. Brox H. Handels und Wertpapierrecht. 14. Auflage. München: C.H.Beck, Verlagsbuchhandlung, 1999.
218. Brox H. Handelsrecht und Wertpapierrecht. Zehnte, verbesserte Auflage. C.H. Beck'sches Verlagsbuchhandlung, München, 1993.
219. Bünigner J. Commentar zu dem vierten Buch des Liv-, Est- und Curlandischen Privatrechts. Band. I. Riga, 1889.
220. Caemmerer A., Schlechtriem M. Kommentar zum einheitlichen UN-Kaufrecht. Second edition. 1995.
221. Erdman K. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen. Liv -, Est - und Kurland. Vierter Band. Obligationsrecht. A.Kummel's Verlag, Riga, 1894.
222. Ihering R. Culpa in contrahendo oder Schadensersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen. JherJb. Bürgerliches Gesetzbuch, Bd.2, 12th editon, 1990.
223. Klunzinger E. Grundzüge des Handelsrechts. 10.Auflage. Lernbücher für Wirtschaft und Recht. Verlag Vahlen, München, 1999.
224. Kötz H., A.Flessner. Europäisches Vertragsrecht. Band I. J.C.B.Mohr Tübingen, 1996.
225. Langenfeld G. Vertragsgestaltung. Methode – Verfahren – Vertragstypen. Notar in Karlsruhe. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1991.
226. Losmanis A. Unternehmenskauf Im deutsch-lettischen Rechtsvergleich. LU Akadēmiskais apgāds. Rīga. 2005.
227. Methfessel W, A.Kohlhammer. Rechtswissenschaft. Vertragsrecht. Studienbücher. Buch 1, Allgemeine Grundlagen. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1977.
228. Neues Europäisches Vertragsrecht und Verbraucherschutz. Regelungskonzepte der Europäischen Union und ihre Auswirkungen auf die nationalen Zivilrechtordnungen. Europäische Rechtsakademie Trier. Bundesanzeiger, Köln, 1999.

229. Peltzer M., J.J.Doyle, E.A.Voight. Handelsgesetzbuch. Deutsch – englische Textausgabe mit einer englischen Einteilung. 4. erneunte Auflage. Verlag Dr. Otto Schmidt. Köln, 2000.
230. Rheinstejn K.M. Die Struktur des Vertragliches Schuldverhältnisses in anglo-amerikanischen Recht. Berlin – Leipzig, 1932.
231. Savigny von F. Von Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, Heidelberg 1814, reprinted in Hattenhauer, Thibaut und Savigny, Ihre programmatischen Schriften, München 1973.
232. Schlechtriem C. Kommentar zum Einheitlichen UN-Kaufrecht. 2., völlig neubearbeitete Auflage. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München. 1995.
233. Shtahl E. Die sogenannte clausula rebus sic stantibus im BGB. Berlin, 1909.
234. Schulze R. Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar, 2.Auflage. Neufassung des BGB vom 2.Januar 2002. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden, 2002.
235. Thibaut. Über die Notwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts in Deutschland, Heidelberg 1814, reprinted in Hattenhauer, Thibaut und Savigny, Ihre programmatischen Schriften, München 1973.
236. Wieacker A. Leistungshandlung und Leistungserfolg im bürgerlichen Schuldrecht. Festschrift Hipperdey, Volume 1, 1965.

Krievu valodā

237. Алексеев С.С. Гражданская ответственность за невыполнение плана железнодорожной перевозки. Москва, 1959.
238. Ансон В. Договорное право. Юридическая литература. Москва. 1984.
239. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. Москва. Издательство „Статут”. 1997.
240. Братусь С.Н.. Спорные вопросы теории юридической ответственности. Советское государство и право, 1973.
241. Варкалло В. Об ответственности по гражданскому праву. Москва, 1978.
242. Варул П. Методологические проблемы исследования гражданско-правовой ответственности. Ээсти раамат, 1986.

243. Вишнякова А.В. Юридический справочник для населения. Юридическая литература, Москва, 1989.
244. Гладкова Л.М.. Правовые знания покупателям. Издательство «Знание», Москва, 1981.
245. Голонов Н.М. Обязательственное право. Учебник, СПб. Питер, 2002.
246. Гражданское право. Том 1. Учебник, 2-е издание, переработанное и дополненное. Под ред. Суханов Е.А. Москва. Издательство БЕК, 2000.
247. Грибанов В.П. Ответственность сторон по договору поставки. Юридическая литература, Москва, 1962.
248. Грибанов В., Е.Суханов. Гражданское право. Москва, Издательство БЕК, том. 1., 1997.
249. Комаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте. Москва. Юридическая литература, 1991.
250. Кофман В.И. Советское гражданское право. Т. 1. Высшая школа., 1968.
251. Красавчиков. О.А. Ответственность, меры, защиты и санкции в гражданском праве. Сборник ученых трудов. Свердловск, 1973.
252. Матвеев Г.К. Основания гражданско-правовой ответственности. Москва. Юридическая литература, 1970.
253. Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательстве. Москва, 1950.
254. Розенберг М.Г. Контракт международной купли - продажи. Современная практика заключения. Разрешение споров. 2-е изд., перераб. и доп. Москва. 1996.
255. Суханов Е.А. Гражданское право. Том 1. Учебник 2-е издание, переработанное и дополнено. Москва. Издательство БЕК, 2000.
256. Торган К.Э. Договор поставки товаров и интересы покупателей. Издательство «Зинатне», Рига, 1974.
257. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права по изданию 1907.г. Москва. 1995.

Franču valodā

258. Fauvarque-Cosson B. Les contrats du commerce international. une approche nouvelle: les Principes d'UNIDROIT relatifs aux contrats du commerce international, 1998.

259. Maulaurie A, Aynes B. Droit civil, Les Obligations. 9th editions, 1998.

Normatīvie akti un tiesu prakses materiāli

1. LR Satversme. // www.pro.nais.dati.lv.
2. 1937.gada LR Civillikums, // pro.nais.dati.lv.
3. 1864.gada Baltijas vietējo civillikumu kopojums. Valters un Rapa akciju sabiedrības izdevums, Rīga, 1928.
4. LR Civilprocesa likums, // pro.nais.dati.lv.
5. LR Komerclikums. Pieņemts 13.04.2000, ar grozījumiem, kas spēkā no 2002.gada 15.marta. Internets: <http://data.pro.nais.lv>
6. 1997.gada 3.jūlija likums „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma - pārdevuma līgumiem”. Publicēts Ziņotājs, 07.08.1997, nr.15.
7. Likums „Par atjaunotās Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļas spēkā stāšanos laiku un kārtību” (1992.22.12.). Ziņotājs. 1993. Nr.1/2. Skat. arī internetā: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=62911> (aplūkots 16.03.2003.).LR Darba likums. // www.pro.nais.dati.lv.
8. Administratīvā procesa likums. // www.pro.nais.dati.lv.
9. Likums "Par dzīvojamo telpu īri". // www.pro.nais.dati.lv.
10. Patērētāju tiesību aizsardzības likums, publicēts „Latvijas Vēstnesis”, 1999.gada 1.aprīlī.
11. Autopārvadājumu likums. // www.pro.nais.dati.lv.
12. Likums "Par apdrošināšanas līgumu". // www.pro.nais.dati.lv.
13. Ministru kabineta 1993.gada 13.jūlija noteikumu Nr.257 “Noteikumi par patērētāja kreditēšanas līgumu” . // www.pro.nais.dati.lv.
14. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. Otrais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors J.Griģeļonis. Izdevniecība AGB, 2000.
15. 19.06.1980. Romas konvencija par līgumsaistībām piemērojamām tiesībām. // <http://pro.nais.dati.lv>.

16. 1985.gada UNCITRAL paraugtiesības par starptautisko komerciālo arbitražu, UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration.
17. ANO 1980.gada Vīnes konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma – pārdevuma līgumiem
18. ANO Tiesas Statūti. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. AGB, Rīga, 2000.
19. Eiropas Parlamenta 1989.gada 2.maija rezolūcija, Official Journal of the European Communities C 158/401.
20. Eiropas Parlamenta 1994.gada 6.maija rezolūcija, Official Journal of the European Communities C 205/518.
21. International Institute for the Unification of Private Law. Principles of International Commercial Contracts. Rome, 1994.
22. Konvencija par kravu starptautisko autopārvadājuma līgumu (CMR). Latvijā ratificēta 1993.gada 2.decembrī. //http://pro.nais.dati.lv.
23. Konvencija par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (C V R). Latvijā ratificēta 1993.gada 2.decembrī. //http://pro.nais.dati.lv.
24. USA Uniform Commercial Code. With Comments. 14th edition. Publishing & Co, Boston, 1994.
25. 1979.gada Anglijas Preču pirkuma likums, // www.jus.uio.no/lm/england.sale.of.goods.act.1979/doc.html.
26. 1979.gada Dānijas Preču pirkuma likums, // www.cisg.law.pace.edu/cisg/text.html.
27. Anglijas 1893.gada Preču pirkumu likums, A.Read. Commercial law. Sale of goods. Consumer credit and agency. 7th edition. HLT Publications. London, 1996.
28. ASV Unificētais tirdzniecības kodekss, // www.law.cornell.edu/ucc/ucc.table.html.
29. Austrijas Civilkodekss, // http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm.
30. Baltkrievijas Civilkodekss, // http://www.ilo.org/public/english/employment/gems/eeo/law/belarus/act2.htm.
31. Beļģijas Civilkodekss, // http://www.legislationline.org/?tid=11&jid=8&less=true.
32. Dānijas Civilkodekss, // www.law.cornell.edu/world/europe.html.
33. Francijas Civilkodekss, // www.adminet.com/jo/code_civil.html.

34. Itālijas Civilkodekss, // www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/lxweita.htm.
35. 1942.gada Itālijas Civilkodekss, // Petsch, Frosch & Klein, Vienna, Austria, 1997.
36. Krievijas Federācijas Civilkodekss, // rus-code.virtualave.net/codex/gk.html.
37. Luksemburgas Civilkodekss, // <http://www.masterliness.com/a/Civil.Code.htm>
38. Nīderlandes Civilkodekss, // www.library.uu.nl/uulhome/database/juris/nedrecht_e.htm.
39. Spānijas Civilkodekss, // civil.udg.es/normacivil/estatal/CC/indexcc.htm.
40. Šveices Civilkodekss, // <http://www.dict.cc/englisch-deutsch/Civil+Code+Swiss.html>.
41. Vācijas Civilkodekss, // The German civil code. F.B.Rothman & Co. William, S.Hein & Co. Inc. Littleton, Colorado, 1994.
42. Vācijas Komerckodekss, // Handelsgesetzbuch. Deutsch – englische Textausgabe mit einer englischen Einteilung. Verlag Dr. Otto Schmidt. Köln, 2000.
43. 1994.gada UNIDROIT principi un 1999.gada Eiropas līgumtiesību principi. Internetā pieejama:
www.cbs.dk/departaments/law/staff/ol/commision_on_ecl/servey_PECL.htm.
(skatīts 17.04.2003).
44. Eiropas Parlamenta 1989.gada 2.maija rezolūcija, Official Journal of the European Communities C 158/401.
45. Eiropas Parlamenta 1994.gada 6.maija rezolūcija, Official Journal of the European Communities C 205/518.
46. ES direktīva (EC) OJ [2000] L 178/1; (EC) OJ (2000) L 200/35.
47. ELTP III. daļa ar komentāriem: publicēta 2003.gada martā. Internetā pieejama: www.cbs.dk/departaments/law/staff/ol/commision_on_ecl/servey_PECL.htm. (skatīts 17.04.2003).
48. Likums „Par atjaunotās Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma saistību tiesību daļas spēkā stāšanos laiku un kārtību” (1992.22.12.). Ziņotājs. 1993. Nr.1/2.
49. 02.05.1989. Resolution of European Parliament, Official Journal of the European Communities C 158/401
50. 06.05.1994. resolution of the European Parliament, Official Journal of the European Communities C 205/518.

51. ES direktīva (EC) OJ [2000] L 178/1.
52. ES direktīva (EC) OJ (2000) L 200/35.
53. Eiropas Parlamenta rezolūcija. A 5-0384/2001.
54. Eiropas Parlamenta rezolūcija. OJ C 158 400, 26 June 1989 (Resolution A2-157/89).
55. Eiropas Parlamenta rezolūcija. OJ C 205 518, 25 July 1994 (Resolution A3-0329/94).
56. Eiropas Savienības direktīva 2000/3/EC [2000] OJ L178/1.
57. Eiropas Parlamenta rezolūcija. OJ C 377 323, 29 Dec 2000 (Resolution B5-0228, 0229-0230/2000).
58. Patērētāju tiesību aizsardzības likums (Publicēts: Vēstnesis 104/105 01.04.1999)
59. MK noteikumi Nr.207 „Noteikumi par distances līgumu” (Publicēts: Vēstnesis 81 30.05.2002).
60. Eiropas Savienības direktīva 94/47/EC [1994] OJ L 280/994.
61. MK noteikumi Nr.325 „Noteikumi par līgumu par dzīvošanai paredzētas ēkas vai ēkas daļas lietošanas tiesību iegūšanu uz laiku” (Publicēts: Vēstnesis 313/316 24.09.1999).
62. Eiropas Savienības direktīva 90/314/EEC [1990] OJ L 158/1990.
63. Eiropas Savienības direktīva 86/653/EEC [1986] OJ L 382/17/1986.
64. Eiropas Savienības direktīva 85/374/EEC [1985] OJ L 210/29/1985.
65. Konsolidētais Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Nicas līgums. Tulkošanas un terminoloģijas centrs. AS “Preses Nams”, Rīga, 2001.
66. Konvencija „Par starptautiskiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”. Latvijā ratificēta 1997.gada 19.jūnijā (publicēts: Latvijas Vēstnesis Nr.170, 03.07.1997).
67. Konvenciju „Par līgumsaistībām piemērojamām tiesībām”. Mūsdienu starptautiskās un tirdzniecības tiesības. Starptautiskais civilprocess. Dokumentu krājums. AGB, Rīga, 2000.
68. 1985.gada UNCITRAL paraugtiesības par starptautisko komerciālo arbitražu (UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration).
69. USA Uniform Commercial Code. With Comments. 14th edition. Publishing & Co, Boston, 1994.

70. GATT (angļ.val. -General Agreement on Tariffs and Trade) – Vispārējais tarifu un tirdzniecības līgums. Internets: <http://www.ciesin.org/TG/PI/TRADE/gatt.html>. (skatīts 15.09.2002).
71. Konvencija par kravu starptautisko autopārvadājuma līgumu (CMR). Latvijā ratificēta 1993.gada 2.decembrī. //http://www.pro.nais.dati.lv.
72. Konvencija par pasažieru un bagāžas starptautisko autopārvadājumu līgumu (CVR). Latvijā ratificēta 1993.gada. 2.decembrī. //http://www.pro.nais.dati.lv.
73. Likums „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma - pārdevuma līgumiem”. Publicēts Ziņotājs, 07.08.1997, nr.15.
74. Ministru kabineta 1999.gada 13.jūlija noteikumi Nr.257 “Noteikumi par patērētāja kreditēšanas līgumu”. Publicēts 23.07.2000, Ziņotājs, Nr.22.
75. LPSR Civilkodekss. 1963.gada 27.decembris (spēkā neesošs).
76. LR AT Senāta lieta Nr.48, 2005.gada 26.janvāris.
77. LR AT Senāta lieta Nr.SKC-441. 2004.gada 22.septembris.
78. Rīgas Apgabaltiesas lietu „Browning International” Vs. SIA „Zommers”, 2002.g.
79. LR Augstākās tiesas Senāta spriedumu lietā Nr.SKC-345. 1997.gada 8.oktobris.
80. LR Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedums SIA „Gaujas Koks” prasībā pret Gulbenes rajona Stražu pagasta padomi. 2002.gada.
81. 2005.gada 1.novembra Starptautiskās šķīrējtiesas spriedums lietā Nr.01/05.
82. Eiropas Justīcijas Tiesas lieta C-423/97
83. ASV Ziemeļdakotas tiesas spriedums lietā Bank of Conway Vs. Stary, 200 NW, 508.
84. Francijas tiesu lieta Norsolor SA vs. Palbalk Ticaret Ltd Sirketi.
85. Francijas tiesu lieta Fourferoulle vs. Banque du Proche-Orient.
86. Anglijas tiesu lieta:Deutsche Schachtbau und Tielbohrgesellschaft vs. Ras Al Khaiman Nat’l Oil Co.
87. Itālijas tiesu lieta Damiano vs. Topfer.
88. UNILEX - oficiāla Starptautiskā Privāttiesību unifikācijas institūta (UNIDROIT) izveidota tiesu prakses datu bāze. Internets: www.unidroit.org. (skatīts 15.09.2002).

89. Anglijas tiesu lieta Household Fire and Carriage Accident Insurance Co Ltd. Vs. Grant (1879) 4Ex. D.216.
90. Anglijas tiesu lieta British Steel Corporation (BSC) v. Cleveland Bridge & Engineering Co. Ltd (CB&E). BSC.
91. Anglijas tiesu lieta William Ltd v. Davies [1967] 1 W.L.R.932.
92. Zviedrijas Karalistes Augstākās tiesas 1963.gada spriedums Nr.105.
93. Anglijas tiesu lieta Shreve Vs. Castro Trailer Sales Inc., 1966 (149 S.E. 2nd 238).

Anotācija

Pašlaik spēkā esošais Latvijas Republikas Civillikums tika pieņemts 1937.gadā. Lai gan šim likumam ir jau 69 gadi, praksē tas darbojas tikai nedaudz vairāk par 10 gadiem. Gandrīz 50 gadu pārtraukums Civillikuma darbības termiņā neļāva to pilnveidot atbilstoši laika ritējumam.

Ņemot to vērā, kā arī pēdējās dekādes notikumus saistībā ar pasaules un Eiropas līgumtiesību modernizāciju un unifikāciju, un apstākli, ka Latvijas Civillikums lielā mērā ir 19.gs. juridiskās domas atspoguļojums, darbā ir aktualizēts jautājums: vai Latvijas saistību tiesības atbilst jaunākajām līgumtiesību atziņām un to mainībai?

Ņemot vērā, ka Civillikums kalpo kā Latvijas civiltiesību sistēmas pamats un dažās jomās jau eksistē moderni līgumtiesību akti, šī doktordarba ietvaros līgumtiesību modernizācijas nepieciešamība ir pētīta no vispārējo civiltiesību normu aspekta. Nepieciešamība izstrādāt šādu kopēju un modernizētu aktu ir pierādīta ar Eiropas un pārējās pasaules pieredzi, kur doktrīnu līmenī ir izstrādāti daži modernizēti normu kopumi par līgumtiesību principiem.

Tā kā Eiropas vienoto līgumtiesību principu nākotne ir atkarīga no dažādu tiesisku metožu harmonizācijas, darba mērķis ir attīstīt vienotu sapratni par līgumtiesību regulējumu, tai skaitā par pirmslīguma attiecībām, līguma izpildi, tāpat arī tiesiskām sekām, kas rodas, ja viena vai abas puses nevēlas vai nespēj (abas subjektīvu un objektīvu iemeslu dēļ) veikt savus pienākumus, ko tās ir apņēmušās, noslēdzot līgumu.

Šajā doktordarbā ir analizēta civiltiesiskās aizsardzības koncepcija, kā arī tās pielietošanas priekšnosacījumi un ierobežojumi, kā arī sekas tās pielietošanas gadījumā. Tai pat laikā darbā ir salīdzinātas divas formāli atšķirīgas tiesību sistēmas – anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas. Vienā no tām – anglosakšu sistēmā - galvenais uzsvars tiek likts uz civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, ko cietusī puse var pielietot pret pārkāpēju. Otrajā sistēmā galvenā uzmanība tiek vērsta uz to, kāda atbildība pārkāpuma gadījumā iestājas pusei, kas nepilda savus pienākumus.

Darba analizē galvenā uzmanība tiek vērsta uz civiltiesiskiem aizsardzības līdzekļiem, nevis uz civiltiesisko atbildību.

Šī darba pamatā ir dažādu Eiropas valstu līgumtiesību salīdzinošā analīze. Izmantojot salīdzinošo metodi, ir ņemts vērā fakts, ka eksistē divu līmeņu tiesiskās konstrukcijas: viena ir starptautiskā līmenī, t.i., dažādas starptautiskās konvencijas, bet otra – normatīvo aktu sistēma nacionālā līmenī. Bez šīm divām sistēmām eksistē vēl arī trešais atvasinājums, kas neattiecas ne uz starptautisko, ne uz nacionālo līmeni. Tie ir doktrināri izstrādāti tiesību akti, kas ietver līgumtiesību jautājumu risinājumus, un kurus ir izstrādājuši pazīstami tiesību nozares zinātnieki. Analizējot nepieciešamību modernizēt Latvijas līgumtiesību normas un to, līdz kādai pakāpei tas jādara, visi trīs aspekti ir ņemti vērā un salīdzināti savā tiesiskā statusā dažādos līmeņos.

Analizējot starptautiskos dokumentus, kas regulē līgumtiesības, galvenais akcents ir likts uz Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem, kā arī uz standartiem, kas darbojas ES līmenī, tai skaitā par pamatu ņemot jaunākos sasniegumus Eiropas līgumtiesību unifikācijā un modernizācijā.

Tā kā Latvija iekļaujas kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas lokā, analizējot citu Eiropas valstu līgumtiesību normatīvos aktus, īpaša uzmanība ir pievērsta valstīm, kas pārstāv minēto tiesību sistēmu.

Salīdzinošā metode ir izmantota ne tikai, lai noskaidrotu atšķirības starp Latvijas un citu valstu līgumtiesību sistēmām, bet arī lai rastu labākus un efektīvākus Latvijas līgumtiesību modernizācijas risinājumus, kā arī, lai motivētu nepieciešamību pieņemt kādu konkrētu līgumtiesību standartu.

Argumentācijai kā elements ir izmantota tiesu prakse, tiesību zinātnieku uzskati, kā arī jau izstrādātās tiesiskās teorijas un doktrīnas.

Ņemot vērā dažādu koncepciju saturu un pielietojumu līgumattiecībās, darbā ir analizēti ne tikai atsevišķi līgumtiesību regulējumi, tiesu prakse un Latvijas zinātnieku uzskati, bet arī Vācijas, Lielbritānijas, Francijas, ASV, Šveices, Krievijas, Nīderlandes, Dānijas, Itālijas, Spānijas, Grieķijas u.c. valstu teorija un tiesu prakse, dodot pilnīgu ieskatu par Latvijas līgumtiesību attīstības līmeni šajā aspektā salīdzinājumā ar anglosakšu un romāņu-ģermāņu tiesību sistēmām.

Darbā rezultātā tiek piedāvāts veikt konkrētas izmaiņas esošajās CL normās, padarot Latvijas līgumtiesības atbilstošas mūsdienu līgumtiesību teorijas atziņām.